

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DUHÂ NAMAZI RİVÂYETLERİNİN TAHLİLİ

Hazırlayan

Muhammet ASLAN

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Muammer BAYRAKTUTAR

TOKAT - 2019

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DUHÂ NAMAZI RİVÂYETLERİNİN TAHLİLİ

Hazırlayan

Muhammet ASLAN

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Doç. Dr. Muammer BAYRAKTUTAR

TOKAT - 2019

DUHÂ NAMAZI RİVAYETLERİNİN TAHLİLİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 29 / 11 / 2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Sami ŞAHİN

Üye : Doç. Dr. Muammer BAYRAKTUTAR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Serdar Murat GÜRSES

Üye :

Üye :

İmzası

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 20/11/2019 tarih ve 72-09 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN
Enstitü Müdürü V.

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Muammer Bayraktutar danışmanlığında hazırlamış olduğum “Duhâ Namazı Rivayetlerinin Tahlili” isimli Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tesbit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

05/08/2019

Muhammet ASLAN

ÖNSÖZ

Kur'an-ı Kerim'den sonra hayatımıza Sünnet-i Nebeviyye düzen vermektedir. Kur'an-ı Kerim'de bahsedilmeyen bazı hükümler Sünnet-i Nebeviyye ile sabit olması gibi Kur'an-ı Kerim'de bulunmayan bazı ibâdetler de Sünnet-i Nebeviyye ile meşrû kılınmıştır. Bu noktada karşımıza şöyle bir durum çıkar ki sünnet ile sabit olan ibâdetler veya hükümlerin her birine Kur'an-ı Kerim'dekiler kadar kesin gözüyle bakılamamaktadır. Bu yüzden sünnet ile sabit olan kavram veya ibâdetlerin ne derece bağlayıcılık ifade ettiğini belirtmek için o kavramın özel olarak araştırılması gerekmektedir. Bunu yaparken de kavramın Hz. Peygamber (s.a.s) dönemindeki anlamını fahmedip günümüze doğru bir şekilde aktarılmasını sağlamak gerekir.

Bu yöntemi klasik kaynaklarda bilfiil görmekteyiz. Özellikle hadis başta olmak üzere diğer dallarda da yapılan araştırmalar incelendiğinde âlimlerimizin meseleyi ele alacakları zaman yeri varsa önce câhiliyye döneminden itibaren konuyu incelemeye başladıkları görülmektedir. Ardından Hz. Peygamber (s.a.s) ve sahâbenin duruşunu ele almışlardır. Sonra da zamanlarındaki insanlara kendi dil ve üsluplarıyla benimsenmesi gereken görüşü açıklamışlardır.

Duhâ namazı da meşruiyetini Sünnet-i Nebeviyye'den alan bir ibâdetdir. Nitekim duhâ namazıyla alakalı yazılan çalışmalara baktığımızda genelinin, faziletiyle alakalı rivayetleri aktarıp bıraktığını görürüz. Halbuki bazı alimler mütevatir olarak bize geldiğini naklederken; bazı hadis ve fıkıh alimleri cemaatle kılınmaması gibi belli şartların olması gerektiğini aktarır. İbn Ömer ve Ebû Bekre gibi bazı sahabe râvilerinden bidat olduğu yönünde rivayetler nakledilmektedir. Bu teâruzun çözülmesi duhâ namazının anlaşılması adına önemli bir adım olacaktır.

Bu durumu açıklığa kavuşturma amacıyla çalışmamızda “Duhâ Namazı Rivayetlerinin Tahlili” adı altında duhâ namazı ile alakalı bize ulaşan rivayetler sened ve metin yönünden ele alınmış ve en sonunda duhâ namazı hakkında genel bir bakış açısı sunulmuştur.

Tezimiz bir giriş üç ana bölüm ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun önemi, amacı ve metodu hakkında bilgi verilmektedir. Birinci bölümde, “duhâ” kelimesinin ilk önce semântik tahliline ardından “duhâ” kelimesinin

Kur'an-ı Kerim ve hadislerde kullanımlarına dikkat çekilmiştir. Bu arada duhâ ibâdetine benzer bir ibâdetin cahiliyye dönemindeki anlam ve yeri araştırılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümünde duhâ namazının Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından kıldığı, kılınışı şekli, rekât sayısı ve faziletine dair hadisler sened ve metin incelenmesi yapılarak sıhhat değerlendirilmesi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde fıkhu'l-hadis kapsamında duhâ namazının dört mezhebe göre hükmü aktarılıp farklı rivayetler ele alınarak bu rivayetlerin nasıl anlaşılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Bu vesilesiyle tez konusunun belirlenmesinden sonucunun yazılmasına kadar bizimle gerek ilmî, gerek fikrî yönden tecrübesini her anda paylaşan pek kıymetli danışmanım Doç. Dr. Muammer BAYRAKTUTAR hocama, öneri ve yönlendirmeleriyle tezimin yazılmasında yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Sami ŞAHİN ve Dr. Öğr. Üyesi Serdar Murat GÜRSES hocalarıma ve bunun yanında gerek ilimleriyle gerekse duâlarıyla bize desteklerini esirgemeyen isimlerini yazamadığım hocalarım, üstadlarım ve ilim yoldaşlarıma şükranlarımı sunar, yaptığımız çalışmanın Yüce Allah tarafından katında kabul edilmesini niyaz ederim.

Muhammet ASLAN

TOKAT-2019

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: “DUHÂ” KAVRAMININ SEMÂNTİK ANALİZİ VE KULLANIMI	5
1.1. ARAP DİLİNDE KULLANIMI.....	5
1.2. KURAN-I KERİM’DE KULLANIMI VE KUR’AN’DA DUHÂ NAMAZI.....	7
1.2.1. Duhâ Suresindeki Kullanımı.....	10
1.2.2. Kur’an-ı Kerim’de Duhâ Namazı.....	12
1.3. HZ. PEYGAMBER’İN HADİSLERİNDE KULLANIMI.....	14
1.4. İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDE DUHÂ İBADETİ.....	16
İKİNCİ BÖLÜM: DUHÂ NAMAZI RİVÂYETLERİNİN TAHLİLİ	18
2.1. HZ. PEYGAMBER’İN DUHÂ NAMAZINI KILIŞINA DAİR RİVÂYETLER.....	18
2.1.1. Hz. Ali’den Gelen Duhâ Namazı Rivayeti.....	19
2.1.2. Ebû Hureyre’nin Hz. Peygamber’i Bir Defa Duhâ Namazı Kılarken Gördüğü Rivayeti.....	26
2.1.3. Hz. Ümmü Hâni’den Gelen Mekke’nin Fethinde Duhâ Vakti Kılınan Namaz Rivayeti.....	28
2.1.1. Hz. Peygamber’in (s.a.s) Sadece Seferden Dönünce Duhâ Namazı Kıldığına Dair Rivayetler ...	36
2.1.2. Hz. Peygamber’in (s.a.s) Farz Olma Korkusuyla Duhâ Namazını Bazen Terketmesi.....	41
2.1.3. Değerlendirme.....	44
2.2. HZ. PEYGAMBER’İN DUHÂ NAMAZINI KILMA ŞEKLİ.....	45
2.2.1. Duhâ Namazının Tek Seferde Kılınmasına Dair Rivayet.....	45
2.2.2. Duhâ Namazının Cemaatle Kılınması.....	46
2.2.3. Hz. Peygamber’in (s.a.s) Duhâ Namazında Kunut Yapması.....	49
2.2.4. Duhâ Namazından Sonra Yapılan Dua.....	51
2.2.5. Duhâ Namazında Okunması Müstehap Olan Sureler.....	53
2.2.6. Değerlendirme.....	55
2.3. DUHÂ NAMAZININ REKÂT SAYISIYLA İLGİLİ RİVÂYETLER.....	55
2.3.1. İki Rekât Duhâ Namazına Devam Edene Verilen Müjde.....	55
2.3.2. Dört Rekât Kılındığına Dair Rivayetler.....	58

2.3.3. Duhâ Namazının Sekiz Rekât Olarak Kılındığına Dair Hadis.....	67
2.3.4. Duhâ Namazının On İki Rekât Kılınması	70
2.3.5. Rekât Sayısına Göre Vâ’dedilen Müjde.....	74
2.3.6. Değerlendirme.....	75
2.4. DUHÂ NAMAZININ FAZİLETİ	76
2.4.1. Duhâ Namazı İçin Yola Çıkana Umre Sevabının Verilmesi Rivayeti.....	76
2.4.2. Hz. Peygamber’in (s.a.v) Duhâ Namazı Tavsiyesi Rivâyeti.....	83
2.4.3. Duhâ Namazı Kılanlar İçin Vadedilen Mükâfat Rivâyeti.....	88
2.4.4. Duhâ Namazının İnsanın Mafsalları Adedince Sadakaya Denk Olması.....	90
2.4.5. Sabaha Namazından Sonra Duhâ Namazını Kılana Kadar Beklenmenin Fazileti Rivâyeti	96
2.4.6. Duhâ Namazının Korku ve Ümit Namazı Olduğu Rivâyeti	99
2.4.7. Duhâ Namazının Evvâbîn Namazı Olarak İsimlendirilmesi.....	103
2.4.8. Duhâ Namazı Kılanın Rızkına Allah Teâla’nın Kefil Olması Rivayeti.....	113
2.4.9. Mukim veya Seferî İken Duhâ Namazına Devam Edilmesi	118
2.4.10. Değerlendirme.....	119
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DUHÂ NAMAZI İLE ALAKALI FARKLI RİVÂYETLERİN	
DEĞERLENDİRİLMESİ.....	121
3.1.1. Ebû Bekre’den Gelen Rivayet.....	121
3.1.2. Hz. İbn Ömer’den Gelen Rivayetler	124
3.1.3. Hz. Peygamber Duhâ Namazını Sürekli Kılmadığına Dair Rivâyet.....	131
3.1.4. Hz. Peygamber’in Duhâ Namazı Kılması Farz Mıydı?	133
3.2. FİHKU’L-HADİS KAPSAMINDA DUHÂ NAMAZI RİVÂYETLERİ	136
3.2.1. Dört Mezhebe Göre Duhâ Namazı.....	136
3.2.2. Duhâ Namazının En Faziletli Vakti	139
3.2.3. Duhâ Namazı ve İşrak Namazı Aynı Mıdır?.....	141
3.2.4. İbn Ömer’in Duhâ Namazıyla İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi	143
3.2.5. Ebû Bekre’nin Duhâ Namazı Hakkındaki Görüşü.....	145
3.2.6. Hz. Âişe’den Gelen Rivayetlerdeki Teâruzun Giderilmesi.....	147
3.2.7. Bazı Alimlerin Duhâ Namazına Dair Yaklaşımları	150
SONUÇ.....	153
KAYNAKLAR.....	155

ÖZET

İslam'da ibâdetler iki başlık altında toplanmaktadır. Birinci kısmı farz ibâdetler oluştururken; ikinci kısımda ise nâfile ibâdetler bulunmaktadır. Nâfile ibâdetler farz ibâdetlerin tamamlayıcısı ve koruyucusu olduğu için İslam'ın yaşanması noktasında büyük bir etkiye sahiptir. Bu mâhiyete sahip nâfile ibâdetlerden bir tanesi de güneşin doğduktan sonra bir mızrak boyu yükselmesinden zevâline kadarki zaman diliminde kılınan duhâ namazıdır.

Tezimiz bir giriş üç ana bölüm ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde ele alınan konunun önemi, amacı ve metodu hakkında bilgi verilmektedir. Birinci bölümde, “duhâ” kelimesinin araplar ve cahiliyye dönemindeki mâhiyetine değinilmesi amacıyla ilk önce duhâ kelimesinin semântik tahliline ardından “Kur’an-Kerim ve hadislerdeki kullanımlarına dikkat çekilmiştir.

İkinci bölümünde duhâ namazının Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından kılınıp kılınmadığı, kılınış şekli, rekât sayısı ve faziletine dair hadisler incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde fıkhu'l-hadis kapsamında duhâ namazının dört mezhebe göre hükmü aktarılıp farklı rivayetler ele alınarak bu rivayetlerin nasıl anlaşılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Duhâ, Namaz, Kuşluk, Değerlendirme, Rivayet, Hadis.

ABSTRACT

Worship in Islâm can be categorized under two Maîn parts. The first part are the obligatories; the second part are the voluntaries. The voluntary worships act as a completement and protector of the obligatories; it has a great effect on the practice of Islâm. One of these voluntary worships is the duhâ prayer which can be performed shortly before the afternoon prayer.

Our thesis consists of an introduction, three Maîn chapters and a conclusion. In the introduction, information are provided about the importance of the topic, it's aim and method. In the first chapter, in order to understand the use of the word "duhâ" in the arab and jahiliyya periods (before Islâm); first the semântic analysis of the word duhâ then its use in the Qur'an and hadîth were pointed out.

In the second chapter, the following questions were analysed; did the Prophet (PbuH) perform this prayer or not? How? How many times and it's virtue.

In the third chapter, the authenticity of the duhâ prayer was analysed relying on the available narrations.

Finally, it was analyzed; how often did the Prophet (PbuH) perform this prayer and it's judgement according the four Islâmic schools were pointed out.

Key words: duhâ, prayer, judgement, narration, hadîth

KISALTMALAR

vb.	:	ve benzeri
b.	:	İbn
bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	:	Hicrî
s.	:	Sayfa
ö.	:	Ölüm
t.y.	:	Târih yok
Hz.	:	Hazreti
s.a.s	:	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
by.	:	Basım yeri bulunamadı.
mad.	:	Maddesi
r.a	:	Radiyallâhu Anhu

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

İslam'da ibâdetlerin gerek târihî gerekse ilmî bir geçmişi vardır. Bu noktada herhangi bir ibâdetin târihî ve ilmî geçmişini bilmek, kulluk görevlerini yerine getirmede daha bilinçli hareket etmemize yardımcı olacaktır. İslam'ı insanlığa tebliğ eden, nasıl anlaşılması ve yaşanılması gerektiğini öğreten ve gösteren Hz. Peygamber (s.a.s)'dir. Başta sahabe olmak üzere Müslüman kuşaklar ve âlimler, Hz. Peygamber'in (s.a.s) yaşadığı İslam'ı tüm yönleri ve boyutlarıyla sonraki nesillere aktarmış, sahih bir itikad ve ibâdet üzere yaşamalarına görüşleri ve eserleri ile katkıda bulunmuşlardır. Ancak bazı konuların İslam'da ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) sünnetindeki yeri hususunda zaman zaman farklı görüşler de ortaya çıkmış, tartışmalar yaşanmıştır. Duhâ namazının hükmü, sübûtu, vakti ve kılınış şekline ilişkin de farklı rivayetler, görüşler ve tartışmalar bulunmaktadır.

Bu amaca binaen tezimizde de duhâ namazıyla ilgili rivayetlerin tahlili ve duhâ namazının sünnetteki yeri konu edindik.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Duhâ namazı hakkında çok farklı görüş öne sürülmüştür. Bazı âlimler bu namazın kayıtsız sünnet olduğuna; bazıları ise belli ayrıntılara binaen sünnet olacağına dikkat çekmiştir. Sahabeden bazılarına ise bidat olduğu görüşü isnad edilmiştir. Bu da duhâ namazı üzerinde sahabe devrinden itibaren vukû bulan bir ihtilafın söz konusu olduğunu göstermektedir. Yaptığımız literatür araştırmasına göre duhâ namazı ile alakalı bu konuların istenen düzeyde ele alınan bir eserin bulunmadığını görürüz. Böylelikle tezimizde bir ibâdet üzerinde nakledilen bu denli zıt görüşlerin tahlilini yapıp duhâ namazı hakkında zihinlerde doğru bir bakış açısı meydana getirmek amaçlanmaktadır.

Araştırmanın Planı ve Yöntemleri

Tezimiz bir giriş üç ana bölüm ve bir sonuç kısmından oluşmaktadır. Konu ile alakalı hadisler ele alınırken söz konusu rivayetlerin sened ve metin tenkidine tabi tutulmuştur. Bu noktada ilk senet tenkidine değinilmiştir. Ardından şerh sadedinde metin karşılaştırılması ve hadisin içerdiği meselelere değinilmiştir.

Birinci bölümde, “duhâ” kelimesinin araplar ve cahiliyye dönemindeki mâhiyetine değinilmesi amacıyla ilk önce duhâ namazının semântik tahliline ardından “duhâ” kelimesinin Kur’an-ı Kerîm ve Sünnet-i Nebeviyye’deki kullanımlarına dikkat çekilmiştir.

İkinci bölümünde duhâ namazının Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından kılınp kılınmadığı, kılınış şekli, rekât sayısı ve faziletine dair hadisler sened, metin, şerh ve rivayetlerin teâruzunu giderme açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde duhâ namazının sübûtu noktasındaki farklı rivayetler ele alınıp nasıl anlaşılması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Son olarak da Hz. Peygamber’in (s.a.s) bu namazı ne kadar sıklıkla kıldığı üzerinde durulmuş ve dört mezhebe göre hükmü aktarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Kaynakları

Tezimizi yazarken hem klasik hem de modern birçok kaynaktan faydalanmaya çalıştık. Bu kaynakların en önemlileri şu şekilde sıralayabiliriz:

İlgili rivayetlerin geçtiği temel hadis kaynakları şunlardır:

- Ebû Davud et-Tayâlisî (ö. 204/819), *el-Müsned*
- Abdurrezzak (ö. 211/826), *el-Musannef*
- İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849), *el-Musannef*
- Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), *el-Müsned*
- Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmiu’s-Sahîh*
- Müslim (ö. 261/875), *el-Câmiu’s-Sahîh*
- İbn Mâce (ö. 273/887), *es-Sünen* Ebû Dâvud (ö. 275) *es-Sünen*
- Tirmîzî (ö. 279/892), *es-Sünen*
- Nesâî (ö. 303/915), *es-Sünenü’l-Kübra*
- Ebû Ya’lâ el-Mevsîlî (ö. 307/919), *el-Müsned*
- Taberânî (ö. 360/970), *el-Mu’cemu’l-Kebîr*
- Hâkim (ö. 405/1014), *el-Müstedrek Ale’s-Sahihayn*
- Beyhakî (ö. 458/1066), *es-Sünenü’l el-Kübrâ*

Rivayetlerin rical tenkidini yapmak için ise şu kaynaklara başvurulmuştur:

- İbn Ebi Hâtim (ö. 327/938), *el-Cerh ve’t-Ta’dil*
- İbn Hibbân (ö. 354/965), *es-Sikât ve el-Mecrûhîn*

- Mizzî (ö. 742/1341), *Tehzîbu'l-Kemâl'i*,
- İbn Hacer (ö. 852/1449), *Tehzibu't-Tehzib*
- Ebû'l-Muhâsin Muhammed b. Ali el-Hüseynî (ö. 765/1364), *Kitâbu't-Tezkira bi Ma'rifeti Ricâli'l-Kütübi'l-Aşara*.

Hadis-i şerifleri şerh etme noktasında başlıca şu kaynaklara başvurulmuştur:

- İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*
- Aynî (ö. 855/1451), *Umdetü'l-Kârî*
- Nevevî (ö. 676/1277), *el-Minhâc* ve *el-Mecmu'*
- Aliyyü'l-Kârî (ö. 1014/1605), *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*

Kur'an-ı Kerim'deki duhâ kavramı üzerinde durmak için şu kaynaklara başvurulmuştur:

- Taberî (ö. 316/923), *Câmiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*
- Ebû's-Suûd (ö. 982/1574), *et-Tefsir*
- Beydâvî (ö. 685/1286), *et-Tefsir*
- İbni Kesir (ö. 774/1373), *et-Tefsir*
- Nesevî (ö. 710/1310), *Medarikü't-Tenzîl*
- Râzî (ö. 606/1210), *Tefsîru'l-Kebîr*
- Konevî (ö. 1070/1660), *Haşiyetu'l-Konevî*

Duhâ namazının târihi ile alakalı İmâdüddin'in *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer* isimli kitabı ve Cevad Ali'nin *Cahiliyye'den İslam'a İbadet Târihi*, İbn Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târiḥ'i* kullanılmıştır.

Duhâ kelimesinin lügat manasıyla alakalı İbn Manzûr'un *Lisânu'l-Arab'ı*, Muhammed Murteza b. Muhammed Zebîdî'nin *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs'u*, Isfehânî'nin *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, Mehmet Erdoğan'ın *Fıkıḥ ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* kullanılmıştır.

Fıkḥî görüşlerin tahlil edilmesi noktasında Nevevî'nin *el-Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb'i*, Mahmut b. Ahmet Ebû'l-Meâlî'nin *el-Muhîtu'l-Burhânî'si*, Mevsilî'nin *İhtiyar li-Ta'lili'l-Muhtâr'ı*, Abdurrahman el-Cezirî'nin *Kitabu'l-Fıkḥi ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa'sı* ve Vehbe Zuhaylî'nin *el-Fıkḥu'l-İslami ve Edilletuhu* adlı eserinden yararlanılmıştır.

Bunun yanında duhâ namazıyla alakalı müstakil yazılan Arif b. Enver Adenî'nin *Fadlu Salâti'd-Duhâ'sı*, Hâlid Ebû Salih'in *es-Salâtu'l-Mensiyye Salâtu'd-Duhâ'sından* da yararlanmaya çalıştık.

Klasik kaynakların yanında modern çalışmalar arasından Cemil Mollaibrahimoğlu'nun Duhâ/Kuşluk Namazıyla İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi¹ ve Salih Karacabey'in Hadislere Göre İşrâk Namazı ve Kuşluk Namazı ile İlgisi², isimli makalelerinden de faydalanılmıştır. Bunun yanında söz konusu makalelerde duhâ namazıyla alakalı tüm rivayetler nakledilmemiştir.

Son dönemde yapılan gerek makale ve tez çalışmaları gerekse arap dünyasında yapılan çalışmalar duhâ namazının faziletiyle alakalı rivayetleri ele almakla yetinmiş; rivayetlerin sıhhati ve rivayetler arasındaki teâruzunu irdelememiştir. Yazmaya çalıştığımız tezimizde duhâ namazıyla alakalı tüm rivayetler, sened ve metin tenkidinden geçirilerek; doğru anlaşılması için hadis âlimlerinin de şerhlerinden yararlanılıp okuyucuya sunulmaya çalışılmıştır. Duhâ namazıyla alakalı farklı rivayetler de aynı süzgeçten geçirilerek delil olma değerleri üzerinde durulduktan sonra aradaki teâruz giderilmeye çalışılmıştır. Böylece duhâ namazıyla alakalı tüm meseleler ele alınmaya çalışılmıştır.

¹ Salih Karacabey, Hadislere Göre İşrâk Namazı ve Kuşluk Namazı ile İlgisi, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012;21;1;s. 20-32.

² Cemil Mollibrahimoğlu, Duhâ/Kuşluk Namazıyla İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi, *Hadis ve Siyer Araştırmaları*, 2018, IV, 1.

BİRİNCİ BÖLÜM: “DUHÂ” KAVRAMININ SEMÂNTİK ANALİZİ VE KULLANIMI

Semântik analiz, kavramların târihsel değişim ve gelişim süreci açısından incelenmesidir. Bir başka deyişle, kavramların târihsel süreç içerisindeki çeşitli anlam dereceleri ve kazandığı ya da kaybettiği anlamlar yönünden yapılan bir çözümlemedir. Anlambilim diye anılan bu analiz kelime ve diğer sembollerle, bu sembollerin temsil ettiği mânâ arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Yani kelime ve sembollerin temsil ettiği şeyin, anlam açısından araştırılmasıdır.³

İslam’da inanç, ibâdet, ahkam vs. alanında yer alan ve gerek uygulamaları gerekse ilkeleri ifade eden birçok kavramın hem lafız açısından hem de uygulanış biçimi açısından bir geçmişi vardır. Bu kavramların lafız ve uygulama biçimi açısından geçmişinin bilinmesi, mâhiyetinin kavranmasını kolaylaştıracak böylece o ibâdetin daha şuurulu bir şekilde yerine getirilmesine vesile olacaktır. Duhâ kavramı ve duhâ ibâdeti/ritüeli de bunlardan biridir.

Duhâ namazı hakkındaki rivayetleri ele almadan ve konuyla ilgili değerlendirmelerde bulunmadan önce târihsel ve kavramsal geçmişini irdelemenin yerinde olacağı kanaatindeyiz.

1.1. ARAP DİLİNDE KULLANIMI

Bir kavramı anlamak, önce lafzın kelime manasını bilmekten geçmektedir. “Duhâ” kelimesi, gündüzün yükselmesi manasına gelen (ضوء) kökünden türetilmiş olup güneşin doğduktan sonra yükselmiş hali anlamını ifade etmektedir.⁴ İbn Manzur (ö. 711/1311) verilen bu manaların yanında farklı tanımlamalar bulunduğunu aktarmaktadır. Bazı Araplar duhâ kelimesini “iyice beyazladığı vakit” olarak anlamış bu vakitten sonrasını ise “gündüzün yarısına yakın olan vakit” anlamında dahâ’ (الضياء) olarak tanımlamıştır. Bazıları ise duhâyı “güneşin doğup ışığının canlandığı vakit” olarak tanımlarken; dahâ’ kelimesini ise güneşin, sıcaklığını hissettirdiği ve gündüzün iyice yükseldiği vakit olarak tanımlamıştır. Başka bir görüşe göre ise duhâ kelimesi güneşin semânın dörtte birine ulaştığı vakit olarak; dahâ’ ise güneşin en yükseğe çıktığı vakit şeklinde belirlenmiştir. Nitekim Hz. Bilal’in “dahâ”

³ Hasan Yılmaz, Semântik Analiz Yönteminin Kur’ân’a Uygulanması, “Kur’ân’ı Anlamada Odak Kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme”, *Atatürk Ü. İlahiyat F. Dergisi*, 2004, 22; s. 231-242.

⁴ Ebû'l-Fadl Cemaluddîn İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut: Dar-u Sâdir, 2003, IX, 475, Muhammed Murteza b. Muhammed ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut: Dâru’Kütübi'l-İlmiyye, 2007, XXXVII, 250.

vaktinde dinlenirlerdi.” şeklindeki sözünden gündüzün yarısına yakın bir vakit olduğu anlaşılmaktadır. Bu tanımlara göre dahve (الضحوة) kelimesinin manası ise gündüzün ilk yükseldiği vaktidir. Duhâ kelimesinin yerine aşağıdaki şiirde olduğu gibi bazen dahv (ضحو) kelimesi de kullanılır:

طَرَبْتُ وَهَاجَتْكَ الْحَمَامُ السَّوَاجِعَ تَمِيلُ بِهَا ضَحْوًا غُصُونِ يَوَانِعَ

Anlamı: Gelmene öten kuşlar ve duhâ vakti kondukları meyve dalları sevindi. Bu kullanım ile beraber duhâ kelimesinin dahv kelimesinin ismi tasgiri olarak kabul etmenin de caiz olduğu belirtilmiştir.⁵

Isfehânî'nin (ö. 502/1108) duhâ kelimesinin bir başka kullanımına daha dikkat çekmesi kelimenin zihinde daha iyi anlaşılmasına vesile olmaktadır. Isfehânî'ye göre (ضاحية الشيء) “Dâhiyetu’ş-Şey” bir şeyin kenarı manasına gelmektedir. Gökyüzü için de (ضاحية) kelimesinin çoğulu (الضواحي) kelimesi kullanılmaktadır. Çünkü güneş her gün semânın farklı bir noktasından -kenarından- doğmaktadır. Güneşin duhâ vaktinde, semânın bir tarafında bulunmasından ötürü kelimenin kullanımıyla sözlük manası arasında bir bağ bulunmaktadır.⁶

Bu açıklamalardan “duhâ” kelimesinin belli bir vakte has olmamakla birlikte güneşin doğuşundan zevâl vaktinden belli bir süre öncesine kadar ki vakte verilen isim olduğu anlaşılmaktadır.

Bunun yanında güneşin zevâle kadar olan vakti üçe ayırdığını ve her vakte ayrı bir ismin verildiği de beyan edilir. Bu vakitler şunlardır:

- Güneşin doğuş vaktinden başlayıp aydınlığın tamamlanmasına kadar olan süre (ضَحِيَّةٌ, ضَحْوٌ, ضَحْوَةٌ) olarak;
- Aydınlığını tamamlamasından gündüzün dörtte biri tamamlanmaya kadar ki süre (الضُّحَى) duhâ olarak;
- Dörtte birini tamamlanmasından zevâle kadar olan süre ise (ضَحَاءٌ) dahâ' olarak isimlendirilir.⁷

Terim olarak ise güneşin doğuşundan bir mızrak boyu yükselmesiyle başlayıp, tam tepe noktasına bir mızrak boyu uzaklıkta kalıncaya kadar ki zamana duhâ vakti; bu vakitte

⁵ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, IX, 475-476,

⁶ Hüseyin b. Muhammed Ragib el-Isfehânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2009, 502.

⁷ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Tâcü'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l Melâyîn, 1956, VI, 2406.

kılınan iki, dört, sekiz veya on iki rekâtlik namaza ise duhâ (kuşluk) namazı denilmektedir.⁸ Buna göre kuşluk namazının vakti güneşin doğup "bir mızrak boyu" yükselmesinden, yani 45-50 dakika geçmesinden sonra başlayıp zevâl vaktine kadar devam etmekle birlikte ulemâ tarafından genellikle tercih edilen vakit gündüzün ilk dörtte birinin geçtiği, güneşin sıcaklığının yakmaya başladığı zamandır.⁹

Sonuç olarak duhâ kelimesinin sözlükte gündüzün yükselmesinin biraz daha ilerlemiş hali anlamını ifade etmektedir. Terim olarak da güneşin doğuşundan bir mızrak boyu yükselmesiyle başlayıp, tam tepe noktasına bir mızrak boyu uzaklıkta kalıncaya kadar ki zamana verilen isimdir.

I.2. KURAN-I KERİM'DE KULLANIMI VE KUR'AN'DA DUHÂ NAMAZI

Duhâ kelimesinin Kur'an'da geçtiği ve farklı manalarda kullanıldığı görülmektedir. Bu mana ve kullanımları sıralamadan önce duhâ vaktinin Kur'an-ı Kerim'de önemli bir yere sahip olduğunu söylememiz gerekmektedir. Nitekim duhâ vakti bazen insanların meşgul olduğu bir vakit olarak önümüze çıkmaktadır. (أَوَامِنَ أَهْلِ الْفَرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحَىٰ وَهُمْ يُلْعَبُونَ) “veya o ülke halkının güpegündüz eğlenirken kendilerine azabımızın gelmeyeceği konusunda güvenceleri mi vardı?”¹⁰ âyetinde Allah Teâla, kendilerine rasûl gönderilip iman etmeyen toplumların azâbın gece ve gündüz gelmesinden emin olmadıklarını beyan etmektedir. Azabın gece ve gündüz gelmesinden murat azabın hiç beklemedikleri anda gelmesidir. Bunun yanında Allah Teâla, gündüz vaktindeki beklenmeyen anı duhâ vakti olarak belirlemiştir. Bunun sebebi gündüzün ilk vaktinde meşguliyetleri veya uyandıktan sonra eğlencelerinin yine devam etmesidir.¹¹ Azâbın duhâya has kılınmasının diğer bir hikmeti de eğlence ile beraber kullanılmasında saklıdır. Çünkü gündüz vakti içerisinde duhâ vaktinde eğlenirlerdi ki bu an en beklenmedik vakit olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü bu vakitte insan dünyalık işlerle meşguldür. Böylece birçok olaydan da habersiz bir haldedir.¹² İbn Âşûr (ö. 1392/1973) ise insanların kuşluk vaktinde işe çıkmadan önceki oyalanma anına

⁸ Şürûnbülâlî Ebü'l-İhlâs Hasen b. Ammâr, *İmdâdü'l-Fettâh Şerh-u Nûri'l-îzâh ve Necâti'l-Ervâh*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyyi, 2001; s. 412; Zafer Ahmed et-Tehânevî, *İ'lâû's-Sünen*, Pakistan: İdâretü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 1994, VII, 30; *el-Mevsûatu'l-Fikhiyye*, Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şüûni'l-İslâmiyye, 1983, XXVII, 221; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul, Ensar Yayınları, 2016, 108.

⁹ Mehmet Şener, “Kuşluk Namazı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002;XXVI, 475-476.

¹⁰ A'râf, 7/98.

¹¹ İsmail b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (Tefsir-u İbn Kesîr)*, Riyad: Dar-u Taybe, 1999, III, 451.

¹² Muhammed Emin Hererî, *Hadâiku'r-Ravh ve'r-Reyhân*, Beyrut: Dâru'l-Minhac ve Tavku'n-Necat, 2013, X, 23.

dikkat çekilmesi hikmetiyle bu kelimenin kullanıldığını aktarmıştır.¹³ Yani o insanların azâbın farkında olmama sebebi işlerine gitmeden önce başka işlerle oylanmalarıydı. Sonuç olarak azâbın farkında olmama sebebinin gündüzün ilk vaktinde meşguliyetleri veya uyandıktan sonra eğlencelerine yine devam etmeleri olarak almamız daha tercihe şayandır.

Duhâ vakti, Kur'an-ı Kerim'de insanların kolaylıkla toplanabilecekleri bir vakit olarak da anılmaktadır. (قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُحْشَرَ النَّاسُ ضَحَى) “Mûsâ “Buluşma zamanınız şenlik günü ve ahalinin toplanacağı kuşluk vakti olsun” dedi.”¹⁴âyetinde Hz. Musa (a.s), sihirbazlarla olan mücadelesinin vaktini gündüz içerisinde duhâ vakti olarak belirlemiştir. Çünkü bu vakit diğer vakitlerden daha fazla alenî olarak bir durumun yayılmasının mümkün olduğu bir vakittir. Çünkü genelde bütün insanlar bu vakitte yeni uykudan uyandığı ve işe başladığı için uyanık haldedir. Böylece herkes herhangi bir sebepten dolayı dışarı çıkmak durumunda kalmaktadır. Hz. Musa'nın (a.s) da bunu fırsat bilerek kuşluk vaktini tebliğ etmeye en uygun vakit olarak görmüştür. Peygamberlerin tüm halleri bu şekildedir. Her şeyleri açık seçik ortadadır. Gizledikleri herhangi bir durum bulunmamaktadır.¹⁵ Duhâ vaktinin bizzat kullanılmasının diğer bir hikmeti de duhâ vakti gündüzün ilk vakti olmasından ötürü mücadele eğer uzun sürerse vaktin geniş olmasını sağlamaktır.¹⁶ Beğavî (ö. 510/1116) bu vaktin seçilmesinin insanları şüpheden daha uzak tutacağından ötürü seçildiğine dikkat çekmektedir.¹⁷

Allah Teâla (وَأَعْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا) “Gecesini kararttı, gündüzünü açarttı.”¹⁸ âyetinde semâda bulunan harikaları bize sunarken konumuzla alakalı olan gündüz vaktine de dikkat çekmiştir. Gündüz vakti içerisinde duhâ vaktini özellikle zikretmiştir. Bunun hikmetini araştıran Konevî (ö. 1195/1780), duhâ vaktinin aslında güneş ışığının sadece belli bir vakitteki hali olmasına rağmen gecenin zıttı olarak zikredilmesindeki sebebin duhâ vaktindeki güneş ışığının en kuvvetli olmasına bağlamıştır. Başka bir ifadeyle “Gündüzün içerisinde güneşin parlak olduğu vakti yaratan gündüzü de evleviyetle yaratır.” denilmiştir. Bir görüşe göre de burada mecaz olup; cüzü zikredip küllü kastetme yoluyla tüm gündüz murat edilmiştir.¹⁹ İbn Abbâs'tan nakledilen görüşe göre ise bu kelimeyle güneş

¹³ Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984, IX, 23.

¹⁴ Taha, 20/59

¹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, V, 300.

¹⁶ Hererî, *Hadâiku'r-Ravh ve'r-Reyhân*, XVII, 325.

¹⁷ Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud el-Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2002; s. 821.

¹⁸ Naziat 79/29.

¹⁹ Konevî İsmâuddin İsmail, *Haşiyetü'l-Konevî alâ Tefsîri'l-Beydâvî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001; XX, 68.

kastedilmiştir.²⁰ Kâsimî (ö. 1332/1913) de burada duhânın seçilmesinin sebebini o vakitte güneşin tam parlamaya başlaması ve doğuşunun tamamlanması olarak beyan etmiştir.²¹

Allah Teâla (كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يُلْبِتُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا) “Kıyamet gününü gördüklerinde (dünyada) sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar.”²² âyetinde kıyamet gününe şahit olanların dünyada az bir süre kaldıklarını zannedeceklerini bildirmektedir. Bunu bildirirken zamanın kısalığına dikkat çekmek adına duhâ vaktini de zikretmiştir. Râzî (H.606/1210) bu hususta şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Normalde gecenin duhâ vakti bulunmaz. Neden bu âyette gecenin duhâ vakti varmış gibi kullanılmıştır? Bu soruya şu şekilde cevap verebiliriz. Ata’, İbn Abbâs’dan “burada “هـ” zamiri kelamın sılasıdır. Yani manayı kuvvetlendirmek için gelmiştir. Asıl manası “إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَى” şeklindedir. Yani gece veya gündüz manasına geldiği anlatılmaktadır. İkinci cevap olarak bazı nahivciler, buradaki isim tamlamasından murat, akşamın içinde bulunduğu güne izafe edilmesidir. Yani mana “...gece ve gecenin içinde bulunduğu günün duhâ vakti kadar...” şeklindedir.”²³ Böylelikle burada geçen “duhâ” kelimesinin gündüzdeki duhâ vakti olduğu ve anlaşılmaktadır.

Allah Teâlâ (وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا) “Güneşe ve onun aydınlığına yemin olsun ki.”²⁴ âyetinde duhâ vaktinin önemini göstermek adına güneşin duhâ vaktindeki haline de yemin etmiştir. Râzî, burada geçen duhâ kelimesinin manası ile alakalı üç görüş nakleder:

- Mücâhid (ö. 103/721) ve Kelbî’nin (ö. 204/819) görüşüne göre burada geçen duhâ güneşin ışığı manasında olup güneşin ışığına yemin edilmiştir.
- Katade (ö. 117/735), İbn Kuteybe (ö. 276/889) ve Ferrâ (ö. 458/1066) ise buradaki duhânın gündüz olduğunu nakletmiştir.
- Mukatil (ö. 150/767) ise güneşin sıcaklığı manasında olduğunu zikretmiştir.²⁵

Buradaki üç görüşe baktığımız zaman her birinin de kabul edilir bir yanının olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü duhâ vakti, birinci ve üçüncü görüşe göre güneşin en parlak ve

²⁰ Ebû’l-Hasan Mâverdî, *en-Nüket ve l-Uyûn*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, VI, 198.

²¹ Muhammed Cemeluddin el-Kâsimî, *Mehâsinü’t-Te’vîl*, Şam: İsa Bâbî Halebî, 1957, XVII, 6052.

²² Naziat 79/46.

²³ Muhammed b. Ömer Fahreddin Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb (et-Tefsîru’l-Kebir)*, Beyrut: Dâru’l-Kütütbi’l-İlmiyye, 2013, XXXI, 48.

²⁴ Şems 24/1.

²⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXXI, 172.

sıcaklığının en çok hissedildiği vakittir. Gündüz vakti içerisinde bulunması da ikinci görüşün kabul edilirliliğini artırır. Böylece her bir görüş diğerlerini tamamladığı görülmektedir.

Duhâ vakti, Kur'an-ı Kerim'de insanlar için bir nimet olarak da anılmaktadır. (وَأَنَّكَ)
 (لَا تَطْمُؤُا فِيهَا وَلَا تَضْحَى) “Yine burada susuzluk çekmezsin ve sıcaktan bunalmazsın.”²⁶ âyetinde Allah Teâla cennetin özelliklerini Hz. Âdem’e (a.s) sayarken susuzluğun ve sıcağın olmayacağını belirtmiştir. Burada “sıcaklama” fiili duhâ kelimesinin fiil vezni ile beraber getirilmiştir. Burada ki hikmet hadiste geçen “Evvâb olanların namazı ayaklar kızardığı zamandır.” ifadesiyle alakalı olabilir. Çünkü duhâ vaktinde güneş tam manasıyla parlaklaşmış sıcaklığını tam yaymaya başlamıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) de az önceki hadiste duhânın vaktini belirlerken sıcaklığın geldiği vakit olarak tayin etmiştir. Bunun yanında İbn Kesîr âyette geçen iki fiilin birbirine yakın manalar içerdiğini beyan etmektedir. Çünkü “تَطْمُؤُا” fiili iç yanmayı ve bunalmayı yani susuzluğu bildirirken; “تَضْحَى” fiili ise dış bunalmayı ifade etmektedir.²⁷

1.2.1. Duhâ Suresindeki Kullanımı

(وَالضْحَى) ‘Duhâ vaktine yemin olsun ki’

Allah Teâla duhâ vaktine yemin etmektedir. Yeminin bu vakte has kılınmasının sebebi gündüzün bu vakitte tam aydınlanması veya Musa (a.s) Allah Teâla ile bu vakitte konuşması, sihirbazların bu vakitte secdeye kapanması olabilir. Bunun yanında duhâ gündüzü temsil etmiş olabilir.²⁸

Allah Teâla, bu surenin öncesinde ibâre olarak hem semânın hem gecenin hem de güneşin “duhâ” isimli vakti veya parçasına yemin etmişti. Bu açıdan baktığımız zaman “ve’d-Duhâ” dediğimiz andaki “ال” takısının manası üzerinde yoğunlaşmak ve bunun üzerine neden yemin edildiğini incelememiz gerekmektedir. Bu manada Râzî bu âyetin tefsiri ile alakalı duhâ vaktinin bir zaman dilimi olduğunu, bu zamanın gece ve gündüz diye ayrıldığına değinir. Sonuç olarak gündüz ve gecede bu artma ve azalmanın eksiklikten dolayı değil bir düzen gereği gerçekleşmesi gibi vahyin de bazen kesilip bazen peşpeşe geleceğini ve bunun herhangi bir eksiklikten dolayı değil kurulan düzenin bunu gerektirdiğini söylemiştir.

²⁶ Taha, 20/119

²⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurâni'l-Azîm*, V, 320.

²⁸ Nasruddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî, *Envaru't-Tenzîl Esraru't-Tevîl*, Beyrut: Dâru'r-Reşîd, 2000, III, 543.

Bunun yanında kâfirler, Rabbinin Hz. Muhammed'i (s.a.s), terk ettiğini, ona kızıp öfkelenildiğini iddia edince, Allah Teâla "Haydi, öyle ise bu hususta delilinizi getirin." buyurdu. Onlar delil getiremeyince Rabbinin Hz. Peygamber'i (s.a.s) terk etmediği ve ona kızmadığına dair yemin ettiğini beyan etmiştir.²⁹

Sûrede özel olarak duhâ vaktine yemin edilmesinin hikmetlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Kuşluk vakti günün aydınlanmasını ifade ettiği gibi bu sûre de vahyin yaklaşmasını ifade eder.
- Katâde ve Mukâtil burada Allah Teâlâ'nın Hz. Musa (a.s) ile konuştuğu ve sihribazların secdeye kapandığı vakit olan duhâ vaktine yemin ettiğini açıklar.³⁰
- Bunun yanında Mâverdi bu lafzın güneşin doğu ufkundan ulaştığı gündüzün ilk saati, güneşin doğuşu, gündüzün tüm gündeki aydınlığı ve gündüzün başı olmak üzere dört şekilde anlaşılabilceğini nakleder.³¹
- Elmalılı (ö. 1942), burada kuşluk vakti diye bilinen zamana yemin olsun" diye tefsir ederken; bu mananın yanında "el" harf-i tarifine verdiği ahit manasına göre kuşluk vakitleri arasındaki özel bir kuşluk vakti manasını da vermiştir. Hitabın Hz. Peygamber'e (s.a.s) olması itibârıyla "lâm" daki ahit manasına binaen özel kuşluk vaktine yemin edilmesi daha tercihe şâyandır.³²

Sonuç olarak "duhâ" kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de çeşitli anlam ve bağlamlarda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bazen bir nimet olarak bazen bir azap vakti olarak bazen de yemin edilecek derece de önemine dikkat çekildiği halde bulunmaktadır. Müfessirlerin âyetlerde geçen bu kelimenin tefsirini yaparken aynı manalara gelen farklı lafızları kullandıkları görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'i araştırdığımız zaman duhâ vaktinin insan için birçok mânayı içerisinde barındırdığını görmekteyiz. Bazen insanın yaşamına dair olgu olduğuna dikkat çekilirken; bazen de bir nimet olarak tanıtılmıştır. Bazen ise azabın dahi gelebileceği kadar korkulur derecede Allah'a ibâdet edilmesi gereken bir vakit olduğu hatırlatılmıştır. Bunun yanında duhâ vakti, Şems ve Duhâ surelerinde olduğu gibi içerisinde

²⁹ Râzî, XXXI. 189-190.

³⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010, XI, 63.

³¹ Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, VI, 291.

³² Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 268.

sayısız nimetin veya değerinin bulunduğuna dikkat çekilerek Allah Teâla tarafından yemin edilmeye layık görülmüş bir vakittir.

1.2.2. Kur'an-ı Kerim'de Duhâ Namazı

Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ namaz kılmamızı emreder ama nasıl kılmamız gerektiği, hangi namazın hangi vakitte girip hangi vakitte çıktığı, namazların rekât sayıları ise Kur'an-ı Kerim'de bulunmamaktadır. Bunun yanında namaz vakitlerinin kesin bir şekilde bahsedildiği veya namaz isimlerinin özel olarak zikredildiği bir âyet bulunmamaktadır. Bu yüzden namaza dair buna benzer durumları hadislerden delil getirerek meşrû kabul ederiz. Söz konusu duhâ namazı olunca bu durum biraz farklılık arz etmektedir. Başta Tercümanü'l-Kur'an olarak isimlendirilen Hz. İbn Abbâs (ö. 68/687-688) başta olmak üzere bazı müfessirler duhâ namazının Kur'an-ı Kerim'de bulunduğunu beyan etmektedir. Rivayet Abdurrezzak'ın (ö. 211/826) Musannef'inde nakledilmektedir. Rivayetin metni şu şekildedir:

عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عَطَاءِ الْخُرَّاسَانِيِّ قَالَ: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: " لَمْ يَزَلْ فِي نَفْسِي مِنْ صَلَاةِ الضُّحَى شَيْءٌ حَتَّى قَرَأْتُ: {سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعُشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ} [ص: 18] "

İbn Abbâs şöyle demiştir: *Duhâ namazıyla alakalı hep bir şüphem vardı. Ta ki 'Dâvud'a dağları musahhar kıldık ki o dağlar işrak ve akşam vaktinde tesbih ederler. (Sad Suresi 18)' âyetini okuyana kadar.*³³

Ma'mer<Atâ el-Horâsânî<İbn Abbâs senedindeki:

1. Ma'mer b. Râşit (ö. 153/770): Ma'mer hakkında Ebû Hâtim salihu'l-hadis; İclî (ö. 261/875), Nesâî (ö. 303/915), İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938), İbn Hibbân (ö. 354/965), ve Zehebî (ö. 748/1348) sika lafzını kullanmıştır. Ata'dan hadis aldığı sabittir.³⁴
2. Atâ el-Horâsânî (ö. 135/752): Ata Ebû Meysere el-Horasânî sadûk olup İbn Sa'd (ö. 230/845), Yahyâ b. Maîn (ö. 233/848), Dârimî (ö. 255/869) ve İbn Ebî Hâtim, tarafından sika kabul edilirken; Ebû Bekir b. Ebû Davud (ö. 316/929) kendisinde

³³ Ebu Bekir Abdurrezzak b. Hemmân es-San'ani, *el-Musannef*, Beyrut: Mektebetü'l-İslamî, 1983, III, 79 (Hadis No: 4870).

³⁴ Abdurrahman İbn Ebû Hâtim Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1952; IX, 247; Muhammed İbn Hibbân b. Ahmed, *es-Sikât*, Hindistan: Dâru'l-Meârifî'l-Osmaniyye, 1983, VII, 68; Ebû Haccac Yusuf b. Abdurrahman Mizzî, *-Kemâl*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1987, XXVIII, 303; Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, IV, 474; Ebu'l-Muhâsin Muhammed b. Ali el-Hüseynî, *Kitâbu't-Tezkira bi Ma'rifeti Ricâli'l-Kütübi'l-Aşara*, Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 1996, s. 1695.

hadis hususunda gevşeklik olduğunu nakleder. İbn Hacer (ö. 852/1449) de araştırmasında kendisinin sadûk ve vehminin fazla olduğunu nakleder.³⁵

Yaptığımız araştırmalar neticesinde rivayette kopukluğun bulunmaması yönüyle muttasıl; raviler arasındaki Atâ el-Horâsânî'nin rical âlimleri tarafından sadûk görülmesi sebebiyle hasen olduğunu ve delil olarak zikredilmeye müsait olduğunu söyleyebiliriz.

Başka bir rivayette İbn Abbâs bizzat Kur'an-ı Kerim'de duhâ namazının bulunduğunu beyan etmektedir. Abdurrezzak'ın Musannef'inde rivayet ettiği hadisin metni şu şekildedir:

عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ الْأَحْوَلُ، أَنَّهُ سَمِعَ عَطَاءَ الْخُرَّاسِيَّ، يَقُولُ لِطَاوُسٍ: إِنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ:
" صَلَاةُ الضُّحَى فِي الْقُرْآنِ وَلَكِنْ لَا يَغُوصُ عَلَيْهَا إِلَّا غَائِصٌ، ثُمَّ قَرَأَ: {يُسَبِّحُنَّ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ} [ص: 18] " قَالَ
طَاوُسٌ: وَاللَّهِ مَا صَلَّاهَا ابْنُ عَبَّاسٍ حَتَّى مَاتَ إِلَّا أَنْ يَطُوفَ بِأَنْبِيَتِ

İbn Cüreyc<Süleyman Ehvel<Atâ el-Horâsânî senediyle İbn Abbâs Tavus'a şöyle demiştir: *Duhâ namazı Kuran-ı Kerim'de bulunmaktadır. Ama onun teviline ancak manası tam anlaşılmayan âyetlere dalmayı meslek edinenler dalar.* Ardından "Sabah akşam tesbih ederler"³⁶ âyetini okudu." Tavus ise "Vallahi İbn Abbâs, Kâbe'yi tavaf ettikten sonrası hariç duhâ namazı kılmamıştır."³⁷

İbn Cüreyc<Süleyman Ehvel<Ata el-Horâsânî senedindeki:

1. İbn Cüreyc (ö. 150/767): Ebû'l-Velîd Abdulmelik İbn Cüreyc hakkında Yahyâ b. Said (ö. 198/813), Ali b. Medîni (ö. 234/848), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), İclî, ve İbn Ebî Hâtim Râzî salihu'l-hadis olduğunu nakletmiştir. İbn Hacer ise araştırması sonucu sika olduğu kanatine varmıştır.³⁸
2. Süleyman el-Ehvel (ö. 142/759): Süleyman el-Ehvel'in Ata'dan hadis aldığı sabit olup Yahyâ b. Maîn, Ahmet b. Hanbel, İclî, Nesaî, İbn Ebî Hâtim Râzî, İbn Hibbân ve İbn Hacer tarafından sika kabul edilmiştir.³⁹

³⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 334; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 206; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 106; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 108.

³⁶ Sâd 38/18.

³⁷ Abdurrezzak, *el-Musannef*, III,79 (Hadis No: 4871).

³⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 356; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 93; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 338; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 616; el-Hüseynî, *Kitâbu't-Tezkira*. s. 1068.

³⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV,, 143; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 381; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII,62; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II,107.

Bunun yanında senette hoca-talebe ilişkisi açısından da bir sorun bulunmamaktadır. Ata el-Horasanî'nin ise sika olduğunu önceden söylemiştik. Neticede rivayeti sahih olarak değerlendirmemiz mümkündür.

Şu halde İbn Abbâs, bazı âyetlerle ilgili yaptığı tevillerden Kur'an'da Duhâ namazına işarette bulunulduğuna dair bu sonuca ulaştığı anlaşılmaktadır. Rivayette geçen "sabah akşam tesbih ederler"⁴⁰ âyetinin tefsirine baktığımızda ise Taberî (ö. 310/923), Fahreddin Râzî (ö. 606/1210), Beyzâvî (ö. 685/1286), Neseî (ö. 710/1310) ve Ebû's-Suud (ö. 982/1574) gibi müfessirler âyette geçen işrak vaktinin duhâ vakti olduğunu bildirir. Bunun yanında her biri âyetin tefsiri sadedinde duhâ namazıyla alakalı rivayetler nakletmişlerdir.⁴¹

I.3.HZ. PEYGAMBER'İN HADİSLERİNDE KULLANIMI

Tezimizin de konusu olan bu başlık altında "duhâ" kelimesinin hadislerde ve rivayetlerde geçen yönünü ele almaya çalışacağız. "duhâ" kelimesinin sünnetteki kullanımını ele almak duhâ namazı ile alakalı hadisleri anlama noktasında büyük önem arz etmektedir. Duhâ kelimesinin manalarına dair aşağıdaki rivayetleri örnek gösterebiliriz:

Hiz. Peygamber'in (s.a.s) eşi Hiz. Âişe (ö. 58/678) şöyle demiştir: *Ben Hiz. Peygamber'i duhâ namazı kılariken hiç görmedim. Ama ben kıyorum. Vele ki Hiz. Peygamber (s.a.s) kıliyordu ise O amel etmeyi sevdiği halde insanların o ameli yapıp üzerlerine farz olması korkusuyla terk ederdi.*⁴²

Ebû Ümâme Bâhili (ö. 86/705) Hiz. Peygamber'den şöyle nakleder: *Kim farz namaza abdestli bir şekilde yürürse o kimse için ihramlı hacının ecri gibi bir ecri vardır. Kim duhâ namazına giderse o kimse için umre yapan kimsenin ecri gibi ecri vardır. Aralarında boş sözün olmadığı peş peşe kılınan iki namaz illiyyinde yazılmış bir ameldir.*⁴³

⁴⁰ Sâd 38/18.

⁴¹ Bkz: Ebû Cafer İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Kur'an min Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, Beyrut: Müesseseteü'r-Risale, 1994, VI, 340; Ebû'l-Berakât Ahmed b. Mahmud en-Neseî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, Beyrut: Dar-u İbn Kesîr, 2011;III, 148; Râzî, *Tefsîru'l-Kebir*, XXV, 162.

⁴² Malik b. Enes, *el-Muvatta*, Kahire: Dâru'l-Hadis, 1992;VIII, 72; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XLI, 109. (Hadis No:24559, Diğer Hadis Numaraları: 25350, 25363, 25451); Buhârî, *Teheccüd*, 27; Müslim, *Müsafirîn*,77.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVI, 640. (Hadis No: 22304); Ebû Davud Süleyman b. Eş'as, *Sünen*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 2001;Namaz, 49, (558), I, 225; Ebû Kasım Süleyman b. Ahmed Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1995, III, 314.

Ebû Hureyre'den (ö. 58/678) şöyle dediği nakledilir: *Dostum bana üç şeyi vasiyet etti; ayın üç günü oruç tutmamı, uykudan önce vitir kılmayı ve duhâ namazını.*⁴⁴

Ebû Said'den (ö. 74/693) gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazını daha bırakmayacağını düşününceye kadar kılar, daha kılmayacağını düşününceye kadar da terk ederdi.⁴⁵

Sehl b. Muâz babası Muâz'dan Hz. Peygamber'in (s.a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder: *Kim sabah namazını kıldığı yerde duhâ namazını kılıncaya kadar bekler ve o ana kadar sadece hayır konuşursa denizdeki köpükler kadar hatası olsa bile tüm hataları affedilir.*⁴⁶

Muâze (ö. 83/702), şöyle der: 'Ben Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazı (ya da duhâ vakti namaz) kılıp kılmadığını sordum. O da 'Evet, dört rekât kılar ve Allah'ın dilediği kadar üzerine eklerdi.' dedi.⁴⁷

Abdullah b. Şakîk (ö.) Hz. Âişe'ye 'Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazı (ya da duhâ vakti namaz) kılar mıydı?' diye sorunca 'Hayır, ancak seferden gelince kılar' diye cevap verdi.⁴⁸

Amra (r.a), Hz. Âişe'den şöyle işitmiştir: *Hz. Peygamber (s.a.s) hiçbir kelam etmeden dört rekât duhâ (ya da duhâ vakti namaz) kılar.*⁴⁹

Sonuç olarak "duhâ" kelimesi sünnette -daha sonradan da açıklanacağı üzere- genelde "kılınan namaz" manasında kullanılmıştır. Bazı yerlerde zamana delalet ettiği görüşü bulunmaktadır. Bize "duhâ" kelimesini namaz olarak anlamamızı mümkün kılan durum ise "duhâ" kelimesinin namaz için kullanımı sırasında bazen 'سبحة' veya 'صلاة' kelimeleriyle özel olarak namaz olduğuna dikkat çekilmesidir.

⁴⁴ Abdurrezzak, *el-Musannef*, III,74 (Hadis No: 4849, 4850, 4851); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVI, 154. (Hadis No:7138, Diğer Hadis Numaraları: 7180, 7512;7536, 7595); Müslim, *Müsafirîn*, 86; Bezzâr, *Bahru'l-Zehhâr Müsnedü'l-Bezzâr*, X, 72 (Hadis No: 4136, 7623, 7838, 8590, 8794),

⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVII, 247. (Hadis No: 11155, 11312); Tirmizî, *Vitr* 15; İbn Ca'd, *Müsned*, I, 299 (2029); Ebû Ya'la Mevsilî, *el-Müsned*, Dâru'l-Me'mun li't-Türâs, Dimeşk 1986, II,456 (1270).

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XV, 446. (Hadis No: 9716, 10447, 10480), İbn Mace, *Kitabu İkameti's-Salât* (5), 187, s. 264, (1383), Tirmizî, *Vitr*, 15 (476), I,487.

⁴⁷ Süleyman b. Davud Ebu Davud et-Tayalisî, *el-Müsned*, III,150 (Hadis No:1676); Abdurrezzak, *Musannef*, III, 74 (Hadis No: 4853); Ali b. Ca'd, *el-Müsned*, Dâru'l-Felah, Beyrut 1985, I,651 (Hadis No:1560); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVI, 640. (Hadis No:22304, Diğer Hadisler: 24889, 24924, 25123, 25348, 25388, 26287); Müslim, *Müsafirîn*, 78, 79; İbn Mace, *Kitabu İkameti's-Salât*, 5, 187, s. 263, (1381).

⁴⁸ Ali b. Ca'd, *el-Müsned*, I,652 (Hadis No:1564); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 237. (Hadis No:25385, 25691;25829); Müslim, *Müsafirîn*, 75.

⁴⁹ Ebû Ya'la Mevsilî, *el-Müsned*, Dimeşk: Dâru'l-Me'mun Li't-Türâs, 1986, VII, 330.

I.4. İSLAM ÖNCESİ DÖNEMDE DUHÂ İBADETİ

Üzerinde araştırma yapılan her konunun varsa târihine değinilmesi o konunun bütüncül açıdan daha iyi anlaşılıp özümsemesine ve unutulmamasına vesile olacaktır. Bu başlıkta da hakkında araştırma yaptığımız duhâ namazını târihî açıdan değerlendirmeye çalışacağız. Bunun için öncelikle namazın târihine kısaca bir göz atmamız gerekmektedir.

Kur'an-ı Hakîm'de (الصلاة) kelimesinin dua⁵⁰, rahmet⁵¹, bilinen namaz ibâdeti⁵², namaz kılınan yer⁵³ manalarına gelmektedir. Namaz anlamına gelen bir ibâdetin Hz. İbrahim (a.s), Hz. İsa (a.s), Hz. Zekeriyâ (a.s) ve Hz. Hârûn (a.s) tarafından kullanıldığına dair âyetler mevcuttur.⁵⁴ Bu durum, namaz (الصلاة) ismiyle anılan bir ibâdetin Hz. Peygamber'den (s.a.s) önceki Peygamberler tarafından yapılageldiğini göstermektedir.

Bunun yanında Kur'an-ı Kerim'de müşriklerin namazına dair “Onların, Kâ'be'nin yanında namazları ıslık çalıp el çırpırmaktan ibarettir.”⁵⁵ âyeti dikkatimizi çekmektedir. İbn Âşûr, bazılarının (الصلاة) kelimesini dua manasında alırken; bazılarının da tavaf esnasında bu işi yaptığını dair açıklama yaptığını; bazılarının ise namaz manasını aldığını ama müşâkele sanatı ile beraber namaz kelimesinin kullanılmasının uygun olabileceğini açıklamıştır. Mecazen meydana gelen mana ise Hz. Peygamber (s.a.s) namaz kılarken ıslıklamalar, ellerin çarpılması, ses çıkarılıp istihzâ etmek sûretiyle namaza mani olma amacının müşrikler tarafından yegâne ibâdet edinilmesi şeklindedir. Çünkü müşrikler için belli bir namaz algısı yoktu. Bunun yanında İbn Âşûr üçüncü görüşün daha tercihe şâyân olduğuna dikkat çekmek için Mücâhid gibi tefsirde önde gelenlerin bu görüşte olduğuna dikkat çekmiştir.⁵⁶ Cevad Ali, Müsteşriklerin “الصلاة” yani “namaz” kelimesinin İslam'dan önce Arap toplumunda bilinmediğini direk Kur'an-ı Kerim üzerinden farz ibâdetleri ifade etmek için Arapçaya girdiğini iddia ettiklerini aktardıktan sonra söylenen bu sözün delile ihtiyaç duyduğunu söyler. Çünkü bir dil hakkında hüküm verirken o dilin özelliklerini dikkate almadan kendimiz bir yorum yapamayız. Bunun yanında eğer bu sözle cahiliye döneminde namaz yoktu demeyi kastetmişlerse bu doğru bir yargı olabilir. İslam'daki şekliyle cahiliye döneminde namaz yoktu ama Hristiyanlık ve Yahudilik dinlerinde ibâdet olarak namaz bulunmaktaydı. Bu her ne kadar şu andaki İslam dinindekinden farklı olsa da tahrif

⁵⁰ et-Tevbe 11/103.

⁵¹ el-Bakara 2/157.

⁵² el-İsrâ 19/78.

⁵³ el-Hacc 24/40.

⁵⁴ Âl-i İmran 3/39; Yunus 10/87; İbrahim 14/37,40; Meryem 19/31.

⁵⁵ Enfâl 8/35.

⁵⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, IX, 339-340.

edilmeden önce Allah'ın razı olduğu şekildeydi. Arap, Yahudî ve Hristiyanlar da bu yolla namazı bilmekteydiler. Rivayetlere göre bu namaz Cahiliyye Dönemi'nde bilinen bir ritüeldi. Ölünün başında iyiliklerinin sayılması ve ölümüne karşı hüznün gösterilmesine namaz ismini vermektedir. Cahiliyye adetlerinden biri olan bu ritüel namazın lügat olarak kendilerinde bulunduğunu göstermektedir. Ama nasıl kılıyorlardı veya başka namazlar var mıydı bu sorunun cevabı henüz bize ulaşmadı.”⁵⁷

Bunun yanında Hz. Peygamber'in (s.a.s) gündüzün ilk vakitlerinde Ka'be'nin yanına gidip duhâ namazını kıldığı Kureyş'in ise bu namazı garipsemediği Hz. Peygamber'e sataşmadıkları nakledilmektedir.”⁵⁸ Nitekim Muhammed b. Ahmed b. Batta<Hasan b. Cehm<Hüsayin b. Ferac<Muhammed b. Ömer<Seleme b. Baht<Umeyre Binti Ubeydullah b. Ka'b<Ümmü Derra<Berra Binti Ebû Teczee tarihiyle gelen rivayette Kureyş'in duhâ namazını inkar etmeyip vaktini inkar ettikleri nakledilmektedir.⁵⁹

Duhâ namazı Hz. İdris ve Hz. Şit'in peygamberliğinde dini bir ritüel olarak kabul edilmiştir. Süryaniler beşerin en eski ümmeti olarak kabul edilir. Bir rivayete göre ise Hz. Âdem'in dili de Süryanicedir. Aynı zamanda bu millet Sâbiîlik dinine mensuptu. Rivayete göre bu millet dinin Hz. İdris ve Hz. Şit'ten almış olup Hz. Şit'e isnat ettikleri bir kitap da bulunmaktadır. Bu kitabı “Şit'in Sahifeleri” diye isimlendirirlerdi. Rivayete göre bu kitapta cömertlik, cesaret, sadakat ve yardımseverlik gibi birçok ahlaki güzelliğin anlatılmasıyla beraber yedi vakit namazlarının bulunduğunu, beş vakit namaz ve gece namazının yanında altıncı vakitlerinin duhâ namazı olduğu nakledilmektedir.⁶⁰

İslam'ın başlangıcından beş vakit namazın farz olmasına kadar ki süreçte ise iki vakit namaz farz idi. Bu iki vaktin hangi namazlar olduğu ile alakalı görüşler “(Ey Muhammed, sen) Sabret, şüphesiz Allah'ın va'di gerçekleşecektir. Sen günahın için tövbe et. Sabah akşam Allah'a hamdederek O'nu tesbih et.”⁶¹ âyetinin tefsiri esnasında farklılık göstermektedir. Bu konuda bazı âlimler “sabah” lafzıyla sabah namazının kastedildiğini naklederken; bazı âlimler de duhâ namazının murad edildiği görüşünü savunur.⁶²

⁵⁷ Cevad Ali, *Cahiliyye'den İslam'a İbadet Târîhi*, çö. Muammer Bayraktutar, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015, s. 60.

⁵⁸ Cevad Ali, s. 64

⁵⁹ el-Hakim, *el-Müstedrek*, IV, 141; İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Riyad: Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, 205.

⁶⁰ Ebû'l-Fedâ İmâduddin, *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer*, Mısır: Tab'atü'l-Hasiniyyetü'l-Mısriyye, I, 81.

⁶¹ Gâfir 40/55.

⁶² Râzî, *el-Tefsîru'l-Kebir*, XXVII, 66; Abdurrahman b. Muhammed es-Seâlebî, *Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyy, 1997, V,119.

Bu aşamadan sonra elimizde bulunan kaynaklardan anlamaktayız ki; namaz ibâdetinin Hz. İbrahim (a.s), Hz. İsa (a.s), Hz. Zekeriyâ (a.s) ve Hz. Harun (a.s) tarafından bizzat kılındığına dair âyetler mevcuttur. Süryânîler dinlerini Hz. Şit ve Hz. İdris'den almakta olup duhâ vaktinde bir namaz kıldıkları rivayet olunur. Bunun yanında Müstedrek'de geçen rivayette Kureyş, duhâ namazını inkâr etmeyip tayin edilen vakti inkâr ettiği bahsedilmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s) beş vakit namaz farz kılınmadan önce sabah ve akşam olmak üzere iki vakit namaz kılardı. Buradaki sabah kılınan namaz bazılarına göre duhâ vaktinde kılınan namaz olarak alınırdı. Sonuç olarak duhâ namazı, ilk millet olarak anılan Süryânîler de mevcut olduğu aktarılırken; bazı hadis ve târih kaynakları da cahiliyye devrinde de duhâ vaktinde kılınan bir namazın var olduğuna delalet eden açıklamalar getirmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM: DUHÂ NAMAZI RİVÂYETLERİNİN TAHLİLİ

Tezimizin ana omurgasını oluşturan ikinci bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.s) sünnetinde nakledilen rivayetleri ele almaya çalışacağız. Her konuda olduğu gibi duhâ namazı hususunda da Hz. Peygamber'den konuya farklı yönlerden bakmamıza yardımcı olabilecek rivayetler nakledilmektedir. Nakledilen bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in Duhâ namazını kıldığı; bazı rivayetlerde kılmayıp teşvik ettiği; bazı rivayetlerde ise kılma sebeplerinin bulunduğu; sahabe kaynaklı bazı görüşlerde ise bid'at olduğu nakledilir. Buna binaen duhâ namazı hakkındaki rivayetlerin daha iyi anlaşılması için rivayetlerin içerikleri baz alınarak bir taksime tabi tutmayı uygun görmekteyiz.

2.1. HZ. PEYGAMBER'İN DUHÂ NAMAZINI KILIŞINA DAİR RİVÂYETLER

Bir ibâdetin şer'an meşrû olması için ya Kur'an-ı Kerim'de ya da Sünnet-i Nebeviyye'de bulunması gerekmektedir. Duhâ namazı Kur'an'da açıkça yer almayıp, Duhâ namazıyla ilgili bilgilerin rivayetlerde yer aldığı görülmektedir. Bu yüzden duhâ namazı hakkındaki rivayetleri nakletmeye ve anlamaya başlarken önce böyle bir namazın Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından kılındığını beyan eden hadisleri inceleyemeyi uygun görmekteyiz.

2.1.1. Hz. Ali'den Gelen Duhâ Namazı Rivayeti

Hz. Peygamber (s.a.s) günün bazı vakitlerinde nâfile namaz kılarlardı. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in (s.a.s) gün içerisinde kıldığı namazlardan bahsederken duhâ namazını da kıldığını nakletmektedir. Rivayetin metni şöyledir:

حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، وَإِسْرَائِيلُ، وَأَبِي، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَةَ، قَالَ: سَأَلْنَا عَلِيًّا، عَنْ تَطَوُّعِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّهَارِ، فَقَالَ: إِنَّكُمْ لَا تُطِيفُونَهُ. قَالَ: قُلْنَا: أَخْبَرْنَا بِهِ نَأْخُذُ مِنْهُ مَا أَطَقْنَا. قَالَ: " كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا صَلَّى الْفَجْرَ أَمَهَلَ، حَتَّى إِذَا كَانَتِ الشَّمْسُ مِنْ هَاهُنَا - يَعْنِي مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ - مِقْدَارَهَا مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ مِنْ هَاهُنَا مِنْ قِبَلِ الْمَغْرِبِ، قَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ يَمَهَلُ حَتَّى إِذَا كَانَتِ الشَّمْسُ مِنْ هَاهُنَا، - يَعْنِي مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ - مِقْدَارَهَا مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ مِنْ هَاهُنَا - يَعْنِي مِنْ قِبَلِ الْمَغْرِبِ - قَامَ فَصَلَّى أَرْبَعًا، وَأَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا، وَأَرْبَعًا قَبْلَ الْعَصْرِ، يَفْصِلُ بَيْنَ كُلِّ رَكْعَتَيْنِ بِالتَّسْلِيمِ عَلَى الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ، وَالنَّبِيِّينَ وَمَنْ تَبِعَهُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، وَالْمُسْلِمِينَ " قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ: تِلْكَ سِتُّ عَشْرَةَ رَكْعَةً، تَطَوُّعُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّهَارِ، وَقَالَ مَنْ يُدَاوِمُ عَلَيْهَا

Ahmed b. Hanbel<Veki'<Süfyan, İsrail, Ebû Vek'i<Ebû İshak<Asım b. Damra<Hz. Ali senediyle bize ulaşan rivayette Asım b. Damra şöyle der: "Hz. Ali'ye Hz. Peygamber'in gün içerisinde kıldığı nâfile namazlardan sorduk. O da şöyle dedi: "Siz bu nâfilelere güç yetiremezsiniz." Bunun üzerine biz de "Sen bize anlat biz güç yetirdiğimizi yaparız" dedik. Bunun üzerine şöyle dedi: Hz. Peygamber (s.a.s) sabah namazını kıldıktan sonra güneşin ikindi namazının vaktindeki ufka olan uzaklığı doğu tarafında bulununcaya kadar bekleyip ardından iki rekât namaz kılarlardı. Ardından güneşin öğle vaktindeki batı ufkuna uzaklığı doğu ufku tarafında bulununca kalkar dört rekât namaz kılarlardı. Ardından güneşin öğle vaktindeki batmaya olan uzaklığının doğu tarafında sabah namazı vaktinden sonra gerçekleşmesi anında dört rekât namaz kılarlardı. Yine güneş zevâle uğrayınca dört rekât, öğle namazından sonra iki rekât, ikindiden önce ikinci rekâtında meleklere, nebilere ve onlara uyan müminlere selam getirerek ayırdığı vaziyette dört rekât kılarlardı.

Ardından Hz. Ali şöyle devam etti: Bu 16 rekât Hz. Peygamber'in gündüz kıldığı nâfilelerdir. Bunlara devam eden azdır.⁶³

Tesbitlerimize göre rivayeti ilk nakleden Ebû Dâvud et-Tayâlisî (ö. 204/819)⁶⁴ iken; Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) Müsned'inde⁶⁵ ve Tirmizî (ö. 279/892)⁶⁶, İbn Mâce (ö.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2008, II, 79 (Hadis No:650).

⁶⁴ Süleyman b. Ebû Davud Tayalisî, *Müsned*, Mısır: Dâru'l-Hacer, 1999, I, 116 (Hadis No:129).

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 79 (Hadis No:650).

⁶⁶ Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünen*, Beyrut: Dâru'l-Arabiyyi'l-İslamî, 1996, Sefer, 29.

273/887) ve Nesâî (ö. 303/915)⁶⁷ Sünen'lerinde⁶⁸ bu hadise yer vermiştir. Ancak müelliflerin aksine Tayâlisî kitabında sadece duhâ namazıyla alakalı olan bölümü rivayet etmiştir.

1. Tayâlisî'nin İsnadı: Ebû Dâvud Tayâlisî<Şube<Ebû İshak<Asım b. Damra<Hz. Ali senesinde⁶⁹ geçen:

Şu'be (ö. 82/701): Adı Şu'be b. Haccac b. Verd Atekî Ezdî'dir. Meşhur hadis imamlarından biri olan Şu'be'nin, Ebû Hâtim⁷⁰ ve İbn Hibbân⁷¹ sika olduğunu söyler. Yahyâ Kattân, Ali b. Medînî, İbn Mahzer sika olduğunu söylemiştir.⁷² İbn Hacer de sika olduğunu nakleder.⁷³

Ebû İshak (ö. 127/745): Asım b. Damra'nın da içinde bulunduğu birçok hocadan hadis rivayet etmiştir. Ebû Hâtim Er-Râzî, İbn Ma'in, İshak b. Mansûr, O'nun sika olduğunu beyan eder.⁷⁴ İbn Hibbân tedlis yaptığını beyan etse de sika raviler arasında saymıştır.⁷⁵ İbn Hacer de '*Çok hadis rivayet ederdi. Sonra ihtilata uğramaya başladı.*' demiştir.⁷⁶ Sonuç olarak ravinin adaletine dair bir cerhin bulunmayıp dabtında ise zayıflığına gerektirecek bir cerhin bulunmaması vesilesiyle sadûk olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Asım b. Damra (ö. 74/693): İbn Ebû Hâtim sika olduğunu söylemese de rivayet ettiği hadislerin değerli oluşuna dair Yahyâ b. Maîn'den nakiller getirir.⁷⁷ Bu da sadûk demek istediğinin göstergesi olabilir. İbn Hibbân hafızasının zayıf olduğunu ve cerh edildiğini söyler.⁷⁸ Yezid b. Heysen, Al, b. Medînî sika olduğunu nakleder.⁷⁹ İbn Hacer de sadûk olduğuna dikkat çekmiştir.⁸⁰

⁶⁷ Ahmed b. Şuayb en-Nesai, Sünen, Riyad: Dâru'l-Hadâra, 2015, İmamet, 66.

⁶⁸ Muhammed b. Yezid Kaznî'nin İbn Mace, *Sünen*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2013, Kitabu İkameti's-Salât (5), 109, s. 230, (1161).

⁶⁹ Tayâlisî, *Müsned*, I, 116 (Hadis No:129).

⁷⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 369.

⁷¹ İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 446.

⁷² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 479.

⁷³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 166.

⁷⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 242; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 102.

⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 177.

⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 284.

⁷⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 345.

⁷⁸ İbn Hibbân, *el-Mecrâhîn*, II, 107.

⁷⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 496.

⁸⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 253.

Sonuç olarak araştırmamız neticesinde senetteki ravilerin hoca talebe ilişkisinde bir kopukluk olmaması vesilesiyle muttasıl olup, Ebû İshak'ın sadûk olması sebebiyle **hasen** bir isnad olduğunu söyleyebiliriz.

2. Ahmed b. Hanbel'in İsnadları:

Birinci İsnad: Ahmed b. Hanbel<Veki'>Ebû Veki, İsrail, Süfyan<Ebû İshak<Asım b. Damra<Hz. Ali tarikinde⁸¹ tarikte yer alıp ele almadığımız;

Veki' (ö. 196/811): Adı Veki' b. Cerrah b. Melih Ebû Süfyan er-Ruasî el-Kûfî en-Neysâbü'rî'dir. İbn Ebî Hâtim Râzî, sika olduğunu açıklar.⁸² Yahyâ b. Maîn ve Ali b. Medînî, onun Süfyan es-Sevrî'nin ashabının en sikalarından olduğunu söyler.⁸³ İbn Hibbân sikalardan kabul etmiştir.⁸⁴ İbn Hacer de sika olduğunu nakleder.⁸⁵

Ebû Veki (ö. 175/791): Adı Asım b. Damra es-Selûlî el-Kûfî'dir. Hz. Ali'den çeşitli hadisler rivayet etmiştir. Ebû Hâtim Râzî İbn Hibbân cerh edilen raviler arasında saymıştır.⁸⁶ İbn Sa'd, Dârimî, Ali b. Medînî, Aclûnî 'sikadır.' açıklamasını yaparken; İbn Adiy hafif hafızasında zayıflığının olduğunu bildirir.⁸⁷ İbn Hacer 'sadûktur.' diyerek hafızasında biraz eksikliğin olduğuna dikkat çekmiştir.⁸⁸

Süfyan es-Sevrî (d. 95/713): Adı Süfyan b. Said b. Mesruk es-Sevrî'dir. Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân sika olduğunu söylerken⁸⁹; Şube ve İbn Maîn, O'nun hakkında 'hadiste müminlerin emiridir.' demiştir. Veki' 'O, benden daha fazla hadis ezberlemiştir.' demiştir. Ali b. Medînî 'O'nun kelime hatası yaptığını hiç görmedim. Sadece 'Cüfeyne' diye okunması gereken bir kadın ismini 'Hufeyne' diye okumuştur.⁹⁰ İbn Hacer de sika olduğunu nakleder.⁹¹

İsrail (ö. 160/777): Adı İsrail b. Yunus b. Ebû İshak Amr b. Abdullah es-Sebî el-Hemedani Ebû Yusuf el-Kûfî'dir. İbn Ebî Hâtim sika ve mutkin ifadelerini kullanmıştır.⁹²

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 79 (Hadis No:650).

⁸² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 37.

⁸³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 462.

⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 562.

⁸⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 311.

⁸⁶ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 260.

⁸⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 517.

⁸⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 293.

⁸⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 222; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 401.

⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 154.

⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 56

⁹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 330

Ahmed b. Sa'd, Ahmed b. Hanbel ve Dârimî sika kabul etmiştir.⁹³ İbn Hibbân sika raviler arasında sayarken;⁹⁴ İbn Hacer de sika olduğunu nakleder.⁹⁵

Sonuç olarak senetteki ravilerin hoca talebe ilişkisinde bir kopukluk olmaması vesilesiyle muttasıl olup, Asım b. Damra ve Ebû İshak'ın sadûk olması sebebiyle hasen bir isnad olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci İsnad: Ahmet b. Hanbel<Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ömer<Muharibi<Fudayl b. Merzuk<Ebû İshak<Asım b. Damra Es-Selûlî<Hz. Ali<Hz. Peygamber senedindeki⁹⁶:

Ebû Abdurrahman Abdullah b. Ömer (ö. 239/853): Tam adı Abdullah b. Ömer b. Muhammed b. Eban b. Salih b. Ümeyr el-Kuraşi el-Ümevi'dir. Ebî Hâtim sadûk olduğunu beyan etmiştir.⁹⁷ Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân, sika olduğunu söylemiştir.⁹⁸ İbn Hacer sadûk olduğunu söyler.⁹⁹

Muhâribî (ö. 195/810): Tam adı Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Bekir Ziyad Muhârî'dir. İbn Maîn ve Nesâî, bir yerde sika bir yerde beis olmadığını söyler. Ebî Hâtim 'Sikalardan rivayet ettiğinde sadûktur. Meçhul ravilerden rivayet ettiği olmuştur. O rivayetler fasiddir ve münkerdir.' der.¹⁰⁰ İclî bir defasında tedlis yaptığını bir defasında da sika olduğunu söyler. Darekutnî ve İbn Hibbân sika olduğunu söylese de¹⁰¹ İbn Sa'd sika olmasına rağmen çok karıştırdığını söylemiştir. Bu açıklamalara binaen bahse medar olan hadisi rivayet ederken de karıştırdığını düşünüyoruz. Çünkü hocası senedde Fudayl b. Merzuk diye geçerken hadis aldığı hocalar arasında Fudayl b. Merzuk değil; Fudayl b. Gazvan vardır.¹⁰²

Fudayl b. Merzuk (ö. 170/786): Adı Fudayl b. Merzuk el-Eğarr Er-Rakkaşi el-Anez el-Kufî'dir. Dârimî, bazılarının kendisinde beis olmadığını; bazılarının ise zayıf olduğunu beyan ettiklerini nakleder. İbn Ebû Hayseme ve ed-Devri O'nun sika olduğunu söylemiştir.

⁹³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 515;.

⁹⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 79;

⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 133.

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 79 (Hadis No:1252).

⁹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 110

⁹⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 358; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 345, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 391; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, XI, 60.

⁹⁹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, s. 529

¹⁰⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 282

¹⁰¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 92

¹⁰² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 386; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 550;

Abdulhalik b. Mansûr , salihu'l-hadis olduğunu ama şii olduğunu anlatır. Ebû Bekir Râzî, sika olduğunu ama vehmi çok olup hadisleri yazdığını ve tek başına hüccet olamayacağını beyan eder. İbn Hacer'e göre sadûktur ve vehmin bulunduğunu ifade eder. Aclûnî, hadisini almanın caiz olduğunu ve sadûk olduğunu ifade eder. Yine Süfyan es-Sevrî, İbn Hurâş , İbn Uyeyne ve Ebû Sehl Bağdadi'ye göre sikadır. İbn Hibbân, münkiru'l-hadis olduğunu sikaları karıştırdığını, Atiyye'den mevzu hadisler rivayet ettiğini ve sikalardan da doğru bilgileri rivayet edip karıştırdığını beyan etmiştir. İbn Hibbân'a göre mevzu olarak rivayet edilen hadisler Atiyye ile alakalıdır ve Fudayl'ın bundan beri olduğunu söyler. Sikalarla beraber rivayet ettiği hadislerde hüccet olabilir. Tek kaldığı yerde hüccet olma özelliği kendisinden gider.¹⁰³

Araştırmalarımızın neticesinde hadisin hoca-talebe ilişkisi açısından tek sorunun Muharibî'nin Fudayl b. Merzuk yerine Fudayl b. Gazvan'dan hadisi aldığını tesbit etmemizdir. Muharibî'nin sadûk olmasından mütevellid hadisin bu senedi **hasendir**.

3. İbn Mâce'nin İsnadı: İbn Mâce, Sünen'inde rivayet ettiği hadisi Ahmed b. Hanbel ile aynı tarikle nakletmiştir. Dolayısıyla İbn Mâce<Ali b. Muhammed<Veki'<Ebû Veki, İsrail, Süfyan<Ebû İshak<Asım b. Damra<Hz. Ali senesinde¹⁰⁴ ele almadığımız:

Ali b. Muhammed (ö. 233/847): Tam adı Ali b. Muhammed b. İshak b. Ebû Şeddad et-Tanafisi el-Kûfî'dir. Ebû Hâtim, O'nu 'sadûk ve sika' sıfatıyla vasıflamıştır. İbn Hibbân da sika kabul ederken; İbn Hacer de sika ve abid bir kul olduğunu beyan etmiştir.¹⁰⁵ Buna göre bu isnad da aynı şekilde Ebû İshak ve Asım b. Damra sebebiyle **hasendir**

4. Nesai'nin İsnadı: Nesai<İsmail b. Mesud<Yezid b. Zürey'<Şu'be<Ebû İshak<Asım b. Damra<Hz. Ali tarike geldiğimizde ise senesinde¹⁰⁶ bulunan ve tahlil etmediğimiz:

İsmail b. Mesud (ö. 248/862): Adı İsmail b. Mesud Cahderî Ebû Mesud Basrî'dir. Yezid b. Zurey' ile beraber birçok hocadan hadis rivayet etmiştir. Ebû Hâtim Râzî sadûk

¹⁰³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 75, İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 210; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 305, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 401.

¹⁰⁴ İbn Mace, *Kitabu İkameti's-Salât* (5), 109, (1161).

¹⁰⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 202; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 467; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 120; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 190; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2014, XI, 114.

¹⁰⁶ Nesai, *İmamet*, 66.

olduğunu¹⁰⁷; İbn Hibbân¹⁰⁸, Nesâî, Zehebî ve Mesleme b. Kasım sika olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹ İbn Hacer de sika olduğunu nakletmiştir.¹¹⁰

Yezid b. Zürey' (ö. 182/798): Tam adı Yezid b. Zürey' b. Yezid Teymi Basrî'dir. Şu'be ile beraber birçok hocadan hadis rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim, İbn Maîn, İbn Hibbân, İshak b. Mansûr, Dârimî, Nesâî ve İbn Hacer sika olduğunu beyan etmişlerdir.¹¹¹

5. Tirmizî'nin İsnadı: Tirmizî'nin rivayet ettiği Mahmut b. Gaylan<Vehb b. Cerir<Şu'be<Ebû İshak<Asım b. Damra<Hz. Ali senesinde¹¹² ele almadığımız:

Mahmut b. Gaylan (ö. 239/853): İsmi Mahmut b. Gaylan Adevi, künyesi Ebû Muhammed veya Ebû Ahmed'dir. Ebû Hâtim Râzî, O'nun sika olduğunu nakletmiştir.¹¹³ İbn Hibbân da sika raviler arasında sayarken¹¹⁴; Zehebî onun hadis imamı ve hüccet olduğunu beyan etmiş, İbn Hacer Askalânî de sika olduğu yönünde açıklamada bulunmuştur.¹¹⁵

Vehb b. Cerir (ö. 206/823): Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim, İbn Hibbân, Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu aktarır.¹¹⁶ Buna göre bu isnad da aynı şekilde Ebû İshak ve Asım b. Damra sebebiyle hasendir

Tüm namazları içerisine alan rivayetlere¹¹⁷ baktığımız zaman duhâ namazıyla alakalı göze çarpan farklılık, Ahmet b. Hanbel'in Müsned'i, İbn Mâce'nin Sünen'inde ravi tarafından eklenen (*بُعْنِي مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ*) ve (*بُعْنِي مِنْ قِبَلِ الْمَغْرِبِ*) lafızlarıdır. Bunun yanında Ahmet b. Hanbel'in Müsnedinde -zikrettiğimiz varyantta olduğu gibi- Hz. Ali'nin '*Bu onaltı rekât Hz. Peygamber'in (s.a.s) gündüz nâfile namazlarıdır. Devam edebilen ise çok azdır*' sözü,

¹⁰⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, II, 200.

¹⁰⁸ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 102.

¹⁰⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 195.

¹¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 167.

¹¹¹ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 632; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 411; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 124; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, IX, 98.

¹¹² Tirmizî, *Sefer*, 29.

¹¹³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, IX, 291.

¹¹⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 202.

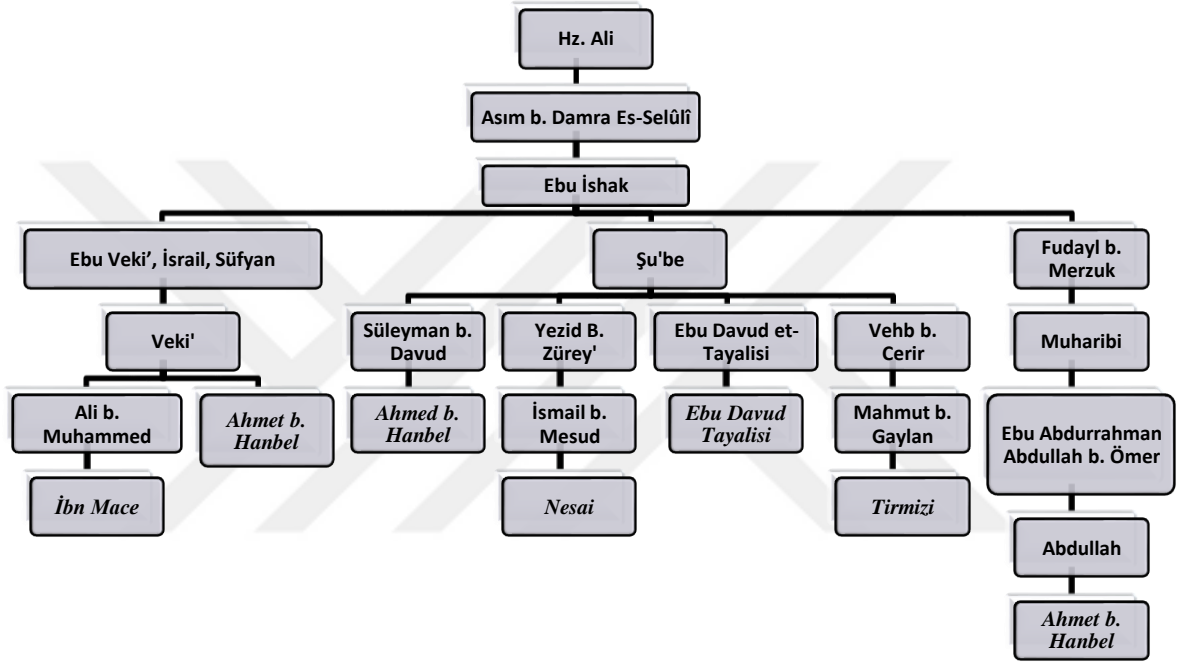
¹¹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 305; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 36; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XII, 223.

¹¹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, IX, 28; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 228; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 121; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 329; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2014, IX, 442.

¹¹⁷ Ebû Bekir Ahmed b. Amr Bezzâr, *Bahru'l-Zehâr Müsnedü'l-Bezzâr*, Medine: Mektebetü'l-Ulum ve 'l-Hikem, 1998, II, 261-263 (Hadis No:671-677), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2008, II, 79 (Hadis No:650), Muhammed b. Yezid el-Kaznî İbn Mâce, *Sünen*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2013, Kitabu İkameti's-Salât (5), 109, s. 230, (1161).

İbn Mâce'de geçen rivayette Veki'in 'Babam şunu ekledi: Habib b. Ebi Sabit şöyle der: Ey Ebû İshak senin rivayet ettiğin bu hadis yerine bir mescid dolusu altın olmasını istemem.' sözü bulunmaktadır.

Sonuç itibariyle hadisin metin tenkidinde teâruzu gerektirecek bir farklılık bulunmamaktadır. Hadisin beş senedi de muttasıl olup; Asım b. Damra ve Ebû İshak isimli ravilerin sadûk olmasından ötürü tüm tariklerinin **hasen** bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır. Rivayetin isnad şeması ise şu şekildedir:

Hadisten anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber (s.a.s) sabah namazını kıldıktan sonra güneşin ikindi namazının vaktindeki ufka olan uzaklığı doğu tarafında bulununcaya kadar bekleyip ardından iki rekât namaz kıldı. Ardından güneşin öğle vaktindeki batı ufkuna uzaklığı doğu ufku tarafında bulununca kalkar dört rekât namaz kıldı. Rivayette geçen (يُمَوِّلُ) ifadesi beklemek manasında olsa da Hz. Peygamber'in (s.a.s) kılacağı namazı belirtilen vakte kadar tehir etmesini ifade eder. Bu belirtilen vakit, güneşin hareketlerini gün içinde oranlama yoluyla duhâ vakti olduğu; kıldığı namazında duhâ namazı olduğu anlaşılmaktadır. Rivayette geçen ikinci nâfilenin de aynı şekilde duhâ vaktine denk geldiğini; öğlenin ilk

sünneti olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü rivayette öğlenin ilk sünnetine (وَأَرْبَعًا قَبْلَ الظُّهْرِ إِذَا) (زَالَتِ الشَّمْسُ) sözüyle atıf yapılmıştır.¹¹⁸

Bunun yanında bazı alimler tarafından duhâ namazının vakti ikinci namazının vakti gibidir ibaresi kullanılmıştır. Bunun manası da rivayette geçtiği gibi güneşin batmaya yakın olduğu zamanki gölgedeki hareketliliğin sabah güneşin doğuşunda ters tarafta geçerli olmasıdır.¹¹⁹

2.1.2. Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamber'i Bir Defa Duhâ Namazı Kılarken Gördüğü Rivayeti

Sahabe, Hz. Peygamber'in (s.a.s) bazı hallerine vâkıf olurlar. Bazı sahabîler bu konuda diğer sahabelere oranla daha fazla amele muttali olmalarıyla temayüz etmiştir. Ebû Hureyre de Hz. Peygamber'le beraber bulunmasıyla meşhur olmasına rağmen, ondan Hz. Peygamber'i duhâ namazını kılarken sadece bir defa gördüğü rivayet edilmiştir. Rivayet şu şekildedir:

حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كَلْبِيبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: " مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الضُّحَى إِلَّا مَرَّةً "

Veki<Süfyan<Asım b. Küleyb<Küleyb<Ebû Hureyre'den şöyle nakledilir: Ben Hz. Peygamber'i duhâ namazı kılarken sadece bir defa gördüm.

Hadis Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i¹²⁰, İbn Ebi Şeybe'nin Musannef'i¹²¹ ve Nesâî'nin Sünen-i Kübra'sında¹²² rivayet edilmektedir.

İbn Ebî Şeybe ile Ahmed b. Hanbel aynı isnadla naklettiği için, burada Ahmed b. Hanbel'in isnadı incelenecektir.

1. Ahmed b. Hanbel'in İsnadı: Ahmed b. Hanbel<Veki'<Süfyan<Asım b. Küleyb<Küleyb<Ebû Hureyre senesinde¹²³ bulunan;

¹¹⁸ Ebû'l-Hasan Nuruddin es-Sindî, *Haşiyetü Müsnedi'l-İmam Ahmet b. Hanbel*, Beyrut: Vizaretü'l-Vukufi Ve 'ş-Şüûni'l-İslamiyye, 2008, I, 354 .

¹¹⁹ Ebû Abdullah Süfyan b. Mesud Sinyan, *Bezlü'n-Nushi fî Beyâni Kaydi'r-Rumhayni ve'r-Rumhi*, Cezair: Dâru İmam Malik, 2005, s. 58.

¹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 154. (Hadis No:10199, 9758).

¹²¹ Ebû Bekr b. Ebi Şeybe, *Musannef*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2004, III, 451 (Hadis no: 7863).

¹²² Ebû Abdurrahman Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübra*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001, I, 265.

¹²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 154. (Hadis No:10199, 9758).

Süfyan, Veki' ise bir önceki hadisin tahlili sırasında zikrettiğimiz gibi sikadır.¹²⁴ Asım b. Küleyb (ö. 137/754): İbn Ebî Hâtim salih biri olduğunu söylemiştir Yahyâ b. Maîn, Yezid b. el-Heyssem, Nesâî, Meymuni, İbn Hibbân, İbn Sa'd sika kabul ederken, Ali b. el-Medîni ise tek kaldığında delil sayılmadığını beyan etmiştir. Kendisi Şüreyk tarafından mürcie olmayla itham edilmiştir. Ahmet b. Hanbel de sadûk olduğunu beyan etmiştir. Sonuç olarak ise İbn Hacer'in de beyan ettiği gibi sadûk sayılması tercihe şayandır. Çünkü dabtında hafif bir eksiklik olduğunu Ahmet b. Hanbel ve Ebî Hâtim'in sözünden anlayabiliriz.¹²⁵

Küleyb (ö. 70/689): İbn Sa'd, Ebû Zür'a, İbn Hibbân İbn Hacer ve daha birçok imamın açıklamasına göre sika kabul edilmiştir.¹²⁶

Şuayb Arnaut senedin sahih olduğunu açıklarken; araştırmamız neticesinde ravilerin arasında hoca-talebe ilişkisi yönünden bir kopukluğun bulunmaması yönünden bu isnad **muttasıl**, ravilerin sika olması hasebiyle de **sahih**dir.

- 2. Nesâî'nin İsnadı:** Nesâî bu hadisi aynı senetle rivayet etmiş sadece Mahmud b. Gaylan'dan almıştır.¹²⁷ Mahmud b. Gaylan ise bir önceki hadisin tahlili sırasında zikrettiğimiz gibi sikadır.¹²⁸

Söz konusu rivayetin senedindeki ravilerden Asım b. Küleyb ve Küleyb semâya muhtemil olmayan (عن) lafzını kullanırken; diğer raviler ise semâya muhtemil (اخبرنا حدثنا) lafzını kullanır. Hoca talebe ilişkisi açısından kopuluk olmaması vesilesiyle semâya muhtemil olmayan lafzın kullanılmasında bir beis bulunmamaktadır.

Rivayetin metinlerine baktığımız zaman Nesâî'nin Sünen-i Kübra'sında 'sadece bir defa' lafzı bulunmamaktadır. İbn Ebi Şeybe'in *Musannef'inde* ise söz konusu lafız bulunmaktadır. Bunun yanında Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde (واحدة) 'sadece bir defa' ifadesi bulunmadan rivayet edilmiştir.

Rivayet ilk beş tabakasında tek ravi bulunduğu için de garip bir rivayettir. Ayrıca araştırmamız neticesinde hadis hoca-talebe ilişkisi açısından herhangi bir kopukluk bulunmamaktadır. Böylece hadisin senet yönüyle muttasıl olduğu anlaşılmaktadır. Senetteki

¹²⁴ Hz. Ali'den gelen rivayetleri değerlendirirken ele almıştık.

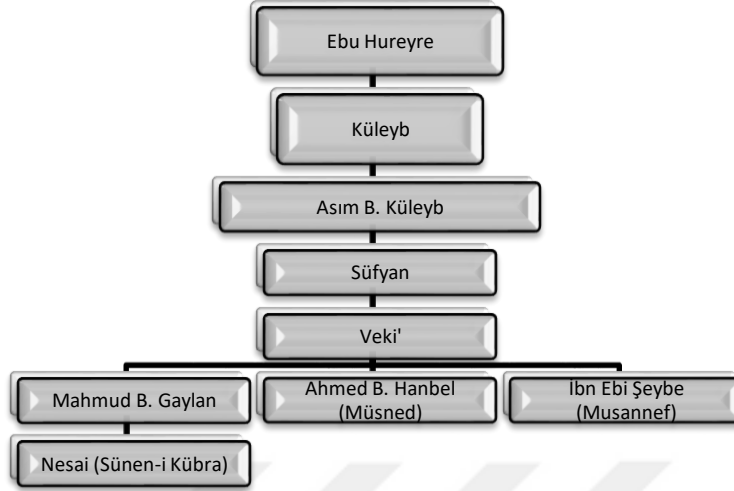
¹²⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, VI, 349; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 256; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 537; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 259.

¹²⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, VII, 167; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 474; . İbn Hibbân, *es-Sikât*, III, 356; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 211.

¹²⁷ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübra*, I, 265.

¹²⁸ Hz. Ali'den gelen rivayetleri değerlendirirken ele almıştık.

Asım b. Küleyb'in sadûk olmasından ötürü hadis **hasendir**. Rivayetin nakledildiği kitaplara göre isnad şeması aşağıdaki şekildedir:

Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in Duhâ namazını bir defa gördüğünü söylemektedir. Çünkü Ebû Hureyre her ne kadar Hz. Peygamber ile birlikteliği ile meşhur bir sahabi olsa da; kendisi Hz. Peygamber'in her haline muttali değildir. Bu yüzden bir defa görmüş olması bir fiilin sünnet olması için yeterli bir durumdur.

2.1.3. Hz. Ümmü Hâni'den Gelen Mekke'nin Fethinde Duhâ Vakti Kılman Namaz Rivayeti

İlgili rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s) Mekke fethedildiği zaman sekiz rekât kısa sureler okuyarak duhâ namazı kılmıştır. Hadisi Abdurrezzak, Ahmed b. Hanbel, İbn Huzeyme, Buhârî ve Müslim gibi hadis alimleri rivayet ederken; ilk rivayet eden Ebû Dâvud Tayâlisî olduğu için araştırmaya onun hadisiyle başlayacağız:

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ مَرْة، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى، يَقُولُ: مَا أَخْبَرَنِي أَحَدًا أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الضُّحَى غَيْرَ أُمَّ هَانِي، فَإِنَهَا حَدَّثَتْ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «دَخَلَ بَيْتَهَا يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ، فَاعْتَسَلَ وَصَلَّى ثَمَانِ رَكَعَاتٍ، مَا رَأَيْتُهُ صَلَّى صَلَاةً قَطُّ أَخَفَّ مِنْهَا، غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ يُتِمُّ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ

Ebû Dâvud Tayâlisî<Şube<Amr b. Mürre<İbn Ebî Leylâ şöyle der: Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazı kıldığını bize Hz. Ümmü Hani'den başkası rivayet etmez. O, Hz. Peygamber'in (s.a.s), evine girince yıkanıp sekiz rekât duhâ namazı kıldığını rivayet

eder ve şöyle der: Ben rükusunu ve secdesini tamamlar olduğu halde o namazdan daha hafif bir namaz kıldığını görmedim.¹²⁹

Ümmü Hani'den rivayet edilen hadisin senetlerini hadis hakkında hüküm verebilecek şekilde tahlil etmeye çalışacağız. Hadis Küreyb, Abdullah b. Varis, Amr b. Mürre ve dört ana kanaldan gelmiştir.

1. Tayâlisî'nin İsnadı:

Tayâlisî<Şube<Amr b. Mürre<İbn Ebû Leyla senedinde¹³⁰ bulunan;

Şu'be'nin sika olduğuna daha önceden değinmiştik. Amr b. Mürre (ö. 118/736): Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Ebû Hâtim ve İbn Hacer sika olduğunu söylemiştir. İbn Eb'i Leyla'dan hadis rivayetlerinde bulunmuştur.¹³¹

İbn Ebû Leyla: Ebû Hâtim, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, İclî ve İbn Hacer sika olduğunu söylemiştir. Ümmi Hâni'den rivayetlerde bulunmuştur.¹³²

İsnadımızda hoca-talebe ilişkisi açısından da bir sorun bulunmamaktadır. Sonuçta isnatta cerhedilen ravinin bulunmaması vesilesiyle Amr b. Mürre kanalıyla bize ulaşan bu rivayetin **sahih** olduğunu söyleyebiliriz.

2. Buhari'nin İsnatları:

Birinci İsnad: Buhari<Ebû'l-Velîd<Şu'be<Amr b. Mürre<İbn Ebû Leyla<Hz. Ümmü Hani<Hz. Peygamber senedinde¹³³ ele almadığımız:

Ebû'l-Velîd (ö. 227/841): Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Ebû Hâtim ve İbn Hacer sika olduğunu söylemiştir.¹³⁴

¹²⁹ Süleyman b. Davud Tayalisî, *Müsned*, III,191 (Hadis No:1725), Abdurrezzak, *Musannef*, III,74-75 (Hadis No: 4859, 4860, 4861), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 473\472. (Hadis No: 26900, 26901), Buhârî, Taksîr, 12; Teheccüd, 31; Meğâzî, 50; Müslim, Müsâfirîn, 80, İbn Mace, Kitabu İkameti's-Salât (5), 187, s. 263, (1379), İbn Huzeyme, *Sahih*, Riyad: Mektebetü'l-İslâmî, 2003, I,609. Rivayet, muttefekun aleyh olması hasebiyle sahihtir.

¹³⁰ Tayalisî, *Müsned*, III,191 (Hadis No:1725).

¹³¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 257; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 183; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 232; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 304.

¹³² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 301; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 100; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 372; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 548.

¹³³ Buhârî, Taksîr, 12.

¹³⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 65; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 571; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 226; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 273.

İkinci İsnad: Buhari<Adem<Şu'be<Amr b. Mürre<İbn Ebû Leyla<Hz. Ümmü Hani<Hz. Peygamber senedinde¹³⁵ ele almadığımız:

Adem (ö. 220/): Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân, İclî, Zehebî, İbn Hacer sika olduğunu aktarır. Şu'be'den hadis rivayet etmiştir.¹³⁶

Sonuç olarak Buhari'nin rivayet ettiği senetler muttasıl ve raviler sika olduğu için bu senetler **sahih**dir.

3. Müslim 'in İsnatları:

Birinci İsnad: Müslim<el-Leys<Yezid b. Ebû Habib<Said b. Ebû Hind<Ebû Mürre Mevla Akil<Hz. Ümmü Hani<Hz. Peygamber senedinde¹³⁷ yer alan:

el-Leys (ö. 175/791): Leys b. Sa'd b. Abdurrahman ise Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim, Nesaî, İclî, İbn Hacer ve daha birçok hadis imamı sika olduğunu aktarır.¹³⁸

Yezid b. Ebû Habib (ö. 128/745): Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim, İclî, İbn Hacer ve daha birçok hadis imamı sika olduğunu aktarır.¹³⁹

Said b. Ebû Hind (ö. 116/734): İbn Hibbân, İclî, Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu aktarır.¹⁴⁰

Ebû Mürre Mevlâ Âkil: Ali b. Medînî, İbn Hibbân, İclî ve İbn Hacer sika olduğunu nakleder.¹⁴¹

Yaptığımız araştırmaya göre ise ravilerimiz arasında hoca talebe ilişkisi yönünden herhangi bir kopukluğa rastlanmamıştır. Ravileri de sika olduğu için bu bu isnad **sahih**dir.

¹³⁵ Buhârî, Teheccüd, 31.

¹³⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 268; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 546; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 301; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 101.

¹³⁷ Müslim, Müsâfirîn, 80.

¹³⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 179; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 360; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 255; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 481.

¹³⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 267; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 546; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 102; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 408.

¹⁴⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 71; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 284,293; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 93; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 47.

¹⁴¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 299; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 561; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 290; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 436.

İkinci İsnad: Müslim<Harmele b. Yahyâ, Muhammed b. Seleme<Abdullah b. Vehb<Yunus<İbn Şihâb<Abdullah b. Abdullah b. el-Hâris<Abdullah b. el-Hâris<Hz. Ümmü Hani senesinde bulunan:

Muhammed b. ¹⁴²Seleme: Ebû Hâtim Râzî ‘sadûk’ lafzını kullanırken; Nesâî, İbn Hacer, Zehebî, Mesleme b. Kasım ve İbn Yunus sika olduğunu beyan eder.¹⁴³

Abdullah b. Vehb: Yahyâ b. Maîn ed-Devri’den naklederek sika olduğunu beyan eder; İbn Cüneyd, Ebû Zür’a, İbn Hibbân ve İclî de aynı şekilde sika olduğunu beyan etmiştir.¹⁴⁴

Yunus b. Yezid el-Eylî (ö. 159/775): Ali b. Medîni, kendisinin Zühri’den hadis alanların en sağlamlarından olduğunu belirtir. İbn Hibbân, Nesâî ve İclî sika olduğunu belirtir.¹⁴⁵

İbn Şihâb ez-Zührî (ö.125/742): Adı Muhammed b. Müslim İbn Şihâb ez-Zühri’dir. İbn Yunus, İbn Hibbân sika olduğunu söyler. İbn Hacer ise fakih ve sağlam olduğuna dair ittifakın bulunduğu biri olduğunu nakleder.¹⁴⁶

Abdullah b. Abdullah b. el-Hâris: Nesâî, İbn Hibbân, Zehebî, İclî, İbn Hacer ve İbn Sa’d tarafından sika kabul edilmiştir.¹⁴⁷

Abdullah b. el-Hâris: Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân, Nesâî, Ebû Zür’a, Ali b. Medîni, İclî, Yakup b. Şeybe sika kabul etmiştir.¹⁴⁸

Hoca-talebe ilişkisi açısından da bir sorun bulunmamaktadır ve böylelikle bu rivayetin **sahih** olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁴² Müslim, Müsâfirîn, 80.

¹⁴³ İbn Ebî Hatim, *El-Cerh ve’t-Ta’dil*, VII, 277; Mizzi, *Tezhibü’l-Kemal*, XXVI, 287; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tezhib*, III, 576.

¹⁴⁴ İbn Ebî Hatim, *El-Cerh ve’t-Ta’dil*, V, 189; İbn Hibban, *Es-Sikât*, VIII, 346; Mizzi, *Tezhibü’l-Kemal*, XVI, 277; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tezhib*, II, 453.

¹⁴⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, IX, 247; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 68; Mizzi, *Tezhibü’l-Kemâl*, XXXII, 551; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tezhib*, IV, 474,

¹⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, VIII, 71; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 349; Mizzi, *Tezhibü’l-Kemal*, XXVI, 429; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tezhib*, III, 696.

¹⁴⁷ İbn Ebî Hatim, *El-Cerh ve’t-Ta’dil*, V, 91; İbn Hibban, *Es-Sikât*, V, 29; Mizzi, *Tezhibü’l-Kemal*, XV, 173; Zehebi, *Siyeru A’lami’n-Nubela*, I, 201; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tezhib*, II, 368.

¹⁴⁸ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, V, 30; İbn Hibban, *Es-Sikât*, V, 9; el-Mizzi, *Tezhibü’l-Kemal*, XIV, 396; Zehebi, *Siyeru A’lami’n-Nubela*, III, 529; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tezhib*, II, 318.

Üçüncü İsnad: *Müslim*<Muhammed b. Müsennâ, İbn Beşşar<Şu'be<Amr b. Mürre<İbn Ebû Leyla<Hz. Ümmü Hani<Hz. Peygamber senedinde¹⁴⁹ önceden ele almadığımız:

Muhammed b. Müsenna (): Ebû Hâtim, İbn Hibbân tarafından sika görülürken; İbn Hacer sika olduğunu nakleder.¹⁵⁰

İbn Beşşâr (ö. 252/866): Ebû Hâtim sadûk olduğunu söylerken; Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân, İclî, Dârekutnî ve İbn Hacer sika olduğunu aktarır.¹⁵¹ Senedin hoca-talebe ilişkisinde herhangi bir kopukluğa rastlanmamıştır.

Böylece Müslim'in rivayet ettiği senetlerin **sahih** olduğunu söyleyebiliriz.

4. İbn Mâce İsnadı:

İbn Mâce ve Ebû Dâvud'un Sünen'lerinde naklettikleri Abdullah b. Muhammed b. Rumh<Ahmed b. Salih ve Ahmed b. Amr<İyâz b. Abdullah<Mahreme b. Süleyman<Küreyb<Hz. Ümmü Hani<Hz. Peygamber senedinde¹⁵²;

Küreyb (ö. 98/716): Tabiin tabakasındandır, İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân, Nesâî ve İbn Hacer tarafından sika olduğuna dair açıklamalar yapılmıştır.¹⁵³

Mahreme b. Süleyman (ö. 130/747): İbn Sa'd, İbn Cüneyd, Ebû Hâtim, İbn Hibbân, Zehebî, ve İbn Hacer tarafından sika kabul edilmiştir.¹⁵⁴

İbn Vehb (ö. 197/812): İbn Cüneyd, İbn Hibbân, Zehebî ve İbn Hacer tarafından sika olduğu yönünde açıklamalar yapılmıştır.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Müslim, *Müsâfirîn*, 80,

¹⁵⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 95; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 111; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 359; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 687.

¹⁵¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 214; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 111; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 511; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 519.

¹⁵² İbn Mâce, *Kitabu İkameti's-Salât* (5), 187, s. 263, (1379),

¹⁵³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 168; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 339; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 172; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 468.

¹⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 363; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 510; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 328; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 40.

¹⁵⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 189; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 277; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 453; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 346.

Ahmed b. Amr (ö. 250/864): Ebû Hâtim ‘beis yoktur’ lafzını kullanırken; Nesâî, İbn Hibbân, Mesleme b. Kasım ve İbn Yunus tarafından sika olarak kabul edilmiştir.¹⁵⁶

Ahmed b. Salih (ö. 248/862): Ebû Hâtim, Darekutnî -İbn Bükeyr’den nakil ile-, İbn Hibbân, İclî ve İbn Hacer sika olduğu yönünde açıklama yapılmıştır. Nesâî’nin, sika olmadığı yönündeki görüşünü ise Zehebî, ‘Bir keresinde Ahmed b. Salih, Nesâî’yi meclisinden kovduğu için Nesâî, O’nu sika kabul etmemiştir.’ diye açıklar.¹⁵⁷

Abdullah b. Muhammed b. Rumh (ö. 250/864): Kendisi hakkında herhangi bir imam tarafından cerh edici bir açıklama yapılmamıştır. Bunun yanında İbn Hacer, Takrib’inde sadûk olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁸

İyâz b. Abdullah: Ebû Hâtim ‘kuvvetli değildir’ lafzını kullanmış; İbn Hibbân sikalar arasında zikretse de İbn Hacer kendisinde mütesahil tavırların olduğunu zikretmektedir.¹⁵⁹

İbn Mâce ve Ebû Dâvud’un rivayet ettiği isnatta hoca-talebe ilişkisi açısından da bir sorun bulunmamaktadır. Sonuçta İyâz b. Abdullah’ın zayıf olması sebebiyle Küreyb kanalıyla bize ulaşan bu rivayetin **zayıf** olduğunu söylememiz gerekir.

Rivayetin tüm varyantlarını ele aldığımız zaman karşımıza şu şekilde bir fotoğraf çıkar: İbn Ebû Leyla ‘Hz. Peygamber’in (s.a.s) duhâ namazını kıldığını nakleden sadece Ümmü Hani’dir. O şöyle der: Feth günü kayınpederim ile kayın validem bana gelmişlerdi. Hz. Ali geldi ve onları öldürmek istedi. Ben de Hz. Peygamber’in (s.a.s) yanına gittim. O Mekke’nin yüksek bir yerinde bulunan düzlükteki çadırındaydı. Hz. Peygamber’i bulamadım, Hz. Fatıma’yı buldum -ki O Hz. Ali’den daha kızgındı bana- ve bana ‘Sen kafirleri saklıyor, koruyorsun ve şöyle şöyle yapıyorsun.’ dedi. Çok geçmeden Hz. Peygamber (s.a.s) yüzü toz toprak halde geldi. Ardından ‘Fatıma, bana su dök.’ dedi, Hz. Fatıma suyu döktü, sanki şu an toz parçacıklarını görür gibiyim. Ardından Hz. Peygamber’in (s.a.s) üzerini bir elbiseyle örttü ve yıkandıktan sonra iki yana sarkıtılmış bir elbise içinde sekiz rekât kıldı. O’nu bu şekilde ne önceden ne sonradan kılarken görmedim. Ben de şöyle dedim: Ya Rasulallah, ben kayınpeder ve kayınvalidemi korumuştum. Ali o ikisini

¹⁵⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve t-Ta’dil*, II, 65; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 29; Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, I, 415; Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nubelâ*, XII, 62; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, I, 38.

¹⁵⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve t-Ta’dil*, II, 56; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 25; Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, I, 341; Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nubelâ*, XII, 160; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 474.

¹⁵⁸ Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, XVI, 56; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, II, 422.

¹⁵⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve t-Ta’dil*, VI, 409; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 283; VIII, 524; Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXII, 569; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, III, 353.

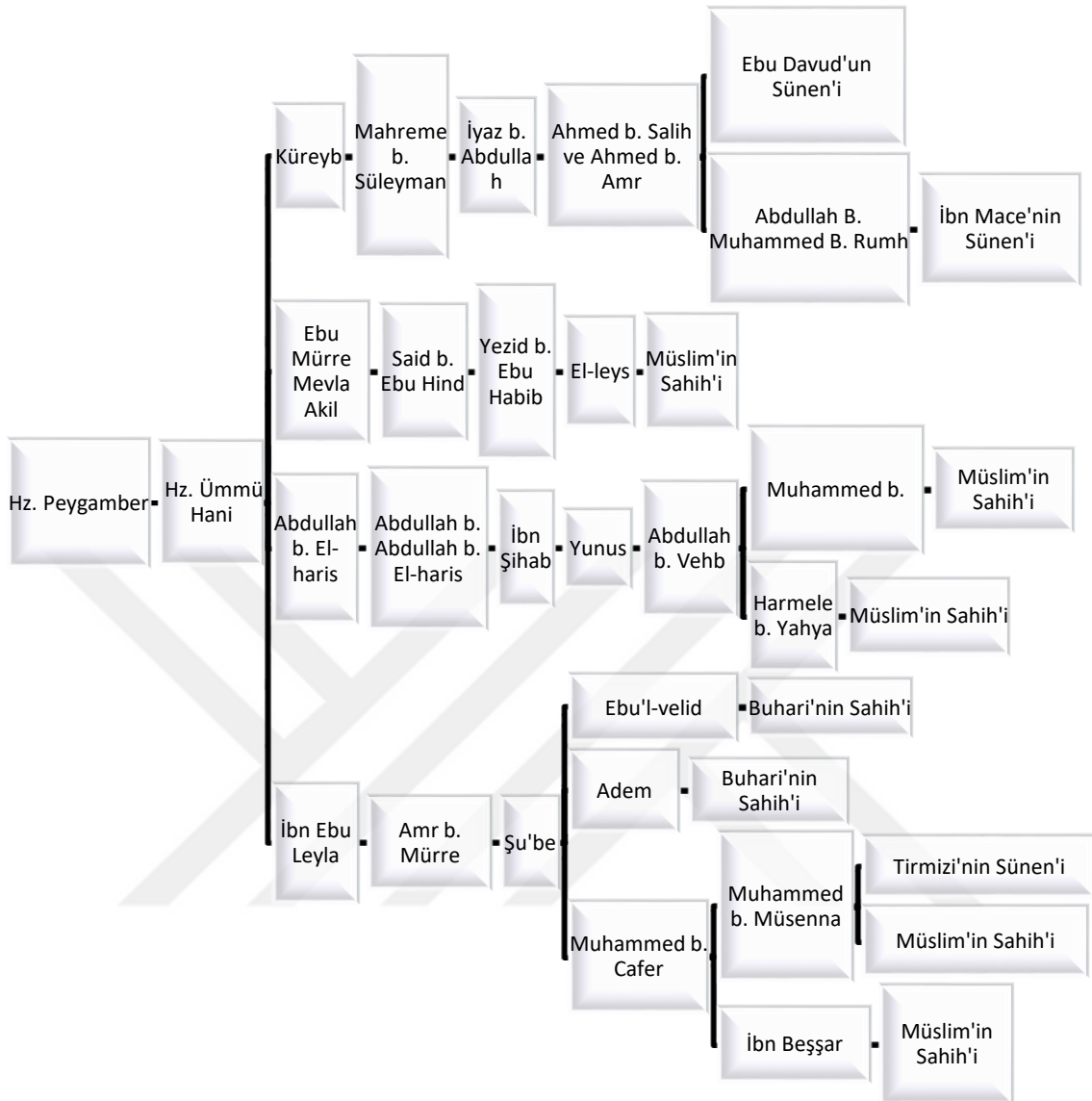
öldürmeyi istedi. Hz. Peygamber (s.a.s) de şöyle dedi ‘Bu durum onun için uygun olmaz. Senin koruduğunu biz de koruduk. Senin güvencediğini biz de güvencedik. İbn Huzeyme ve İbn Mâce’nin rivayet ettiği Küreyb’den gelen hadiste Hz. Peygamber (s.a.s) her iki rekâta selam vermiştir.¹⁶⁰ Ama bu rivayet şaz olup asıl mahfuz olan rivayette selam verme eylemi bulunmamaktadır. İbn Mâce bu nedenle bu rivayeti münker olarak vasıflamıştır.

Bunun yanında hadis, Buhârî ve Müslim’in Sahih’lerinde ve Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde “O, Hz. Peygamber’in (s.a.s), evine girince yıkanıp sekiz rekât duhâ namazı kıldığını rivayet eder ve şöyle der: Ben rükusunu ve secdesini tamamlar olduğu halde o namazdan daha hafif bir namaz kıldığını görmedim.” şeklinde rivayet edilir.¹⁶¹

Dört ana tarikten gelen hadisin senetleri muttasıl olup metinlerinde de herhangi bir teâruzun bulunmaması vesilesiyle hadisin üç isnadının sahih olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında Küreyb tarihiyle gelen isnadın İyaz b. Abdullah’ın zayıf olmasından dolayı zayıf bir isnad olduğunu da söylememiz gerekir. Sonuç olarak hadisin Ebû Mürre, Abdullah b. Hâris ve İbn Ebî Leylâ yoluyla gelen üç isnadın **sahih** olduğunu söyleyebiliriz. Hadisin isnad şeması şu şekildedir:

¹⁶⁰ Ebû Davud Tayalisî, *Müsned*, III,191 (Hadis No:1725), Abdurrezzak, *Musannef*, III, 74-75 (Hadis No: 4859, 4860, 4861), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV,,472-473. (Hadis No: 26900, 26901), Buhârî, Taksîr, 12;Teheccüd, 31;Meğâzî, 50; Müslim, Müsâfirîn, 80, İbn Mace, Kitabu İkameti’s-Salât (5), 187, s. 263, (1379), İbn Huzeyme, *Sahih*, I, 609

¹⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 472 (Hadis No: 26900); Buhârî, Taksîr, 12; Teheccüd 31; Meğâzî, 50; Müslim, *Sahih*, Müsâfirîn, 80.

Bazı alimler bu hadisin -İbn Ebî Leylâ'nın 'bize sadece Ümmü hani'den rivayet gelmiştir.'- sözünden dolayı duhâ namazını reddettiğini iddia etseler de burada duhâ namazını reddeden bir durum yoktur. Enes b. Malik'ten gelen rivayette Hz. Peygamber'in (s.a.s) seferde sekiz rekât kıldığı nakledilmektedir. Seferde bu şekilde bir durum söz konusu ise mukim iken evleviyetle gerçekleşmiştir.¹⁶²

¹⁶² İbn Battal, Ebû Hüseyin, *Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, III, 165.

2.1.1. Hz. Peygamber'in (s.a.s) Sadece Seferden Dönünce Duhâ Namazı Kıldığına Dair Rivayetler

Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadise göre Hz. Peygamber (s.a.s) sadece seferden gelince duhâ namazı kılardı.

حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو شُعَيْبٍ الصَّلْتُ بْنُ دِينَارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَقِيقٍ، قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ: أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الصُّحَى؟ قَالَتْ: «لَا، إِلَّا أَنْ يَجِيءَ مِنْ مَغِيبِهِ»

Abullah b. Şakik Hz. Âişe'ye “Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazı kılıyor mu?” diye sorunca Hz. Âişe “Hayır, sadece seferden gelince kılardı” şeklinde cevap vermiştir.¹⁶³

Hadis, Ebû Davud et-Tayâlisî¹⁶⁴, Ahmed b. Hanbel¹⁶⁵ ve Müslim¹⁶⁶ tarafından rivayet edilmektedir. Hadis dört sahabeden gelmektedir. Senetleri tahlil ederken daha iyi bir ayırımın yapılabilmesi için her sahabenin isnadını ayrı ayrı değerlendireceğiz:

1. Hz. Âişe'nin Rivayeti

1.1. Tayalisi'nin İsnadı:

Ebû Dâvud Tayâlisî'nin Müsned'inde naklettiği Yunus<Ebû Dâvud<Ebû Şuayb Es-Salt b. Dinar<Abdullah b. Şakik<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senesinde¹⁶⁷ bulunan:

Ebû Şuayb Es-Salt b. Dinar: Ahmed b. Hanbel, İbn Ebi Hâtim hadislerinin terkedildiğini beyan etmişlerdir. İbn Hibbân bazı sahabelere hakaret ettiğini bildirmiştir.¹⁶⁸

Abdullah b. Şakik (ö.108/726): Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a Râzî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, İclî ve İbn Hacer sika olduğunu beyan eder.¹⁶⁹

Netice de Ebû Şuayb'ın zayıf ve metrukü'l-hadis olması sebebiyle Müsned'de geçen bu rivayetin **zayıf** olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında diğer tariklerle desteklendiği için **hasen li gayrihi** mertebesinde olduğunu da söyleyebiliriz.

¹⁶³ Ebû Davud Tayalisi, *Müsned*, III, 137 (Hadis No:1658).

¹⁶⁴ Ebû Davud Tayalisi, *Müsned*, III, 137 (Hadis No:1658).

¹⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 237, (Hadis No:25385, 25691;25829);

¹⁶⁶ Müslim, *Müsâfirîn*, 75.

¹⁶⁷ Ebû Davud Tayalisi, *Müsned*, III, 137 (Hadis No:1658).

¹⁶⁸ İbn Ebi Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 438; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 375; el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal*, XIII, 222.

¹⁶⁹ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 81; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 10; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal*, XV, 89; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 353.

1.2. Müslim'in İsnadları:

Birinci İsnad: Müslim<Ubeydullah b. Muâz<Muâz<Kehmes b. Hasan<Abdullah b. Şakik<Hz. Âişe isnadında¹⁷⁰ bulunan:

Ubeydullah b. Muâz (ö. 237/): Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu beyan eder.¹⁷¹

Muâz b. Muâz (ö. 195/): İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu beyan eder.¹⁷²

Kehmes b. Hasan (ö. 149/): İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu beyan eder.¹⁷³

Abdullah b. Şakik (ö. 108/): Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân, Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu beyan eder.¹⁷⁴

İkinci İsnad: Müslim<Yahyâ b. Yahyâ<Yezid b. Zürey'<<Said el-Cüreyri<Abdullah b. Şakik<Hz. Âişe senesinde¹⁷⁵ ele almadığımız:

Yahyâ b. Yahyâ (ö. 226/840): Ebû Zür'a, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Nesâî, İbn Hacer ve daha birçok cerh-ta'dil imamı sika olduğunu aktarır.¹⁷⁶ Yezid'in sika olduğuna Hz. Ali'den gelen rivayeti ele alırken değinmiştik.

Senetlerimizde hoca-talebe ilişkisi bakımından bir sorun bulunmadığı tesbit edilmiştir. Bunun yanında ravilerin sika olmasından dolayı Müslim'e ait senetlerin **sahih** olduğunu söyleyebiliriz.

1.3. Ebû Davud'un İsnadı:

¹⁷⁰ Müslim, Müsâfirîn, 75.

¹⁷¹ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 335; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 406; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XIX, 89; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 27.

¹⁷² İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 248; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 482; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XXVIII, 132; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 100.

¹⁷³ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 170; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 358; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XXIV, 232; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 476.

¹⁷⁴ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 81; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 10; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XXIV, 232; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 476.

¹⁷⁵ Müslim, Müsâfirîn, 75.

¹⁷⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 197; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 261; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XV, 89; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 353.

Müsedded<Yahyâ b. Yahyâ<Yezid b. Zürey<Said el-Cüreyri<Abdullah b. Şakik<Hz. Âişe senesinde ele almadığımız:

Müsedded (ö. 228/): Yahyâ b. Maîn sadûk; Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu beyan eder.¹⁷⁷

2. Enes b. Malik'in Rivayeti

2.1. Ahmed b. Hanbel'in İsnadı

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde nakledilen Abdurrahman b. Mehdî<Ebân b. Hâlid<Ubeydullah b. Ravâha<Enes b. Malik<Hz. Peygamber senesindeki¹⁷⁸;

Abdurrahman b. Mehdi (ö.198/813): İbn Ebî Hâtim, İbn Hibbân sika olduğunu söylerken; İbn Hacer de sika olduğunu nakleder.¹⁷⁹

Eban b. Hâlid: Kendisi hakkında Yahyâ b. Maîn ve Ebû Hâtim Râzî kendisinde bir beisin olmadığını zikretmiş ve İbn Hibbân da sika raviler arasında göstermiştir.¹⁸⁰

Ubeydullah b. Ravâha: Ebû Hâtim de sika olduğunu nakletmiştir. Kendisi hakkında İbn Hibbân 'sika' lafzını kullanmıştır.¹⁸¹

Sonuçta ravilerin sika olması ve hoca-talebe arasında kopukluğun bulunmaması vesilesiyle Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde rivayetin **muttasıl** olduğu ortaya çıkmaktadır.

3. İbn Ömer'in Rivayeti

İbn Huzeyme'nin, Sahih'inde naklettiği İshak b. İbrahim es-Savvâf<Sâlim b. Nuh el-Âttâr<Ubeydullah<Nafi'<İbn Ömer<Hz. Peygamber senesindeki¹⁸²;

İshak b. İbrahim Es-Savvaf: İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu beyan etmiştir.¹⁸³

¹⁷⁷ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 81; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 10; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal*, XXIV, 232; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 476.

¹⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLII, 237.

¹⁷⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 288; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 373; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal*, XVII, 430; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II, 556;.

¹⁸⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 298; İbn Hibbân, *es-Sikat*, VI, 68; İbn Hacer Askalâni, *Lisânu'l-Mizan*, I, 221.

¹⁸¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 314; İbn Hibbân, *es-Sikat*, V, 70.

¹⁸² İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 231.

¹⁸³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 121; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal*, II, 371; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 111.

Sâlim b. Nuh el-Attar (ö.250/864) Yahyâ b. Said, Ahmet b. Hanbel, Ebû Zür'a Râzî kendisinde bir beisin olmadığı nakleder. İbn Cüneyd bazıları tarafından zayıf görüldüğünü aktarır. Ebû Hâtim delil olmayacağını nakleder. İbn Kani sika olduğunu söyler. İbn Hacer de kuvvetli olmadığını naklederken başka bir kitabında sadûk olduğunu söyler.¹⁸⁴ Sonuç olarak sadûk olma özelliğinin sabit kaldığını söyleyebiliriz. Çünkü kimse adaletini ta'n etmemiştir.

Ubeydullah b. Ömer (ö.80/699): Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim, Nesâî ve birçok hadis imamı sika kabul etmiştir.¹⁸⁵

Nafi' (ö.118/736): İbn Sa'd, İbn Hibbân, Nesâî, İclî, İbn Hirâş ve İbn Hacer'in araştırmasına göre sikadır.¹⁸⁶

Böylelikle senetteki ravilerin sika olması ve araştırmalarımız neticesinde hoca-talebe ilişkisinde kopukluğun bulunmaması vesilesiyle İbn Huzeyme'nin, Sahih'inde naklettiği senedin de **muttasıl**; Sâlim b. Nuh el-Attar'ın sadûk olması hasebiyle de **hasen** olduğu ortaya çıkmaktadır.

4. Abdurrahman b. Ka'b b. Malik'in Rivayeti

Nesâî'nin Sünen-i Kübra'sında geçen Yezid b. Muhammed b. Abdussamed Dimeşki<Ebû Mushir<Yahyâ b. Hamza<Evzai<Zührî<Abdurrahman b. Ka'b b. Malik<Hz. Peygamber senedindeki¹⁸⁷;

Ez-Zührî (ö.125/742): Adı Muhammed b. Müslim İbn şihab ez-Zühri'dir. İbn Yunus, İbn Hibbân sika olduğunu söyler. İbn Hacer ise fakih ve sağlam olduğuna dair ittifakın bulunduğu biri olduğunu nakleder.¹⁸⁸

Evzâî (ö.157/773): Adı Abdurrahman b. Amr el-Evzaî'dir. Yahyâ b. Maîn, Haşim b. Mersed, Ali b. Medîni ve Nesâî sika ve fakih olduğunu aktarır.¹⁸⁹

¹⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 411; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, X, 172; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 679.

¹⁸⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil* V, 326; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 149. el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XIX, 124; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 22.

¹⁸⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 451; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 467; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XXIX, 298; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 210;

¹⁸⁷ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I, 166.

¹⁸⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil* VIII, 71; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 349; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XXVI, 429; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 696.

¹⁸⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 266; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 62; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XVII, 307; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 537.

Yahyâ b. Hamza (ö.180/796): Ebû Hâtim Râzî sadûk derken; Nesâî, Ali b. Medînî, İclî, Zehebî, Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân, İbn Hacer ise sika olduğunu aktarır.¹⁹⁰

Ebû Mushir (ö.218/833): Ebû Hâtim Razî, Ali b. Medînî, İbn Hibbân, İbn Hacer ise sika olduğunu aktarır.¹⁹¹

Yezid b. Muhammed b. Abdussamed Dîmeşki (ö.275/888): İbn Hibbân, Dârekutnî, Zehebî Nesâî ve İbn Hacer sika olduğunu nakleder.¹⁹²

Böylelikle ravilerin sika olması ve hoca-talebe ilişkisinde kopukluğun bulunmaması vesilesiyle Nesâî'nin Sünen-i Kübra'sında nakledilen rivayetin de **muttasıl** olduğu anlaşılmaktadır.

Tüm rivayetlerde yaptığımız tahlil ve değerlendirmenin sonunda dört kanaldan gelen rivayetin de **muttasıl** olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hiz. Âişe'den gelen rivayetin bütün metinlerine baktığımızda konumuzla alakalı olan kısmın uzun bir metnin parçası olduğu anlaşılmaktadır. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'inde* bulunan rivayette Abdullah b. Şakik, Hiz. Âişe'ye Hiz. Peygamber'in önce Duhâ namazını kılıp kılmadığını sorduğu ve Hiz. Âişe'den sadece seferden gelince kıldığı cevabını aldığını nakleder. Bundan sonraki diyalog şu şekildedir: Abdurrahman b. Şakik "Duhâ namazını oturarak mı kılardı?", diye sorunca Hiz. Âişe, "İnsanlar onu taşımak zorunda kaldığı vakitlerden sonra." diye cevap verdi. Abdurrahman b. Şakik devam ederek; "Namazda sûreler okur muydu?" diye sorunca "Mufassal olan surelerden okurdu." diye cevap verdiğini nakleder. Verilen cevaplar arasında teâruz varmış gibi görülmektedir. Nitekim bir bölümde sadece seferden gelirken kıldığı söylenirken; sonraki cevapta ise hastalığı anında dahi kıldığını nakleder. Yani bir cevaptan süreklilik bir cevaptan ise nadir olarak kıldığı çıkar. Bu duruma ilerideki "Hiz. Âişe'den Gelen Rivayetlerdeki Teâruzun Giderilmesi" başlığında değineceğiz.

Enes b. Malik'den gelen rivayette ise kendisi Hiz. Peygamber'i sadece sefere çıkarken ve seferden döndüğünde Duhâ namazını kılarken gördüğünü nakleder.

¹⁹⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 136; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 614; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XXXI, 278; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 349.

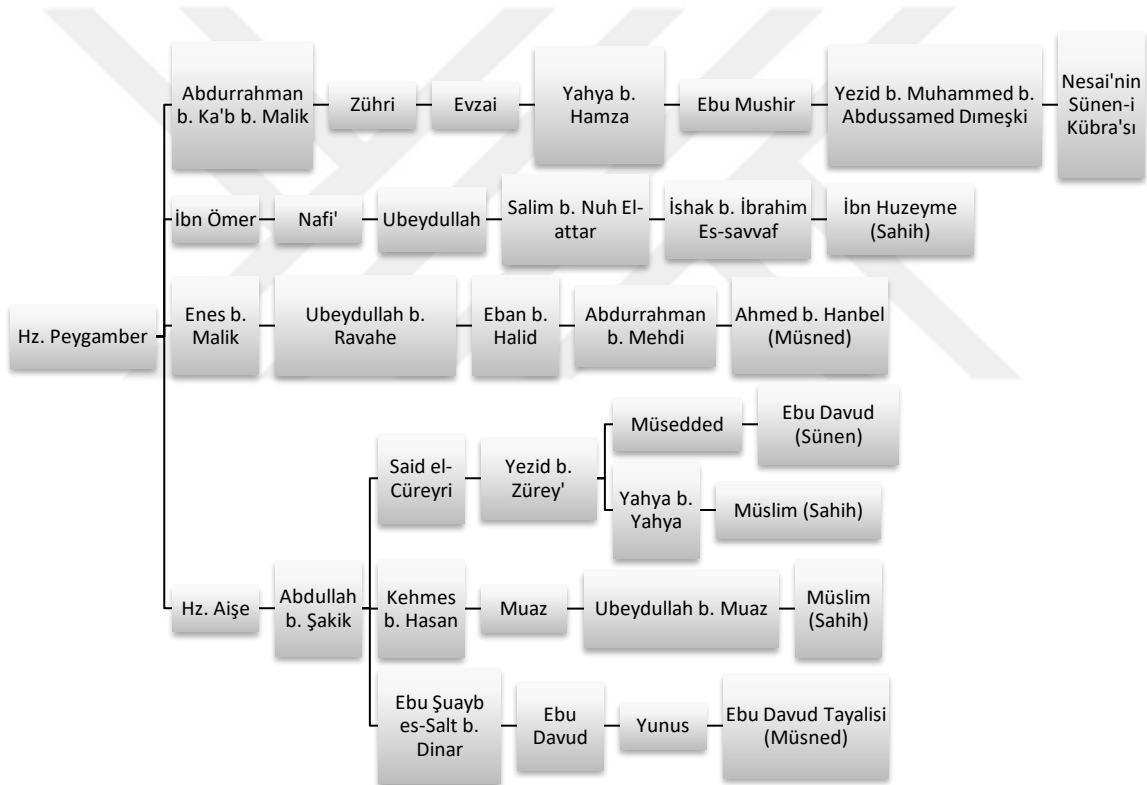
¹⁹¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 29; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 408; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XVI, 269; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 466.

¹⁹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 288; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 277; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XXXII, 234; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 427.

İbn Ömer'den gelen rivayette ise Hz. Âişe'nin naklettiği gibi Hz. Peygamber sadece seferden geldiğinde Duhâ namazı kıldığı nakledilir.

Abdurrahman b. Ka'b b. Malik'den gelen rivayette kendisinin Duhâ namazını Hz. Peygamber'in eşlerine sorduğunu, onların da bu konuda sadece Hz. Peygamber'in seferden gelince muarres denilen gecenin sonunda seferden gelenlerin konaklama yerine gelip orada Duhâ girinceye kadar beklediğini ardından mescide gidip iki rekât namaz kılıp Müslümanlarla sohbet ettikten sonra eşlerinin yanına geldiğini naklettikleri aktarılır.

Sonuç itibariyle hadis metinleri arasında teâruzu gerektirecek bir çelişkinin bulunmaması ve rivayetlerin muttasıl olmaları vesilesiyle hadisin **sahih** olduğunu söyleyebiliriz. Rivayetin senet şeması şu şekildedir:

2.1.2. Hz. Peygamber'in (s.a.s) Farz Olma Korkusuyla Duhâ Namazını Bazen Terketmesi

Hz. Peygamber (s.a.s), her zaman ümmetinin zora girmemesine özen göstermiştir. Bazı ibâdetleri bir defa insanlar arasında yaptıktan sonra gizli yapması bunun delilidir. Hz. Âişe de aynı sebepten dolayı Hz. Peygamberin (s.a.s) duhâ namazını bazen terk ettiğini bildirir. Hadisin metni şu şekildedir:

مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بِنِ الرَّبِيعِ، عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهَا قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي سُبْحَةَ الضُّحَى قَطُّ، وَإِنِّي لَأَسْتَجِبُهَا. وَإِنْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لِيَدْعُ الْعَمَلَ، وَهُوَ يُحِبُّ أَنْ يَعْمَلَهُ، خَشْيَةً أَنْ يَعْمَلَ بِهِ النَّاسُ، فَيَفْرَضَ عَلَيْهِمْ

Malik<İbn Şihâb<Urve b. Zübeyr<Hz. Âişe<Hz. Peygamber (s.a.s) senesinde Hz. Âişe şöyle demiştir: Ben Hz. Peygamber’i duhâ namazı kılarken hiç görmedim. Ama ben kılıyordum. Velew ki Hz. Peygamber (s.a.s) kılıyordu ise O amel etmeyi sevdiği halde insanların o ameli yapıp üzerlerine farz olması korkusuyla terk ederdi.

Rivayeti Malik b. Enes,¹⁹³ Buhari,¹⁹⁴ Müslim¹⁹⁵ ve Ebû Davud¹⁹⁶ rivayet etmiştir.

1. Malik’in İsnadı:

Malik<İbn Şihâb ez-Zühri<Urve b. Zübeyr<Hz. Âişe senesinde¹⁹⁷:

İbn Şihâb ez-Zühri’nin sika olduğuna “Hz. Peygamber’in Sadece Seferden Dönünce Duhâ Namazı Kılması İle İlgili Rivayetler” başlığı altında değinmiştik.

2. Buhari’nin İsnadları:

Birinci İsnad: Buhari<Abdullah b. Yusuf<Malik (Muvatta)<İbn Şihâb ez-Zühri<Urve b. Zübeyr<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senesinde¹⁹⁸ henüz ele almadığımız:

Abdullah b. Yusuf (ö. 218/833): Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu aktarır.¹⁹⁹

Malik (ö. 179/795): Yahyâ b Maîn, Ebû Hâtim, İbn Hibbân, Zehebî, İbn Hacer ve daha birçok cerh ta’dil imamı sika olduğunu aktarır.²⁰⁰

İkinci İsnad: Buhari (Sahih)<Adem<İbn Ebû Zi’b<Şuayb<İbn Şihâb ez-Zühri<Urve b. Zübeyr<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senesinde henüz ele almadığımız:

¹⁹³ Malik b. Enes, *Muvatta*, Dâru’l-Hadis, Kahire 1992, s. 72.

¹⁹⁴ Buhârî, *Teheccüd*, 27, Müslim, *Müsafirîn* 77.

¹⁹⁵ Müslim, *Salâtü’l-Müsafirîn*, 13.

¹⁹⁶ Ebu Davud, *Tefrîu Ebvâbi’t-Tetavvu’*, 11.

¹⁹⁷ Malik b. Enes, *Muvatta*, s. 72

¹⁹⁸ Buhârî, *Teheccüd*, 27.

¹⁹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, VI, 205; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 349; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemal*, XVI, 333; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, II, 461.

²⁰⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, VIII, 204; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 459; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemal*, XXVII, 91; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 6.

İbn Ebû Zi'b (ö. 158/774): Yahyâ b Maîn, Yahyâ b. Said, Ebû Hâtim, İbn Hibbân, Zehebî, İbn Hacer ve daha birçok cerh ta'dil imamı sika olduğunu aktarır.²⁰¹

Şuayb (ö.162/778): Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim, İbn Hibbân, Nesâî, İclî ve İbn Hacer sika olduğunu aktarır.²⁰²

3. Müslim'in İsnadı:

Müslim<Yahyâ b. Yahyâ<Malik (Muvatta)<İbn Şihâb ez-Zührî<Urve b. Zübeyr<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senedinde²⁰³ henüz ele almadığımız:

Yahyâ b. Yahyâ (ö. 226/840): Ebû Zür'a, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, Nesâî, İbn Hacer ve daha birçok cerh-ta'dil imamı sika olduğunu aktarır.²⁰⁴

4. Ebû Davud'un İsnadı:

Ebû Davud<el-Ka'nebî<Malik<İbn Şihâb ez-Zührî<Urve b. Zübeyr<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senedinde²⁰⁵ henüz ele almadığımız:

El-Ka'nebî (ö. 220/834):Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medinî, İbn Mahrez, Nesâî, İbn Kani', İbn Hacer ve daha bir çok cerh-ta'dil imamı sika olduğunu aktarır.²⁰⁶

Sonuç olarak hadisin ravilerin sika ve senetlerin muttasıl olması vesilesiyle **sahih** olduğunu söyleyebiliriz. Rivayetin senet şeması ise şu şekildedir:

²⁰¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, VII, 313; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 390; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XXV, 630; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, III, 628

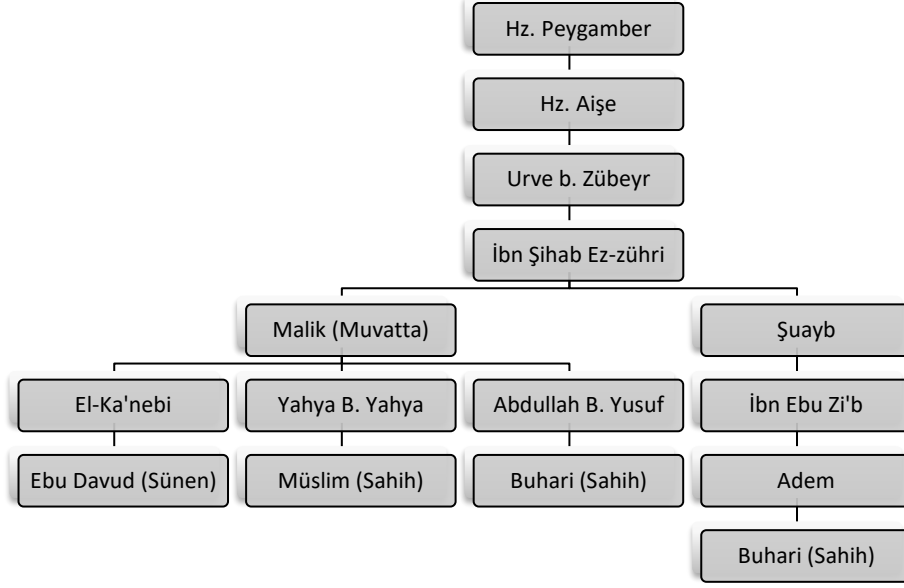
²⁰² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, IV, 344; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 222; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XII, 516; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, II, 172.

²⁰³ Müslim, Müsafirin 77.

²⁰⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, IX, 197; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 261; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XXXII, 32; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, IV, 397.

²⁰⁵ Ebu Davud, *Tefrîu Ebvâbi't-Tetavvu'*, 11.

²⁰⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, V, 181; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 353; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemal*, XVI, 136; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, II, 433.

Rivayetin bütün varyantlarına baktığımız zaman gerek Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde gerek Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği hadislerde Hz. Âişe'nin sadece Hz. Peygamber'in Duhâ namazı kılmadığını rivayet ederken; başka hadislerde ise “Hz. Âişe şöyle demiştir: Ben Hz. Peygamber'i Duhâ namazı kılarken hiç görmedim. Ama ben kılıyorum. Vele ki Hz. Peygamber kılıyordu ise O amel etmeyi sevdiği halde insanların o ameli yapıp üzerlerine farz olması korkusuyla terk ederdi.” şeklinde ziyadeli bir halde gelmiştir. Bunların yanında metinlerde farklılık lafzi olmakla beraber manayı değiştirecek veya tahsis edecek dereceye ulaşmamaktadır. Malik'in Muvatta'sında (ما رايت رسول الله) olarak geçen ibare, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde (ما سبىح رسول الله) şeklinde rivayet edilirken; İbn Hibbân'ın Sahih'inde ise (ما كان رسول الله) şeklinde rivayet edilir.

Yaptığımız tahlilden anlaşılacağı üzere ravilerin sika olması, senetlerimizde herhangi bir kopukluğun bulunmaması ve metinler arasında teâruzun bulunmaması vesilesiyle rivayetin sahih olduğunu söyleyebiliriz.

2.1.3. Değerlendirme

Sonuç olarak beş rivayeti değerlendirdiğimiz bu bölümdeki hadis-i şerifler içerisinde ikisinin hasen üçünün ise sahih olduğu görülüp; Hz. Peygamber'in (s.a.s) bu namazı -bazı sahabelerin bir defa görmesine rağmen- kıldığını göstermektedir. Bu durum bize Hz. Peygamber'in (s.a.s) bu namazı kıldığını söyleyebilmemize olanak sağlamaktadır. Nitekim bu durumun yanında Hz. Âişe, Hz. Ümmü Hâni', Ebû Hureyre ve Hz. Ali gibi sahabelerin ayrı ayrı kılındığına dair rivayette bulunmaları bizim duhâ namazına dair bu görüşümüzü

daha da kuvvetlendirmektedir. Duhâ namazının sünnetin hangi mertebesinde olduğunu ise ileride değerlendirmeyi uygun bulmaktayız.

2.2. HZ. PEYGAMBER'İN DUHÂ NAMAZINI KILMA ŞEKLİ

Önceki bölümde “Hz. Peygamber (s.a.s) bu namazı kılmış mıdır?” sorusunun cevabını bulmaya çalışmıştık. Bundan sonraki bölümlerde kılınan bu namazın hangi mâhiyete sahp olduğu üzerinde duracağız. Rivayetlerden Hz. Peygamber (s.a.s)'in bu namazı bir defa veya aynı yerde kılmadığı, bilâkis farklı yerlerde ve farklı durum ve mekanlarda kıldığı anlaşılmaktadır. Bu kısımda Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazını nasıl kıldığıyla alakalı rivayetleri incelemeye çalışacağız:

2.2.1. Duhâ Namazının Tek Seferde Kılınmasına Dair Rivayet

Hadis Ebû Ya'la'nın *Müsned*'inde rivayet edilmiştir. Tek kanaldan gelen rivayeti ele almaya çalışalım:

حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ فَرُّوخَ، حَدَّثَنَا طَيْبُ بْنُ سَلْمَانَ، قَالَ: قَالَتْ عَمْرَةُ: سَمِعْتُ أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ تَقُولُ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الضُّحَى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، لَا يَفْصِلُ بَيْنَهُنَّ بِكَلِمَةٍ»

Şeyban b. Ferruh<Tib b. Selman<Amra<Hz. Âişe<Hz. Peygamber (s.a.s) senedine ait rivayette Amra (r.a), Hz. Âişe'den şöyle işitmiştir: Hz. Peygamber (s.a.s) hiçbir kelam etmeden dört rekât duhâ kıldırı. ²⁰⁷ Senette bulunan:

Şeyban b. Ferruh (ö. 236/850): Ebû Hâtim Râzî sadûk olduğunu beyan eder. Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve Mesleme b. Kasım tarafından sika kabul edilmiştir. İbn Hacer de sadûk olduğunu, kendisine kaderiyeden olması sebebiyle eleştiriler yapıldığını nakleder. ²⁰⁸

Tayyib b. Selman: İbn Ebî Hâtim ravi hakkında yorum yapmazken; İbn Hibbân ve Taberânî tarafından sika kabul edilmiştir. Dârekutnî ise zayıf kabul etmiştir. ²⁰⁹

Amra binti Abdurrahman (ö. 98/716): Kendisi Ali b. Medînî, Ahmet b. Sa'd, İclî, İbn Hacer ve Zehebî tarafından sika kabul edilmiştir. ²¹⁰

²⁰⁷ Müsned'in muhakkiki Hüseyin Selim Esed hadisi sahih olduğunu beyan etmiştir. Bkz. Ebû Ya'la Mevsilî, *Müsned*, Dimeşk Dâru'l-Me'mun Li't-Türâs, 1986, VII, 330.

²⁰⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, IV, 357; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 315; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 598; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 184.

²⁰⁹ İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 493, İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, Beyrut: Mektebetü'l-Matbuati'l-İslamiyye, 2002; IV, 360.

²¹⁰ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 288; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXV, 241; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 682;

Aynı zamanda rivayetin senedindeki tüm raviler hocalarından semâya muhtemil olan (انبانا\حدثنا) lafızlarıyla hadisi aldıklarını ifade etmektedir. Şu hâlde hadis yaptığımız tahlilden anlaşılacağı üzere tek ravilerle garip olarak bize ulaşan hadisin senedinde zayıf ravinin bulunması ve başka bir tarikle desteklenmemesi hasebiyle **zayıf** olduğu ortaya çıkmaktadır. Hadisin senet şeması şu şekildedir:

2.2.2. Duhâ Namazının Cemaatle Kılınması

Rivayete göre İtban b. Malik, Hz. Peygamber'e cemaatle duhâ namazı kılarken tabi olmuştur. İlgili rivayet şu şekildedir:

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عَمَرَ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ الرَّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّبِيعِ، عَنْ عَثْبَانَ بْنِ مَالِكٍ: " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى فِي بَيْتِهِ سُبْحَةَ الضُّحَى، فَقَامُوا وَرَاءَهُ فَصَلُّوا بِصَلَاتِهِ "

Osman b. Ömer<Yunus<Zührî<Mahmut b. Rebi'<İtban b. Malik'ten gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.s), evinde duhâ namazı kılarken (yanındakiler) kalktı ve O'nun namazına uydular.²¹¹

Rivayeti Ahmed b. Hanbel²¹² ve İbn Huzeyme²¹³ nakletmektedir. Şimdi rivayet edilen senetleri teker teker ele alalım.

1. Ahmed b. Hanbel'in İsnatları:

²¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 190. (Hadis No: 16479, 23773).

²¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 190. (Hadis No: 16479, 23773). Şuayb Arnaut ve A'zam'i senedin sahih olduğunu nakletmiştir.

²¹³ İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 232.

Birinci İsnad:

Ahmed b. Hanbel (Müsned)<Yahyâ b. Adem<İbn Mübarek<Ma'mer<İbn Şihâb ez-Zühri<Mahmut b. er-Rebi'<İtban b. Malik<Hz. Peygamber senedinde²¹⁴:

Yahyâ b. Adem (ö. 203/818): Ebû Hâtim, İbn Hibbân, Nesâî, Zehebî, İbn Hacer, İclî ve İbn Şahin sika lafzını kullanmıştır.²¹⁵

Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797) cerh ve tadil ulemâsının ittifakıyla sikadır.²¹⁶

İbn Şihâb ez-Zühri²¹⁷ ve Ma'mer önceden değindiğimiz gibi sikadır.²¹⁸

Mahmut b. er-Rebi' (ö. 96/714): Sahabe olduğu için cerhe tabi tutmuyoruz.

Sonuç itibariyle birinci isnattaki raviler arasında hoca-talebe ilişkisi yönünden herhangi bir kopukluk bulunmadığından muttasıl olup ravilerinin sika olması vesilesiyle de **sahih** bir isnad olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci İsnad:

Ahmed b. Hanbel<Osman b. Ömer<Yunus b. Yezid el-Eylî<İbn Şihâb ez-Zühri<Mahmut b. er-Rebi'<İtban b. Malik<Hz. Peygamber senedindeki²¹⁹;

Osman b. Ömer (ö. 209/824): İbn Sa'd, İbn Kani', İbn Hibbân, Dârimî ve Zehebî sika lafzını kullanırken; Ebû Hâtim sadûk olduğunu belirtir. İbn Hacer sika olduğunu nakleder.²²⁰

Yunus b. Yezid el-Eylî (ö. 159/775): Ali b. Medîni, kendisinin Zühri'den hadis alanların en sağlamlarından olduğunu belirtir. İbn Hibbân, Nesâî ve İclî sika olduğunu belirtir.²²¹ Diğer ravilerin sika olduğunu birinci senette söylemiştik.

²¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 190. (Hadis No: 16479).

²¹⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 128; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 252; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 188; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 337.

²¹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 179; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 7; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 16; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 415.

²¹⁷ "Hz. Peygamber'in (s.a.s) Sadece Seferden Gelirken Kıldığına Dair Rivayet" başlığı altında ele almıştik.

²¹⁸ "Kur'an-ı Kerim'de Duhâ Namazı" isimli başlıkta ele almıştik.

²¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 190. (Hadis No: 23773).

²²⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 159; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 461; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 73,.

²²¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 247; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 68; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 551; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 474,

Sonuç itibariyle ikinci isnattaki raviler arasında hoca-talebe ilişkisi yönünden herhangi bir kopukluk bulunmadığından muttasıl olup ravilerinin sika olması vesilesiyle de **sahih** bir isnad olduğunu söyleyebiliriz.

2. İbn Huzeyme'nin İsnatları:

Birinci İsnad: İbn Huzeyme<Muhammed b. Yahyâ<Osman b. Ömer<Yunus b. Yezid el-Eyli<İbn Şihâb ez-Zühri<Mahmut b. Er-rebi'<İtban b. Malik<Hz. Peygamber senedinde²²² bulunan:

Muhammed b. Yahyâ (ö. 121/738): Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân, Nesâî ve İbn Hacer sika olduğunu söylemiştir.²²³

Sonuç itibariyle üçüncü isnadın, ravilerde hoca-talebe ilişkisi açısından herhangi bir sorun bulunmadığından **muttasıl**; ravilerinin sika olması vesilesiyle de **sahih** bir isnada sahip olduğunu söyleyebiliriz

İkinci İsnad: İbn Huzeyme<Yakub b. İbrahim<Osman b. Ömer<Yunus b. Yezid el-eyli<İbn Şihâb ez-Zühri<Mahmut b. Er-rebi'<İtban b. Malik<Hz. Peygamber senedinde bulunan:

Yakub b. İbrahim (ö. 252/866): Ebû Hâtim Râzî sadûk olduğunu söylerken; İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu söylemiştir.²²⁴

Sonuç itibariyle dördüncü isnattaki raviler arasında hoca-talebe ilişkisi yönünden herhangi bir kopukluk bulunmadığından muttasıl olup ravilerinin sika olması vesilesiyle de **sahih** bir isnad olduğunu söyleyebiliriz

Rivayetinin senedinde bulunan raviler içerisinde Osman b. Ömer, Yahyâ b. Adem, Yakub b. İbrahim, Muhammed b. Yahyâ, hocalarından semâya muhtemil olan (انبأنا\حدثنا) lafızlarıyla hadisi aldıklarını ifade etmektedir. Diğer raviler ise semâya muhtemil olmayan (عن) lafzını kullanır. Ama hadisin **muttasıl** olması hasebiyle bu ibarenin herhangi bir sorun teşkil etmediğini söyleyebiliriz.

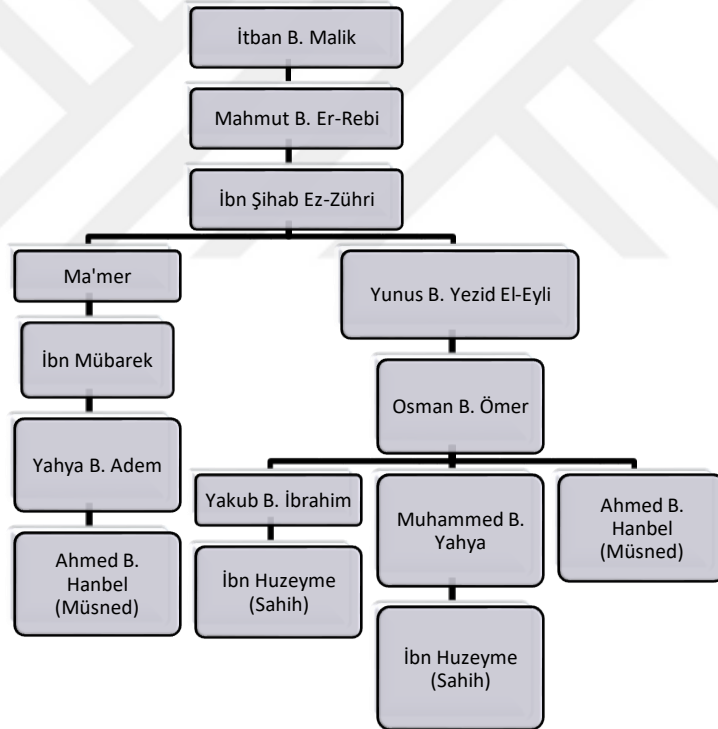
²²² İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 232.

²²³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 122; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 376; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 605; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 726.

²²⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 202; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 286; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 311; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 439.

Rivayetin metnine baktığımızda ise Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'inde* iki varyantın bulunduğunu görürüz. Birinci varyanta göre İtban b. Malik, Resulullah'ın, evinde Duhâ namazına durduğunu ardından arkasında bir cemaatin kendisine uyduğunu söylerken; ikinci varyanta göre ise Resulullah'ın Duhâ namazını kıldığını ve o selam verince kendilerinin de selam verdiğini ifade edip açıklama boyutunda 'yani kendilerinin yanındaki mescitte namaz kıldırdı' şeklinde bir ibare bulunmaktadır. İbn Huzeyme'nin *Sahih'inde* ise 'İtban'ın evinde' ibaresi bulunurken; bu açıklamalardan sonra metinler üzerinde rivayetin sıhhatine etki edecek bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'indeki* farklılıklar ise birbirini tefsir eder mâhiyettedir.

Sonuç olarak hadisin ravileri sika olup senesinde herhangi bir kopukluk olmamasıyla beraber metin olarak teâruzun bulunmaması vesilesiyle hadisin **sahih** olduğunu söylememiz mümkündür. Hadisin rivayet şeması şu şekildedir:

2.2.3. Hz. Peygamber'in (s.a.s) Duhâ Namazında Kunut Yapması

İbn Abbâs'tan gelen rivayete göre, Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazında kunut duasını okumuştur. Bezzar'ın *Müsned'inde* rivayet edilen hadisin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَنْمَاطِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي قَيْسٍ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَنَتَ ثَلَاثِينَ صَبَاحًا فِي صَلَاةِ الضُّحَى.

Ahmed b. Muhammed Enmâtî<Muhammed b. Said<Amr b. Ebû Kays<Simak<Said b. Cübeyr<İbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) 30 gün boyunca duhâ namazında kunut dualarını okumuştur.²²⁵

Rivayetin Ahmed b. Muhammed Enmâtî<Muhammed b. Said<Amr b. Ebû Kays<Simak<Said b. Cübeyr<İbn Abbâs senedine baktığımızda;

Ahmed b. Muhammed Enmâtî: Hakkında bir malumat bulamamız sebebiyle meçhul bir ravidir.

Muhammed b. Said (ö. 216/831) ise İbn Hibbân, Yakup b. Şeybe ve Ebû Ya'la sika olduğunu nakleder.²²⁶

Amr b. Ebû Kays: Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân, Devrî ve İbn Hişâm sika olduğunu naklelerken; Nesâî kuvvetli olmadığını, İbn Şahin ve Zehebî vehminin olduğunu nakleder. İbn Hacer de bu duruma dikkat çekerek sadûk olduğunu söyler.²²⁷

Simak (ö. 123/740) Ahmed b. Hanbel, İclî, İbn Hibbân, Yahyâ b. Maîn ve İshak b. Mansûr sika derken; Ebû Hâtim Râzî ve İbn Hacer kendisinde beis olmadığını nakleder.²²⁸

Said b. Cübeyr (ö. 95/713) Ebû Züra Râzî, Zehebî, İbn Hacer, İbn Hibbân ve Yahyâ b. Maîn sika olduğunu nakleder.²²⁹

Bu değerlendirmeden sonra rivayetin ilk ravisi olan Ahmed b. Muhammed Enmâtî'nin meçhûl bir ravi olması sebebiyle zayıf bir hadistir. Aynı zamanda muttefekun aleyh olan rivayette²³⁰ Biri Maûne hadisesiyle alakalı 30 sabah lanet edildiği ama “duhâ namazı vakti” ibaresinin bulunmadığı dikkat çekmektedir. Bu durumda bahse medâr olan hadis sahih olan rivayetlere muhalefet gösterdiği için **şâz** bir rivayettir. Bunun yanında ravilerinin yalancılıkla itham edilmemesi, ibâdetlerde amel etmek için engel bir durumun olmaması vesilesiyle duhâ namazında kunut yapılmasına dair rivayetin amel edilebilir vasma sahip olduğunu söyleyebiliriz. Hadisin senet şeması şu şekildedir:

²²⁵ Bezzâr, *Müsned*, XI, 237-238, (Hadis No:5011;5012).

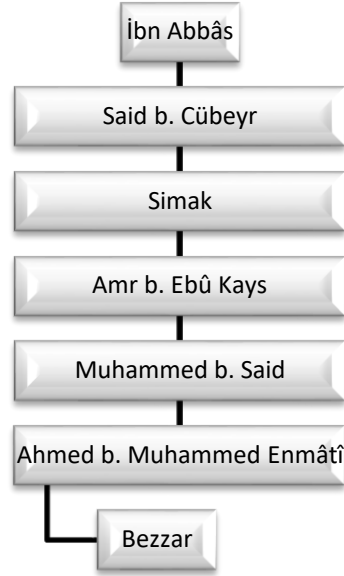
²²⁶ Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 270.

²²⁷ Bkz. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 203, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 300, İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 255, İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 220.

²²⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV,280; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 340; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII,127; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 116.

²²⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 255, İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 220; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 203; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 300.

²³⁰ Buhârî, *Meğâzî*, 30; Müslim, *Mesâcid*, 54.

2.2.4. Duhâ Namazından Sonra Yapılan Dua

Hz. Peygamber'den nakledildiğine göre O, duhâ namazını kıldıktan sonra Allah Teâla'dan bağışlanma ve af dilemiştir. Rivayeti Buhârî, *Edebü'l-Müfred'inde*²³¹ ve Nesâî²³², *Sünen-i Kübra'sında* rivayet etmiştir. Şimdi hadisi ele alalım:

أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ حُصَيْنِ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ زَادَانَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الضُّحَى ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَثُبِّ عَلَيَّ، إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الْغَفُورُ» حَتَّى قَالَهَا مِائَةَ مَرَّةٍ ."

Buhârî<İbrahim b. Yakup<Muhammed b. Sabbah<Hâlid b. Abdullah<Husayn<Hilal b. Yesaf<Zadan<Hz. Âişe isnadıyla naklettiğine göre Hz. Âişe şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.s) duhâyı kılar ve 'Allah'ım beni affet ve tevbemi kabul et, şüphesiz ki sen tevbeleri kabul eden ve affedensin.' şeklinde dua ederdi.²³³

1. Buhârî'nin İsnadı

Buhârî<İbrahim b. Yakup<Muhammed b. Sabbah<Hâlid b. Abdullah<Husayn<Hilal b. Yesaf<Zâzân<Hz. Âişe senedinde²³⁴;

²³¹ Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1997, s. 322

²³² Nesâî, *Sünenü'l-Kübra*, Nev'un Âhar 44, IX,46.

²³³ Buhârî, *Edebü'l-Müfred*, Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1997, s. 322

²³⁴

Muhammed b. Sabbâh (ö. 240/854): Muhammed b. Sabbah hakkında Ebû Hâtım Râzî, İclî, Zehebî, İbn Hibbân, İbn Hacer, Mesleme b. Kasım, Yakub b. Şeybe sika lafzını kullanarak güvenilirliğine dikkat çekilmiştir.²³⁵

Hâlid b. Abdullah (ö. 179/795): Ebû Hâtım, Ebû Zür'a, İbn Hibbân, Tirmizî tarafından sika görülmüştür.²³⁶

Husayn (ö. 136/753): Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtım Râzî, İbn Hibbân, Zehebî ve İclî tarafından sika görülmüş, Ebû Hâtım Râzî'nin Husayn'daki sadûk yönüne dikkat çekmesi ve Ali b. Medîni'nin daha sonradan hadisleri karıştırdığını ifade etmesi sadûk olduğunu desteklemektedir.²³⁷

Hilal b. Yesaf (ö.?): Ebû Hâtım -Yahyâ b. Maîn'den rivayetle-, İbn Hibbân ve İclî sika olduğunu belirtir.²³⁸

Zâzân (ö. 82/701): Yahyâ b. Maîn -İbn Cüneyd'den nakille-, İbn Hibbân, Yezid b. Heysem, İclî ve Zehebî sika kabul etse de İbn Hibbân hadisleri çok karıştırdığını, Nesâî hadisi rivayet ettikten sonra özellikle ömrünün sonuna doğru hadisleri karıştırdığını beyan eder. Aynı manadaki hadisin Şu'be, Abdulaziz b. Müslim ve Addab b. Avvam'dan gelen tarihinin delil olarak kullanılmaya daha müsait olduğunu beyan etmiştir. İbn Hacer de sadûk olduğunu belirtir. İbn Adıyy ise öz bir hüküm vererek kendisinden sika birisi rivayette bulunursa delil olabileceğini söylemiştir.²³⁹

Yaptığımız tahlil neticesinde senedin ravileri arasında herhangi bir kopukluğun olmadığını ve sadece Zâzân ve Husayn'de dabt sorunu bulunduğunu, diğer ravilerinin sika olduğu görülmektedir. Böylece hadisin **hasen** olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında İbn Ömer'den nakledilen ve sadece duhâ namazının bulunmayıp aynı duanın yapıldığı rivayetleri²⁴⁰ incelediğimizde bahse medâr olan hadisin şâz bir hadis olduğu görüntüsü vardır. Ama bunun yanında duhâ namazının bulunduğu rivayet ayrı sahabeden -yani Hz.

²³⁵ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 289; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 78; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 388; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 523.

²³⁶ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 340; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 267; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VIII, 99; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 523.

²³⁷ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 193; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 210; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VI, 519; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 441.

²³⁸ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 72; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 503.

²³⁹ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 614; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 265; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 263; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 619.

²⁴⁰ Abdurrezzak, *Musannef*, II, 415 (Hadis No: 943); Ahmed b. Hanbel *Müsned*, XXXVIII, 223-224.

Âişe'den- geldiği için bu rivayetin de ayrı değerlendirilip **hasen** olması hasebiyle delil olmaya müsait olduğunu söyleyebiliriz. Rivayetin senet şeması şu şekildedir:

2.2.5. Duhâ Namazında Okunması Müstehap Olan Sureler

Söz konusu rivayet Rûyânî'nin Müsned'i ve Beyhaki'nin Sünenü's-Sağîr'inde nakledilmektedir. Metin şu şekildedir:

نا الهَيْئُ بْنُ أَحْمَدَ مُؤَدِّنُ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ، نا مُجَاشِعُ بْنُ عَمْرٍو، نا ابْنُ لَهِيْعَةَ، عَن عِيَّاشِ بْنِ عَبَّاسِ الْقَتْنَبَائِيِّ،
عَنْ أَبِي الْخَيْرِ الْيَزْنِيِّ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرِ الْجُهَنِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " صَلُّوا رَكَعَتِي الضُّحَى
بِسُورَتَيْهِمَا: بِالشَّمْسِ وَضُحَاهَا، وَالضُّحَى " قَالَ عُقْبَةُ: مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ غُفِرَ لَهُ

Heysem b. Ahmed<Müşaci b. Amr<İbn Lehia<Ayyâş b. Abbâs<Ebû Hayr Yezenî<Ukbe b. Amir'den nakledilen rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu: *Duhâ namazını kendisine ait olan Şems ve Duhâ sureleriyle okuyun.*” Ukbe (r.a) “kim bunu yaparsa günahları bağışlanır” demiştir.²⁴¹

1. Rûyânî'nin İsnadı:

²⁴¹ Ebû Bekir Muhammed Rûyânî, *Müsned*, Kurtuba: Müessesetü Kutuba, 1995, I,185, (243), Ebû Bekir Ahmet Beyhakî, *es-Sünenü's-Sağîr*, Karacı: Camiatü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1989, Namaz 99, I,300 (829).

Rûyânî'nin Müsned'indeki Heysem b. Ahmed<Müşaci b. Amr<İbn Lehia<Ayyâş b. Abbâs<Ebû Hayr Yezenî<Ukbe b. Amir senedinde bulunan²⁴²:

El-Heysem b. Ahmet (ö.?) hakkında Hasan b. Ömer Basrî “Yalancıdır, hadis uydurur. Allah, O'nun gibisini Müslümanlar arasında çoğaltmasın.” demiştir.²⁴³

Mücaşi b. Amr (ö.?) ise İbn Ebi Hâtim tarafından zayıf görülmüş iken; Yahyâ b. Maîn tarafından “Kezzâb” uydurmacı olarak tanımlanmıştır.²⁴⁴

Senetteki iki ravinin yalancılık sıfatıyla cerh edilmesi sebebiyle bu hadisin mevzu olduğunu söylememiz gerekir.

2. Beyhaki'nin İsnadı:

Beyhaki'nin, *es-Sünenu's-Sağîr'inde* rivayet ettiği hadisin senedinde Heysem b. Ahmet ve Mücaşi' b. Amr isimli raviler bulunmadan İbn Lehia'dan rivayet etmesi, bu iki ravi bulunmadığı için mevzu olmadığı vehmini uyandırmaktadır. Buna dikkat çeken Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*'de “bu hadisin senedinde Mücaşi' vardır”²⁴⁵ diyerek o hadisin senedinde de uydurmayla itham edilen bir ravinin bulunduğu dikkat çekerek ikinci senetle gelen hadisin de uydurma olduğunu beyan eder. Müsnedu'r-Ruyani'ye talik yazan Eymen Ali Ebû Yemânî “böylelikle her iki kitapta rivayet edilen hadisin de **mevzu** olduğu anlaşılmaktadır.”²⁴⁶ yorumunu getirmiştir. Bu açıklamalar ve yaptığımız tahlil neticesinde hadisin mevzu olduğu anlaşılmaktadır. Rivayetin senet şeması ise şu şekildedir:

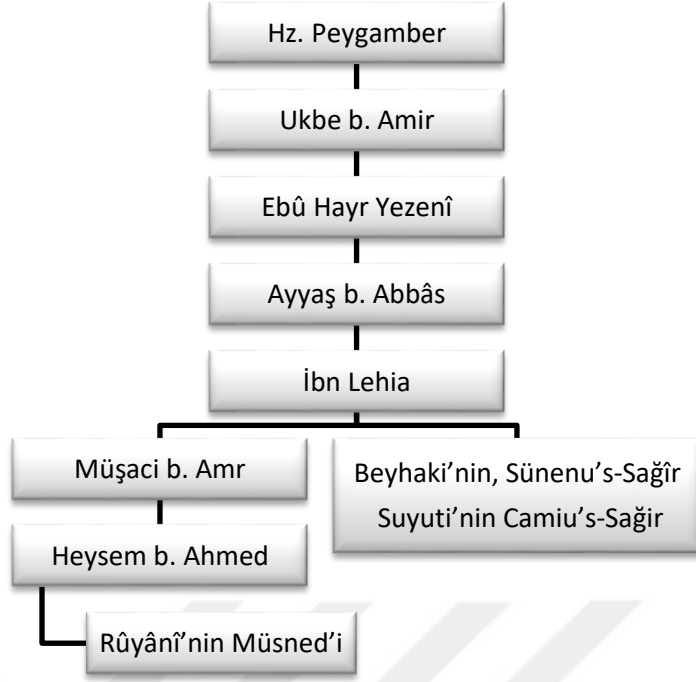
²⁴² Rûyânî, *Müsned*, I,185, (243).

²⁴³ İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, VIII, 351.

²⁴⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 390, İbn Hacer, *Lisanu'l-Mizan*, VI, 461.

²⁴⁵ Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*, IV, 201.

²⁴⁶ Rûyânî, *Müsned*, I,185.

2.2.6. Değerlendirme

Tezimizin bu bölümünde Hz. Peygamber'in (s.a.s) bu namazı kılarırken özel olarak yaptığı fiiller var mı buna dair hadisleri değerlendirdik. Sonuç olarak Hz. Peygamber (s.a.s) bu namazı sadece İtban b. Malik'in evinde cemaatle kılarırken, geri kalan zamanlarda tek kılmıştır. Bazı zamanlarda namazdaki kırâati kısa tutup sekiz rekât birden kıldığı rivayet olunurken; bazı zamanlarda ise kunut yapmıştır. Ele aldığımız bu dört rivayetin ilk ikisinin sahih; üçüncüsünün hasen ve dördüncüsünün de zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında Ukbe b. Amir'den nakledilen ve duhâ namazında okunması müstehap olan surelerin belirtildiği hadisin senedinde yalancılıkla anılan ravilerin bulunması sebebiyle mevzu olduğu ortaya çıkmıştır.

2.3. DUHÂ NAMAZININ REKÂT SAYISIYLA İLGİLİ RIVÂYETLER

Bu kısımda duhâ namazının kaç rekât kılındığı ile alakalı rivayetleri ele alacağız.

2.3.1. İki Rekât Duhâ Namazına Devam Edene Verilen Müjde

Hz. Peygamber (s.a.s) bazı ecirler ile ümmetini bazı nâfile ibâdetlere teşvik etmiştir. Bu bölümde de Hz. Peygamber (s.a.s) iki rekât Duhâ namazının ahirette günahların affedilmesine vesile olacağı nakledilmektedir. Hadisi ilk Ahmed b. Hanbel olup, Tirmizî ve İbn Mâce de rivayet etmiştir. Sahabe ve tâbiin tabakası tek ravi olarak gelen rivayetin

senetlerini teker teker ele alıp rivayetin sıhhati hakkında bilgi sahibi olmaya çalışacağız.
Hadis şu şekildedir:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَاصِمٍ، أَخْبَرَنَا النَّهَّاسُ بْنُ فَهْمٍ، عَنْ أَبِي عَمَّارٍ شَدَّادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ حَافِظَ عَلَيَّ شَفَعَةَ الضُّحَى، غُفِرَتْ ذُنُوبُهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ

*Ali b. Asım<Nehhas b. Kahm<Şeddad Ebû Ammar<Ebû Hüreyre'den gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu: Kim duhâ namazının çift rekâtlarını kılmaya devam ederse deniz köpüğü kadar bile olsa günahları affedilir.*²⁴⁷

1. Ahmed b. Hanbel'in İsnadı:

Ahmed b. Hanbel'in<Ali b. Asım, Nadr b. Şümeyl, Veki'<Nehhâs b. Kahm Ebû'l-Hattâb<Şeddâd Ebû Ammâr eş-Şâmâ<Ebû Hureyre<Hz. Peygamber isnadında²⁴⁸ bulunan:

Nadr b. Şümeyl (ö. 203/818): Ebû Hâtim, Yahyâ b. Maîn, Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu naklederler.²⁴⁹

Veki', önceden de zikrettiğimiz gibi sikadır.²⁵⁰

Nehhâs b. Kahm Ebû'l-Hattâb (ö. 151/768), Ebû Hâtim Râzî tarafından 'hiçbir şey değildir.' lafzıyla cerh edilmiştir. Nesâî, İbn Hibbân, İbn Hacer ise zayıf olduğunu nakleder.²⁵¹

Şeddâd b. Ebû Ammâr eş-Şâmî (ö. 111-120/729-737): hakkında Ebû Hâtim Râzî, Darekutni, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika lafzını zikretmiştir.²⁵²

İsnaddaki ravilerin arasında hoca talebe ilişkisi açısından herhangi bir kopukluk bulunmamaktadır. Bunun yanında Nehhas isimli ravinin zayıf olmasından ötürü bu isnad zayıftır.

2. Tirmizî'nin İsnadı

²⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 446. (Hadis No: 9716, 10447, 10480); Tirmizî, *Sünen*, Vitr, 15 (476), I,487; İbn Mace, *Sünen*, Kitabu İkameti's-Salât (5), 187, s. 264, (1383).

²⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 446. (Hadis No: 9716, 10447, 10480);

²⁴⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 477; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 212; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 379; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 222.

²⁵⁰ "Hz. Ali'den Gelen Duhâ Namazı Rivayeti" isimli başlıkta ele almıştık

²⁵¹ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 511; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 399; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 28; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 243.

²⁵² Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV,329; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 357; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 399; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 155.

Tirmizî<Muhammed b. Abdula'la Basrî<Yezîd b. Zürey'<Nehhâs b. Kahm Ebû'l-Hattâb<Şeddâd Ebû Ammâr eş-Şâmâ<Ebû Hureyre<Hz. Peygamber senedindeki²⁵³:

Muhammed b. Abdula'la Basri (ö. 245/859): Ebû Hâtim Râzî, Ebû Zür'a, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu bildirmiştir.²⁵⁴

Yezid b. Zürey', önceden de zikrettiğimiz gibi sikadır.²⁵⁵

İsnaddaki ravilerin arasında hoca talebe ilişkisi açısından herhangi bir kopukluk bulunmamaktadır. Bunun yanında Nehhas isimli ravinin zayıf olmasından ötürü bu isnad zayıftır. Tirmizî de hadisin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.

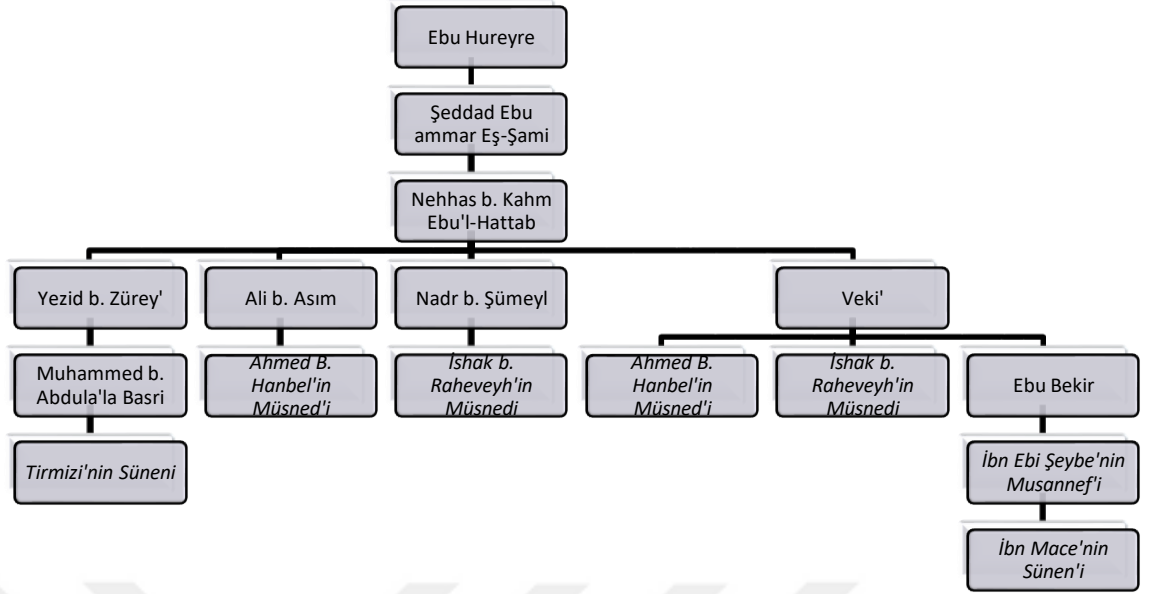
Hadisin senedine baktığımızda Nehhas ve Şeddad semâya muhtemil olmayan (عن) lafzını kullanır. Diğer raviler ise hocalarından rivayet ederken semâya muhtemil olan (أنبأنا\حدثنا) ifadesini kullanır. Dört kitapta rivayet edilen hadisin lafzında herhangi bir farklılık yoktur.

Nehhâs b. Kahm tarikiyle bize ulaşmaktadır. Bu yüzden Nehhas'ın zayıf bir ravi olması da her bir senedin sıhhatini engelleyen bir durumdur. Bu yüzden İshak b. Raheveyh ve İbn Mâce'de bulunan tariklerin de zayıf bir rivayet olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında hadisi başka tariklerden rivayet eden bulunmamaktadır. Şuayb Arnaut hadisin Nehhâs b. Kahm isimli ravinin zayıf olması sebebiyle zayıf olduğunu aktarırken; Tirmizî de hadisin zayıf olduğunu ve sadece Nehhas b. Kahm tarikiyle bize ulaştığını nakleder. Sonuç olarak rivayet sadece Nehhas b. Kahm tarikiyle gelmekte olup başka bir tarikte desteklenmemesi sebebiyle **zayıf** bir rivayettir. Rivayetin senet şeması ise şöyledir:

²⁵³ Tirmizî, *Sünen*, Vitr, 15 (476),

²⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 16; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 104; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXVI, 581; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 621

²⁵⁵ "Hz. Ali'den Gelen Duhâ Namazı Rivayeti" isimli başlıkta ele almıştık.

Önceden de zikrettiğimiz gibi zayıf olan hadiste geçen (شفعة) kelimesinin manası çift demektir. Bu kelimedenden duhâ namazının iki rekâtı murat edilmiştir.²⁵⁶ (حَافِظٌ) kelimesi korumak manasında olsa da asıl manası devamlılık göstermek demektir. (وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَيْدٍ) şeklinde denizdeki köpüklerin söz konusu olma sebebi, dinleyicinin zihninde daha canlı bir tasavvur meydana getirip nâfilelere olan iştiyakı artırmaktır.

2.3.2. Dört Rekât Kılındığına Dair Rivayetler

Bu başlık altında iki adet rivayet bulunup birisi Ebû Musa Eş'arî diğeri ise Hz. Âişe tarafından rivayet edilmektedir. Şimdi bu hadisleri ele alalım:

2.3.2.1. Dört Rekât Duhâ Namazı Kılana Cenette Bir Köşkün Verilmesi

İlgili rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.s) dört rekât duhâ namazı kılan kimseye cennette bir köşk müjdesini vermiştir. Rivayet Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsat'ında²⁵⁷ nakledilmektedir. Hadisin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَلْمٍ قَالَ: نَا سَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ قَالَ: نَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَيَّاشٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ صَلَّى الضُّحَى أَرْبَعًا، وَقَبِلَ الْأُولَى أَرْبَعًا بُنِيَ لَهُ بِهَا بَيْتٌ فِي الْجَنَّةِ»

Taberânî<Abdurahman b. Selm<Sehl b. Osman<İbrahim b. Muhammed Hemedani<Abdullah b. Ayyâş<Ebû Bürde<Ebû Musa Eş'ari'den rivayet edildiğine göre Hz.

²⁵⁶ Celeddin Suyuti, *Kutu'l-Muğtezi Ala Cami't-Tirmizi*, Camiatü Ümmi'l-Kura, Dimeşk 2004, I, 202;Raid b. Sabri(tah.), Şuruhu İbn Mace, Daru'l-Efkari'd-Devliyye, Umman 2007, s. 552.

²⁵⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, V,88 (4753).

Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “*Kim dört rekâtlik duhâ namazı kılar, birinci namazdan önce de dört rekât kılarsa kendisine cennette bir ev inşa edilir.*”²⁵⁸

Abdurahman b. Selm<Sehl b. Osman<İbrahim b. Muhammed Hemedani<Abdullah b. Ayyâş<Ebû Bürde<Ebû Musa Eş’arî senesinde bulunan;

Abdurrahman b. Selm (ö. ?): İbn Hibbân sika raviler arasında zikretse de bazı alimler tarafından isnadının muzdarip olduğu nakledilirken; İbn Hacer meçhul bir ravi olduğunu nakleder.²⁵⁹

Sehl b. Osman (ö. 235/849): Ebû Hâtim Râzî sadûk, Zehebî ve İbn Hibbân sika, İbn Hacer ise hafız demiştir.²⁶⁰

İbrahim b. Muhammed el-Hemdânî (ö. 141-150/758-767): Yahyâ b. Maîn, Nesâî, İbn Hibbân, İclî, Zehebî, İbn Sa’d, Fesevi ve İbn Hacer’e göre sikadır.²⁶¹

Abdullah b. Ayyâş (ö. 170/786): Hakkında Ebû Hâtim Râzî sağlam olmadığını ve sadûk olduğunu bildirir. Nesaî, Ebû Dâvud Sicistanî ve İbn Yunus zayıf olduğunu bildirirken; İbn Hacer’in araştırmasına göre sadûktur.²⁶²

Abdullah b. Ayyâş hakkındaki görüşleri toplu olarak değerlendirdiğimizde sadûk olduğunu söyleyebilesek de hoca-talebe ilişkisi bakımından Ebû Bürde’den hadis aldığına dair bir görüşe rastlayamamış olmamız senette kopukluk olduğu şüphesi vermektedir. Bu yüzden hadisin muttasıl olduğunu söyleyemeyiz.

Ebû Bürde (ö. 103/721): İbn Hibbân, İclî, İbn Hurâş , İbn Sa’d’a ve İbn Hacer’in araştırmasına göre sikadır.²⁶³

Abdurrahman b. Selm ve Sehl b. Osman semâya muhtemil olan (حدثنا) lafızlarla hadisi rivayet ederken geri kalan raviler ise (عن) lafzıyla rivayet etmektedir. Yaptığımız tahlil sonucunda Abdullah b. Ayyâş’ın bazı alimler tarafından cerh edilmesi ve senette meçhul bir

²⁵⁸ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Vasît*, V, 88 (4753).

²⁵⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, V, 242; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 99; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVII, 148; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 512.

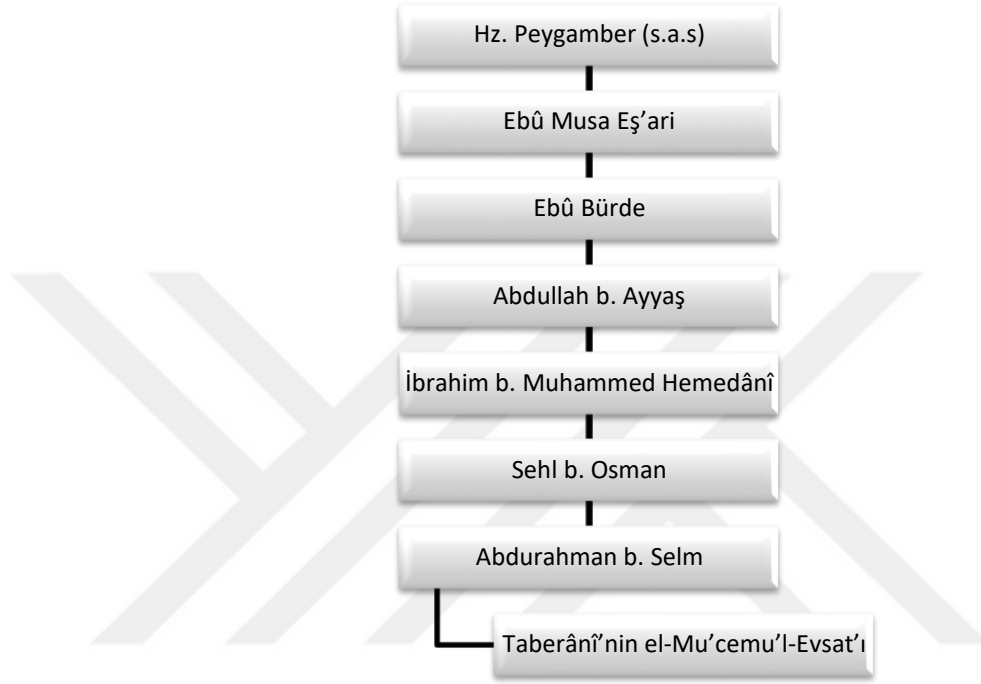
²⁶⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IV, 203; İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 292; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 197; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 125.

²⁶¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, II, 125; İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 14; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, II, 183; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 183.

²⁶² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, V, 125; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 51; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XV, 410; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 400.

²⁶³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VI, 325; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 133; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXIII, 66; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 484.

ravinin ve kopukluğun meydana gelmesi sebebiyle **zayıf** olduğunu söylememiz gerekir. Hadis zayıf olmasına rağmen fazilet yönünden duhâ namazının meşruiyetini destekler konumdadır. Nitekim raviler arasında uydurma hadisle itham edilen bir ravi bulunmaması da bu durumu desteklemektedir.

Hadis az önce de zikrettiğimiz gibi zayıf olup ibâdet noktasında diğer sahih delilleri destekler konumdadır. Bunun yanında hadiste bulunan “birinci namazdan önce dört rekât” lafzındaki birinci namazın öğle namazı olduğu yönünde hadis şarihlerinin açıklamalarını görürüz. Çünkü öğle namazı Miraç gecesinde farz kılınan ilk namaz olduğu söylenir.²⁶⁴

2.3.2.2. Duhâ Namazının Dört Rekât Kılındığı İle Alakalı Rivayet

Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazını belli bir rekât sayısına göre kılmamış bilakis kolaylığın bulunduğu ve nâfile olduğunu beyan sadesinde bazı vakitlerde farklı rekât sayısınınca duhâ namazını kılmıştır. Bu hadiste ise Hz. Peygamber’in (s.a.s) duhâ namazını dört rekât kılması üzerinde durmaktadır. Hadisi ilk rivayet eden müellif ise Ebû Dâvud Tayâlisî olduğu için ilk olarak onun rivayet ettiği hadisi ele alalım:

²⁶⁴ Münâvî, *Fezû'l-Kadir*, IV, 166, Abdurrauf Zeydulabidin, *Teyisir Bi-Şerhi'l-Cami's-Sağir*, II, 427.

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يَزِيدَ، قَالَ: سَمِعْتُ مُعَاذَةَ، تَقُولُ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الصُّحَى؟ قَالَتْ: «نَعَمْ، أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَيَزِيدُ مَا شَاءَ اللَّهُ»

Ebû Dâvud<Şube<Yezid<Muâze<Hz. Âişe senediyle bize ulaşan hadiste Muâze “Ben Hz. Âişe’ye ‘Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazını kılıyor mu?’ diye sordum, O da bana ‘Evet dört rekât kılardı ve Allah’ın istediği kadar eklerdi.’ diye cevap verdi.” der.

Rivayeti Abdurrezzak,²⁶⁵ Ebû Davud et-Tayâlisî,²⁶⁶ Ahmed b. Hanbel²⁶⁷, Müslim²⁶⁸, İbn Ca’d²⁶⁹ ve İbn Mâce²⁷⁰ nakletmiştir. Şimdi senetleri teker teker ele alarak inceleyelim:

1. Tayâlisî’nin İsnadı

Ebû Davud Tayalisi<Şu’be<Yezid er-Rişk<Muâze el-Adeviyye<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senedinde²⁷¹:

Yezid er-Rişk: Adı Yezid b. Ebû Yezid Ed-Dubei el-Kassam Er-Rişk’dır. Muâze’dan hadis almıştır. Ebû Hâtim, İbn Hibbân, İbn Hacer ve Ebû Zür’a sika olduğunu söylemiştir.

²⁷²

Şu’be daha önceden de değindiğimiz gibi sikadır.

Muâze el-Adeviyye (ö. 83/702): Adı Muâze binti Abdullah el-Adeviyye’dır. Yahyâ b. Maîn, İbn Hacer, Dârimî ve İbn Hibbân sika olduğunu bildirir.²⁷³

Araştırmalarımız sonunda hadisin bu senedi muttasıl olup ravilerinde sika olması hasebiyle bu isnad sahihtir.

2. Abdurrezzak’ın İsnadı

Abdurrezzak<Ma’mer<Katade<Muâze el-Adeviyye<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senedinde²⁷⁴ ele almadığımız:

²⁶⁵ Abdurrezzak, *Musannef*, III, 74 (Hadis No: 4853).

²⁶⁶ Süleyman b. Ebû Davud Tayalisî, *Müsned*, III, 150 (Hadis No:1676).

²⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 640. (Hadis No:22304, Diğer Hadisler: 24889, 24924, 25123, 25348, 25388, 26287).

²⁶⁸ Müslim, *Müsfirin*, 78, 79.

²⁶⁹ Ali b. Ca’d, *Müsned*, Dâru’l-Felah, Beyrut 1985, I,651 (Hadis No:1560).

²⁷⁰ İbn Mace, *Kitabu İkameti’s-Salât* (5), 187, s. 263, (1381).

²⁷¹ Ebû Davud Tayalisi, *Müsned*, III, 150 (Hadis No:1676).

²⁷² İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 360; Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXXII, 280; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 434.

²⁷³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 466; Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, XXXV, 308, İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IV, 688.

²⁷⁴ Abdurrezzak, *Musannef*, III, 74 (Hadis No: 4853).

Ma'mer'in sika olduğuna "Kur'an-ı Kerim'de Duhâ Namazı Var Mı?" isimli başlık altında değinmiştik.

Katade (ö. 117/735): Adı Katade b. Diame b. Katade b. Aziz Ebû Hattab'tır. H. 117 yılında vefat etmiştir. Dârimî, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu söyler. Ebu Hâtim de sika olduğu yönünde açıklama yapmıştır. Muâze'den de hadis almıştır.²⁷⁵

Sonuç olarak raviler arasında hoca-talebe ilişkisi açısından bir kopukluk bulunmaması ve ravilerinin sika olması hasebiyle bu rivayet sahihtir.

3. Ahmed b. Hanbelin İsnadları

Birinci İsnad:

Ahmed b. Hanbel<Affan, Muhammed b. Cafer<Şu'be<Yezid er-Rişk<Muâze el-Adeviyye<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senedinde²⁷⁶ ele almadığımız:

Affan (ö. 220/835): Adı Affan b. Müslim b. Abdullah Ebû Osman el-Bahili'dir. Şu'be'den de hadis almıştır. Yakup b. Şeybe, Ebî Hâtim, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika kabul etmiştir.²⁷⁷

Muhammed b. Cafer (ö. 194/809): Adı Muhammed b. Cafer b. Ebû Kesir el-Ensari'dir. Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân, Muhammed b. Osman, İclî, Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu beyan eder.²⁷⁸

Araştırmalarımız sonunda hadisin bu senedi muttasıl olup ravilerinde sika olması hasebiyle bu isnad sahihtir.

İkinci İsnad:

Ahmed b. Hanbel<Muâz b. Hişâm Sahibu Destuvai<Hişâm<Katade<Muâze el-Adeviyye<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senedinde²⁷⁹ ele almadığımız:

²⁷⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 321; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 498; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 428.

²⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 640. (Hadis No:22304, Diğer Hadisler: 24889, 24924, 25123, 25348, 25388, 26287).

²⁷⁷ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 30; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 522; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 160; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 117.

²⁷⁸ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 220; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 439; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 583; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 530.

²⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXXI, 182. (Hadis No:24638,).

Muâz b. Hişâm Sahibu Destuvai (ö. 200/815): Adı Muâz b. Hişâm b. Ebû Abdullah Senber ed-Destuvai'dir. Bir önceki ravinin oğludur. Babasından hadis almıştır. İbn Maîn sadûk olup hüccet olmayacağını beyan eder. İbn Hibbân sika kabul etse de İbn Hacer bazen vehm içerisinde bulunduğu için sadûk olduğunu açıklar.²⁸⁰

Hişâm (ö. 200/815): Adı Hişâm b. Ebû Abdullah Senber ed-Destuvâî'dir. Katade'den hadis almıştır. Yezid b. Heysem, İbn Hibbân, İclî, İbn Hacer sika olduğunu beyan ederken; Ebû Davud et-Tayalisi ise hadiste müminlerin emiri olduğunu beyan eder.²⁸¹

Araştırmalarımız sonunda hadisin bu senedi muttasıl olup ravilerin arasından Muâz b. Hişâm 'ın sadûk olması hasebiyle isnad **hasendir**.

Üçüncü İsnad: Ahmed b. Hanbel<Yezid, Behz<Hemmam b. Yahyâ<Katade<Muâze el-Adeviyye<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senesinde ²⁸² ele almadığımız:

Yezid (ö. 117/735): Adı Yezid b. Harun b. Zâzî'dir. Hemmam b. Yahyâ'dan da hadis almıştır. İshak b. Mansûr, Ebî Hâtim, İclî, İbn Hacer ve İbn Kani' sika olduğunu beyan etmiştir.²⁸³

Behz (ö. 141/758): Adı Behz b. Esed el-Ammi Ebû Esved el-Basrî'dir. Hemmam b. Yahyâ'dan hadis almıştır. İbn Ebû Hayseme, Ebû Hatim, İclî, İbn Hacer sika olduğunu beyan ederler.²⁸⁴

Hemmam b. Yahyâ (ö. 163/779): Adı Hemmam b. Yahyâ b. Dinar el-Avzi el-Mahmeli'dir. Katade'den hadis almıştır. İbn Cüneyd, Muhammed b. Osman, Ebî Hâtim, İbn Hibbân, İbn Hacer, İbn Sa'd ve İbn Mübarek sika olduğunu beyan etmiştir.²⁸⁵

Araştırmalarımız sonunda hadisin bu senedi muttasıl olup ravilerinde sika olması hasebiyle bu isnad sahihtir.

Dördüncü İsnad:

²⁸⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 176; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 139; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 102.

²⁸¹ Bkz. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 569; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 215; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 272.

²⁸² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXXI, 182. (Hadis No:24638,).

²⁸³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 632; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 261; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 431.

²⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 155; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 357; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 251.

²⁸⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 586; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 302; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 284.

Ahmed b. Hanbel<Abdulvehhab<Said<Katade<Muâze el-Adeviyye<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senedinde²⁸⁶ ele almadığımız:

Abdulvehhab (ö. 204/819): Adı Abdulvehhab b. Ata el-Haffaf'tır. Said b. Ebû Arube'den hadis almıştır. Dârimî, kendisinde bir beisin olmadığını beyan ederken; Nesâî bazı yerlerde kuvvetli olmadığını bazı yerlerde de kendisinde bir beisin olmadığını beyan eder. İbn Hacer, *Tehzib* isimli kitabında sika olduğunu beyan ederken, İbn Hibbân da sika ravilerin arasında saymıştır. İbn Hacer '*Takrib*' isimli kitabında sadûk olduğunu ve bazen hata edip hadisin kabul edilmediğini beyan eder. Ezcümle bu ravinin tüm görüşlerin sonucunda 'sadûk' sıfatıyla anılabileceğini söyleyebiliriz.²⁸⁷

Said (ö. 156/772): Adı Said b. Ebû Arube Mihran el-Adevi Ebû'n-Nadr'dır. Katade'den de hadis almıştır. Hakim ömrünün sonuna doğru karıştırdığını beyan eder. İshak b. Mansûr , Dârimî, Ali b. Medîni, Ebû Zûr'a, Nesâî, İclî ve Ebî Hâtim (karıştırmadan önce), sika olduğunu söyler.²⁸⁸

Araştırmalarımız sonunda hadisin bu senedi muttasıl olup ravilerin arasından Abdülvehhab'ın sadûk olması hasebiyle bu isnad hasendir.

4. Müslim'in İsnadları

Birinci İsnad:

Müslim<Şeyban b. Ferruh<Abdulvaris b. Said<Yezid er-Rişk<Muâze el-Adeviyye<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senedinde²⁸⁹ ele almadığımız:

Şeyban b. Ferruh (ö. 235/): Adı Şeyban b. Ferrûh veya Şeyban b. Ebû şeybe'dir. Abdulvaris'ten hadis almıştır. İbn Hibbân, Müslim b. Kasım ve Ahmed b. Hanbel sika olarak; İbn Hacer sadûk olarak vasıflamıştır.²⁹⁰

Abdulvaris b. Said (ö. 180/796): Adı Abdulvaris b. Said b. Zekvan et-temimi'dir. Künyesi Ebû Ubeyde'dir. Yezid er-Rişk'ten hadis almıştır. Şu'be onun gibi hadis

²⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXXIII, 219. (Hadis No: 26287, Diğer Hadisler: 24889, 24924, 25123, 25348, 25388,).

²⁸⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 133; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 509; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 638.

²⁸⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 360; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 5; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 33.

²⁸⁹ Müslim, *Müsafirîn*, 78ط

²⁹⁰ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 315; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 184; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 184.

ezberleyeni görmediğini beyan eder. Ebû Zür'a, Nesâî, İbn Sa'd, İbn Hacer, İbn Hibbân ve Ebî Hâtim sika olduğunu beyan etmiştir.²⁹¹

Araştırmalarımız sonunda hadisin bu senedi muttasıl olup ravilerinde sika olması hasebiyle bu isnad sahihtir.

İkinci İsnad:

Müslim<Yahyâ b. Habib el-Hârisî<Hâlid b. Hâris<Katade<Muâze el-Adeviyye<Hz. Âişe<Hz. Peygamberse senedindeki²⁹²;

Yahyâ b. Habib el-Hârisî (ö. 248/): Adı Yahyâ b. Habib b. Arabi el-Hârisî Eş-Şeybani Ebû Zekeriyya el-Basrî'dir. Hâlid b. Hâris'ten hadis almıştır. Hakkında Ebî Hâtim sadûk; Nesâî, İbn Hacer, Mesleme b. Kasım ve İbn Hibbân sika; Zehebî ise hüccet vasfını kullanmıştır.²⁹³

Hâlid b. Hâris (ö. 187/802): Adı Hâlid b. Hâris b. Ubeyd b. Süleyman Ebû Osman el-Basrî'dir. Said'den hadis almıştır. Yahyâ b. Said Süfyan ve Hâlid 'den daha hayırlı bir ravi görmediğini beyan ederken; Ebu Hâtim, kendisinin imam ve sika olduğunu beyan eder. Nesâî ve İbn Hacer de sika olduğunu beyan eder.²⁹⁴

Araştırmalarımız sonunda hadisin bu senedi muttasıl olup ravilerin de sika olması hasebiyle bu isnad sahihtir.

5. İbn Mâce 'nin İsnadı

İbn Mâce<Ebû Bekr b. Şeybe<Şebabe<Şu'be<Yezid er-Rişk<Muâze el-Adeviyye<Hz. Âişe<Hz. Peygamber senedinde²⁹⁵ ele almadığımız:

Ebû Bekr b. Şeybe (ö. 234/848): Adı Abdulah b. Muhammed b. Ebû Şeybe İbrahim b. Osman el-Kûfî'dir. Şebabe'den hadis almıştır. Ebî Hâtim, İbn Hibbân, Ahmed b. Hanbel, İbn Hurâş, İbn Kani' ve İbn Hacer sika olduğunu nakletmektedir.²⁹⁶

²⁹¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, VI, 75; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 140; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 478; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 634.

²⁹² Müslim, Müsafirin, 79.

²⁹³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 265; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 262; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 347.

²⁹⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 267; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 35; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 515.

²⁹⁵ İbn Mâce, *Kitabu İkameti's-Salât* (5), 187, s. 263, (1381).

²⁹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, V, 160; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 358; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 419.

Şebabe (ö. 204/819): Adı Şebabe b. Sevvar'dır. H. 204 veya 205 veya 206'da vefat etmiştir. Şu'be'den de hadis almıştır. İbn Sa'd, Dârimî, İbn Hibbân, İclî, Osman b. Ebi Şeybe ve İbn Hacer sika olduğunu; Ebû Hâtim sadûk olup hadisin yazılıp delil getirilemeyeceğini beyan etmiştir.²⁹⁷ Tüm görüşleri aldığımız zaman da sika bir ravi olabileceğini söyleyebiliriz.

Araştırmalarımız sonunda hadisin bu senedi muttasıl olup ravilerinde sika olması hasebiyle bu isnad sahihtir.

Rivayetin varyantlarına baktığımız zaman ise lafzi değişikliklerden başka bir farklılığın olmadığı göze çarpmaktadır. Bütün rivayetlerde Hz. Peygamber'in (s.a.s) dört rekât kıldığı ve Allah Teâla'nın istediği miktarda artırdığı rivayet edilmektedir.

Bu arada Abdurrezzak'ın *Mussannef'i*, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'i*, Müslim'in *Sahih'i*, ve Nesaî'nin *Sünen-i Kübra'sında*, Muâze'nin Hz. Âişe'ye sormadan Hz. Âişe'nin sözünü rivayet ettiği belirtilirken;²⁹⁸ Ebû Dâvud Tayâlisî'nin ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'i*, Müslim'in *Sahih'indeki* diğer rivayette, İbn Mâce'nin *Sünen'i*, Nesaî'nin *Sünen-i Kübra'sındaki* varyantlarda ise Muâze'nin Hz. Âişe'ye sorup Hz. Âişe'nin cevap verdiği rivayet edilir.²⁹⁹ Bu soruların da İbn Ca'd'ın *Müsned'i*, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'inde* (هل) lafzıyla;³⁰⁰ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'i* ve Müslim'in *Sahih'indeki* diğer rivayette (كم) lafzıyla;³⁰¹ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'inde* ki bir rivayette, İbn Mâce'nin *Sünen'i* (إ)³⁰² soru edatıyla gerçekleştiği görülmektedir.

Şuayb Arnaut, *Müsned'e* yaptığı tahkikte bazı rivayetlerin Buhârî'nin; bazı rivayetlerin de hem Buhârî hem de Müslim'in şartlarına uygun olarak bize ulaştığını aktarmaktadır. Sonuç olarak hadisin muttasıl senedindeki ravilerin sika olup; rivayet edilen metinlerde teâruzu gerektirecek herhangi bir durumun bulunmaması vesilesiyle hadise **sahih** hükmünü verebiliriz. Rivayetin isnad şeması aşağıdaki şekildedir:

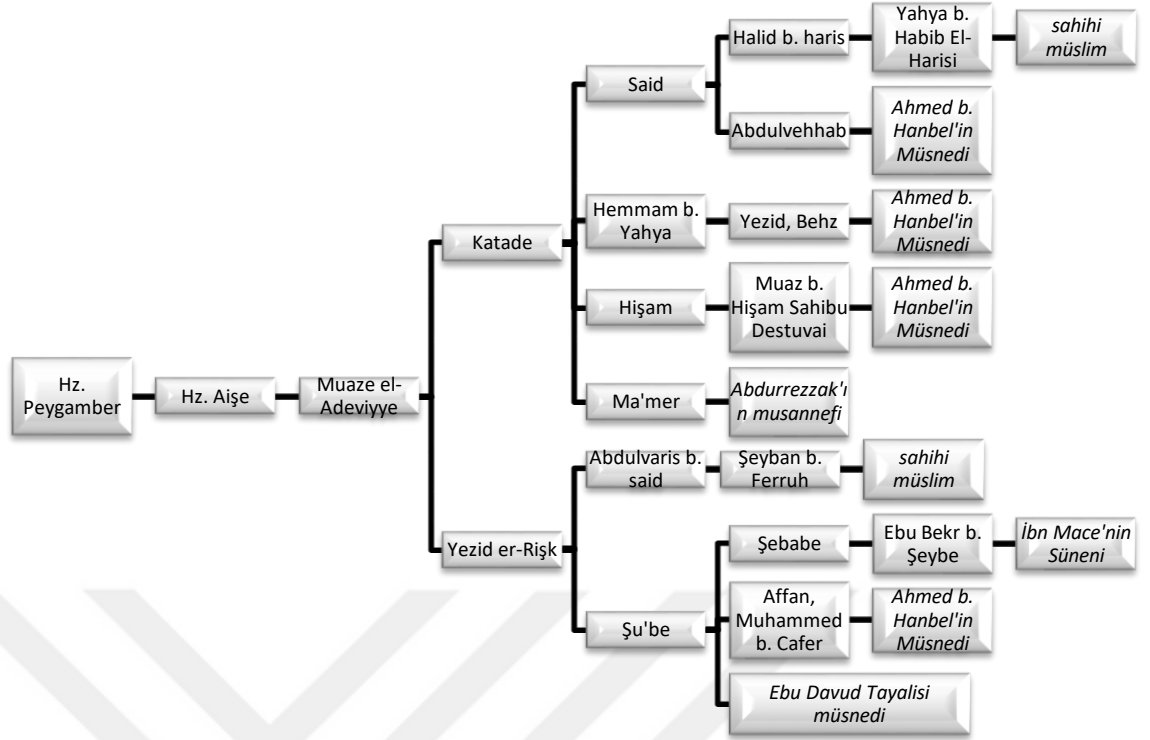
²⁹⁷ İbn Ebî Hâtim *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 392; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 312; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 343; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 147.

²⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 640. (Hadis No:22304, Diğer Hadisler: 24889, 24924, 25123, 25348, 25388, 26287), İbn Mâce, *Kitabu İkameti's-Salât* (5); Abdurrezzak, *Musannef*, III, 74 (Hadis No: 4853), Müslim, *Müsafirin*, 78, Ali b. Ca'd, *Müsned*, Beyrut: Dâru'l-Felah, 1985, I,651 (Hadis No:1560),

²⁹⁹ Ebû Davud Tayâlisî, *Müsned*, III,150 (Hadis No:1676), Müslim, *Müsafirin*, 79, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 640. (Hadis No: 24924, 25123, 25348, 25388, 26287), Ali b. Ca'd, *Müsned*, I, 651 (Hadis No:1560), Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 640. (Hadis No:22304, Diğer Hadisler: 24889).

³⁰¹ Müslim, *Müsafirin*, 78.

³⁰² İbn Mâce, *Kitabu İkameti's-Salât*, 5.

2.3.3. Duhâ Namazının Sekiz Rekât Olarak Kılındığına Dair Hadis

Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazını kaç rekât kıldığına dair hadislerden biri de yine Hz. Âişe'nin sekiz kıldığına dair rivayettir. Hadisin araştırmalarımız sonucu iki kaynakta bulunduğunu tesbit ettik. Abdurrezzak,³⁰³ Malik b. Enes³⁰⁴ ve İshak b. Râheveyh'in³⁰⁵ rivayet ettiği Hz. Âişe'den gelen bu rivayet şöyle nakledilir:

حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ «تُصَلِّي الضُّحَى ثَمَانِي رَكَعَاتٍ»، ثُمَّ تَقُولُ: «لَوْ نُشِرَ لِي أَبَوَايَ مَا تَرَكْتُهِنَّ»

Ebû Mus'ab<Malik<Zeyd b. Eslem'den gelen rivayette Hz. Âişe sekiz rekât duhâ namazı kılıp sonrasında da “annem ve babam mezardan kalksa ben bu namazı bırakmam” demiştir.³⁰⁶

1. Malik b. Enes'in İsnadı:

Ebû Mus'ab<Malik<Zeyd b. Eslem<Hz. Âişe senesinde³⁰⁷ bulunan:

³⁰³ Abdurrezzak, *Musannef*, III, 78 (Hadis No: 4866).

³⁰⁴ Malik b. Enes, *Muvatta*, Kasru's-Salâti Fi's-Sefer, 8, s. 72;

³⁰⁵ İshak b. Raheveyh, *Müsned*, Beyrut: Dâru't-Te'sîl (Divanu'l-Hadisi'n-Nebevi), 2016, I, 121 (Hadis No: 1397).

³⁰⁶ Abdurrezzak, *Musannef*, III, 78 (Hadis No: 4866).

³⁰⁷ Malik b. Enes, *Muvatta*, Kasru's-Salâti Fi's-Sefer, 8, s. 72.

Zeyd b. Eslem, (ö. 136/753): Ebû Hâtim Râzî, İbn Hurâş, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Nesaî tarafından sika kabul edilmiştir. İbn Hacer'e göre de sika kabul edilmiştir.³⁰⁸ Hz. Âişe'den rivayette bulunmuştur.

Ebû Musab, (ö. 242/856): Ebû Hâtim ve Ebû Zür'a sadûk görmüştür. Zehebî ise sika kabul etmiştir. İbn Hacer'in araştırmasına göre de sadûktur.³⁰⁹ Malik'ten rivayet edenlerden birisidir.

Böylece Muvatta'da geçen hadisin hoca-talebe ilişkisinde kopukluk olmaması vesilesiyle muttasıl; Ebû Musab'ın sadûk olmasından ötürü hasen olduğu söyleyebiliriz.

2. İshak b. Raheveyh İsnadı:

İshak b. Raheveyh<Süfyan<İbn Münkedir<İbn Rümeyse<Rümeyse<Hz. Âişe'nin bu hadisin senesinde³¹⁰ bulunan;

Süfyan b. Uyeyne (ö. 198/813): Ebû Hâtim Râzî, İbn Hurâş , İbn Sa'd, İbn Hibbân sika kabul ederken; Ahmed b. Hanbel, kendisi gibi bir fakih görmediğini beyan eder. Nesaî ve Dârekutnî bazen sikalardan tedlis yaptığını beyan eder ama bu durum onun sikalığın zararı vermemiştir.³¹¹

İbn Münkedir (ö. 130/747): Ebû Hâtim Râzî, İshak b. Mansûr , İbn Hibbân, Vakidî ve İbn Hacer sika kabul etmiştir. İbrahim b. Münzir ise kendisinin hıfz, itkan ve zühdde son nokta olduğunu beyan eder.³¹²

İbn Rümeyse: Kendisi Rümeyse'nin torunu Asım b. Ömer'dir. Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, Nesaî, İbn Hibbân sika kabul etmiştir.³¹³

Araştırmamız neticesinde İshak b. Raheveyh'in Müsned'inde hadisin hoca-talebe ilişkisinde kopukluk olmaması vesilesiyle muttasıl olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında da ravilerinin sika olması hasebiyle **sahih** olduğunu söyleyebiliriz.

³⁰⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 246; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 12; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 658; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 555.

³⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 43; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I,278; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I,18.

³¹⁰ İshak b. Raheveyh, *Müsned*, I, 121, (Hadis No: 1397).

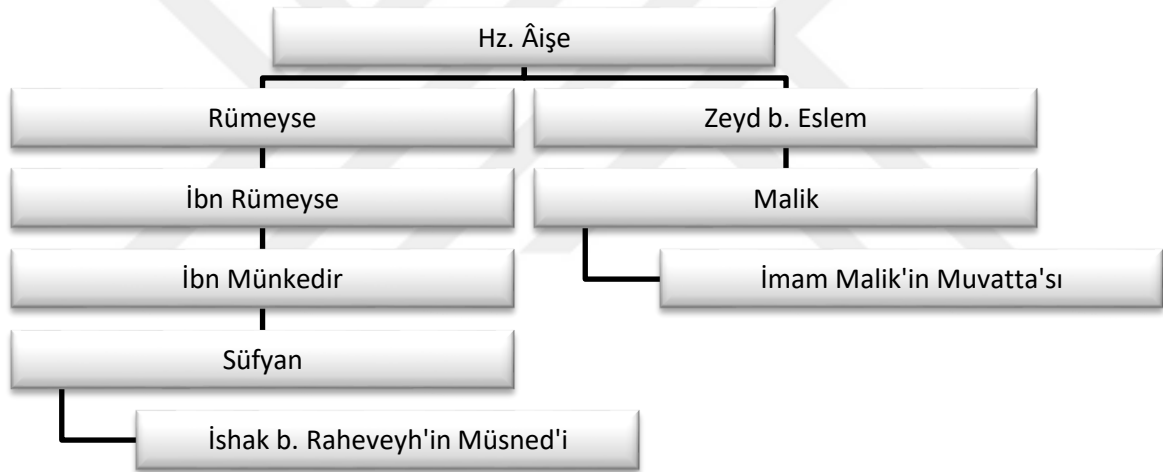
³¹¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 225; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 403; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 176; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II,59.

³¹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 97; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 350; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 503; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III,709.

³¹³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 528.

Her iki senette de Hz. Âişe ‘annem ve babam yeniden bana gösterilse ben bu namazı bırakmam’ ifadesi bulunmakta olup Muvatta’da bu sözü sekiz rekât duhâ namazı kılıp söylediği nakledilirken; İshak b. Raheveyh’in Müsned’inde İbn Rümeyse kanalıyla gelen rivayette annesi Rümeyse’nin Hz. Âişe’nin yanına girdiği o sırada Hz. Âişe’yi kapısı kapalı şekilde sekiz rekât duhâ namazı kılar vaziyette bulduğu ve namazdan sonra ise Hz. Âişe’nin ‘Sana Hz. Peygamber’den bir şey haber vermem ama annem ve babam yeniden bana gösterilse ben bu namazı bırakmam’ ifadesini kullanmıştır.

Sonuç olarak araştırmamız neticesinde İshak b. Raheveyh'in Müsned'inde hadisin hoca-talebe ilişkisinde kopukluk olmaması, ravilerinin sika olması ve metinler arasında şâz bir durumun bulunmaması vesilesiyle **sahih** olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca İmam Malik'in Muvatta'sında yer alan hadisinde bu rivayetle sahih li-ğayrihi mertebesine çıktığını söyleyebiliriz. Hadisin senet şeması şu şekildedir:

Bu rivayetin yanında Hz. Âişe Hz. Peygamber’in (s.a.s) evine gelip sekiz rekât duhâ namazı kıldığını nakletmektedir.³¹⁴ Yine sekiz rekât olarak kıldığını destekleyen başka bir rivayet Ümmü Seleme’den nakledilmektedir. Rivayete göre Ümmü Seleme duhâ namazını sekiz rekât oturarak kılmıştır. Ardından kendisine “Hz. Âişe dört kılardı” denince Ümmü Seleme “Âişe genç bir kadındır. Hz. Peygamber (s.a.s) ise ‘Oturarak kılınan namaz ayakta kılınan namazın yarı ecrine sahiptir.’ buyurmuştur” diye cevap vermiştir.³¹⁵

İbn Huzeyme’nin rivayet ettiği Küreyb’den gelen hadiste Hz. Peygamber (s.a.s) her iki rekâta selam vermiştir. Bu da sekiz rekâtın tek selamla kıldığını söyleyenlerin

³¹⁴ Nuruddin Ali Heysemî, *Mevâridü'd-Zam'an İlâ Zevâidi İbn Hibbân*, Mekke: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, s. 165, (Hadis No:630).

³¹⁵ Ali b. Ca'd, *Müsned*, I, 57 (Hadis No:266).

görüşlerine ters bir rivayettir. Yine Taberânî'nin rivayet ettiği hadiste ise İbn Ebi Evfâ 'Hz. Peygamber (s.a.s) iki rekât kıldı' demektedir. Eşi O'na kaç rekât kıldığını sorunca iki rekât kıldığını bildirmiştir. İbn Ebi Evfâ'nın da bu rivayeti sekiz rekât olarak kılınan namazın ikişer rekâtında selam verildiğine hamledilmektedir. Rivayette duhâ namazının hafif olma özelliğine dikkat çeken bazı alimler duhâ namazında tahfifin müstehap olduğuna delil getirmişlerse de bu konu hakkında alimler burada kılınan hafif namazın fethin meşguliyetinden ötürü olduğunu savunmaktadır. Nitekim İbn Ebi Şeybe'nin naklettiği Huzeyfe'den gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazını uzatmıştır.³¹⁶

2.3.4. Duhâ Namazının On İki Rekât Kılınması

İlgili rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazını oniki rekât olarak kılan kimse için hazırlanan müjdeden bahsetmektedir. Hadisi Tirmizî³¹⁷ ve İbn Mâce³¹⁸ rivayet etmektedir. Tirmizî'deki rivayet şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ، وَأَبُو كُرَيْبٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَنَسٍ، عَنْ ثَمَامَةَ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ صَلَّى الضُّحَى ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً، بَنَى اللَّهُ لَهُ قَصْرًا مِنْ ذَهَبٍ فِي الْجَنَّةِ»

Muhammed b. Abdullah b. Numeyr<Yunus b. Bukeyr<Muhammed b. İshak<Musa b. Enes<Sümâte b. Enes<Enes b. Malik'ten gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: Kim on iki rekât duhâ namazı kılsa Allah Teâla onun için cennette altından bir köşk bina eder.

1. Tirmizî'nin İsnadı:

Tirmizî<Muhammed b. Abdullah b. Numeyr<Yunus b. Bukeyr<Muhammed b. İshak<Musa b. Fulan b. Enes<Sümâte b. Enes<Enes b. Malik senesinde³¹⁹ bulunan:

Sümâte b. Enes: İbn Hibbân, Ahmed b. Hanbel, Nesâî tarafından sika; İbn Hacer tarafından sadûk kabul edildiğini görürüz.³²⁰

Musa b. Fulan b. Enes: Enes'in ismi hakkında ihtilaf vardır. Bir görüşe göre 'fulan' lafzı yer almazken, bir görüşe göre 'fulan' lafzı yerine 'Hamza' lafzı yer almaktadır. İbn

³¹⁶ Şebbir Osmânî, *Fethü'l-Mülhim*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2006, II, 99.

³¹⁷ Tirmizî, *Vitr*, 15 (473).

³¹⁸ İbn Mâce, *Kitabu İkameti's-Salât* (5), 187.

³¹⁹ Tirmizî, *Vitr*, 15 (473).

³²⁰ İbn İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 466; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 96; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, IV, 405; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 405.

Hacer, ‘Hamza b. Musa b. Enes’ olarak rivayette bulunulduğunu ama bunun bir vehim olduğunu söyler. Ardından özet olarak bu ismin ‘Musa b. Hamza b. Enes’ olduğunu ve sadece İbrahim b. Said’in, ismini değiştirip ‘Hamza b. Musa b. Enes’ şeklinde naklettiğini söyler. Bunun yanında Hamza b. Musa b. Enes’in, tanınan biri olduğunu kendisinin bir zamanlar Basra’nın güvenliğinden sorumlu olduğunu bildirir. Musa b. Hamza b. Enes’in halinin ise bilinmemekte olduğunu söyler. Bu açıklamadan yola çıkarak ravinin ismi Musa b. Hamza b. Enes olarak alındığında halinin bilinmediğini; Musa b. Fulan b. Enes olarak alındığında da zatının meçhul olduğunu söyleyebiliriz.³²¹

Muhammed b. İshak (ö. 151/768): Şu’be tarafından hadislerin müminlerin emiri olarak vasıflanmıştır. Ama bunun yanında Ebî Hâtim kendisinin hadislerinin zayıf olduğunu belirtir. Yahyâ b. Maîn, Muhammed b. Harun’un ‘Farzlarda onun hadisleriyle delil getirmek istemem.’ dediğini nakleder. İbn Ebi Hayseme ise ‘İnsanlar hep O’nun hadisinden kaçınmıştır.’ der. Yakub İbn Şeybe, Ali b. Medîni’ye O’nun halini sorunca kendisine göre hadisinin sahih olduğunu zikretmiştir. İbn Hibbân sika raviler arasında zikretmiştir. Yine kendisinin şîî olduğu, kaderi inkar eden biri olduğu nakledilmiştir. Kimi alimler kendisinin deccal kadar kötü olduğunu savunmaktadır.³²² Tüm görüşleri ele aldığımız zaman Ebu Hâtim gibi imamlarının dediği gibi ravinin zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

Yunus b. Bukeyr (ö. 199/814): Yunus b. Bukeyr hakkında Yahyâ b. Ma’in sadûk olduğunu nakleder. Dârimî kendisinin sika olduğunu belirtir. Ebu Hâtim mahallinin sadûk olması gerektiğini söyleyip sıdkınında fazla olmadığına dikkat çekmiştir. İbn Hacer de sadûk olduğunu nakleder. Bu açıklamaları göz önünde bulundurursak ravinin sadûk olduğu anlaşılır.³²³

Muhammed b. Abdullah b. Numeyr (ö. 234/848): Muhammed b. Abdullah b. Numeyr hakkında Ebu Hâtim, İbn Hibbân, Nesâî, İclî, İbn Hacer ve İbn Kani’ sika lafzını kullanır.³²⁴

³²¹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 192.

³²² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, VII, 191; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 380; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIV, 405; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 504.

³²³ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, 236; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 651; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXII, 494; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 466.

³²⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, IX, 236; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 651; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXV, 566; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 466.

Sonuç olarak hadisin bu isnadı muttasıl olmasına rağmen; bir ravinin meçhul ve Muhammed b. İshak'ın zayıf olması sebebiyle zayıf bir senettir.

2. İbn Mâce'nin İsnadı

İbn Mâce<Ebû Küreyb<Yunus b. Bukeyr<Muhammed b. İshak<Musa b. Fulan b. Enes<Sümâte b. Enes<Enes b. Malik senedinde³²⁵ ele almadığımız:

Ebû Küreyb Muhammed b. Ala (ö. 161/777): Ebû Hâtim 'sadûk' lafzını kullanarak hafızasındaki eksikliğe dikkat çekmiştir. Mesleme b. Kasım, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu nakleder.³²⁶

Sonuç olarak hadisin bu isnadı da muttasıl olmasına rağmen; yine bir ravinin meçhul ve Muhammed b. İshak'ın zayıf olması sebebiyle zayıf bir senettir.

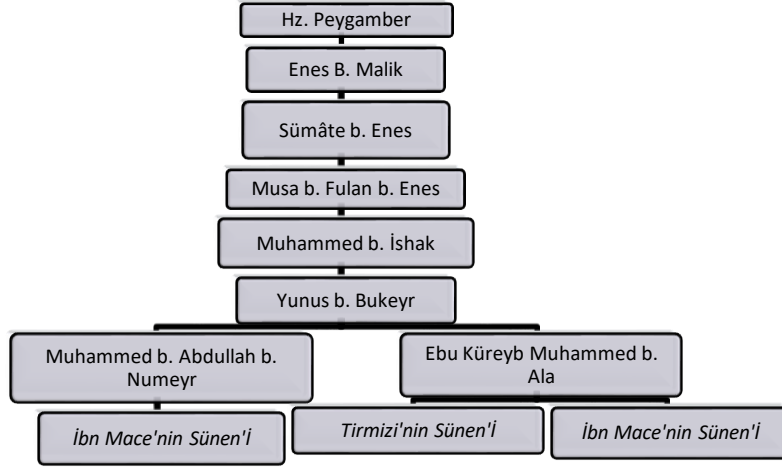
Hadisin senedindeki rivayet lafızlarına baktığımız zaman *Enes b. Malik>Sümâte b. Enes>Musa b. Fulan b. Enes>Muhammed b. İshak* silsilesinde semâya muhtemil olmayan (عن) lafzını kullanılır. Diğer raviler ise hocalarından rivayet ederken semâya muhtemil olan (انبانا\حدثنا) ifadesini kullanır. Dört kitapta rivayet edilen hadisin lafzında herhangi bir farklılık yoktur.

Sahabe, tabiin, tebei tâbiin ve etbâi tebei tâbiin tabakasının tek ravi olarak gelmesi sebebiyle garip olan hadisin ricaline baktığımız zaman ise içerisinde bir meçhul ve bir zayıf ravi barındırmasından dolayı **zayıftır**. Rivayete baktığımızda aşağıdaki gibi bir tablo ortaya

³²⁵ İbn Mâce, Kitabu İkameti's-Salât (5), 187

³²⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, VII, 307; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 85; Mizzî, *Tehzîbü'l'l-Kemâl*, XXVI, 243; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 618.

çıkılmaktadır:

Bu tahlilden sonra hadisin bir ravisinin meçhul ve bir ravisinin zayıf olması sebebiyle zayıf bir hadis olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında Tirmizî'nin bu rivayetten sonra 'Bu babta Ümmü Hani, Ebû Hureyre, Nuaym b. Hemman, Ebû Zerr, Âişe, İbn Abbâs, Zeyd b. Erkam, Ebû Said, İbn Ebi Evfa ve Utbe b. Abd'den gelen rivayetlerde vardır.' diye beyanda bulunması hem bu hadisi desteklemekte hem de bu hadisi bu desteğe ihtiyaç duyduğunu bizlere bildirmektedir.

Daha önceden zayıf olduğunu bahsettiğimiz bu hadis Nevevi tarafından da zayıf kabul edilmiştir. İbn Hacer de hadisin senedinde zayıf olmakla meşhur olan bir ravinin bulunmadığını aynı zamanda da Taberânî'nin eserinde Ebû Derda'dan merfu olarak "kim Duhâyı iki rekât olarak kılsa gafillerden sayılmaz, dört kılsa kanaatkarlardan sayılır, altı kılsa o günlük nâfile ibâdet olarak ona yetmiş sayılır, sekiz rekât kılsa abid kullar arasında sayılır, oniki rekât kılsa Allah onun için cennette bir köşk -ev- bina eder." Hadisini rivayet eder. Aynı şekilde bu rivayetin senedinde de zayıflık vardır. Ebû Zerr'den de gelen bir rivayetin bu hadise şahid olduğu ve onda da zayıflığın bulunduğu aktarılır. Ama bu iki hadis Enes'ten gelen hadis ile birleşince delil getirilecek kuvvete ulaşacaklardır.³²⁷ Taberânî ricali sahih olan bir senetle "Kim dört kılsa abid kullar arasında sayılır, altı kılsa o günlük nâfile ibâdet olarak ona yetmiş sayılır, sekiz rekât kılsa kanaatkarlardan sayılır" hadisini rivayet eder. Nitekim bu şekilde sahâbeden bir cemaat rivayet etmiştir.³²⁸

³²⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, V, 587.

³²⁸ Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefââtih*, III,

2.3.5. Rekât Sayısına Göre Vâ'dedilen Müjde

Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazının rekât sayısına göre içerdiği fazileti aktarmaktadır. Bu hadisi duhâ namazının fazileti olarak değerlendirmemiz de mümkün ise de rekât sayılarına göre farklı müjdeleri içerisinde barındırdığı için bu bölümde almayı uygun gördük. Hadis ilk olarak Taberânî'nin Müsnedü's-Şâmiyyin'inde³²⁹ nakledilmektedir. İlk rivayet eden Taberânî'nin naklettiği hadisin metni şu şekildedir:

وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَمْرٍو بْنِ مُصْعَبِ الْكِنْدِيِّ الْمُرَوِّزِيُّ، ثنا عَمِي، عَنْ جَدِّي عَمْرٍو بْنِ مُصْعَبٍ، ثنا الْحَارِثُ بْنُ النُّعْمَانِ أَبُو النَّضْرِ، ثنا عُثْمَانُ بْنُ عَطَاءِ الْخُرَّاسَانِيُّ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَبِي ذَرٍّ: «يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّ النَّهَارَ اثْنَا عَشَرَ سَاعَةً فَأَعِدْ لِكُلِّ سَاعَةٍ رُكْعَةً وَسَجْدَتَيْنِ، يَذُرِ اللَّهُ بِهَا مَا كَانَ عَلَيْكَ مِنْ ذَنْبٍ، يَا أَبَا ذَرٍّ مَنْ يُصَلِّي رُكْعَتَيْنِ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ، وَمَنْ صَلَّى أَرْبَعًا كُتِبَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ، وَمَنْ صَلَّى سِتًّا لَمْ يَبْقَ لَهُ يَوْمَئِذٍ ذَنْبٌ إِلَّا الشِّرْكَ، وَمَنْ صَلَّى ثِنْتَيْ عَشَرَ رُكْعَةً بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ» قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَجْمِيعًا أَمْ شَتَّى؟ قَالَ: «لَا عَلَيْكَ»

Ahmed b. Muhammed b. Amr b. Mus'ab Kindî<Amcası<Dedesi Amr b. Mus'ab<Hâris b. Nu'mân<Osman b. Atâ'<Atâ'<Enes b. Mâlik<Ebû Zerr kanalıyla gelen hadiste Hz. Peygamber Ebû Zerr'e şu şekilde buyurmuştur: Ya Ebû Zerr, gündüz on iki saattir. Her saatine bir rekât ve iki secde hazırla ki Allah Teala günahlarından arındırsın seni, Ya Ebû Zerr , *Kim iki rekât duhâ namazı kılırsa gafillerden yazılmaz; dört rekât kılırsa tesbih eden insanlardan yazılır, Kim altı rekât kılırsa o gün için şirk hariç her günahattan arınır. Kim on iki rekât kılırsa onun için cennette bir ev yapılır.*

Kitabı tahkik eden Hamdi Abdulmecit, Ahmed b. Muhammed b. Amr b. Mus'ab Kindî'nin birçok muhaddis tarafından hadis uydurmacılığıyla itham edildiğini, amcası ve dedesi ile alakalı bir malumatın bulamadığını ve Atâ'nın Enes b. Malik'ten hadis duymadığını bildirerek hadisin **mevzu** olduğunu bildirmektedir.³³⁰

Hadisin Beyhakî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sındaki³³¹ varyantı ise şu şekildedir:

أَخْبَرَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ بِشْرَانَ، أَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدِ الصَّفَّارِ، نَا جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ سَلِيمٍ، نَا بِشْرُ بْنُ عِيسَى بْنِ مَرْحُومِ الْعَطَّارِ، نَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي فَدَيْكٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ يَعْقُوبَ، عَنِ الصَّلْتِ بْنِ سَالِمٍ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ سَالِمٍ، أَخْبَرَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو السَّهْمِيِّ، يَرْفَعُهُ إِلَى أَبِي ذَرٍّ وَهُوَ يَرْفَعُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ صَلَّى الضُّحَى سَجْدَتَيْنِ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ، وَمَنْ صَلَّى أَرْبَعًا كُتِبَ مِنَ الْقَانِتِينَ، وَمَنْ صَلَّى سِتًّا كَفِيَ ذَلِكَ الْيَوْمَ، وَمَنْ صَلَّى

³²⁹ Süleyman b. Ahmet b. Eyyüb Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1996, thk: Hamdi Abdulmecit Selefî, III, 301; Hadis no: 2326.

³³⁰ Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, thk: Hamdi Abdulmecit Selefî, III, 298.

³³¹ Beyhakî, *Sünenü's-Sağîr*, Namaz 99, I, 278, (Hadis: 825).

ثَمَانِيًا كَتَبَهُ اللَّهُ مِنَ الْعَابِدِينَ، وَمَنْ صَلَّى ثِنْتَيْ عَشْرَةَ رَكْعَةً بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، وَمَا مِنْ يَوْمٍ وَلَا لَيْلَةٍ إِلَّا وَلِلَّهِ فِيهِ مَنْ يَمُنُّ بِهِ عَلَى عِبَادِهِ بِصِدْقَةٍ، وَمَا مِنْ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ أَنْ يُلْهِمَهُمْ ذِكْرَهُ

Ebû'l-Hasan b. Büşran<İsmail b. Muhammed Attâr Saffâr<Cafer b. Ahmed b. Süleym<Bişr b. İsa b. Merhum<Muhammed b. İsmail b. Füdeyk<Musa b. Yakub<Salt b. Sâlim<Zeyd b. Eslem<Abdullah b. Amr Sehmî<Ebû Zerr, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakleder: Kim iki rekât duhâ namazı kılsa gafillerden yazılmaz, dört rekât kılsa kanaatkâr insanlardan yazılır. Kim altı rekât kılsa o gün için (amel olarak) yeter. Kim sekiz rekât kılsa ibâdete düşkün insanlardan yazılır, kim on iki rekât kılsa onun için cennette bir ev yapılır. Hiçbir gün ve gece yoktur ki Allah Teâlâ o vakitte kuluna bir nimet vermiş olmasın. Allah'ın, kuluna kendisini hatırlamayı ilham etmesinden daha faziletli bir nimet yoktur.

Bu hadisin Ebû'l-Hasan b. Büşran<İsmail b. Muhammed Attâr Saffâr<Cafer b. Ahmed b. Süleym<Bişr b. İsa b. Merhum<Muhammed b. İsmail b. Füdeyk<Musa b. Yakub<Salt b. Sâlim<Zeyd b. Eslem<Abdullah b. Amr Sehmî<Ebû Zerr<Hz. Peygamber senesinde bulunan:

Salt b. Sâlim, Buhârî tarafından hadislerinin inkar edilmesiyle cerh edilirken; Ebû Hâtim ve İbn Cevzî hadis rivayet etme noktasında hiçbir şeyinin olmadığını nakleder.³³²

Zeyd b. Sâlim hakkında Ebû Hâtim meçhul bir ravi olduğunu nakletmiştir.³³³

Hadisin senetlerine baktığımız zaman Taberânî'nin *Müsnedü's-Şâmiyyin*'indeki rivayetin **mevzu** olduğu, Beyhakî'nin es-Sünenü'l-Kübrâ'sındaki varyantının ise **zayıf** olduğu görülmektedir. Böyle bu bölümdeki hadisin de **zayıf** olduğu anlaşılmaktadır.

2.3.6. Değerlendirme

Tezimizin bu bölümünde rekât sayılarına göre duhâ namazını değerlendirmeye çalıştık. Hadislerin tümüne baktığımız zaman bir Müslümanın duhâ namazını kılarken ikiden onikiye kadar serbest olduğunu herhangi bir kısıtlamanın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında en sağlam rivayetin Hz. Âişe'den gelen dört ve daha önceden ele aldığımız Ümmü Hani'nin rivayet ettiği sekiz rekât olarak bize gelen hadis

³³² Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Kitabu'd-Du'afâi's-Sağîr*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1986, 62; İbnü'l-Cevzi, Cemalüddin Ebû'l-Ferac Abdurrahman, *Kitabu'd-Du'afâ ve-l'Metrûkin*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986, II, 57.

³³³ İbn Hacer Askalânî, *Lisânu'l-Mizan*, Beyrut: Mektebetu'l-Matbûatu'l-İslamiyye, 2002; II, 507.

olduğu anlaşılmaktadır. Ebû Hureyre ile bize ulaşan ve iki rekâtın geçtiği hadis ve Ebû Musâ Eş'arî ile bize ulaşan dört rekâtın geçtiği hadis zayıf; Hz. Âişe ile bize ulaşan ve yine dört ve sekiz rekâtın geçtiği hadis sahih; Enes b. Malik'in rivayet ettiği oniki rekâtlik namazın ise zayıf bir rivayet olduğu anlaşılmaktadır. Rivayet ettiğimiz son hadiste ise iki ilâ oniki rekât arasında kılınan namaza va'dedilen müjdenin belirtildiği hadise ait bir tarikin mevzu diğer tarikin ise zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

2.4. DUHÂ NAMAZININ FAZİLETİ

Hz. Peygamber'in duhâ namazı kıldığına dair rivayetleri, rekât sayıları ve kılınışa dair bize ulaşan ayrıntılara değindikten sonra duhâ namazının faziletine değineceğiz. Nitekim duhâ namazının ne derece önemli ve büyük ecirlere sahip olduğuna dair birçok hadis bulunmaktadır. Hadisleri bir yandan sıhhat yönüyle ele alırken; diğer yandan da duhâ naamzıyla hayatımıza neler kazandırabiliriz buna değinmeye çalışacağız.

2.4.1. Duhâ Namazı İçin Yola Çıkana Umre Sevabının Verilmesi Rivayeti

Hz. Peygamber (s.a.s) bazı amellerin sevap açısından yüksek derecelere sahip olduğunu beyan eder. Duhâ namazı içinde ayrı bir faziletin bulunduğu rivâyet edilir. Bu rivâyetlerden birisi de duhâ namazının belli şartlar ile beraber umre sevabına denk olabileceğine dair rivâyettir. Rivâyetin metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عِيَّاشٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ الْحَارِثِ الدَّمَارِيِّ، عَنِ الْقَاسِمِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ مَشَى إِلَى صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ وَهُوَ مُتَطَهَّرٌ كَانَ لَهُ كَأَجْرِ الْحَاجِّ الْمُحْرَمِ، وَمَنْ مَشَى إِلَى سُبْحَةِ الضُّحَى كَانَ لَهُ كَأَجْرِ الْمُعْتَمِرِ، وَصَلَاةٌ عَلَى إِثْرِ صَلَاةٍ لَا لُغْوَ بَيْنَهُمَا كِتَابٌ فِي عِلِّيِّينَ "

Ahmed b. Hanbel<Ebû'l-Yemân<İsmail b. Ayyâş<Yahyâ b. Hâris<Kasım Ebû Abdurrahman<Ebû Ümâme'nin rivâyetine göre Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: Kim bir farz namaza abdestli olduğu halde giderse ona ihramlı hac sevabı yazılır. Kim duhâ namazına ona umre sevabı yazılır. Bir namazı kılıp sonraki namazı boş söze dalmadan kılmak illiyyûn isimli makama yazılmak demektir.³³⁴

Bahsi geçen rivâyeti Ahmet b. Hanbel³³⁵, Ebû Dâvud³³⁶; Taberânî³³⁷ rivâyet etmiştir. Şimdi bu senetleri teker teker ele alalım:

³³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 640. (Hadis No:22304).

³³⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 640. (Hadis No:22304).

³³⁶ Ebû Dâvud, *Namaz*, 49.

³³⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 176, 182, Hadis No: 7734, 7755; *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III, 314.

1. Ahmed b. Hanbel'in İsnadı:

Ahmed b. Hanbel<Ebû Yemân<İsmail b. Ayyâş<Yahyâ b. Hâris ez-Zemârî<el-Kasım b. Abdurrahman<Ebû Ümâme el-Bâhilî<Hz. Peygamber senesinde³³⁸:

el-Kasım b. Abdurrahman (ö. 112/730): Adı Kasım b. Abdurrahman eş-Şami ed-Dimeşki'dir. Ebû Ümâme dahil sahabelerinde içinde bulunduğu birçok hocadan hadis rivâyet etmiştir. İbn Cüneyd, Ed-Devri sika olduğunu beyan eder. Ebî Hâtim er-Râzî sikaların kendisinden rivâyet ettiği hadislerin doğru olduğunu söyler. İclî sika olduğunu beyan eder. İbn Hibbân bazı sahabelerden mu'dal şekilde rivâyette bulunduğunu söyler. İbn Hacer ise sadûk olduğunu beyan ederek hafızasında sorunlar olduğuna dikkat çeker. Tirmizî, kendisinin sika olduğunu beyan eder ve Ebû Ümâme'nin arkadaşı olduğuna dikkat çeker. Bu hadisi de O'ndan rivâyet etmiş olması hadisi kuvvetlendirir.³³⁹

Yahyâ b. Hâris Ez-Zemârî (ö. 145/762): Aralarında Kasım b. Abdurrahman'ın da bulunduğu birçok hocadan hadis rivâyet etmiştir. Ebî Hâtim er-Râzî, İbn Hibbân, İshak b. Mansûr , İbn Hacer, İbn Yetim sika olduğunu beyan eder.³⁴⁰

İsmail b. Ayyâş (ö. 181/797): Ebû Hâtim Râzî kendisinin hadisleri yazılabileceğini bildirirerek hafızasınada bir sorunun olduğuna dikkat çekmiştir. Yahyâ b. Maîn sika derken; Ali b. Medîni, Tirmizî, Nesâî ve hadis imamlarının çoğu kendi beldesi Şam'dan rivâyette bulunursa sika ama Şam'ın dışındaki bir kişiden rivâyette bulunursa zayıf olduğunu bildirir. Ebû Zûr'a sadûk olduğunu bildirir.³⁴¹ Sonuç olarak Şam'dan rivâyette bulunursa sika ama Şam'ın dışındaki bir kişiden rivâyette bulunursa zayıf olduğunu söyleyebiliriz ki hadis aldığı ravi Şam'lı olduğu için bu rivâyette sika olarak değerlendirilebilir.

Ebû Yemân (ö. 222/836): Adı el-Hakem b. Nafi' Ebû Yemân el-Behrani el-Himsî'dir. İsmail b. Ayyâş'tan hadis almıştır. Yahyâ b. Maîn, Zehebî, İbn Hacer ve İbn Ammar sika olduğunu beyan eder.³⁴²

³³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 640. (Hadis No:22304).

³³⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 113; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 214; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 383; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 414.

³⁴⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 530; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 530; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 256; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 346.

³⁴¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 191; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 131; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 163; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 162.

³⁴² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 129; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 194; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 146; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 470.

Sonuç olarak hadisin bu isnadı İsmail b. Ayyâş'ın hafızasındaki zayıflık nedeniyle sadûk olması gerekirken aldığı hadis hocasının Şam'dan olmasıyla sahih kabul edileceği ve diğer ravilerin de sika olması vesilesiyle **sahih**dir.

2. Taberânî'nin İsnatları:

Birinci İsnad:

Taberânî'nin *Muğcemu'l-Evsat'ında* rivâyet ettiği Bekr b. Sehl Dimyati<Abdullah b. Yusuf<el-Heyssem b. Humeyd Gassânî<Yahyâ b. Hâris Ez-Zemârî<el-kasım b. Abdurrahman<Ebû Ümâme el-bahili<Hz. Peygamber senesinde³⁴³ ele almadığımız;

Bekr b. Sehl Dimyati: Adı Bekr b. Sehl b. İsmail b. Nafi' Dimyati'dir. Abdullah b. Yusuf'tan hadis almıştır. Nesâî zayıf olduğunu söylemiştir. Zehebî zayıf olduğunu nakletmiştir.³⁴⁴

Abdullah b. Yusuf (ö. 218/859): Adı Abdullah b. Yusuf et-Tenisi ed-Dimeşki'dir. Heyssem b. Humeyd'den hadis almıştır. Yahyâ b. Maîn O'nun hakkında yeryüzünde muvatta'yı rivâyet eden ondan daha sika biri kalmadığını söyleyerek sika olduğuna dikkat çeker. Ebî Hâtim, İclî, İbn Hacer, Zehebî ve İbn Hibbân sika olduğunu beyan eder.³⁴⁵

el-Heyssem b. Humeyd Gassânî: Yahyâ b. Hâris'ten hadis almıştır. Osman b. Said, İbn Hibbân, Ebû Davud ve Zehebî sika olduğunu; Nesâî, Hüseyin b. Hasan Râzî kendisinde beis olmadığını; İbn Hacer sadûk olduğunu; Abdula'la b. Müshir ve Darekutnî zayıf olduğunu belirtir. Kaderiyye'ye mensup olduğu söylenir ama İbn Hacer bunun yalan payının yüksek olduğuna dikkat çekerek (رمي) ifadesini kullanmıştır.³⁴⁶ Ama biz sika olmasının tercihe şayan olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak rivâyetimizin bu isnadı muttasıl olup ravilerinin sika olması hasebiyle **sahih** olduğunu söyleyebiliriz.

İkinci İsnad:

³⁴³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III, 314

³⁴⁴ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, XIII, 425.

³⁴⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 205; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 349; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 333; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 461.

³⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 82; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 235; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 370; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 295.

Taberânî<İshak b. Hâleveyh el-Vâsitî<Ali b. Bahr<Velîd b. Müslim<Hafs b. Gaylân<Mekhûl<Ebû Ümâme el-Bâhilî<Hz. Peygamber şeklindeki tarikte³⁴⁷ bulunan:

İshak b. Haleveyh el-Vasitî: Adı İshak b. Abdurrahman b. Haleveyh el-Sasiti'dir. İshak b. Haleveyh el-Vasiti diye meşhur olmuştur. Ali b. Bahr'den hadis rivâyet etmiştir. Darekutnî sika olduğunu beyan etmiştir.³⁴⁸

Ali b. Bahr (ö. 234/848): Ebû Hâtim Râzî, Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân tarafından sika görülmüştür. İbn Hacer de sika olduğuna dikkat çekmiştir.³⁴⁹

Velîd b. Müslim (ö. 195/810): Hafs b. Gaylan dahil birçok hocadan hadis rivâyet etmiştir. Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medîni, İclî, İbn Hacer sika derken; Zehebî, önceden tedlis yaptığını ama daha sonradan bunu bıraktığını nakleder.³⁵⁰

Hafs b. Gaylan: Tam adı Hafs b. Gaylan el-Hemedani Ebû Muayd Ed-Dîmeşki'dir. Mekhûl dahil 15 hocadan hadis rivâyet eder. Dârimî, Leys b. Abdeh, Ebû Zür'a, Nesâî sika olduğunu saöylerken; Ebû Hadtim Er-Râzî hadislerinin yazılıp hüccet olmayacağını bildirir. İbn Hibbân sika tabakasında ele almıştır. Ebû Davud es-Sicistani önceden kaderî olduğunu ama döndüğünü açıklar.³⁵¹

Mekhûl (ö. 112/730): Tam adı Mekhûl b. Abdullah Eş-Şami Ebû Abdullah'dır. Ebû Ümâme dahil elli küsur hocadan hadis almıştır. Ebî Hâtim, Şam'da O'ndan daha fakih kimseyi görmediğini söyler. Yine onun hakkında Ebû Ümâme'yi görmediğini bazen de Ebû Ümâme'den duymasının sahih olmadığını ifade etmiştir. İbn Hibbân sika raviler arasında saymıştır. Zehebî, kendisinin Şam'ın fakih olduğunu bazen tedlis yapıp Mürsel rivâyette bulunduğunu nakleder. İbn Hacer, sika olduğunu söylemiştir.³⁵²

3. Ebû Dâvud'un İsnadı:

³⁴⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 176, 182, Hadis No: 7734, 7755.

³⁴⁸ Nayif B. Salah el-Mansuri Ebu Tayyip, *İrşadu'l-Kâdî Validâni İlä Terâcumî Şuyûhi't-Taberânî*, Daru'l-Keyyan, Riyad 2006, I, 210.

³⁴⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 468; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 325, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 144.

³⁵⁰ Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 16; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 222; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 86; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 325.

³⁵¹ Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 186; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 198; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VII, 70; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 459.

³⁵² İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 446; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 464; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 148; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, V, 155.

Ebû Dâvud<Ebû Tevbe<el-Heysem b. Humejd Gassani<Yahyâ b. Hâris Ez-Zemârî<el-Kâsım b. Abdurrahman<Ebû Ümâme el-bahili<Hz. Peygamber senesinde³⁵³ ele almadığımız:

er-Rebi' b. Rafi' Ebû Tevbe Halebi (ö. 241/855):. Heysem b. Humejd'den hadis almıştır. Ebî Hâtım, İbn Hibbân, Zehebî sika olduğunu beyan etmiştir.³⁵⁴

Sonuç olarak rivâyetimizin bu isnadı muttasıl olup ravilerinin sika olması hasebiyle **sahih** olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmamız sonucunda senette herhangi bir kopukluğun bulunmadığı anlaşılmıştır. Yaptığımız bu tahlilden anlaşılacağı üzere ravilerinin sika olması ve senedin muttasıl olması vesilesiyle hadisin dördüncü senedinde sahih mertebesinde olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında Mekhûl'un tedlis yapması sika olmasından ötürü hadise zarar vermemektedir.

Hadisin rivâyetleri arasında lafız farklılıkları vardır. Bu anlamda ele aldığımız rivâyetler içerisinde Ebû Ümâme'nin, rivâyetin sonundaki (وَقَالَ أَبُو أُمَامَةَ: الْغُدُوُّ وَالرَّوَاخُ إِلَى هَذِهِ) (الْمَسَاجِدِ مِنَ الْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ) sözü sadece Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde rivâyet edilmektedir.

Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsat'ındaki hadiste ise (لا لغو) ifadesi yer almadan³⁵⁵ Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki rivâyet ile aynı lafızlar kullanılmıştır.

Taberânî'nin Müsnedü's-Şamiyyin'inde duhâ namazına gitme yerine herhangi bir nâfile namaza (صلاة تطوع) gitme ifadesi yer almaktadır. Burada bulunan raviler arasındaki Mekhûl hakkında -önceden de bahsettiğimiz gibi- Ebû Hâtım Ebû Ümâme'yi görmediğini bazen de Ebû Ümâme'den duymasının sahih olmadığını ifade etmiştir. Bu çerçeveden baktığımız zaman Taberânî'nin bu senedi mecruh olduğu anlaşılmaktadır. Yine Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Kebir'inde aynı ibare geçmektedir. Bu rivâyetlerin senedinde bulunan Müsenna b. Sabbah zayıftır.

Taberânî'nin Mu'cemu'l-Kebir'indeki Hafs b. Gaylan tarihiyle gelen rivâyette ise (في الجماعة) kaydı dikkatimizi çekmektedir. Yani farz namaza giderken gittiği namazın

³⁵³ Ebû Dâvud, Namaz, 49.

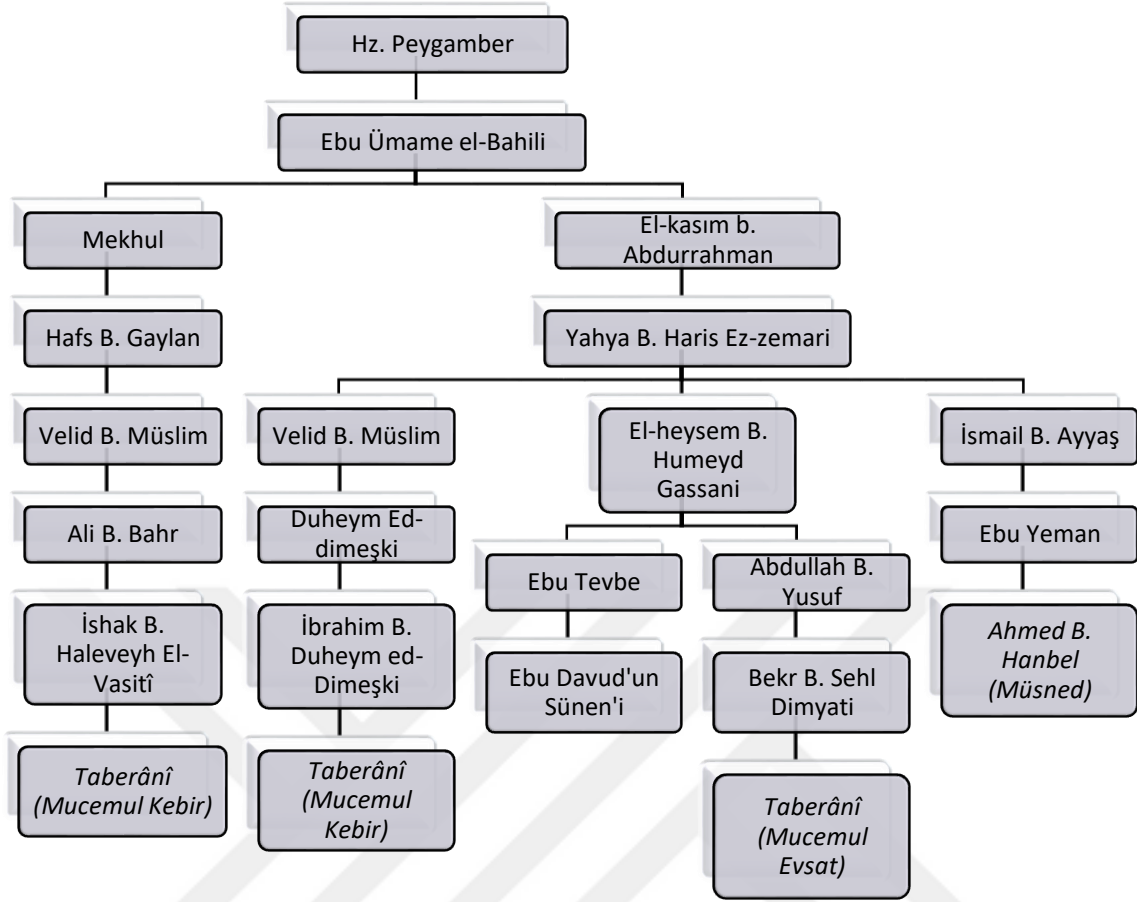
³⁵⁴ İbn Ebî Hâtım, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 470; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 239; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, IX, 103; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I, 595.

³⁵⁵ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, III, 314.

cemaatle kılınan bir namaz olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan ise ‘ecri hacının ecri gibidir’ ibaresi yerine (فِى كَحْجَةِ) ibaresi yer almaktadır. Asıl dikkat çeken farklılık ise (من مشى الى صلاة الضحى كان له كاجر المعتمر) ibaresidir. Heysen b. Humejd tarikiyle gelen bir rivâyette duhâ namazına gidişten bahsederken burada nâfile namaz olarak ele alınmıştır. Son olarak diğer bir farklılık ise bu varyantta (وَصَلَاةٌ عَلَىٰ إِثْرِ صَلَاةٍ لَا لَعْوُ بَيْنَهُمَا كِتَابٌ فِي عِلِّيِّينَ) ibaresinin bulunmamasıdır. . Velîd b. Müslim tarikiyle gelen rivâyet, Muhammed b. Şuayb tarikiyle gelen rivâyetle (بمنزلة حجة) ve (بمنزلة عمرة) lafzının dışında aynı şekilde rivâyet edilmiştir.³⁵⁶

Yaptığımız tahlil sonucunda Mekhûl kanalıyla gelen rivâyetin sahih, Kasım b. Abdurrahman yoluyla gelen rivâyetin ise bazı tariklerinin bazılarının hasen ve zayıf olduğu anlaşılmıştır. Ama senetlerin birbirini desteklemesi hasen rivâyeti sahih li-ğayrihiye; zayıf rivâyeti de hasen li-ğayrihi mertebesine çıkarmaktadır. Sonuç olarak, Hz. Peygamber’in Duhâ namazına gidişin umre sevabına denk geldiğinden bahsetmesi ile alâkalı hadisin **sahih** olduğu kanaatindeyiz. Rivâyetin nakledildiği kitaplara göre isnad şeması aşağıdaki şekildedir:

³⁵⁶ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebir*, VIII, 127.

Bazı rivâyetlerde duhâ namazı yerine (سبحة الضحى), (تسبيح الضحى) gibi ifadeler yer almaktadır. Bu ibarelerin de duhâ namazına işaretlediğine dair hadis alimlerinin ittifakı bulunmaktadır. Çünkü (سبحة) ve (تسبيح) kelimelerinde ve duhâ namazında nâfile olmaları yönüyle ortak bir özellik bulunmaktadır. Hatta nâfile olarak yapılan her fiil bu iki ibarelerle tanımlanabilmektedir. Bu hadisi İbn Hacer Mekkî “bu hadisten alimlerimiz duhâ namazının mescitte kılınmasının daha evla olduğu ve ‘farzlar hariç diğer namazların evde kılınmasının daha efdal olduğundan bahseden hadisin bir istisnası olduğunu söylemektedir.” Şeklinde yorumlamıştır. Tîbî’ye göre her ne kadar farz ve nâfile namazlar, içerlerinde teşbihe dair fiiller bulundursalar da; bu ifade sadece nâfile namazlar için kullanılmıştır. Çünkü tesbih her iki namazda da nâfile bir ibâdettir. O yüzden ‘tesbih’ kelimesinin sadece nâfile ibâdetler için kullanılması daha uygundur. Yine hadis âlimlerimizden bu hadisin mânâsının sadece ‘evden çıkma’ lafzından ibaret olmadığını bildirerek; hadisin duhâ namazının mescitte kılınmasının efdal olması açısından değil mescidin zikredilmemesinden dolayı mescitte kılınmasının caiz olması açısından değerlendirilmesi gerektiğini bildirenler de olmuştur. Bu açıdan baktığımızda ise hadisin mânâsı “kim evinden, çarşısından veya hangi meşguliyeti varsa o meşguliyetten çıkarsa” şeklinde anlaşılmalıdır. Ezcümle bu hadis farz namaza gitmenin

büyük ecirlere mazhar olduğuna, duhâ namazının meşruiyetine, gidilecek olan duhâ namazı da olsa ihlaslı bir şekilde bu gidiş gerçekleştiğinde umre ve hac sevabına nail olunacağına delalet etmektedir.³⁵⁷

2.4.2. Hz. Peygamber'in (s.a.v) Duhâ Namazı Tavsiyesi Rivâyeti

Hz. Peygamber (s.a.v) ashabından bazı kişilere çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur. Bu durum bazen bir duayı okumaya teşvik babında iken: bazen de fiilî ibâdetlere teşvik bábında gerçekleşmiştir. Bu rivâyetimizde ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) Ebû Hureyre'ye ve duhâ namazı dahil çeşitli tavsiyelerde bulunduğunu görürüz. Rivâyet şu şekildedir:

حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبَّاسِ الْجَرِيرِيِّ، عَنْ أَبِي عَثْمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي بِثَلَاثٍ: «صَوْمٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنَ الشَّهْرِ، وَالْوَتْرُ قَبْلَ النَّوْمِ، وَصَلَاةُ الضُّحَى

Yunus<Ebû Dâvud<Şube<Abbâs Cüreyci<Ebû Osman<Ebû HureyreHz. Peygamber (s.a.v) senediyle gelen hadiste Ebû Hüreyre'nin şöyle dediği nakledilir: Dostum bana üç şeyi vasiyet etti; ayın üç günü oruç tutmamı, uykudan önce vitir kılmayı ve duhâ namazı.³⁵⁸

Daha önceden de dediğimiz gibi hadis Ahmet b. Hanbel, Müsned'inde; Buhârî, ve İbn Huzeyme'nin Sahih'lerinde; rivâyet edilmektedir.

1. Ahmed b. Hanbel'in Rivâyeti:

Birinci İsnad:

Ahmed b. Hanbel<Muhammed b. Cafer<Şu'be<Ebû Şimr ed-Duba'i<Ebû Osman el-hindi<Ebû Hureyre<Hz. Peygamber senedinde³⁵⁹ ele almadığımız:

Muhammed b. Cafer ve Şu'be'nin sika olduğunu daha önce ele almıştık.

Ebû Şimr ed-Dubai (ö.?): Ebû Hâtim, İbn Hibbân, Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu aktarır.³⁶⁰

³⁵⁷ Sehârenfûrî Ahmed, *Bezlu'l-Mechûd*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, IV, 146.

³⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 154. (Hadis No:7138, Diğer Hadis Numaraları: 7180, 7512;7536, 7595); Buhârî, *Müsafırîn*, 86.

³⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 154. (Hadis No:7138, Diğer Hadis Numaraları: 7180, 7512;7536, 7595).

³⁶⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 391; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 569; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 404, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 537..

Ebû Osman el-Hindî (ö. 100/719): Ali b. Medînî, Nesâî, İbn Hibbân, Ebû Zür'a, İbn Hacer ve daha birçok imam sika olduğunu aktarır.³⁶¹

Görüldüğü gibi içerisinde zayıf bir ravinin bulunmaması vesilesiyle rivâyetimizin bu senedi **sahih**tir. Senette hoca-talebe ilişkisi bakımından kopukluk bulunmamaktadır.

İkinci İsnad:

Ahmed b. Hanbel rivâyet ettiği Mu'temir<Leys<Mücâhid<Şehr<Ebû Hureyre<Hz. Peygamber tarikiyle gelen senette³⁶²;

Mu'temir b. Süleyman(ö. 187/802): Kendisi Leys'den hadis almış olup İshak b. Mansûr, Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân ve Zehebî tarafından sika kabul edilmiştir.³⁶³

Leys'in sika olduğunu Ümmü Hani'nin rivâyetini ele alırken ele almıştık.

Şehr (ö. 100/619): Yahyâ b. Maîn, ed-Devri, İclî, Yakup b. Şeybe tarafından sika görülürken, Beyhaki, İbn Hibbân ve Ebû Hâtim zayıf görmüştür. İbn Hacer de araştırmasının neticesinde sadûk olduğunu ama Mürsel hadis ve vehminin çok olduğunu ifade etmektedir.³⁶⁴

Görüldüğü gibi içerisinde zayıf bir ravinin bulunması sebebiyle rivâyetimizin bu senedi **zayıf**tir. Ahmed b. Hanbel'in rivâyet ettiği diğer senetler Şuayb Arnaut'un açıklamasına göre ya Buhârî ya da Müslim'in şartlarına uyumlu bir şekilde sahih olarak bize gelmiştir.

2. Buhari'nin İsnadı:

Buhari<Müslim b. İbrahim<Şu'be<Abbâs el-Cüreycî<Ebû Osman el-Hindî<Ebû Hureyre<Hz. Peygamber senedinde³⁶⁵ ele almadığımız;

³⁶¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, V, 283; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 576; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 424, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 555

³⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 154. (Hadis No:7138, Diğer Hadis Numaraları: 7180, 7512;7536, 7595).

³⁶³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, VIII, 402; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 521; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 250, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 117.

³⁶⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dîl*, IV, 382; İbn Hibbân, *el-Mecruhin*, I, 358; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 578, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 182.

³⁶⁵ Buhârî, *Müsafirîn*, 86.

Müslim b. İbrahim (ö. 222/836): Ebû hatim, Ahmed b. Hanbel, İclî, İbn Hibbân, Zehebî, İbn Hacer ve daha birçok imam sika olduğunu bildirir.³⁶⁶ Şu'be'nin sika olduğuna değinmiştir.

Abbâs el-Cüreycî (ö. 120/739): Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân, Nesâî, Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu aktarır.³⁶⁷

Sonuç olarak ravilerimizin tümü sika olduğu için hadisin bu senedi sahihtir.

3. İbn Huzeyme'nin İsnadı:

İbn Huzeyme'nin rivâyet ettiği Ali b. Hucr es-Sa'dî<İsmail b. Cafer<Muhammed b. Ebû Harmele<Ata b. Yesar<Ebû Zerr senedindeki³⁶⁸;

Ali b. Hucr (ö. 244/858): Kendisi İsmail b. Cafer'den hadis almış olup İbn Hibban, Nesâî, Zehebî ve İbn Hacer tarafından sika olduğu nakledilir.³⁶⁹

İsmail b. Cafer (ö. 180/796): Darimi, Yahyâ b. Maîn -Abbâs ed-Devri'den rivâyetle-, Ali b. Medînî -Muhammed b. Osman'dan rivâyetle-, Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân, İbn Sa'd, Ebû Zür'a ve Nesâî tarafından sika kabul edilmiştir. Ali b. Hucr Es-Sa'di, Zehebî, Hakim ve İbn Hacer'in açıklamasına göre sikadır.³⁷⁰

Muhammed b. Ebû Harmele (ö. 130/747): Nesâî, İbn Hibbân ve İbn Hacer'in açıklamalarına göre sikadır.³⁷¹

Ata b. Yesar (ö. 103/721): Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, İbn Hibbân, Nesâî ve İbn Hacer sika olduğunu beyan etmiştir.³⁷²

Yaptığımız araştırma neticesinde senette bir kopukluğun olmadığı anlaşılmıştır. Böylece İbn Huzeyme'nin Sahih'indeki senedin **muttasıl** olduğu anlaşılmaktadır.

³⁶⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 180; İbn Hibbân, *es-Sikât*, I, 157; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVII, 487, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 64.

³⁶⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 211; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 275; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 238, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 292.

³⁶⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 227.

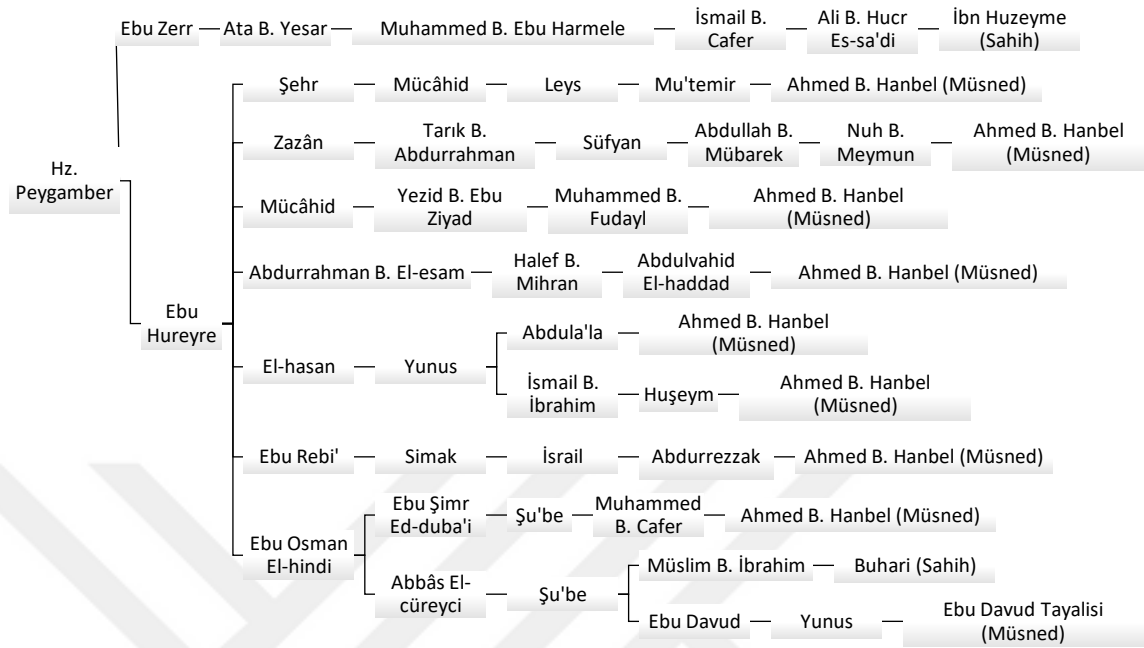
³⁶⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 183; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 214; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 355, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 148.

³⁷⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 162; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 44; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 56; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 145.

³⁷¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 241; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 365; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 47; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 538.

³⁷² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 338; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 199; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 125; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 110.

Ravilerinde sika olması hasebiyle **sahih**dir. Rivâyetin nakledildiği kitaplara göre isnad şeması aşağıdaki şekildedir:

Abdurrahman b. Esam, Zâzân, Ebû Osman el-Hindî ve Mücâhid kanalıyla gelen rivâyette ise Ebû Hureyre'nin sözünde duhâ namazı yer almaktadır. Bunun yanında Ebû Derdâ ve Said b. Müseyyib'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) tavsiye ettiği filler arasında duhâ namazını da kullanmıştır.³⁷³

Öte yandan Hasan b. Ebî Hasan kanalıyla gelen rivâyette diğer ravilerden gelen rivâyetlerin aksine tavsiye edilen filler arasında duhâ namazı yerine cuma günü gusül alması zikredilmiştir.³⁷⁴ Ebû Dâvud Tayâlisî'nin Müsned'inde rivâyet edilen ve Hasan b. Ebi Hasan kanalıyla gelen rivâyetle alakalı Şuayb Arnaut, Ahmet b. Hanbel'e yapmış olduğu tahkikte şu şekilde bir açıklamada bulunur: "Cuma namazı için gusül alma ibaresinin bulunduğu Hasan b. Ebû'l-Hasan rivâyetinde Hasan'ın vehmi vardır. Doğru olan bu ifadenin yerine duhâ namazının bulunmasıdır. Sindi, bu ihtilafa dikkat çekip Hz. Peygamber'in (s.a.s) bazen duhâ namazını bazen de diğer ifadeyi kullanmış olabileceğini söylemiştir".³⁷⁵

³⁷³ Abdurrezzak, *Musannef*, III, 74 (Hadis No: 4849, 4850, 4851). Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 154. (Hadis No:7138, Diğer Hadis Numaraları: 7180, 7512;7536, 7595), Buhari, *Müsafirîn*, 86; Bezzâr, *Bahru'l-Zehhar Müsnedü'l-Bezzâr*, X, 72 (Hadis No:4136, 7623, 7838, 8590, 8794),

³⁷⁴ Ebû Dâvud Tayâlisî, *Müsned*, IV, 216, Hadis No: 2593.

³⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 154.

Hasan b. Ebi Hasan hakkında araştırma yaptığımız zaman hadis, cerh ve tadil alimlerinin farklı açıklamalarıyla karşılaşırız. Şu'be, Hasan hakkında “Semure’den hadis işitmemiştir.” der. Yahyâ b. Maîn ise “İmran b. Husayn’den bir şey işitmemiştir” der. Darimi, Yahyâ b. Maîn’e “Hasan, Ebû Hureyre ile karşılaştı mı?” diye sorunca Yahyâ “Hayır, karşılaşmadı” diye cevap vermiştir. İbn Hibbân sika raviler arasındasayıp kendisinin Basra’nın en fasihi ve en abid kulu olduğunu söyler. Zehebî kendisinin değerinin yüksek olduğunu; İclî sika olduğunu bildirir. Buhârî “Hasan’ın Semure’den aldığı hadisler sahihtir.” demiştir. Nesaî, kendisini müdellislerden saymıştır. Dârekutnî, kendisinin Mürsel hadislerinin zayıf olduğunu beyan eder. Bu açıklamaların yanında Hasan b. Ebi Hasan’ın Ebû Hureyre’den sadece -Nesaî’de bulunan- bir hadisi aldığını beyan etmesi ile Ebû Hureyre’den rivâyet ettiği hadislerde hata yapmasının kaçınılmaz olduğu anlaşılır.³⁷⁶ Böylece duhâ namazının bulunduğu rivâyetin alınması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Bunun yanında Ahmed b. Hanbel’in *Müsned’inde* Mücâhid’in Ebû Hureyre’den rivâyet ettiği varyantta ise tavsiye edilen davranışlardan sonra ayrı olarak üç fiilden de nehyettiğini ifade etmektedir. Nehyedilen fiiller ise namazdayken sağa sola bakmak, maymunlar gibi makadı üzere oturup baldırlarını dikmek ve tavuğun yeri karıştırıp kafasını dikmesi gibi namazda hareketleri hızlı yapmaktır.³⁷⁷ Ama bu nehyin bulunduğu rivâyette Yezid b. Ebi Ziyad Haşimî, Darimî, Darekutnî, Veki’ ve İbn Hacer’in araştırmasına göre zayıf olduğu için³⁷⁸ bu senet şazdır. Mahfuz olan senette bu üç nehy bulunmamaktadır.

Ebû Hureyre, Ebû Zerr ve Ebû Derdâ’nın rivâyet ettiği bu hadisler, ilk bakışta Hz. Âişe’nin naklettiği Hz. Peygamber’in (s.a.s) sadece seferden gelirken duhâ namazını kıldığı rivâyetiyle çeliştiği göze çarpsa da önceden de zikrettiğimiz gibi Hz. Âişe, Hz. Peygamber’i bu hususta çok nadir görmekteydi. Bu da sadece Hz. Peygamber’den gördüğü kadarını nakletmesine sebep olmuştur. Yani olayın perde arkasına baktığımız zaman duhâ namazının hangi durumlarda kılınabildiği ile alakalı bu ihtilaf ortadan kalkıp; duhâ namazının seferi ve mukim hallerde sünnet olduğu daha da kuvvetlendirecektir. Aynı, bu hadisin duhâ namazının üzerinde sürekli devam etmenin daha faziletli olduğuna delil olduğunu söylemiştir.³⁷⁹ Yine bu hadisin daha çok Ebû Hureyre tarafından nakledilmesinin perde arkasındaki diğer bir sebep ise Ebû Hureyre’nin geceleri sürekli hadis ezberi yapmaktan nâfile gece ibâdetlerine

³⁷⁶ Bkz. Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, VI, 95, İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, I,388, İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, III, 40, İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 122; Zehebî, *Siyeru A’lami’n-Nubelâ*, IV, 563.

³⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 154. (Hadis No: 7595).

³⁷⁸ Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXXII, 135.

³⁷⁹ Bedruddin Aynî, *Umdetu’l-Kârî*, Beyrut: Dâru’l-Fikr, 2005, V, 546.

vakti kalmadığı için Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından kendisine duhâ namazı tavsiye edilmiştir.³⁸⁰ Bu açıdan baktığımız zaman ise duhâ namazının gündüz vakitteki teheccüd dememizde bir sorun olmayacağını düşünüyoruz.³⁸¹ Yine bu hadis Hz. Peygamber'in (s.a.s) sürekli yapmamasına rağmen duhâ namazının sünnet olduğuna delildir. Çünkü burada duhâ namazı bizzat söz ile Hz. Peygamber'den hasıl olmuştur. Bu hadisten bir hükmün sabit olması için söz ve fiil birlikteliğine gerek olmadığını anlayabiliriz. Yalnız şöyle bir durum var ki; Hz. Peygamber'in (s.a.s) bir konuda sürekli yaptığı bir fiil bazen yaptığı fiilden daha tercihe şayandır.³⁸²

2.4.3. Duhâ Namazı Kılanlar İçin Vadedilen Mükâfat Rivâyeti

Hz. Peygamber (s.a.s) bazı zamanlarda yapılan amellere karşılık bazı sevapların verildiğini bize bildirir. Rivâyetlere göre Duhâ namazı hususunda da bu durum geçerlidir. Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsat'ındaki³⁸³ rivâyet şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ النَّضْرِ الْأَزْدِيُّ قَالَ: نَا بَشْرُ بْنُ الْوَلِيدِ قَالَ: نَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْيَمَامِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ: الضُّحَى، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ نَادَى مُنَادٍ: أَيُّنَ الَّذِينَ كَانُوا يُدِيمُونَ عَلَى صَلَاةِ الضُّحَى؟ هَذَا بَابُكُمْ فَأَدْخُلُوهُ بِرَحْمَةِ اللَّهِ»

Muhammed b. Nadr Ezdî<Bişr b. Velîd<Süleyman b. Dâvud<Yahyâ b. Ebû Kesir<Ebû Seleme<Ebû Hureyre'den gelen rivâyette Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu: *Cennette bir kapı vardır ki onun ismi 'duhâ' kapısıdır. Kıyamet günü bir nida edici 'duhâ namazına devam edenler nerede?' diyeceklerdir. Geldiklerinde de onlara işte sizin kapınız, buradan cennete girin' diyeceklerdir.*

Muhammed b. Nadr Ezdî<Bişr b. Velîd<Süleyman b. Dâvud<Yahyâ b. Ebû Kesir<Ebû Seleme<Ebû Hureyre senedindeki:

Muhammed b. Nadr (ö. 239/853): İbn Hibbân sika raviler arasında kabul eder.³⁸⁴

Bişr b. el-Velîd (d. 150/767): Darekutni ve Mesleme b. Kasım sika olduğunu söyler; bunun yanında Ebû Dâvud Sicistan ve Ebû Bekir Burkani sika olmadığını beyan eder

³⁸⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 591.

³⁸¹ Abdullah b. Abdurrahman Âl Bisâm, *Teyisiru'l-Ulam Şerhu Umdeti'l-Ahkam*, Kahire: Mektebetü's-Sahabe, 2006, I,342.

³⁸² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V,591-592.

³⁸³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, V,195 (5060)

³⁸⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 152.

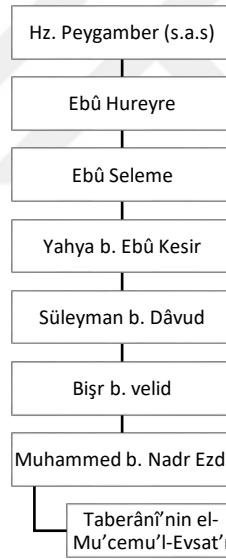
Süleyman b. Dâvud el-Yemâmî (ö. ?): Ebû Hâtim Râzî kendisinin sahîh hadis nakledildiğini görmediğini söyler, İbn Hibbân kendisinin hiçbirşey olmadığını nakleder. Muhammed b. İsmail hadislerinin inkâr edildiğini ifade eder.³⁸⁵

Yahyâ b. Ebû Kesir (ö. 132/749): Ebû Hâtim, İbn Hibbân ve İbn Hacer tedlis yapmasıyla beraber sika olduğunu açıklamaktadır.³⁸⁶

Ebû Seleme (ö. 104/722): Ebû Hâtim, İbn Hibbân, İbn Hacer ve Zehebî'nin açıklamalarına göre sikadır³⁸⁷

Ravileri araştırdığımızda hoca-talebe ilişkisi açısından bir kopukluğun olmaması rivâyetin muttasıl olduğunu göstermektedir. Bunun yanında yapılan açıklamalardan yola çıkarak içerisinde zayıf bir raviyi barındıran bu hadisin bu senedi senet olarak **zayıf** olduğu kanaatindeyiz.

Rivâyetimizin senet şeması şu şekildedir:

Hadiste geçen münadi Allah Teâla tarafından görevlendirilmiş bir melek veya başka bir elçidir. Dünyada duhâ namazına devamlılık gösteren kişileri çağırarak olan bu elçiler, 'işte urası sizin kapınız' diye onlara yol göstereceklerdir. Burada dikkat çeken önemli bir detay vardır ki bu da 'Allah'ın rahmetiyle girin' ifadesidir. Çünkü bu ifade amellerin aslında

³⁸⁵ Ebu Ahmed Abdullah B. Adıyy el-Cürcani, *el-Kamil Fi Duafai'r-Rical*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2010, IV, 271.

³⁸⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 141; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 591; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 504; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 383.

³⁸⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 93; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 1; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 370; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 531.

kulların cennete girmesi için yetmeyeceğine her kulun Allah'ın rahmetine muhtaç olduğunu göstermektedir. Tabi hadiste bu şekilde bir açıklamanın yapılması sadece duhâ namazını kılmanın insanı cennete götürmeye yeteceği manasına gelmemektedir. Cennete girmek, amellerin işlenmesi ve Allah'ın rahmetiyle gerçekleşecektir. Bu hadiste asıl anlatılmak istenen duhâ namazının ne derece önemli bir ameliye olduğudur.³⁸⁸

2.4.4. Duhâ Namazının İnsanın Mafsalları Adedince Sadakaya Denk Olması

Rivâyetimizde Hz. Peygamber (s.a.s) insanın her sabah mafsallarının dahi sadakayı hakettiğini nakletmektedir. Bu sadakaların her birine karşılık olabilecek bir ibâdet olarak duhâ namazını göstermiştir. Ebû Dâvud'un Sünen'i ve İbn Huzeyme Sahih'inde nakledilen hadisi ilk rivâyet eden müellif Ahmed b. Hanbel olduğu için onun rivâyet ettiği metni ana metin olarak ele alalım:

حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ وَاصِلٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "يُصْبِحُ كُلُّ يَوْمٍ عَلَى كُلِّ سَلَامَةٍ مِنْ ابْنِ آدَمَ صَدَقَةٌ" ثُمَّ قَالَ: "إِمَاطَتُكَ الْأَدَى عَنِ الطَّرِيقِ صَدَقَةٌ، وَتَسْلِيمُكَ عَلَى النَّاسِ صَدَقَةٌ، وَأَمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ، وَنَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ، وَمُبَاضَعَتُكَ أَهْلَكَ صَدَقَةٌ" قَالَ: قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيَقْضِي الرَّجُلُ شَهْوَتَهُ، وَتَكُونُ لَهُ صَدَقَةٌ؟ قَالَ: "نَعَمْ، أَرَأَيْتَ لَوْ جَعَلَ تِلْكَ الشَّهْوَةَ فِيمَا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ، أَلَمْ يَخُنْ عَلَيْهِ وَزَرَ؟" قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: "فَإِنَّهُ إِذَا جَعَلَهَا فِيمَا أَحَلَّ اللَّهُ فَهِيَ صَدَقَةٌ" قَالَ: وَذَكَرَ أَشْيَاءَ صَدَقَةٌ صَدَقَةٌ، قَالَ: ثُمَّ قَالَ: "وَيَجْزِي مَنْ هَذَا كُلُّهُ رَكْعَتَا الضُّحَى"

Ahmed b. Hanbel<Yezid<Hişâm<Vasıl<Yahyâ b. Ukayl<Yahyâ b. Yamer<Ebû Zerr'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

"Sizden herbiriniz sabahladığınızda her eklemine karşı bir sadaka gerekir. Her tesbih bir sadakadır, her tahmid bir sadakadır ve her tehlil de bir sadakadır; her tekbir de bir sadakadır; iyilikle emretmek de bir sadakadır, kötülükten men'etmek de bir sadakadır, Ehlinle ilişkiye girmen sadakadır. Bundan sonra biz 'İnsan şehvetini giderdiği zaman da sadaka olur mu?' diye sorduk. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s) (S.A.V) 'Evet, şehvetini haram yolla giderse günah olmaz mı?' diye sordu. Biz de 'bilakis olur.' dedik. Hz. Peygamber (s.a.s) de (S.A.V) 'Helal kıldığı yerde giderdiği vakitte de sadaka olur.' dedi ve en sonda da 'Bunların hepsine karşılık, kuşluk vakti kılınan iki rek'at namaz kafi gelir.'" diye buyurdu.³⁸⁹

³⁸⁸ Muhammed Abdurrauf Zeydulabidin, *Teyisir Bi-Şerhi'l-Cami's-Sağir*, Riyad: Mektebetü'l-İmami'ş-Şafii, 1988, I, 326.

³⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 434. (Hadis No:21548).

Bahsi geçen rivâyeti Ahmet b. Hanbel³⁹⁰, İbn Huzeyme³⁹¹ ve Ebû Dâvud³⁹² rivâyet etmiştir. Şimdi senedleri ele alalım;

1. Ahmed b. Hanbel'in İsnadı:

Ahmed b. Hanbel'in rivâyet ettiği Hişâm<Yezid<Vasıl<Yahyâ b. Ukayl<Yahyâ b. Ya'mer<Ebû'l-Esved ed-Düeli senedindeki³⁹³:

Hişâm³⁹⁴ ve Yezid³⁹⁵ önceden de geçtiği gibi sikadır.

Vasıl el-Ezdî: Yahyâ b. Ukayl'den hadis almış olup Yahyâ b. Maîn, -İshak b. Mansûr'dan- sika olduğunu naklederken; İbn Hibbân tarafından sika sayılmış, İbn Hacer de sadûk olduğunu beyan etmiştir.³⁹⁶

Yahyâ b. Ukayl (ö.): Ebu'l-Esved'den hadis riâyet etmiş olup, İbn Hibbân tarafından sika sayılmış, İbn Hacer sadûk olduğunu beyan etmiştir. Yahyâ b. Maîn, -İshak b. Mansûr'dan- sika olduğunu nakleder.³⁹⁷

Ebû'l-Esved ed-Düeli (ö. 69/688): Yahyâ b. Ma'in, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu nakleder.³⁹⁸

Böylece Ahmed b. Hanbel'in rivâyet ettiği senedin de sahih olduğu ortaya çıkmaktadır. Şuayb Arnaut da senedin sahih olduğunu nakletmiştir.

2. Ebû Davud'un İsnadları

Birinci İsnad:

Ebû Davud<Vehb b. Bakıyye<Halid<Vasıl<Yahyâ b. Ukayl<Yahyâ b. Ya'mer<Ebû'l-Esved ed-Düeli<Ebû Zerr (r.a)<Hz. Peygamber (s.a.v) Bu senedin yanında Ebû Dâvud'un rivâyet ettiği senedde³⁹⁹ ele almadığımız:

³⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 434. (Hadis No:21548).

³⁹¹ İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 228.

³⁹² Ebû Davud, *Tatavvu'*, 12 (1285, 1286, 5243).

³⁹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 434. (Hadis No:21548).

³⁹⁴ "Dört Rekât Duhâ Namazı Kılana Cenette Bir Köşkün verilmesi" başlığı altında onuncu ravi olarak ele alınmıştır.

³⁹⁵ "Hz. Ali'den Gelen Duhâ Namazı Rivâyeti" başlığı altında dokuzuncu ravi olarak ele alınmıştır.

³⁹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 30; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 558; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXX, 408; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 302.

³⁹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 176; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 528; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXI, 473; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 378.

³⁹⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 400; V, 178; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXIII, 37; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 481.

³⁹⁹ Ebû Davud, *Tatavvu'*, 12 (1285, 1286, 5243).

Vasıl'dan hadis alan Hâlid (ö. 182/798) hakkında Ebû Hâtim Râzî, Ebû Zür'a, Nesâî, İbn Hacer ve İbn Hibbân sika hükmünü vermiştir.⁴⁰⁰

Vehb b. Bakiyye (ö. 239/853) ise İbn Hibbân, Zehebî ve İbn Hacer tarafından sika kabul edilmiştir.⁴⁰¹

İkinci İsnad:

Ebû Davud<Ahmed b. Meni'<Abbad b. Abbad<Vasıl<Yahyâ b. Ukayl<Yahyâ b. Ya'mer<Ebû'l-Esved ed-Düeli<Ebû Zerr (r.a)<Hz. Peygamber (s.a.v) senedinde⁴⁰²:

Ahmed b. Meni' (ö. 244/858): Ebû Hâtim kendisinin sadûk olduğunu söyler. İbn Hacer ve Zehebî sika olduğunu nakleder.⁴⁰³

Abbad b. Abbad (ö. 181/797): Kendisi hakkında Yahyâ b. Ma'in sika olduğunu nakleder. Ebû Hâtim Râzî, kendisinin sadûk olduğunu söyler. İbn Hibbân sika ravilerin arasında sayarken İbn Hacer sika olduğunu ama nadiren vehminin bulunduğunu nakleder.⁴⁰⁴

Bu açıklamaları göz önünde bulundurarak senedin herhangi bir yerinde kopukluk olmamasından dolayı muttasıl olup ravilerinde de adalet ve dapt sorunu bulunmadığı için Ebu Davud'da zikredilen senedlerin **sahih** olduğuna hüküm verebiliriz.

3. İbn Huzeyme'nin İsnadları

Birinci İsnad:

İbn Huzeyme<Abdulvaris b. Abdussamed<Abdussamed<İbn Meymun Mehdî<Vasıl<Yahyâ b. Ukayl<Yahyâ b. Ya'mer<Ebû'l-Esved ed-Düeli<Ebû Zerr (r.a)<Hz. Peygamber (s.a.v) şeklinde gelen senette⁴⁰⁵;

⁴⁰⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 340; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 267; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 99; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 523.

⁴⁰¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 28; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 229; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 115; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 328.

⁴⁰² Ebû Davud, *Tatavvu'*, 12 (1285, 1286, 5243).

⁴⁰³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 77; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 495; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 48.

⁴⁰⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 82; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 161; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 128; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 278.

⁴⁰⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 228.

Abdulvaris b. Abdussamed (ö. 252/866): Ebû Hâtim Râzî tarafından sadûk kabul edilmiş, İbn Hibbân sika olduğunu söylerken ve İbn Hacer de sadûk olduğunu nakleder.⁴⁰⁶

Abdussamed b. Abdulvaris (ö. 207/822): Ebû Hâtim Râzî tarafından sadûk kabul edilmiştir. İbn Hibbân kitabında sikaların arasında zikretmiştir.⁴⁰⁷

Mehdi İbn Meymun (ö. 171/787): Nesâî, İbn Hibbân, İclî ve İbn Hacer sika olduğunu nakleder. Yahyâ b. Ma'in, ed-Devri'den sika olduğunu nakleder.⁴⁰⁸

Yahyâ b. Ya'mer (ö. 100/718): Ebû Hâtim Râzî, Nesâî, İbn Hibbân ve İbn Hacer tarafından sika kabul edilmiştir.⁴⁰⁹

Bu açıklamaları göz önünde bulundurarak senedin herhangi bir yerinde kopukluk olmamasından dolayı **muttasıl** olup ravilerinde de adalet ve dapt sorunu bulunmadığı için senedin **sahih** olduğuna hüküm verebiliriz.

İkinci İsnad:

İbn Huzeyme<Ebû Ammar Hüseyin b. Hureys<Ali b. Hüseyin<Hüseyin<Abdullah b. Bureyde<Ebû Bureyde<Hz. Peygamber (s.a.s) senedinde⁴¹⁰:

Ebû Ammar Hüseyin b. Hureys Nesâî (ö. 244/858): İbn Hacer ve İbn Hibbân tarafından sika olarak görülmüştür.⁴¹¹

Ali b. Hüseyin (ö. 93/711): Kendisi Hz. Peygamber'in torunudur. İbn Hibbân, İbn Hacer ve İclî'nin açıklamasına göre sikadır.⁴¹²

Abdullah b. Bureyde (ö. 115/733): Ebû Hâtim, İbn Hibbân ve İbn Hacer'in açıklamasına göre sika olduğu görülmektedir.⁴¹³

⁴⁰⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 76; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 416; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 484; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 635.

⁴⁰⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 50; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 414; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 99; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 580.

⁴⁰⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 335; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 501; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 592; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 166.

⁴⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 196; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 532; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 53; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 401.

⁴¹⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 228.

⁴¹¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 187; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 358; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 420.

⁴¹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 382; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 154.

⁴¹³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 13; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 16; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 328.

Bu açıklamaları göz önünde bulundurarak Ebû Dâvud'un rivâyet ettiği senedin, herhangi bir yerinde kopukluk olmamasından dolayı muttasıl; ravilerinde de adalet ve dapt sorunu bulunmadığı için senedin **sahih** olduğuna hüküm verebiliriz.

Hadisi metin açısından değerlendirdiğimizde ise şu durum ortaya çıkmaktadır:

Ahmet b. Hanbel'in *Müsned'indeki* rivâyette sadaka olarak beş durum (iyiliği emretmek, kötülükten nehyetmek, selam vermek, yoldan ezayı kaldırmak ve cima etmek) sayılıp sahbenin sorusuna cevap verildikten sonra sadaka olarak başka şeylerin sayıldığı ve en sonunda bunların hepsine Duhâ namazının iki rekâtının yeteceği nakledilmiştir.

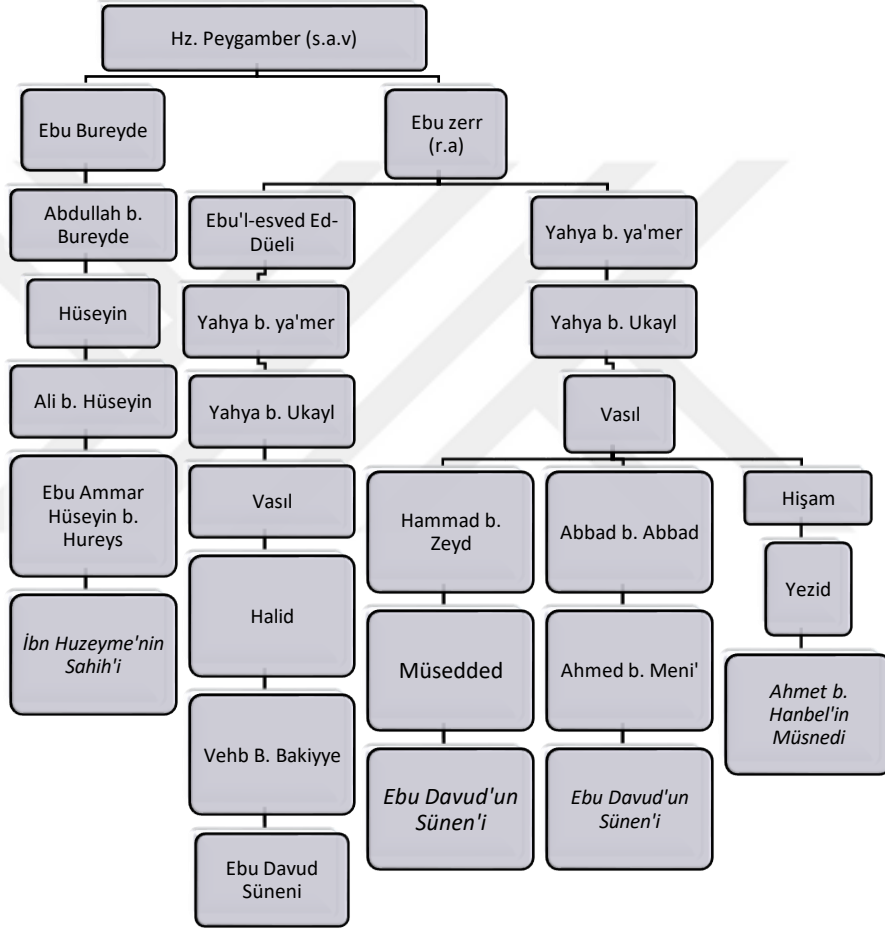
Ebû Dâvud'un Sünen'inde ise sadaka olarak altı durum (namaz, oruç, hac, teşbih, tekbir, tahmid) sayıldıktan sonra başka salih amellerin sayıldığı sayılıp hepsine Duhâ namazının iki rekâtının yeteceği nakledilmiştir. Görüldüğü üzere sahabenin soru ve cevabı yer almamaktadır. Bununla beraber sadaka olan ameller ise farklıdır. *İbn Huzeyme'nin Sahih'inde* Vasil kanalıyla gelen rivâyette *Ebû Dâvud'un Sünen'indekinden* farklı olarak Hz. Peygamber'in başka salih amelleri saymasından bahsedilmemiştir. Bunun dışında her iki kitapta da aynı ibareler kullanılmıştır. Yine *İbn Huzeyme'nin Sahih'inde* Ali b. Hüseyin kanalıyla gelen rivâyette ise insanda üçyüzaltmış tane mafsalin bulunduğu, her mafsalin sadakasının var olduğu, sahâbenin bu sadakalara nasıl güç yetirileceği sorulunca da -kumlu olduğu için- mescitteki balgamı gömmek ve yoldaki ezayı kaldırmak ona güç yetirilemezse Duhâ namazının iki rekâtının yeterli olacağı nakledilmiştir.

Ahmet b. Hanbel'in *Müsned'indeki* rivâyette sadaka olarak beş durum (iyiliği emretmek, kötülükten nehyetmek, selam vermek, yoldan ezayı kaldırmak ve cima etmek) sayılıp sahabenin sorusuna cevap verildikten sonra sadaka olarak başka şeylerin sayıldığı ve en sonunda bunların hepsine duhâ namazının iki rekâtının yeteceği nakledilmiştir.

Ebû Dâvud'un Sünen'inde ise sadaka olarak altı durum (namaz, oruç, hac, teşbih, tekbir, tahmid) sayıldıktan sonra başka salih amellerin sayıldığı sayılıp hepsine duhâ namazının iki rekâtının yeteceği nakledilmiştir. Görüldüğü üzere sahabenin soru ve cevabı yer almamaktadır. Bununla beraber sadaka olan ameller ise farklıdır. *İbn Huzeyme'nin Sahih'inde* Vasil kanalıyla gelen rivâyette *Ebû Dâvud'un Sünen'indekinden* farklı olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s) başka salih amelleri saymasından bahsedilmemiştir. Bunun dışında her iki kitapta da aynı ibareler kullanılmıştır. Yine *İbn Huzeyme'nin Sahih'inde* Ali b. Hüseyin kanalıyla gelen rivâyette ise insanda üçyüz altmış tane mafsalin bulunduğu, her mafsalin

sadakasının var olduğu, sahabenin bu sadakalara nasıl güç yetirileceği sorulunca da -kumlu olduğu için- mescitteki balgamı gömmek ve yoldaki ezayı kaldırmak ona güç yetirilemezse duhâ namazının iki rekâtının yeterli olacağı nakledilmiştir.

Yapılan bu açıklamalara binaen bahse medar olan hadisin senetlerindeki ravilerinin sika olması, ravilerin arasında kopukluğa rastlanmaması ve metin olarak şâz olmayı gerektirecek bir durumun bulunmaması vesilesiyle **sahih** bir hadis olduğunu söylememiz mümkündür. Rivâyetin nakledildiği kitaplara göre isnad şeması aşağıdaki şekildedir:

Bahse medar olan hadis hakkında Kurtubî, bu hadisin duhâ namazının fazileti noktasında en fazla mübalağa yapılan nass olduğunu bildirmektedir.⁴¹⁴ Bu şekilde bir açıklama yapmasının sebebini Feyzu'l-Kadir yazarının yaptığı açıklamadan anlayabiliriz. Nitekim namaz bedeninin tüm uzuvlarına şamil olan bir ameldir. Her uzuv kendi şükrünü eder. Güneşin doğmasından zevâl vaktine kadar bu şükrü duhâ namazıyla eda edebilir. Şayet

⁴¹⁴ Ebû Ömer Yusuf (İbn Abdilberr) Kurtubî, *İstizkar*, Beyrut-Dimeşk: Dâru Kuteybe, 1993, VI,148.

“Ebû Zerr hadisinde iyilikler arasında emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker de sayılmıştı. Nitekim bu ikisi farzdır. Bunun yanında nâfile olan duhâ namazı da bu ikisine denk gelmektedir. Nâfile bir amel farzı nasıl düşürmektedir.” şekilde bir soru olursa şu şekilde cevap verebiliriz; bu iki ameli emretmekten murat başkasıyla hasıl olan bir harekettir. Burada duhâyı getirmesinin sebebi ise onu değerini daha da artırmaktır. Ya da burada Hz. Peygamber (s.a.s) yapılması için iyi olanları ve kaçınılması için ise kötü olanları ashabına öğretiyordu. Bu iki fiil, başkasının yapmasıyla beraber insandan kalkan bir farzdır. Eğer yaparsa güzel bir fiil yapmış olur. Eğer yapmazsa herhangi ibr günah olmaz ve bu yapmadığı iyiliği duhânın iki rekâtı karşılar. Nitekim farzı ayn olan bir ibâdete diğer bir farz-ı ayn olan bir ibâdet denk gelemez.⁴¹⁵

Irâkî'ye göre hadisi daha iyi anlamak adına genel bir mana vermemiz gerekirse Hz. Peygamber (s.a.s), sevabı tahsil etmek adına insanın çalıştığı her fiile duhâ namazının iki rekâtı denk gelmekte olduğunu açıklamıştır. Yoksa duhâ namazının iki rekâtının emri bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker gibi farzları düşüren bir yanı yoktur. Duhâ namazının bu derece bir öneme sahip olmasını hikmetine gelince; duhâ namazı bir namazdır ve namazda insanın mafsalları hareket etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s) de mafsalların her birinin hakkı olduğu ve iyilik yaptıkça bu hakkın ödenebileceği ve duhâ namazının ise tüm hakları ödeme noktasında büyük değere sahip olduğu anlaşılmaktadır.⁴¹⁶

2.4.5. Sabaha Namazından Sonra Duhâ Namazını Kılana Kadar Beklenmenin Fazileti Rivâyeti

Duhâ namazı kılacak olan birinin sabah namazından sonra dünya ve ahiret hayatını tefekkür etmesi, Allah katında büyük bir amel sayılır. Bu tefekkürünü de duhâ namazıyla taçlandırılınca hataları affedilir. Söz konusu rivâyet şu şekildedir:

حَدَّثَنَا حَسَنٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ لَهَيْعَةَ، حَدَّثَنَا زَبَّانٌ، عَنْ سَهْلِ بْنِ مُعَاذٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: " مَنْ قَعَدَ فِي مُصَلَّاهُ حِينَ يُصَلِّي الصُّبْحَ حَتَّى يُسَبِّحَ الضُّحَى، لَا يَقُولُ إِلَّا خَيْرًا غُفِرَتْ لَهُ خَطَايَاهُ، وَإِنْ كَانَتْ أَكْثَرَ مِنْ زَيْدِ الْبَحْرِ "

Hasan<İbn Lehi'a<Zebban<Sehl b. Muâz, babası Muâz'dan Hz. Peygamber'in (s.a.s) şöyle buyurduğunu rivâyet eder: “*Kim sabah namazını kıldığı yerde duhâ namazını*

⁴¹⁵ Abdurrauf Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1982, IV, 322-323.

⁴¹⁶ Zeynuddin Irâkî, *Tarhu't-Tesrib*, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye, III, 70, İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*, V, 592.

kılıncaya kadar bekler ve o ana kadar sadece hayır konuşursa denizdeki köpükler kadar hatası olsa bile tüm hataları affedilir."⁴¹⁷

Şimdi senetleri ele alalım:

1. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Davud'un İsnadı:

Ahmed b. Hanbel<Hasan<İbn Lehi'a<Zebban<Sehl b. Muâz<Muâz b. Enes el-Cüheni<Hz. Peygamber senedindeki⁴¹⁸:

Sehl b. Muâz (ö. ?): Yahyâ b. Maîn'in İbn Ebi Hayseme'den rivâyeti, Zehebî'ye göre zayıftır. İbn Hibbân hem sika hem de cerhedilmiş raviler arasında saymıştır. Bununla beraber Zebban tarafından gelen hadislerinin münker olduğunu ifade etmiştir. İbn Hacer de eserinde aynı açıklamaya yer vermiştir.⁴¹⁹

Sonuç olarak da Sehl b. Muâz tarikiyle gelen senetlerin Sehl b. Muâz'ın zayıf bir ravi olması sebebiyle zayıf olduğunu söyleyebiliriz ki böylelikle Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvud'un rivâyet ettiği senetlerin de zayıf olduğu anlaşılmıştır. Ebû Davud da bu rivâyetin zayıf olduğunu söylerken; Şuayb Arnaut da senedin zayıf olduğu sonucuna ulaşmıştır.

2. Heysemî'nin İsnadları:

Birinci İsnad:

Humeyd<Osman b. Ömer<Nehhas b. Kahm<Şeddad Ebû Ammar<Ebû Hureyre<Hz. Peygamber senedinde⁴²⁰;

Osman b. Ömer (ö. 209/824): Yahyâ b. Maîn, İclî, İbn Sa'd, İbn Hibbân, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hacer'in araştırmasına göre sikadır. Ebû Hâtim Râzî'ye göre ise sadûktur.⁴²¹

Nehhas b. Kahm (ö. ?): Yahyâ b. Said, Ebû Hâtim Râzî, Nesâî, İbn Hibbân ve ed-Devrî'ye göre zayıftır. İbn Hacer de araştırmasının sonucunda zayıf olduğunu belirtir.⁴²²

⁴¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 38., (Hadis No:15624); Ebû Davud, *Tatavvu'*, 12 (1287), Ebû'l-Hasan Nuruddin Heysemî, *Maksidu'l-Âlî fî Zevâidi Ebi Ya'la Mevsilî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, II, 325 (1651).

⁴¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 38., (Hadis No:15624); Ebû Davud, *Tatavvu'*, 12 (1287).

⁴¹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 203; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 321; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 208; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 126,

⁴²⁰ Heysemî, *Maksidu'l-Âlî fî Zevâidi Ebi Ya'la Mevsilî*, II, 325 (1651)

⁴²¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 73; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIX, 461; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 73.

⁴²² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 511; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 399; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 28; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 243.

Şeddâd Ebû Ammar (ö. ?): Ebû Hâtim, Zehebî, İclî İbn Hacer ve Fesevi ‘sika’ lafzını kullanırken; Nesâî kendisinde bir beisin olmadığını belirtir. İbn Hibbân da sika raviler arasında saymıştır.⁴²³

Böylelikle Heysemî’vin rivâyet ettiği Nehhas kanalıyla gelen senet hoca talebe ilişkisi açısından muttasıldır ama içerisinde zayıf bir ravi bulunduğundan dolayı **zayıftır** diyebiliriz.

İkinci İsnad:

Ebû Ya’la<Şeyban b. Ferruh<Tib b. Selman<Amra<Hz. Âişe

Bu senette bulunan Amra, Tib b. Selman ve Şeyban b. Ferruh daha önceden de zikrettiğimiz gibi sikadır.⁴²⁴ Böylelikle Ebû Ya’la’nın rivâyet ettiği hadisi şerifin kopukluk olmadığından ötürü de sahih olduğu anlaşılmaktadır. Ama bu rivâyet ile önceki rivâyetler arasındaki farkı metin tenkidinde bahsedeceğiz.

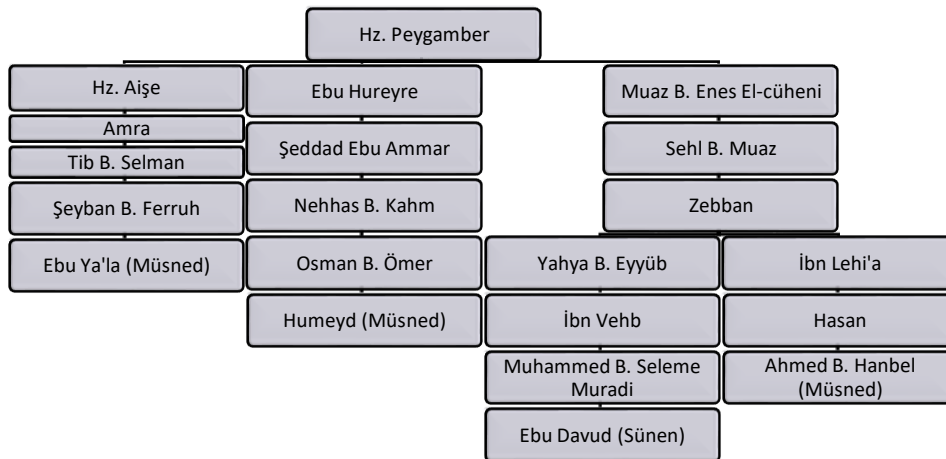
Muâz b. Enes’in rivâyet ettiği hadiste Hz. Peygamber “*Kim mescitte sabah namazını kılar, sabah namazını kılınca -başka bir rivâyete ‘sabah namazından ayrılınca’- Duhâ namazını kılincaya kadar sadece hayır konuşursa hataları denizdeki köpüklerden daha fazla olsa dahi affedilir.*” şeklindedir. Ebû Hureyre’nin rivâyet ettiği hadisin metninde ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *Kim Duhâ namazına devamlılık gösterirse; hataları denizdeki köpüklerden daha fazla olsa dahi affedilir.* Hz. Âişe kanalından Ebû Ya’la’nın rivâyet ettiği ise Hz. Peygamber şöyle buyurur: *Kim sabah namazını kılar, olduğu yerde oturup dünya işlerinden herhangi bir şeye dalmaz, dört rekâtlık Duhâ namazını kılana kadar Allah Teala’yı zikrederse annesinin doğurduğu günkü gibi günahsız bir şekilde günahlarından kurutulur.*

Gördüğümüz gibi metinlerin hem içerikleri hem de yazılan sevap şekilleri farklılık arz etmektedir. Sıhhatlerine göre değerlendirdiğimizde ise en sahih metnin Hz. Âişe tarafından rivâyet edilen metin olduğu anlaşılmaktadır. Ebû Hureyre’nin rivâyet ettiği hadis ise bütün ravilerinin sika; ama Nehhas b. Kahm’ın zayıf olmasından ötürü **zayıftır**. Sehl b. Muâz tarikiyle gelen senetlerin içeriklerinde zayıf bir raviyi bulundurmaları sebebiyle **zayıf** olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Ebû Hureyre ve Muâz b. Enes’den rivâyetler **şaz** iken;

⁴²³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, IV, 329; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 357; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 399; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 155.

⁴²⁴ “Duhâ Namazının Tek Seferde Kılınmasına Dair Rivâyet” başlığı altında ele almıştık.

mahfuz olan rivâyet Hz. Âişe'den gelen rivâyettir. Hadisin senet şeması şu şekildedir:

2.4.6. Duhâ Namazının Korku ve Ümit Namazı Olduğu Rivâyeti

İlgili rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazını korku ve umut namazı olarak isimlendirmiştir. Abdurrezzak⁴²⁵, Ahmed b. Hanbel⁴²⁶, İbn Mâce⁴²⁷ ve İbn Huzeyme⁴²⁸ tarafından rivâyet edilen hadis şu şekildedir:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ صَلَّى سُبْحَةَ الضُّحَى ثَمَانِ رَكَعَاتٍ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: " إِنِّي صَلَّيْتُ صَلَاةَ رَغْبَةٍ وَرَهْبَةٍ، سَأَلْتُ رَبِّي ثَلَاثًا، فَأَعْطَانِي ثِنْتَيْنِ، وَمَنْعَنِي وَاحِدَةً: سَأَلْتُهُ أَنْ لَا يَبْتَلِيَّ أُمَّتِي بِالسِّتَيْنِ، فَفَعَلَ. وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يُظْهَرَ عَلَيْهِمْ عَدُوَّهُمْ، فَفَعَلَ، وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يَلْبِسَهُمْ شَيْعًا، فَأَبَى عَلَيَّ "

Enes b. Malik şöyle rivâyet der: Hz. Peygamber'i seferdeyken duhâ vakti sekiz rekât namaz kılarken gördüm. Namazdan ayrılınca O'na 'Bu namazınızı çok uzattınız.' dedim. O'da 'Şüphesiz ki ben korku ve ümit namazı kıldım. Rabbim'den üç şey istedim. İkisini verdi. O'ndan ümmetimi kıtlık seneleriyle imtihan etmemesini istedim, kabul etti. Ümmetimin üzerine herhangi bir düşmanın galip olmasını istedim, kabul etti. Onların fırkalara ayrılmamasını istedim, kabul etmedi.' diye buyurdu.

Muâz b. Cebel, Enes b. Malik ve Hz. Hasan tarafından rivâyet edilen hadisin senetlerini hadis hakkında hüküm verebilecek şekilde tahlil etmeye başlayalım:

1. Abdurrezzak'ın İsnadı:

⁴²⁵ Abdurrezzak, *Musannef*, III, 75 (Hadis No: 4854).

⁴²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 469. (Hadis No: 12486, 12589, 22082;22108).

⁴²⁷ İbn Mâce, *Fiten* 9, (3951).

⁴²⁸ İbn Huzeyme, *Sahih*, Namaz 544, (1228).

Abdurrezzak'in Musannef'i<Cafer b. Süleyman<Eban<Hasan<Hz. Peygamber senesinde⁴²⁹ bulunan:

Cafer b. Süleyman (ö. 178/794): Yahyâ b. Maîn, Ed-Devri, Zehebî, İbn Sa'd, sika olduğunu beyan ederken bazı imamlar cerh etmiştir. İbn Hacer de buna dikkat çekerek sadûk olduğunu nakleder.⁴³⁰

Eban b. Ebî Ayyâş (ö. ?): Yahyâ b. Maîn tarafından zayıf, Nesâî ve Ebî Hâtim tarafından metruku'l-hadis olarak görülmüştür.⁴³¹

Bu sebeple de rivâyetimizin bu senedi zayıftır. Bununla beraber diğer senetle desteklenip hasen li-ğayrihi seviyesine çıkabilir.

2. Ahmed b. Hanbel'in İsnadı

Birinci İsnad: Ahmed b. Hanbel<Yahyâ b. Gaylan<Rişdin<Amr b. el-haris<Bükeyr b. Abdullah el-Eşecc<Dahhak b. Abdullah el-Kuraşî<Enes b. Malik<Hz. Peygamber senesinde⁴³² bulunan;

Rişdîn (ö. 188/803): Hadis imamları tarafından birçok cerhe maruz kamıştır. Bu noktada Nesâî kendisinin hadisi terkedilmesi gereken biri olduğunu zikrederken; İbn Hibbân her ne zaman hadisi okunsa veya sorulsa hep hadislerinin inkar edildiğini bildirir. Ebî Hâtim ise kendisinin salih biri olduğunu ama daha sonra gafletin kendisini aldığını ve hadisleri karıştırdığını belirtir.⁴³³

Amr b. el-Haris (ö. 149/766): Yahyâ b. Maîn, Ebî Hâtim, Ebû Zür'a, İbn Hibbân, İclî sika kabul ederken; Ebî Hâtim 'Kendi zamanında O'ndan daha keskin hafizaya sahip kimse yoktu.' der.⁴³⁴

Bükeyr b. Abdullah el-Eşecc (ö. 128/745): Yahyâ b. Maîn, Nesâî, Ebî Hâtim, İclî, Ahmed b. Hanbel gibi hadis imamları sika olduğunu bildirmişlerdir.⁴³⁵

⁴²⁹ Abdurrezzak, *Musannef*, III, 75 (Hadis No: 4854).

⁴³⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 246; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 441; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 123; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 551.

⁴³¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 19.

⁴³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 469. (Hadis No: 12486, 12589, 22082, 22108).

⁴³³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 513; İbn Hibbân, *es-Sikât*, I, 379; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 191; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 607.

⁴³⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 225; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 228; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 570; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 261.

⁴³⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 403; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 105; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 242; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 248.

Dahhak b. Abdullah el-Kuraşı (ö.): Ebû Hâtim, İbn Hibbân ve Darekutnî tarafından sika kabul edilmiş.⁴³⁶ .

Yaptığımız bu tahlilden sonra rivâyetin ilk tarikinin kopukluk olmamasının yanında içerisinde zayıf bir raviyi barındırması neticesinde **zayıf** olduğunu söylememiz gerekmektedir.

İkinci İsnad:

Ahmed b. Hanbel<Harun b. Ma'ruf<Abdullah b. Vehb<Amr b. el-Haris<Bükeyr b. Abdullah el-Eşecc<Dahhak b. Abdullah el-Kuraşı<Enes b. Malik<Hz. Peygamber senesinde⁴³⁷ ele almadığımız;

Harun b. Ma'ruf (ö. 231/845): Ebû Hâtim, İbn Hibbân sika olduğunu söylerken; İbn Hacer de sika olduğunu nakleder.⁴³⁸

Abdullah b. Vehb (ö. 197/812): İbn Ebî Hâtim, Ebû Zür'a, İbn Hibbân, Zehebî ve İbn Hacer'in yaptığı açıklamaya göre sikadır.⁴³⁹

Sonuç olarak Abdullah b. Vehb kanalıyla bize ulaşan senedin muttasıl ve ravilerinin sika olması hasebiyle **sahih** olduğunu söyleyebiliriz. Zayıf olan diğer senedin ise ikinci senetle kuvvetlenip **hasen liğayrihi** kategorisinde olduğunu söylememiz mümkündür.

3. İbn Huzeyme'nin İsnadı:

İbn Huzeyme<Ebû Muaviye<el-A'meş<Reca el-Ensari<Abdullah b. Şeddad<Muâz b. Cebel<Hz. Peygamber senesinde⁴⁴⁰ bulunan;

Ebû Muaviye (ö. 195/810): Dârimî, Ebî Hâtim, Nesâî, İbn Hibbân ve İbn Sa'd sika kabul eder. İbn Hacer sika olduğunu nakleder.⁴⁴¹

⁴³⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 459; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 388; Ahmed Abdulhadi Muhammed Mehdi Eşref Mansur, *Mevsuâtu Akvâli Ebi'l-Hasan ed-Darekutnî fî Ricâli'l-Hadis ve İlelihi*, Alemu'l-Kütüb, 2001 Beyrut, I, 331.

⁴³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 469. (Hadis No: 12486, 12589, 22082;22108).

⁴³⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 96; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 239; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 107; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 256.

⁴³⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 189; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 346; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 277; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 453.

⁴⁴⁰ İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 244, (1228).

⁴⁴¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 246; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 441; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 123; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 551.

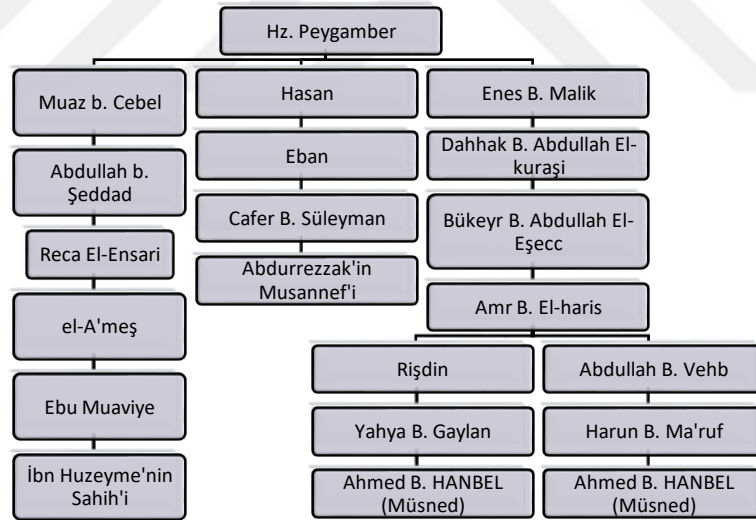
el-A'meş (ö. 148/765): Yahyâ b. Said islamın alemi olduğunu nakleder. Ebû Zür'a Râzî imam olduğunu nakleder. İbn Hibbân, Nesâî, İclî, Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu nakleder.⁴⁴²

Recâ el-Ensari (ö. ?): İbn Hacer makbul bir ravi olduğunu nakleder.⁴⁴³

Abdullah b. Şeddad (ö. 82/701): Ebû Zür'a Râzî, İbn Hibbân, Nesâî, İclî, Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu nakleder.⁴⁴⁴

Hoca-talebe ilişkisi yönünden bir sorunun bulunmamasıyla beraber bu senedin ravilerinin makbul olması vesilesiyle **sahih** olduğunu söyleyebiliriz.

Yaptığımız tahlil sonucunda iki senedin zayıf iki senesinde sahih olduğunu söyleyebiliriz. Zayıf olan tarikler ise diğer tariklerle birleşerek hasen seviyesine çıkabilir. Böylece bahse medâr olan hadisin **sahih** olduğunu söyleyebiliriz. Hadisin rivâyet şeması şu şekildedir:

Bu rivâyet duhâ namazının sünnet oluşunun yanında nasıl bir niyetle kılınması gerektiğinden bahsetmektedir. Ali Kârî bu rivâyetin Habbab b. Eret kanalıyla gelen ve

⁴⁴² İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 302; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 76, İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 109.

⁴⁴³ İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, s. 325.

⁴⁴⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 80; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 20; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 81; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 352.

cemaatle kılınan başka bir namazın bahsedildiği rivâyeti şerh ederken bu konuyu kitabında şu ifadelerle ele almıştır:

“Hz. Peygamber (s.a.s), rağbet ifadesiyle umudu; rahbet ifadesiyle de korkuyu murat etmiştir. Bu anlamdan yola çıkarak Hz. Peygamber’in (s.a.s) diğer namazların aksine sevap umudunu ve ceza korkusunu içinde barındıran bir namaz kıldığını söyleyebiliriz. Çünkü diğer namazlar genellikle bu iki niyetten sadece biri bulunmaktadır. Bunun yanında hadisin devamı da dikkate alındığında umudun, duanın kabul edilmesi yönünden; korkunun ise kabul edilmemesi yönünden gerçekleştiğini söylememiz gerekir. Bu sebepten de namazını uzatmış ve Rabb’inden bu şekilde bir niyazda bulunmuştur.”⁴⁴⁵ Daha önceden de değindiğimiz gibi her ne kadar bu açıklama farklı bir namaz için kullanılmış olsa da Hz. Peygamber’in (s.a.s) duhâ namazından sonra da aynı ifadeleri kullanmasından yola çıkarak duhâ namazının bu özelliğine dikkat çekebilmemiz mümkündür.

2.4.7. Duhâ Namazının Evvâbîn Namazı Olarak İsimlendirilmesi

İlgili rivâyetlerde duhâ namazının ibâdete düşkün olanların kılması itibara alınarak “evvabin namazı” olarak vasıflandırılmıştır. Bu konuya dair üç tane rivâyet bulunmaktadır.

2.4.7.1. Enes b. Malik Rivâyeti

Enes b. Malik’ten gelen rivâyette Hz. Peygamber (s.a.s) kendisine duhâ namazını kılmasını tavsiye etmiş. Sebep olarak da bu namazın ibâdete düşkün olanların namazı olduğunu söylemiştir. Metin şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَوِيدُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيَّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: أوصاني النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخَمْسٍ خصال قال: << يا أنس ... وصل صلاة الضحى فإنها صلاة الأوابين ... >>

Muhammed b. Musennâ<Uveyd b. Ebû İmran<Ebû İmran<Enes b. Malik’den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) -tavsiyelerde bulunduğu vakitlerde- şöyle buyurmuştur: *Ey Enes! Duhâ namazını kıl. Ki o namaz Rabbine çokça dönenlerin namazıdır.*’

Hadisi Taberânî⁴⁴⁶, Bezzar⁴⁴⁷ ve Ebû Ya’la⁴⁴⁸ rivâyet etmiştir. Şimdi bu rivâyetleri ele alalım:

⁴⁴⁵ Ali Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtih*, X,435.

⁴⁴⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, V, 328, (5453).

⁴⁴⁷ Bezzâr, *Bahru'l-Zehhar Müsnedü'l-Bezzâr*, XIV, 12 (Hadis No:7396).

⁴⁴⁸ Ebû Ya’la, *Müsned*, VII, 197, (4183),

1. Ebû Ya'lâ'nın İsnadı:

Ebû Ya'lâ<Mansûr b. Ebû Muzahim<Ömer b. Ebû Halife<Dırar b. Müslim<Enes b. Malik<Hz. Peygamber senesinde⁴⁴⁹ bulunan:

Mansûr b. Ebû Muzahim (ö. 235/849): Ebî Hâtim ve Zehebî sadûk; Darekutnî ve İbn Hacer ise sika olduğunu nakleder.⁴⁵⁰

Ömer b. Ebû Halife (ö. 189/804): Fella sika olduğunu naklederken; Eb Hâtim Râzî salihu'l-hadis olduğunu nakleder. İbn Adıyy hadis imamlarının hakkında ne dediklerini bulamadığını ifade eder. İbn Hacer ise bu belirsizliğe atfen hakkında cerh lafzının bulunmamasından ötürü makbul bir ravi olduğunu nakletmiş olsa gerek.⁴⁵¹

Dırar b. Müslim (ö. ?): İbn Hibbân sika olduğunu nakletmiştir.⁴⁵²

Rivâyetin bu senedinin ravilerinde sadece Mansûr 'un sadûk olması ve hoca-talebe ilişkisinde bir sorunun bulunmaması vesilesiyle hasen olduğunu söyleyebiliriz.

2. Bezzar'ın İsnadı

Bezzar<Muhammed b. Müsennâ<Ömer b. Ebû Halife<Dırar b. Müslim<Enes b. Malik<Hz. Peygamber senesinde⁴⁵³ Muhammed b. Müsennâ'nın sika olduğuna daha önceden de değinmiştik. Rivâyetin bu senedinin ravilerinde sadece Mansûr 'un sadûk olması ve hoca-talebe ilişkisinde bir sorunun bulunmaması vesilesiyle **hasen** olduğunu söyleyebiliriz.

3. Taberânî'nin İsnadları:

Birinci İsnad:

Taberânî<Muhammed b. Musenna<Uveyd b. Ebû İmran<Ebû İmran<Enes b. Malik<Hz. Peygamber senesinde⁴⁵⁴:

⁴⁴⁹ Ebû Ya'la, Müsned, VII, 197, (4183),

⁴⁵⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 170; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 173; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 542; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 159.

⁴⁵¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 106; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 330; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 223,

⁴⁵² İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 1

⁴⁵³ Bezzâr, *Bahru'l-Zehhar Müsnedü'l-Bezzâr*, XIV, 12 (Hadis No:7396).

⁴⁵⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, V, 328, (5453).

Muhammed b. Müsenna (ö. 252/866): Ebû Hâtim, İbn Hibbân tarafından sika görülürken; İbn Hacer sika olduğunu nakleder.⁴⁵⁵

Uveyd b. Ebû İmran el-Cevnî (ö. ?): Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân zayıf olduğunu nakletmiştir.⁴⁵⁶

Ebû İmran el-Cevnî (ö. 123/740): Yahyâ b. Maîn, Darekutnî, İbn Hibbân, Zehebî, İbn Sa'd ve İbn Hacer'e göre sika iken; Ebû Hâtim salih olduğunu belirtmiştir.⁴⁵⁷

Böylelikle hoca-talebe ilişkisi yönünden senedin muttasıl olmasıyla beraber içerisinde zayıf bir ravi bulunmasından ötürü **zayıf** olduğu ortaya çıkmaktadır.

İkinci İsnad:

Taberânî<Muhammed b. Muhammed el-Cuzû'i<Müsedded<Ali b. Ca'd<Amr b. Dinar<Enes b. Malik<Hz. Peygamber senetli⁴⁵⁸ hadisin ricaline baktığımızda ise ele almadığımız;

Muhammed b. Muhammed el-Cuzû'i (ö. ?): Salahuddin es-Safedî salih ve sika biri olduğunu bildirmiştir.⁴⁵⁹

Müsedded önceden de zikrettiğimiz gibi sikadır.

Ali b. el-Ca'd (ö. 230/844): Abdulhalik b. Mansûr , İbn Kani' , Darekutnî ve İbn Hacer tarafından sika kabul edilirken; Nesâî tarafından sadûk olarak kabul edilir.⁴⁶⁰

Amr b. Dinar (ö. 126/743): Ebû Hâtim, İbn Hibbân, İbn Hacer, İbn Uyeyne tarafından sika kabul edilmiştir.⁴⁶¹

Araştırmamız sonucunda Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Evsat'ında* bulunan bu senedin muttasıl olması ve ravilerinin sika olması hasebiyle **sahih** olduğu anlaşılmaktadır.

⁴⁵⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 95; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 111; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 359; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 687.

⁴⁵⁶ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 191.

⁴⁵⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 346; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 117; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 297; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 609.

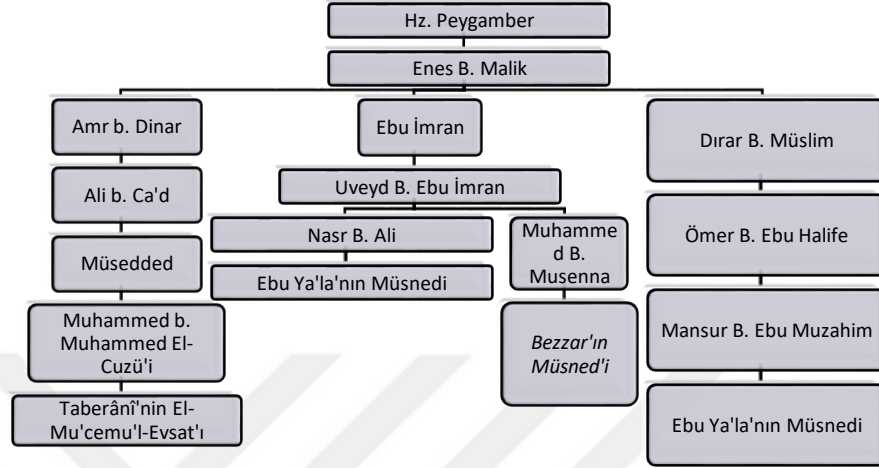
⁴⁵⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, V, 328.

⁴⁵⁹ Salahuddin es-Safedî, *Kitabu'l-Vafl Bi'l-Vefeyât*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabiyyi, 2000 Beyrut, I, 101.

⁴⁶⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 178; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 1; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 341; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 146.

⁴⁶¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VI, 231; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 167; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 5; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 268.

Rivâyetin senetlerine baktığımız zaman üç tarikten gelen senedin ikisinin sahih; Ebû İmran kanalıyla gelen hadisin ise zayıf olduğu görülmektedir. Böylelikle hadisin sahih olduğu sabit olup; zayıf rivâyetin de sahih senetlerle desteklenerek **hasen li gayrihi** mertebesine çıktığını söyleyebiliriz. Rivâyetin senet şeması aşağıdaki şekildedir:

ن

2.4.7.2. Ebû Hureyre'nin Rivâyeti

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا يُحَافِظُ عَلَى صَلَاةِ الضُّحَى إِلَّا أَوَّابٌ». قَالَ: «وَهِيَ صَلَاةُ الْأَوَّابِينَ».

Ebû Hureyre'den gelen rivâyette Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *Duhâ namazına ancak ibâdete düşkün kimseler devan eder. O ibâdete düşkün olanların namazıdır.*⁴⁶²

Hadisi İbn Huzeyme, Taberânî⁴⁶³ ve Hakim⁴⁶⁴ rivâyet etmektedir. Şimdi bu senetleri teker teker ele alalım:

1. İbn Huzeyme'nin İsnadı:

İbn Huzeyme<Muhammed b. Yahyâ<İsmail b. Abdullah b. Zürrare er-Rakkâ<Hâlid b. Abdullah<Muhammed b. Amr<Ebû Seleme<Ebû Hureyre<Hz. Peygamber senedinde⁴⁶⁵:

⁴⁶² İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 228 Hadis No: 1224.

⁴⁶³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I, 49, Hadis No: 127.

⁴⁶⁴ Hakim, *el-Müstedrek*, I, 459, Hadis No: 1182.

⁴⁶⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, II, 228 Hadis No: 1224.

Muhammed b. Yahyâ (ö. 252/866): İsmail b. Abdullah'tan hadis almış olup İbn Ebî Hâtim, İbn Hibbân, Nesâî sika olduğunu beyan eder.⁴⁶⁶

İsmail b. Abdullah b. Zürrare er-Rakkî (ö. 246/860): İbn Hibbân sika raviler arasında sayarken: Mizzi de sika olduğunu nakleder.⁴⁶⁷

Hâlid b. Abdullah el-Vâsitî (ö. 182/798): İbn Ebî Hâtim'in açıklamasına göre sika olduğunu görürüz. Bunun yanında Ahmed b. Hanbel kendisinin Müslümanların en iyilerinden olduğunu, kendi ağırlığı miktarınca gümüşü Allah yolunda infak ettiğini ifade eder.⁴⁶⁸

Muhammed b. Amr (ö. 144/761): Ebû Hâtim, İbn Hibbân sika olduğunu söylerken: İbn Hacer de sika olduğunu nakleder.⁴⁶⁹

Ebû Seleme (ö. 104/722): Ebû Hâtim, İbn Hacer ve Zehebî'nin açıklamalarına göre sika olduğunu görürüz.⁴⁷⁰

Hadisin senetlerindeki ravilerin sika; hoca-talebe ilişkisi açısından muttasıl olması vesilesiyle sahih bir hadis olduğunu söyleyebiliriz. Hadisin isnad şeması ise şu şekildedir:

2. Taberânî'nin İsnadı:

Taberânî<Ali b. Said Er-Râzî<Nuh b. Enes Er-Râzî<Amr b. Humran<Muhammed b. Amr<Ebû Seleme<Ebû Hureyre<Hz. Peygamber senedinde⁴⁷¹:

Amr b. Humran (ö. ?): Ebû Hâtim Râzî'ye göre salihu'l-hadis, İbn Hacer sadûk olduğunu bildirir.⁴⁷²

Nuh b. Enes er-Râzî (ö. ?): Ebû Hâtim tarafından 'sadûk' ifadesiyle vasıflanmıştır. İbn Hibbân ise sika raviler arasında saymıştır.⁴⁷³

⁴⁶⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 125; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 115; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 617.

⁴⁶⁷ Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 119; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 100.

⁴⁶⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III, 340, Bkz. Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 99.

⁴⁶⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 30; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 377; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 212; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 662.

⁴⁷⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, V, 93; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 1; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXIII, 370; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 531.

⁴⁷¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I, 49, Hadis No: 127.

⁴⁷² Ebû Hâtim tarafından 'salihu'l-hadis' olarak tanımlanmıştır. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 227.

⁴⁷³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 489; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 211.

Ali b. Said er-Râzî (ö. ?): Ebû Hâtim sika olduğunu söylemiştir. ⁴⁷⁴

Bu açıklamadan anlaşıldığına göre hadisin Taberânî'nin rivayet ettiği tarikin hasen derecesinde olduğunu söyleyebiliriz.

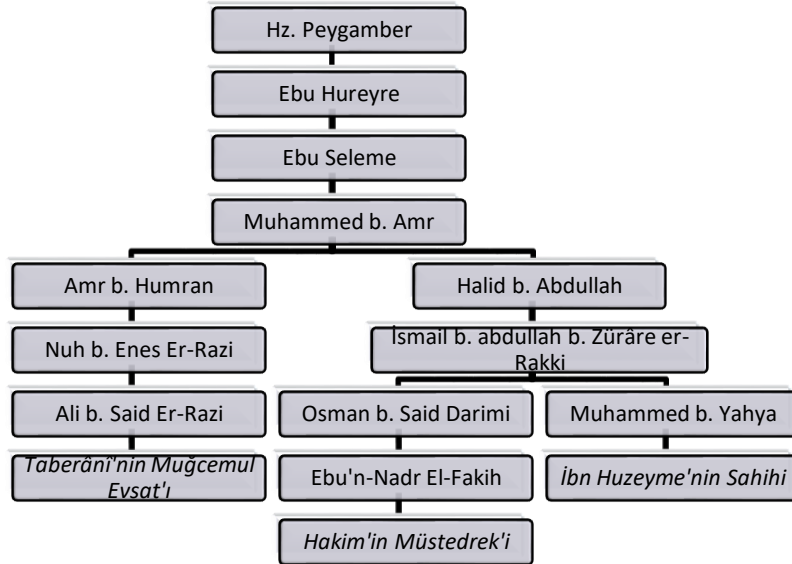
Hâkim'in İsnadı:

Hâkim<Ebû'n-Nadr el-Fakih<Osman b. Said Darimî<İsmail b. Abdullah b. Zürrare Er-Rakkî<Hâlid b. Abdullah<Muhammed b. Amr<Ebû Seleme<Ebû Hureyre<Hz. Peygamber senedinde⁴⁷⁵ ele almadığımız;

Ebû'n-Nadr el-Fakih (ö. ?): Asıl adı Muhammed b. Abdullah b. Müsenna'dır. Ebû'n-Nadr el-Fakih lakabıyla anılmaktadır. İbn Ebî Hâtim, kendisinin sadûk ve sika olduğunu nakleder. ⁴⁷⁶

Osman b. Said Darimî (ö. ?): İbn Hibbân sika raviler arasında sayar. ⁴⁷⁷

Bu açıklamalara binaen Müstedrek'te geçen bu senedin muttasıl olup ravilerinin sika olması vesilesiyle **sahih** bir sened olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında Hâkim'in Müslim'in şartlarına uyan bir hadistir. Ama rivayet etmemiştir.' şeklindeki beyanı da mevcuttur.

⁴⁷⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 377.

⁴⁷⁵ Hakim, *el-Müstedrek*, I, 459, Hadis No: 1182.

⁴⁷⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 305.

⁴⁷⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 455.

2.4.7.3. Zeyd b. Erkam'ın Rivayeti

عَنِ الْقَاسِمِ الشَّيْبَانِيِّ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمٍ، رَأَى قَوْمًا يُصَلُّونَ مِنَ الصُّحَى، فَقَالَ: أَمَا لَقَدْ عَلِمُوا أَنَّ الصَّلَاةَ فِي غَيْرِ هَذِهِ السَّاعَةِ أَفْضَلُ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «صَلَاةُ الْأَوَّابِينَ حِينَ تَرْمَضُ الْفِصَالُ»

Kasım Eş-Şeybânî'dan rivayet edildiğine göre Zeyd b. Erkam Duhâ namazı kılan bir topluluk gördü ve “Siz bilmiyor musunuz ki bu vaktin dışında kılınan namaz daha hayırlıdır. Hz. Peygamber “Abid kimselerin namazı deve yavrularının ayağı yandığı zamandır.’ diye.” dedi.⁴⁷⁸

Hadisi Tayâlisî, Ahmed b. Hanbel, Müslim rivayet etmiştir. Şimdi bu tarikleri inceleyelim:

1. Tayâlisî'nin İsnadı:

Hişâm ed-Destuvâî<el-Kasım Şeybânî<Zeyd b. Erkam<Hz. Peygamber senesinde⁴⁷⁹ yer alan:

Hişâm ed-Destuvâî (ö. 154/770): Yahyâ b. Maîn, Yezid b. Heysen, İbn Hibbân, İclî ve Zehebî'ye göre sikadır. İbn Hacer de araştırma sonucunda sika olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁰

Yahyâ b. Saîd (ö. 146/763): İbn Mahrez, Ebû Hâtim Râzî, Ebû Zür'a Râzî, Nesâî, İclî ve İbn Hacer'in araştırmasına göre sikadır.⁴⁸¹

Züheyr b. Harb (ö. 234/848): Yahyâ b. Maîn, İbn Hibbân, Ebû Hâtim Râzî, Zehebî, İbn Vadda' ve İbn Kani'ye göre sikadır. İbn Hacer de sika olduğu bilgisine ulaşmıştır.⁴⁸²

2. Ahmed b. Hanbel'in İsnadları:

Birinci İsnad:

⁴⁷⁸ Tayalisî, *Müsned*, II, 66; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 22, Hadis no: 19271,19319; Müslim, *Müsfirîn*, 19.

⁴⁷⁹ Tayalisî, *Müsned*, II, 66.

⁴⁸⁰ İbn Ebu Hatim, *El-Cerh ve 't-Ta'dil*, IX, 59; İbn Hibban, *Es-Sikât*, VII, 569; El-Mizzi, *Tezhibü'l-Kemal*, XXX, 215; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tezhib*, IV, 372.

⁴⁸¹ İbn Ebû Hâtim *El-Cerh ve 't-Ta'dil*, IX, 150; İbn Hibbân, *Es-Sikât*, VII, 611; El-Mizzi, *Tezhibü'l-Kemal*, c. 31 s. 329; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tezhib*, IV, 357.

⁴⁸² İbn Ebû Hâtim, *El-Cerh ve 't-Ta'dil*, III, 591; İbn Hibbân, *Es-Sikât*, VIII, 256; El-Mizzi, *Tezhibü'l-Kemal*, IX, 402; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tezhib*, I, 637.

Veki'<el-Kâsım Şeybânî<Zeyd b. Erkâm<Hz. Peygamber senedinde⁴⁸³ bulunan her ravinin daha önceden de değindiğimiz gibi sika olmasından dolayı **sahih** bir senettir.

İkinci İsnad:

Yine Ahmed b. Hanbel'in Said tarikiyle naklettiği Said<Abdulvehhab<el-Kâsım Şeybânî<Zeyd b. Erkâm<Hz. Peygamber senedinde⁴⁸⁴ bulunan her ravinin daha önceden de değindiğimiz gibi sika olmasından dolayı sahih bir senettir. Böylelikle yaptığımız senet tenkidinde hoca-talebe ilişkisi açısından kopukluk olmaması ve ravilerinin sika olması hasebiyle sahihtir.

3. Müslim'in İsnadı:

İbn Nümeyr, İsmail İbn Uleyye<Eyyüb b. Ebi Temîme Sehtiyânî<el-Kâsım Şeybânî<Zeyd b. Erkâm<Hz. Peygamber senedindeki⁴⁸⁵:

İsmail İbn Uleyye (ö. 194/809): İshak b. Mansûr , Ebû Hâtim Râzî, Nesâî, İbn Hibbân, İbn Kattân ve İbn Hacer'e göre sikadır.⁴⁸⁶

İbn Nümeyr (ö. 234/848): Ebû Hâtim Râzî, Ebû Zür'a Râzî, Nesâî, İclî ve İbn Hacer'e göre sikadır.⁴⁸⁷

Eyyüb b. Ebî Temime Sehtiyânî (ö. 132/749): Nesâî, İbn Hibbân, İbn Mehdi'ye göre sikadır. İbn Hacer de sika olduğu bilgisine ulaşmıştır.⁴⁸⁸

el-Kasım Şeybânî (ö. ?):, Ebû Hâtim Râzî'ye göre sadûktur. Nesâî hadisi zayıftır dese de Ebû Hâtim Râzî "hadisleri bazen muzdarip oluyor. Bana göre sadûktur." demesi sadûk olmasını kuvvetlendiriyor.⁴⁸⁹

Sonuç olarak ele aldığımız tariklerin hoca-talebe ilişkisinde herhangi bir kopukluğa rastalanmaması, ravilerinin sika olması ve metinler arasında herhangi bir şâz duruma

⁴⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 22, Hadis no: 19271,19319.

⁴⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 22, Hadis no: 19271,19319

⁴⁸⁵ Müslim, *Müsfirîn*, 19.

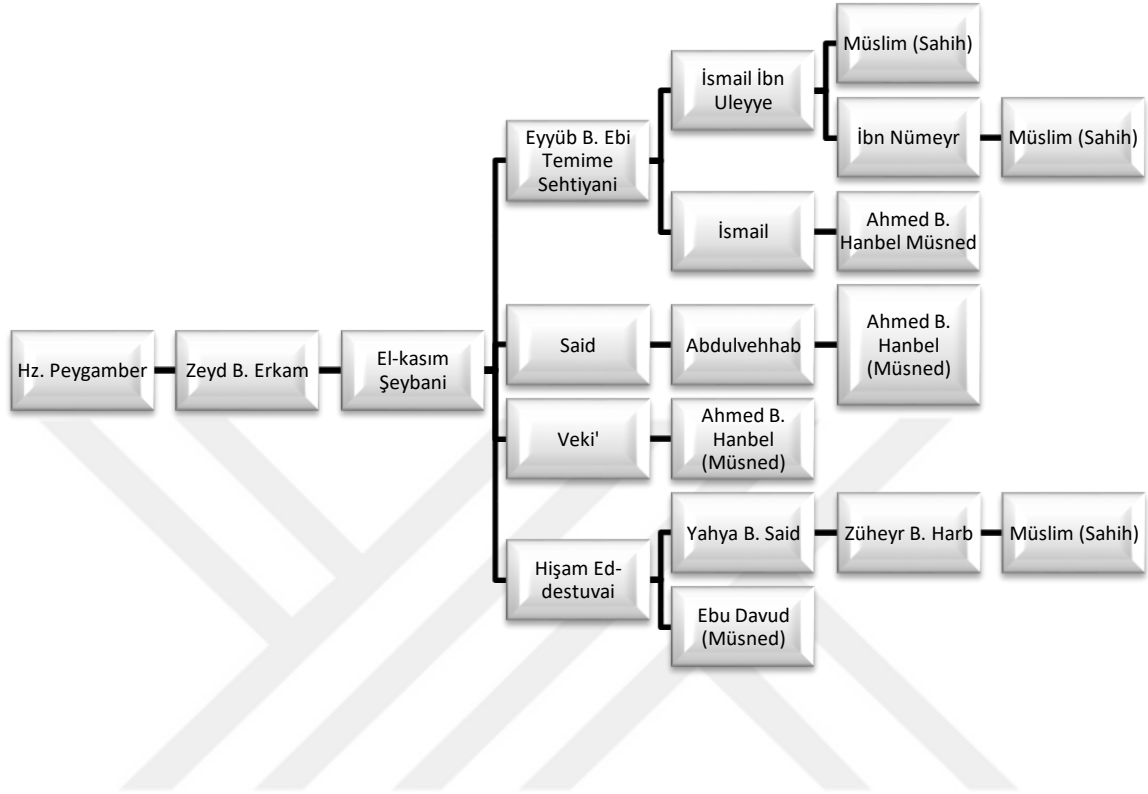
⁴⁸⁶ İbn Ebû Hâtim *El-Cerh ve't-Ta'dil*, II,153; İbn Hibbân, *Es-Sikât*, VI, 44; El-Mizzî, *Tezhibü'l-Kemal*, III, 23; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tezhib*, I, 140.

⁴⁸⁷ İbn Ebû Hâtim *El-Cerh ve't-Ta'dil*, IX, 59; İbn Hibbân *Es-Sikât*, VII, 569; El-Mizzî, *Tezhibü'l-Kemal*, XXV, 566; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tezhib*, III,618.

⁴⁸⁸ İbn Ebû Hâtim, *El-Cerh ve't-Ta'dil* II 255; İbn Hibbân, *Es-Sikât*, VI, 53; El-Mizzî, *Tezhibü'l-Kemal*, III, 457; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tezhib*, I, 200.

⁴⁸⁹ Bkz. El-Mizzî, *Tezhibü'l-Kemal*, c. 23 s. 399, İbn Hacer, *Tehzibu't-Tezhib*, c. 3 s. 416, İbn Ebû Hâtim, *El-Cerh ve't-Ta'dil* c. 7 s. 114, İbn Hibban, *Es-Sikât*, c. 5 s. 305.

ratlanmaması vesilesiyle hadisin **sahih** olduğunu söyleyebiliriz. İlgili rivayet dört kanaldan bize ulaşmış olup hadisin senet şeması aşağıdaki gibidir:

Evvâbin namazı, zikredilen rivayetlerde duhâ namazı için kullanılabildiği gibi bazı rivayetlerde ve bazı alimlerin beyanına göre akşam ile yatsı namazı arasında kılınan nâfile namaz için de kullanılabilmektedir. Bu sebepten dolayı alimlerin kullanımlarına değindikten sonra konuyla alakalı görüşümüzü belirtmeyi uygun bulmaktayız.

Aliyyü'l-Kârî, “Din kolaylıktır. Kim onu zorlarsa din ona galip gelir. Bu yüzden orta yolu tutun, Allah’a yaklaşın bunu yaparken de gündüzün başında ve sonunda bunun yanında geceleyin kılacağınız namazlarla yardım dileyin” hadisini⁴⁹⁰ şerh ederken “geceleyin” ifadesinin anlamı hususunda bir görüşün akşam namazından sonra kılınan evvâbin namazı olduğunu beyan etmektedir. Yani akşam ile yatsı arasında kılınan namazın “evvâbin” diye isimlendirildiğini bildirmektedir.⁴⁹¹

Enver Şah Keşmirî, insanlar arasındaki akşam namazından sonra kılınan namazın “evvâbin” olarak isimlendirilmesiyle alakalı hiçbir hadisin sahih olmadığını ancak akşam

⁴⁹⁰ Buhârî, İman, 28.

⁴⁹¹ Ali Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtih*, III, 354.

namazından sonra kılınan dört rekâtlık namazın sahih yolla bize ulaştığını beyan eder.⁴⁹² Böylelikle Keşmirî'nin akşam vaktinden sonraki namazın “evvâbin” olarak isimlendirilmesinin temellendirilmeden söylenen bir görüş olduğunu naklettiğini anlamış oluruz.

Mübarekfûrî, akşam vaktinden sonraki namazın “gaflet namazı” olarak isimlendirilmesinin Şafii mezhebine ait olduğunu bunun yanında Ali Kârî'den ise efdal olan isimlendirmenin “evvâbin namazı” şeklinde olduğunu nakleder. Muhammed b. Nasr, Hz. Peygamber'den mursal olarak “Kim akşam ile yatsı arasında nâfile kılsa o namaz evvabin namazıdır.” rivayetinde bulunur.⁴⁹³ Mübarekfûrî'ye göre ise bu durum duhâ namazının evvâbin namazı olarak kabul edilmesine engel bir durum teşkil etmemektedir.⁴⁹⁴ Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere her iki namaz evvâbin namazı olarak isimlendirilebilir. Ama duhâ namazıyla alakalı rivayetlerin daha sahih olması sebebiyle duhâ namazının “evvâbin” olarak tanımlamanın daha sahih olacağını söylememiz de mümkündür.

“Evvâb” ifadesi ‘mâsiyetten uzak durma ve tövbe ile Allah’a çokça dönen’ demektir.⁴⁹⁵ Aynî, duhâ namazı adına açtığı fasıllar arasında “Duhâ namazı Hz. Peygamber (s.a.s) üzerine vacip mi yoksa müstehab mı?” sorusuna “bazıları vaciptir dese de Hz. Âişe'nin bazen terkettiği ve hiç kılmadığını söylediği rivayet bu görüşü nefyetmektedir.” dedikten sonra şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

«صَلَاةُ الْأَوَائِبِينَ حِينَ تَرْمَضُ الْفِصَالُ» lafzıyla bize ulaşan hadisin rivâyet edilen tüm metinlerine baktığımız zaman şu şekilde bir metin ortaya çıkmaktadır:

“Zeyd b. Erkam Kuba Mescid’inde vaaz dinleyen insanları gördü. İnsanlar güneş doğunca hemen ayağı kalkıp duhâ namazı kıldılar. O vakitte insanların duhâ namazını kıldıklarını görünce, “Siz bilmiyor musunuz ki bu vaktin dışında kılınan namaz daha hayırlıdır. Hz. Peygamber (s.a.s), Kuba ehlini bu vakitte duhâ namazı kılar halde gördüğü zaman ‘Abid kimselerin namazı güneş ufuktan ayrıldığı zamandır.’ diye buyurdu.” dedi.”

Bütün metinleri bir araya getirdiğimiz zaman yukarıda verdiğimiz varyantta ortaya çıkan “Acaba hangi vakitte kılıyorlardı da duhâ namazının o vakitten daha hayırlı olduğunu

⁴⁹² Muhammed Enver Şah Keşmirî, *el-Arfü’s-Şeziyy*, Dâr-u İhyai’t-Türâsi’l-Arabi, Beyrut 2004, I,409.

⁴⁹³ Beyhakî Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003, Cimâ-u Ebvâbi Salâti’t-Tetavvu’ ve Kıyâmu Şehr-i Ramazân, 58, III, 29, (4750).

⁴⁹⁴ Ebû’l-Hasan Mübarekfûrî, *Mir’atü’l-Mefâtiḥ*, Dâru’l-Buhûsi’l-İslâmiyye, IV, 161.

⁴⁹⁵ Ali el-Kârî, *Mirkâtü’l-Mefâtiḥ*, III, 360.

söyledi?” gibi bir sorunun da cevabı ortaya çıkmış oluyor. Yani Zeyd b. Erkam güneş doğduğunda kıldıklarından ötürü bu şekilde bir ifade kullanmıştır. Bunun yanında hadisin metinlerine tekrar göz attığımızda mananın değişmesine sebep olmayan lafzi farklılıklardan başka herhangi bir farklılığın bulunmadığı görülmektedir.

2.4.8. Duhâ Namazı Kılanın Rızkına Allah Teâla'nın Kefil Olması Rivayeti

Her nâfilenin bir ecri ve mâhiyeti vardır. Bu manada duhâ namazı hakkında Hz. Peygamber'in (s.a.s) de beyan ettiği gibi kılan kimseyi koruyan bir mâhiyete sahip olduğu anlaşılmaktadır. İlk nakleden Ahmed b. Hanbel'in rivayeti şu şekildedir:

عَنْ نُعَيْمِ بْنِ هَمَّارِ الْعَطْفَايِيِّ ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: " يَا ابْنَ آدَمَ لَا تَعْجِزْ

عَنْ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ أَكْفِكَ آخِرَهُ "

Nuaym b. Hemmâr'dan rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu: “Allah Teâla, ‘Ey Ademoğlu! Günün başındaki dört rekâatten aciz kalma ki günün sonunda sana yeteyim.’ diye buyurdu.”⁴⁹⁶

Hadisi Ahmed b. Hanbel, Dârimî, Ebû Dâvud ve Tirmizî rivayet etmektedir. Şimdi bu senetleri ele almaya başlayalım:

1. Ahmet b. Hanbel'in İsnadları,

Birinci İsnad

Ebû'd-Derdâ'dan gelen bu rivayet aynı zamanda Nuaym b. Hemmar'dan da rivayet edilmiştir. Her iki sahableden gelen rivayetlerin senetlerine baktığımız zaman:

Ahmet b. Hanbel'in Abdurrahman b. Mehdi<Muaviye b. Salih<Ebû'z-Zâhir<Kesir b. Mürre<Nuaym b. Hemmar<Hz. Peygamber senedindeki⁴⁹⁷:

Abdurrahman b. Mehdi (ö. 198/813): İbn Cüneyd “O’ndan daha sağlam hadisçi görmedim” der. Ali b. Medînî ise yine Abdurrahman b. Mehdi hakkında aynı anlama gelen

⁴⁹⁶ Ahmet b. Hanbel, XXXVII, 137-143 (27480, 27550), Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen*, Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000, II, 909, (1492); Ebû Davud., *Salât*, 300, Tirmizî, *Vitr*, 15.

⁴⁹⁷ Ahmet b. Hanbel, XXXVII, 137-143 (27480, 27550).

övücü ifadeler kullanır. Ebû Hâtim Râzî, Zehebî ve Ebû Ya'la Halili ise imam ve sika olduğunu beyan eder.⁴⁹⁸

Muaviye b. Salih (ö. 170/786): Nesâî, İbn Hibbân, Ebû Zür'a Râzî, Bezzar tarafından sika kabul edilirken; Ebû Hâtim salihul-Hadis olarak görmüş ve hadisin yazılıp delil olamayacağını söylemiştir. İbn Hacer ise araştırmasının sonucunda sadûk olduğunu beyan etmiştir. Bkz..⁴⁹⁹

Ebû'z-Zahiriyye Hudeyr b. Küreyb (ö. 129/746): Nesâî, İclî, İbn Hibbân, Zehebî, İbn Sa'd sika olduğunu söyler. İbn Hacer sadûk olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰⁰

Kesir b. Mürra (ö. 80/699): Nesâî kendisinde bir beisin olmadığını, İclî, Zehebî, İbn Sa'd ve İbn Hibbân sika olduğunu ifade etmişlerdir. İbn Hacer de sika olduğunu beyan etmiştir.⁵⁰¹

Yine hoca-talebe ilişkisine baktığımız zaman herhangi bir kopukluğun olmadığı anlaşılmaktadır. Bu açıklamalardan yola çıkarak muttasıl ve ravilerinin sika olması vesilesiyle bu senedi sahih olarak değerlendirebiliriz.

İkinci İsnad:

Yine Ahmet b. Hanbel<Velîd b. Müslim<Said b. Abdulaziz<Mekhûl<Nuaym b. Hemmar<Hz. Peygamber senedine⁵⁰² baktığımız zaman ele almadığımız:

Mekhûl ve Velîd b. Müslim'in daha önceden sika olduğunu söylemiştik.⁵⁰³

Said b. Abdulaziz (ö. 167/783): İshak b. Mansûr , İbn Mahrez, Nesâî, İclî, İbn Hacer, Ebû Hâtim Râzî ve İbn Sa'd sika olduğunu nakletmişlerdir.⁵⁰⁴

Hoca-talebe ilişkisine baktığımız zaman ise senette herhangi bir kopukluğun olmadığı görülmektedir. Böylelikle Ahmet b. Hanbel'in *Müsned'i* ve Ebû Dâvud'un

⁴⁹⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 288; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 373; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVII, 430; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 556.

⁴⁹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 382; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 470; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 186; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 108.

⁵⁰⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 295; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 183; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 491; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 366.

⁵⁰¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 157; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 332; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 158; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 466.

⁵⁰² Ahmet b. Hanbel, XXXVII, 137-143 (27480, 27550).

⁵⁰³ "Duhâ Namazı İçin Yola Çıkana Umre Sevabının Verilmesi" başlığı altında ele almıştık.

⁵⁰⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 42; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 369; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 539; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 31.

Sünen 'inde geçen bu senedin de muttasıl olması ve ravilerinin sika olması vesilesiyle sahih olduğu anlaşılmaktadır. Şuayb Arnaut diğer iki senedin

2. Tirmizî'nin İsnad:

Tirmizî<Ebû Cafer es-Simnânî<Ebû Müshir<İsmail b. Ayyâş<Bahir b. Sa'd<Hâlid b. Ma'dân<Cübeyr b. Nüfeyr<Ebû'd-Derdâ<Hz. Peygamber senedine baktığımız zaman ise;

Ebû Câfer Es-Simnânî (ö. 225/839): Ebû Hâtim, İbn Hibbân sika olduğunu söylerken; İbn Hacer ve Mizzî sika olduğuna dair nakillerde bulunur.⁵⁰⁵

Ebû Müshir (ö. 218/933): Ebû Hâtim, İbn Hibbân sika olduğunu söylerken; İbn Hacer ve Mizzî sika olduğuna dair nakillerde bulunur.⁵⁰⁶

İsmail b. Ayyâş önceden de değindiğimiz gibi sikadır.⁵⁰⁷

Bahîr b. Sa'd (ö. ?): Ebû Hâtim, İbn Hibbân sika olduğunu söylerken; İbn Hacer ve Mizzî sika olduğuna dair nakillerde bulunur.⁵⁰⁸

Hâlid b. Ma'dân (ö. 108/726): Ebû Hâtim, İbn Hibbân sika olduğunu söylerken; İbn Hacer ve Mizzî sika olduğuna dair nakillerde bulunur.⁵⁰⁹

Cübeyr b. Nüfeyr (ö. 80/699): Ebû Hâtim, İbn Hibbân sika olduğunu söylerken; İbn Hacer ve Mizzî sika olduğuna dair nakillerde bulunur.⁵¹⁰

Hoca-talebe ilişkisine baktığımız zaman ise senette herhangi bir kopukluğun olmadığı görülmektedir. Tirmizî'nin *Sünen 'inde* geçen hadisin muttasıl olması ve İsmail b. Ayyâş'ın hafızasında ufak bir problemin bulunması sebebiyle sadûk olmasından dolayı **hasen** olduğu ve Nuaym b. Hemmam'dan gelen rivayetle sahih li-gayrihî makamına yükseldiğini söyleyebiliriz.

⁵⁰⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, VII, 230; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 13; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 533.

⁵⁰⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, VI, 29; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 408; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 369; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 466.

⁵⁰⁷ "Duhâ Namazı İçin Yola Çıkana Umre Sevabının Verilmesi" başlığı altında ele almıştık. s.

⁵⁰⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, II, 412; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 115; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 20; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 213.

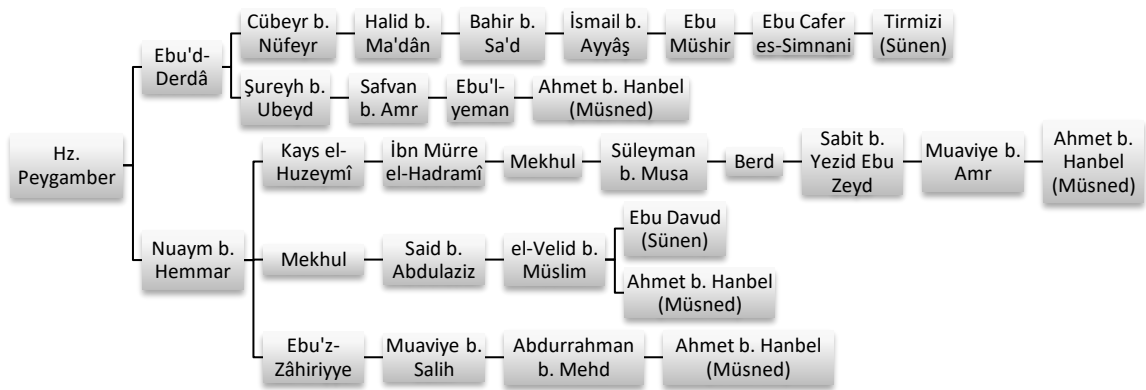
⁵⁰⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, III, 351; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 169; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VIII, 167; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 532.

⁵¹⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, II, 512; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 111; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 509; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 292.

Hadisin metin farklılıklarına baktığımız zaman sıhhatini engelleyecek bir değişikliğin olmadığı anlaşılacakla beraber senedin sıhhatine göre hangi varyantın mahfuz olduğunu belirlemeye çalışacağız. Nuaym b. Hemmar'ın rivayet ettiği hadis, manasını verdiğimiz şekliyle gelirken; Mehkûl tarikiyle gelen rivayette (لَا تُعْجِزُ عَنْ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ) ibaresi yerine (صَلَّى لِي أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ) yani “benim için dört rekât kıl” ifadesi kullanılmaktadır. Yine Mehkûl'un içinde bulunduğu başka bir senette ise aynı ibare (لَا تُعْجِزُنِي مِنْ أَرْبَعِ رَكَعَاتٍ) yani “beni mahrum bırakma” şeklinde gelmiştir. Bahîr b. Said yoluyla gelen başka bir senette ise aynı ifade (اركع) lafzıyla gelmiştir. Nuaym b. Hemmâr'dan gelen rivayetlerde başka bir farklılık bulunmamaktadır.

Ebû Derdâ'dan gelen rivayetlere baktığımız zaman ise *Ahmet b. Hanbel'in Müsned'inde* geçen varyantta (لَا تُعْجِزُن) şeklinde fiilin sonunda nun-u tekit bulunmaktadır. Şuayb Arnaut ise *Ahmet b. Hanbel'in Müsned'indeki* tahkikinde ise nun-u tekidin bulunmadığını ifade eder. *Tirmizî'nin Sünen'inde* ise (اركع) lafzıyla gelmiştir.

Tüm açıklamalardan Ebû Derdâ ve Nuaym b. Hemmân'ın rivayet ettiği hadisin **sahih** olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Ahmet b. Hanbel de hadisleri rivayet ettikten sonra sahih olduğunu beyan etmiştir. Şuayb Arnaut, Elbânî ve Nevevî de hadisin sahih olduğunu nakletmiştir. Hadisin senet tenkidini ele alırken senet şemasını görmemiz hadisin daha iyi anlaşılmasına vesile olacaktır:

Hadiste geçen (مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ) yani “gündüzün ilk vaktinde” ifadesinin manası hususunda muhaddis alimler ihtilafa düşmüştür. Bazı ulemâ bu rekâtları duhâ namazına hamlelerken; bazıları ise gündüzün güneşin doğup batması arasındaki vakit olduğunu kabul ederek gündüzün tümüne hamletmektedir. Ama Tirmizî ve Ebû Davûd’un bu hadisi duhâ namazına delil olarak kullanması murad edilen manasında duhâ namazı olduğunu göstermektedir.⁵¹¹ Aynî ve İbn Hacer de Buhârî üzerine yazdıkları şerhlerde bu hadisi duhâ namazına delil olarak saymıştır. Bazı alimler ise gündüzün fecrin doğmasıyla başladığını kabul ederek bu dört rekâtlık namazın sabah namazının ikişer sünneti ve farzı olduğunu beyan etmişlerdir. Nitekim bazı lügat alimlerine göre de bu şekildedir. Bunun yanında bazı lügat alimlerine göre güneşin doğması ile başladığını kabul ederek duhâ namazı olduğunu söylemiştir. Ama en iyi görüşün oruçta da baz alınan fecrin doğmasıdır.⁵¹²

Bu hadis hakkında görüşünü bildiren İbn Teymiye, kendisine göre buradaki namazın sabah namazı ve sünneti olduğunu beyan etmiştir. İbn Kayyim, İbn Teymiye’nin bu sözü ile hadiste zikredilen namazın duhâ namazı olduğunu söyleyenlerin görüşünü reddetmiştir.⁵¹³ Bazı alimler ise buradaki namazın duhâ namazı olduğunu Ğaylaniyyât’ta merfu olarak rivayet edilen şu hadisin desteklediğini ifade etmiştir:

“Hiçbir kul yoktur ki duhâ namazını kıлып daha sonradan terk etmesinde yaptığı bu amel Allah’a ulaşmış duhâ namazı ‘Ya Rabbi, bu beni korudu, sen de onu koru’ demesin. Eğer terkederse ‘Ya Rabbi, bu kulun beni zayi etti, sen de onu zayi et’ der.”⁵¹⁴

Bu hadisle duhâ namazının meşru olduğuna delil getirmemiz, zikredilen dört rekâtin duhâ namazı olduğunu kabul etmemizle mümkündür. Çünkü hadisin siyakı gündüzü aslî manasında aldığımız zaman sabah namazı olduğuna da delalet etmektedir. Bu şekilde Hz. Peygamber’in (s.a.s) “Sabah namazını kılan Allah’ın zimmetindedir.” hadisiyle de uyuşmaktadır. Irâkî bu meselenin gündüze verilen manaya göre değiştiğini belirtmiştir. Meşhur olan görüş gündüzün fecrin doğmasından başlamasıdır. Bu durum da gündüzü fecrin doğmasından başlatsak da gündüzün evveline güneş doğduktan sonraki zaman da

⁵¹¹ Bedruddîn Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvud*, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 1999, V,187.

⁵¹² Aynî, *Umdetu’l-Kârî*, V,543-545, İbn Hacer *Fethu’l-Bârî*, V,587.

⁵¹³ İbn Kayyim, *Neylü’l-Evtâr*, III, 79

⁵¹⁴ Münâvî, *Feyzu’l-Kadir*, IV, 468.

girmektedir. Bu şekilde hadis ve meşhur olan tanımla hareket ederek bu dört rekâtın yine duhâ namazı olduğunu söyleyebiliriz.⁵¹⁵

Verilen görüşlere ve ulemânın hadisi kullandığı konu başlıklarına baktığımız zaman hadisin genelde sabah namazı olarak da duhâ namazı olarak da yorumlandığı görülmektedir. Bu ihtilafın sebebi ise gündüze verilen mananın değişmesidir. Bu minvalde alimlerin görüşlerine baktığımız zaman Ebû'd-Derdâ ve Nuaym b. Hemmâr'dan gelen hadisin duhâ namazına delil olmasına herhangi bir engel görülmemektedir ki Aynî ve İbn Hacer gibi alimlerin de bu yönde görüş sarfettiklerine şahit oluruz. Yine rivayet edilen metinler arasında sadece dört rekât zikredilip “selamla veya ikişer ikişer” şeklinde herhangi bir ayrıntıya girilmemesi hadiste zikredilen namazın duhâ namazı olduğu görüşünü kuvvetlendirdiğini söyleyebiliriz.

2.4.9. Mukim veya Seferî İken Duhâ Namazına Devam Edilmesi

Söz konusu rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazını kılmanın bir diğer faziletinden bahsetmektedir. Rivayet Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'inde nakledilmektedir. Rivayetin metni şu şekildedir:

حدثنا أبو شعيب عبد الله بن الحسن الحرَّاني، ثنا يحيى بن عبد الله البَابُلْتِيُّ، ثنا أيُّوب بن نُهَيْك الحلبِي أبو خالد الزُّهري مولى سعد ابن أبي وقَّاص، قال: سمعتُ عامرَ الشَّعْبِيَّ يقول: سمعتُ ابنَ عمر يقول: سمعتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يقول: «مَنْ صَلَّى الضُّحَى، وصَامَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنَ الشَّهْرِ، وَلَمْ يَتْرِكِ الوِتْرَ فِي سَفَرٍ وَلَا حَضْرٍ؛ كُتِبَ لَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ» .

Ebû Şuayb Abdullah b. Hasan<Yahyâ b. Abdullah Bablütî<Eyyüb b. Nehik<Amir Şa'bi<İbn Ömer'den gelen rivayette Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: Kim duhâ namazı kılar, ayda üçgün oruç tutar ve vitir namazını mukim veya seferî iken terketmezse kendisine bir şehid sevabı yazılır.⁵¹⁶

Ebû Şuayb Abdullah b. Hasan<Yahyâ b. Abdullah Bablütî<Eyyüb b. Nehik<Amir Şa'bi<İbn Ömer senesinde bulunan;

Ebû Şuayb Harrânî (ö. 295/): Musa b. Harun ve Zehebî tarafından “sadûk” kabul edilirken; İbn Hibbân, Dârekutnî -bazen hata yaptığını beyan ederek- sika kabul etmiştir.⁵¹⁷

⁵¹⁵ Muhammed b. Ali ŞMünânî, *Neylû'l-Evtâr*, Ürdün: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 2004, s. 505-509

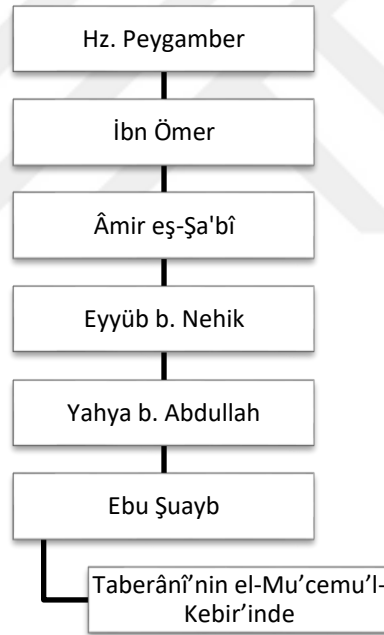
⁵¹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, XIII,74.

⁵¹⁷ Ebû Tayyip Mansuri, *İrşadü'l-Kâdî ve'n-Nâdî ilâ Terâcümi Şuyûhi't-Taberânî*, Riyad: Dâru'l-Keyyan, 2006, s. 371.

Yahyâ b. Abdullah (ö. ?): Babluttî, hakkında bazen mu'dal hadisler rivayet ettiği belirtilir. Bu maksada binaen İbn Hibbân tek kaldığı yerde kendisiyle delil getirilemeyeceğini bildirmiştir. Abdurrahman b. Ebi Hâtim ve Yahyâ b. Maîn de cerh edici ifadeler kullanmıştır.⁵¹⁸ Özet olarak İbn Hibbân'ın görüşü benimsenebilir.

Eyyüb b. Nehik Halebî (ö. ?): Ebû Hâtim Râzî münkeru'l-hadis olduğunu nakletmektedir.⁵¹⁹

Yaptığımız tahlil sonucunda tek senetle gelen rivayetin ravileri arasında zayıf ravilerin bulunmasından dolayı **zayıf** olduğunu söylememiz gerekmektedir. Bunun yanında amellerin faziletleri hususunda zayıf hadisin kullanılabilmesi için gerekli şartları içerisinde barındırdığını da söylememiz gerekmektedir. Nitekim senesinde yalanla itham edilen bir ravi bulunmamakta ve hadisin içeriğinde akîdeye dayanan bir konu bulunmamaktadır. Bu yüzden vaaz niyetiyle rivayet edilebilir. Rivayetin senet şeması şu şekildedir:

2.4.10. Değerlendirme

Duhâ namazının faziletine dair incelediğimiz hadislerden duhâ namazının, içerisinde şu faziletleri barındırdığını söyleyebiliriz:

⁵¹⁸ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXI, 410.

⁵¹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II,259.

Ebû Ümâme'den sahih olarak bize ulaşan habere göre bir kişi duhâ namazı için yola çıksa dahi umre sevabını elde etmektedir. Böylece duhâ namazının önemine dikkat çekilmiştir. Yine sahih yolla bize ulaşan rivayete göre duhâ namazı Hz. Peygamber'in (s.a.s) Ebû Hureyre'ye bizzat tavsiye ettiği güzel amellerden biridir. Öte yandan duhâ namazı gün içerisinde insanların mafsalları adetince sorumlulukların insanları üzerinden kalkmasına vesile olur. Yine Duhâ namazının korku (rahbe) ve umut (rağbet) ile beraber kılınmasının daha efdal olduğu sahih yolla bize ulaşırken; başka bir rivayette ise Duhâ namazının ibâdete düşkün olan bir kimsenin ibâdeti olduğu da sahih yolla bize ulaşmıştır. Diğer yandan duhâ namazının en faziletli vakti yavru develerin ayağının yandığı zaman olarak belirlenmiştir ki bu güneşin yükselmeye başladığı vakittir. Zayıf bir tarikte bize ulaşan bir hadiste ise Hz. Peygamber (s.s.s) Allah Teala'nın duhâ namazını kılan kimsenin rızıkına kefil olacağını bildirmektedir.

Bu bölüme kadar duhâ namazının Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından kılındığına, kılınma şekline, rekât sayısına ve faziletine dair hadisleri değerlendirmeye çalıştık. Sonuç olarak duhâ namazının Hz. Peygamber tarafından kılınan ve teşvik edilen bir namaz olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hadislerin yanında duhâ namazının sünnet olmadığına hatta bidat olduğuna delâlet eden rivayetler (veya görüşler) bulunmaktadır. Bir sonraki bölümde ise bu hadisleri tahlil etmeye çalışacağız.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DUHÂ NAMAZI İLE ALAKALI FARKLI RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İslam'daki birçok konu hakkında sahabe zamanında dahi farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu farklılığın sebebi kişilerin farklı zamanlarda bir takım ayrıntılara muttali olamaması iken: bazı zamanlarda ise aynı kişiden, konuya muttali olmadan önceki ve sonraki görüşlerinin bir arada nakledilmesidir. Bu durum duhâ namazında da böyledir. Farklı görüşler öne sürülmüş hatta bazı görüşlere göre bidat sayılmıştır. Bu bölümde duhâ namazı hakkındaki farklı görüşlerin nakledilip değerlendirilmesi üzerinde duracağız.

3.1.1. Ebû Bekre'den Gelen Rivayet

Söz konusu rivayet Ahmed b. Hanbel⁵²⁰, Darimî⁵²¹ ve Bezzâr⁵²² nakledilmektedir. İlk rivayet eden Ahmed b. Hanbel olduğu için o rivayeti ana metin olarak ele alalım:

⁵²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV,, 111. (Hadis No:20460).

⁵²¹ Dârimî, *Sünen*, II, 913, Hadis No:1497.

⁵²² Bezzâr, *Bahru'l-Zehhar Müsnedü'l-Bezzâr*, IX, 100 (Hadis No:3635).

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُعَاذٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنِي فُضَيْلُ بْنُ فَضَالَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرَةَ، قَالَ: رَأَى أَبُو بَكْرَةَ نَاسًا يُصَلُّونَ الصُّحَى، فَقَالَ: " إِنَّهُمْ لَيُصَلُّونَ صَلَاةَ مَا صَلَّاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَا عَامَّةُ أَصْحَابِهِ "

Ali b. Abdullah<Muâz b. Muâz<Şube<Fudayl b. Fadale, Abdurrahman b. Ebû Bekre'den şöyle nakleder ki: Ebû Bekre duhâ namazı kılan insanlar görmüş ve 'şüphesiz ki onlar Hz. Peygamber (s.a.s) ve ashabının kıldığı namazı kılmıyorlar.' demiştir.

Şimdi senetleri tek tek ele alalım:

1. Ahmet b. Hanbel, Darimî ve Bezzâr'ın İsnadı:

Ahmet b. Hanbel, Darimî ve Bezzâr'ın rivayet ettiği Ali b. Abdullah, Amr b. Ali<Muâz b. Muâz<Şu'be<Fudayl b. Fadâle<Abdurrahman<Ebû Bekre senedindeki⁵²³;

Amr b. Ali (ö. 249/863): Ebû Hâtim, sadûk olduğunu ve ama tedlis yapmasaydı o şekilde hüküm vereceğini nakletmektedir. İbn Hibbân sika kabul etmiştir. İbn Sa'd, İbn Hacer sika olduğunu beyan ederken çokça tedlis yaptığını da açıklamalarına eklerler.⁵²⁴

Ali b. Abdullah (ö. 234/848): Yahyâ b. Maîn, İbn Cüneyd'den kendisinin sadûk olduğunu rivayet eder. Nesâî, Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân sika kabul etmiştir. Ebû Zür'a Râzî sadûk oluşunda şüphesinin olmadığını ifade eder. İbn Hacer de kendisinin sika olduğunu beyan eder.⁵²⁵

Muâz b. Muâz (ö. 196/811): Ebû Hâtim Râzî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân, İbn Sa'd, İbn Hacer tarafından sika olarak kabul edilmiştir.⁵²⁶

Şu'be, önceden de bahsettiğimiz gibi sikadır.

Fudayl b. Fadale (ö. ?): Ebû Hâtim Râzî kendisinin (شيخ) olduğunu belirtip halini belirtmemiştir. Ali b. Medînî kendisinde sadece Şu'be'nin rivayet ettiğini bildirir. İbn

⁵²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV., 111. (Hadis No:20460); Dârimî, *Sünen*, II, 913, Hadis No:1497; Bezzâr, *Bahrü'l-Zehhar Müsnedü'l-Bezzâr*, IX, 100 (Hadis No:3635).

⁵²⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 124; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 188; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 470; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 245.

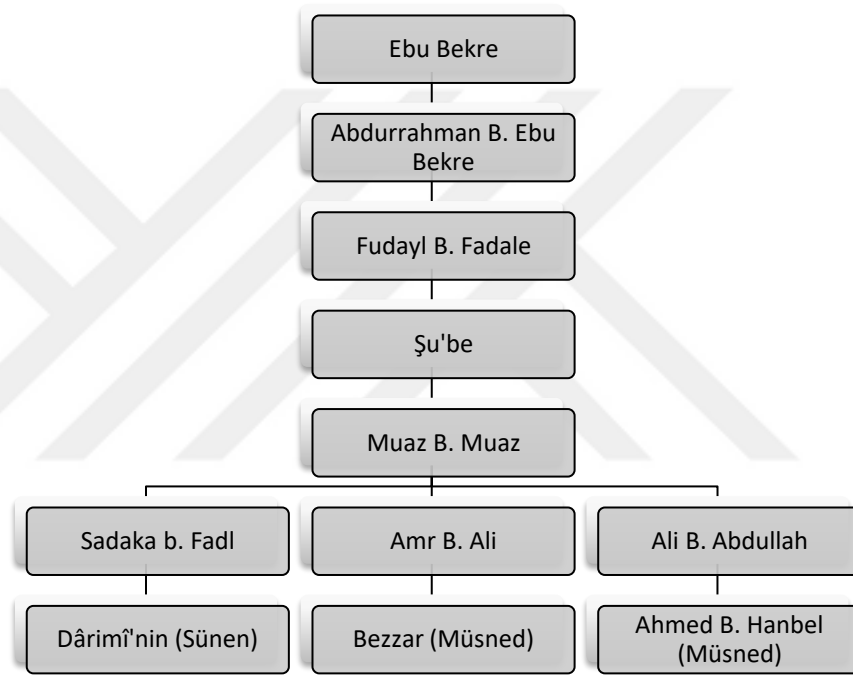
⁵²⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 193; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 469; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 5; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 176.

⁵²⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 248; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 482; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 100; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 100.

Hibbân sika kabul ederken; İbn Hacer araştırmasında sadûk olduğunu belirtmiştir. İbn Şahin ise sika kabul etmişti.⁵²⁷

Rivayetin metnine baktığımız zaman mana açısından herhangi bir değişiklik olmaması yanında lafzi değişiklik olarak bir rivayet (*إِنَّهُمْ لَيُصَلُّونَ*) ibaresiyle başlarken; diğer rivayet (*ان هذه الصلاة صلاة*) ibaresiyle başlamaktadır.

Sonuç olarak rivayetin, senedi hoca talebe ilişkisi açısından muttasıl olup ravilerinin de sika olması ve metnin de herhangi bir şâz duruma rastlanmaması vesilesiyle **sahih** olduğunu söyleyebiliriz. Rivayetin senet şeması şu şekildedir:

Sindî'nin açıklamasına göre Ebû Bekre bu açıklamayı kendi ilmine göre yapmıştır. Çünkü O'nun Duhâ namazı kıldığı rivayet edilmiştir. Buradaki nehyi ise Duhâ namazından ziyade Duhâ namazına sürekli devam etmekten nehyetmiştir. Ezcümle O'nun bu namazı kıldığı ve insanları da teşvik ettiği rivayet edilmiştir. Bu da O'nun Duhâ namazını kabul ettiğini göstermektedir.⁵²⁸ Ahmed el-Bennâ, Ebû Bekre'nin Resulullah'ı ve ashabını Duhâ kılarken görmeyişinin Duhâ namazının hakikatine bir etkisinin olmadığını açıklamıştır. Çünkü Duhâ namazının kılındığına dair birçok sahabelen rivayet bulunmaktadır.⁵²⁹

⁵²⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 74; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 315; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 303; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 401;

⁵²⁸ es-Sindî, *Haşiyetü'l-Müsnedi'l-İmam Ahmet b. Hanbel*, XII, 166.

⁵²⁹ Ahmed Abdurrahman el-Bennâ, *el-Fethu'r-Rabbâni li Tertîbi Müsnedi Ahmed b. Hanbel*, Daru İhyai't-Türâsi'l-Arabiyye, 2. Baskı, VII, 16

Hadisin başlangıcındaki “mescitte Duhâ namazı kılan kimseler gördü” ifadesinden de anlaşılacağı üzere Ebû Bekre'nin bu ifadesi, Duhâ namazının mescitte toplu kılınıyor muş gibi bir görüntü esnasında sadır olması muhtemeldir. Bu da Duhâ namazının mescitte kılınmasını kerih gördüğü anlamına gelmektedir.⁵³⁰

3.1.2. Hz. İbn Ömer'den Gelen Rivayetler

Duhâ namazının sünnet olmadığına dair delil gösterilen en sarîh rivayet İbn Ömer'den gelmektedir. Bu minvalde İbn Ömer'den gelen rivayetlerin toplu olarak değerlendirilmesi adına ilk önce gelen rivayetleri isnad yönünden tek tek ele alıp bu rivayetlerin anlaşılması adına “İbn Ömer'den Gelen Rivayetlerin Değerlendimesi” başlığı altında tüm rivayetleri değerlendirmeyi uygun görmekteyiz.

3.1.2.1. İbn Ömer'in Hz. Peygamber'in (s.a.s) Duhâ Namazını Kıldığını Zannetmediğine Dâir Rivâyet

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ تُوْبَةَ الْعَنْبَرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ مُورِقًا الْعَجَلِيَّ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِابْنِ عُمَرَ: أَخْبِرْنِي عَنْ صَلَاةِ الضُّحَى أَتُصَلِّيْهَا؟ قَالَ: «لَا» قَالَ: فَصَلَّاهَا عُمَرُ؟ قَالَ: «لَا» قَالَ: فَصَلَّاهَا أَبُو بَكْرٍ؟ قَالَ: «لَا» قَالَ: فَصَلَّاهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: «لَا أَحَاحُ»

Ebû Dâvud<Şube<Tevbe Anberî<Muverrik İclî şöyle nakleder: Bir adam İbn Ömer'e ‘Bana Duhâ namazından bahset, sen duhâ namazı kılar mısın?’ diye sordu O da ‘Hayır’ dedi. Aynı soruyu ‘Peki ya Hz. Ebû Bekir?’ diye sordu, yine ‘Hayır’ cevabını verdi. Hz. Ömer için soruğunda yine ‘Hayır’ cevabını verdi. ‘Hz. Peygamber duhâ namazı kılar mıydı?’ diye sorunca ‘Zannetmiyorum.’ cevabını verdi İbn Ömer'in konuyla ilgili değerlendirmesini ifade eden rivayet Ebû Dâvud Tayâlisî,⁵³¹ Ahmed b. Hanbel⁵³², Buhârî⁵³³ tarafından nakledilmektedir. Şimdi bu senetleri tek tek ele alalım:

1. Ahmed b. Hanbel ve Ebû Davud Tayâlisî'nin İsnad:

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvud Tayâlisî'nin rivayet ettiği Veki'<Şube'<Tevbe Anberî<Muverrik İclî<İbn Ömer senetindeki⁵³⁴,

⁵³⁰ Seyyid Ebû Âsım el-Ğamrî, *Fethu'l-Mennân Şerhu Kitâbi'd-Dârimî, Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye*, Beyrut 1999, VI, 539.

⁵³¹ Tayalisî, *Müsned*, III, 452. (Hadis No:2058).

⁵³² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 83. (Hadis No:5052;4758).

⁵³³ Buhârî, *Teheccüd* 31.

⁵³⁴ Tayalisî, *Müsned*, III, 452. (Hadis No:2058); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 83. (Hadis No:5052;4758).

Muverrik b. Müşemric el-İclî (ö. 108/726): Nesâî, İclî, İbn Hibbân, Zehebî ve İbn Hacer tarafından sika kabul edilmiştir. Diğer hadis imamlarından aşırı ibâdet ehli olduğuna dair açıklamalar nakletmektedir.⁵³⁵

Tevbe el-Anberî (ö. 131/748): Ebû Hâtim Râzî, Nesâî, İbn Hibbân, Zehebî ve İbn Hacer tarafından sika kabul edilmiştir.⁵³⁶

Şube', daha önceden de değindiğimiz gibi sikadır.

Yahyâ b. Said (ö. 146/763): Ebû Zür'a Râzî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, İbn Sa'd tarafından sika kabul edilmiştir. İbn Hacer de sika olduğunu beyan eder.⁵³⁷

Veki' önceden de bahsettiğimiz gibi sikadır.

2. Buhârî'nin İsnadı:

Buhârî<Müsedded<Yahyâ b. Said<Şube'<Tevbe Anberî<Muverrik İclî<İbn Ömer senedinin⁵³⁸ de ravilerinin daha önceden sika olduğuna değindiğimiz için sahih olduğu kanatine varmış oluruz.

Sonuç olarak rivayetin senetleri kuvvetli olup hoca-talebe ilişkisinde herhangi bir kopukluk olmamasından ötürü sahih olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Buhârî tarafından da rivayet edildiği için, konuyla ilgili görüşün İbn Ömer'e aidiyetini sahih olarak değerlendirmek mümkündür.

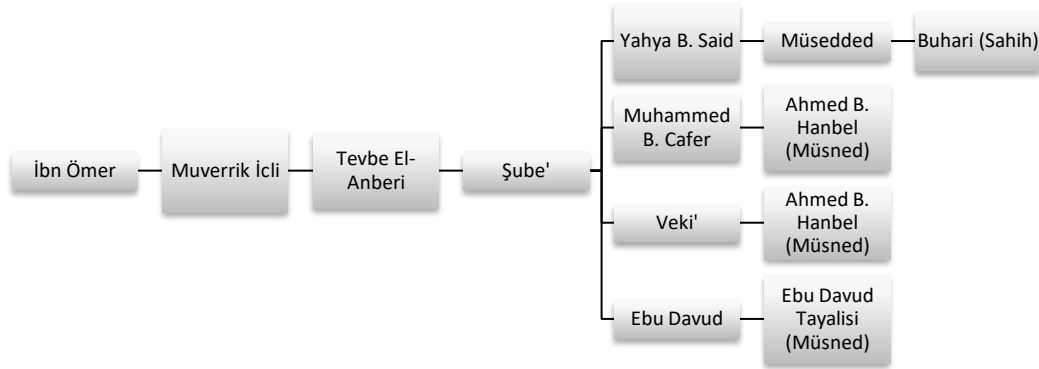
Rivayetin metnine baktığımız zaman mana açısından herhangi bir değişiklik olmaması yanında lafzi değişiklik olarak; Müverrik, İbn Ömer'e bir rivayete göre (أَخْبَرَنِي) (عَنْ صَلَاةِ الضُّحَى أَتَّصَلِّيَهَا) derken; diğer rivayete göre (هل تصلي) diye soru sormuştur.

⁵³⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, VIII, 403; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 446; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 16; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 168.

⁵³⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, II, 446; İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 88; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IV, 336; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 261.

⁵³⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-Ta'dil*, IX, 147; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 521; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 346; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 360.

⁵³⁸ Buhârî, *Teheccüd* 31.

3.1.2.2. İbn Ömer'e Göre Duhâ Namazının Bid'at Olarak Gördüğüne Dâir Rivâyetler

Bu başlık altında İbn Ömer'in duhâ namazını bidat olarak gördüğü rivayetleri değerlendirmeye çalışacağız. Rivayetlerimizi şöyle sıralayabiliriz:

3.1.2.2.1. Birinci Rivâyet

حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ عَنِ صَلَاةِ الضُّحَى، فَقَالَ: «بِدْعَةٌ»

Veki'<Hacib b. Ömer<Hakem b. A'rec İbn Ömer'e duhâ namazı hakkında sorduğunda İbn Ömer bidat olduğunu söylemiştir.⁵³⁹

İlgili rivayet İbn Ebi Şeybe,⁵⁴⁰ Ahmed b. Hanbel tarafından nakledilmektedir. Şimdi senetleri tek tek ele alalım:

1. İbn Ebi Şeybe'nin İsnadı:

İbn Ebi Şeybe'nin Musannef'inde nakledilen Veki'<Hacib b. Ömer<Hakem b. E'rac<İbn Ömer senedindeki⁵⁴¹;

Veki' önceden de zikrettiğimiz gibi sikadır.

⁵³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 277. (Hadis No:6126).

⁵⁴⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 172;(7782).

⁵⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 172;(7782).

Hâcib b. Ömer (ö. 158/774): Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbn Hibbân, İclî, Zehebî ve İbn Hacer, sika olduğunu bildirmiştir.⁵⁴²

el-Hakem b. A'rec (ö. ?): Ebû Zür'a Râzî, Ahmed b. Hanbel ve İclî sika kabul ederken; Zehebî sadûk olduğunu bildirir. İbn Hacer de araştırması neticesinde sika olduğunu ve bazen vehme düştüğünü bildirir. Bu sebepten olsa gerek ki İbn Sa'd da az hadis rivayet ettiğini söylemiştir.⁵⁴³

İbn Ebi Şeybe'nin eserinde geçen bu hadis hoca talebe ilişkisinde herhangi bir kopukluk olmaması ve ravilerinin sika olması vesilesiyle **sahih** tir.

2. Ahmed b. Hanbel'in İsnadları:

Birinci İsnad:

Yahyâ b. Adem<Mufaddal b. Mühelhil<Mansûr b. Mu'temir<Mücâhid<İbn Ömer ve senetlerinde⁵⁴⁴ bulunan;

Yahyâ b. Adem (ö. 203/818): Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbn Hibbân, İclî, Zehebî ve İbn Hacer, sika olduğunu bildirmiştir.⁵⁴⁵

Mufaddal b. Mühelhil (ö. 167/783): Yahyâ b. Maîn, Darekutnî -Hakim'den rivayetle-, İbn Nümeyr ve Osman b. Ebi Şeybe tarafından sika görülürken; es-Sâcî, hadiste kuvve tli olmadığını ve sadûk olduğunu nakleder. Nesâî ise kendisinde bir beisin olmadığını söyleyerek sika olmanın altında kaldığına dikkat çeker. İbn Hacer de sadûk olup bazen hata yaptığını bildirir. Özet olarak sika yakın olup sadûk bir ravi olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁴⁶

Mansûr b. Mu'temir (ö. 133/750): Ebû Hâtim, İbn Hibbân ve İbn Hacer'in yaptığı açıklamaya göre sikadır. İbn Mehdi, O'nun, kendisinden hadis alınıp hadisine ihtilaf edilmesi söz konusu olmayan ravilerden olduğunu bildirir.⁵⁴⁷

⁵⁴² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 285; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI,238; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, V,202; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, I,326.

⁵⁴³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 120; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 144; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VII,103; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, I,464.

⁵⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 277. (Hadis No:6126).

⁵⁴⁵ Bkz: s. 39.

⁵⁴⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 316; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 496; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVIII,422; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, IV, 141.

⁵⁴⁷ İbn Ebî Hâtim,*el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 177; İbn Hibbân, *Sikât*, VII,473; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVIII,546; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, IV, 159.

Mücâhid (ö. 104/722): İbn Sa'd, Ebû Hâtim, İshak b. Mansûr , Ebû Zûr'a Râzî, İbn Hibbân, İclî, ve İbn Hacer'in yaptığı açıklamaya göre sikadır.⁵⁴⁸

İkinci İsnad:

Abide b. Humejd<Mansûr b. Mu'temir<Mücâhid<İbn Ömer senesinde⁵⁴⁹ ele almadığımız:

Abîde b. Humejd (ö. 190/805): Ebû Hâtim, İbn Hibbân tarafından sika görülürken; İbn Hacer sika olduğunu nakleder.⁵⁵⁰

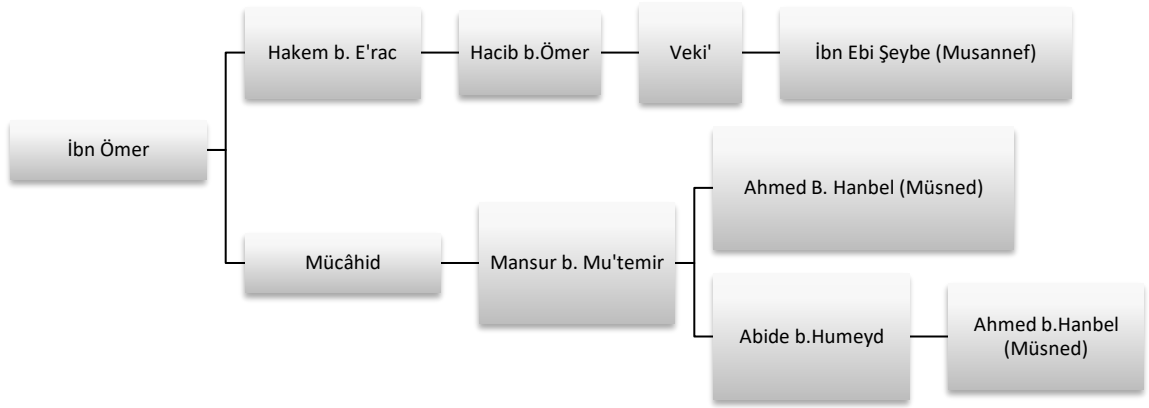
Ahmet b. Hanbel'in eserinde geçen bu iki senedin muttasıl ve ravilerinin sika olması hasebiyle sahih olduğunu söyleyebiliriz.

Rivayetin metin farklılıklarına baktığımız zaman toplu değerlendirilip ve değerlendirilmediğinde İbn Ömer'in Duhâ namazına karşı olan tutumunun değiştiğini hissedecek kadar farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ahmed b. Hanbel Müsned'inde İbn Ömer'in duhâ namazına sadece bidat dediği nakledilirken; İbn Ebi Şeybe'nin Musannef'inde ise -sahih olmasıyla beraber- "Bidattir. O ne güzel bir bidattir" ifadesi yer almaktadır. Eğer iki rivayet bir arada değerlendirilse İbn Ömer'in Duhâ namazına karşı olan tutumunun zannedildiği kadar sert olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun yanında İbn Ömer'in bu sözüyle alakalı ulemânın ne dediğini hadisi açıklayacağımız bölümünde ele alacağız. Rivayetin senet şeması şu şekildedir:

⁵⁴⁸ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 319; İbn Hibbân, *Sikât*, V, 419; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVII, 228; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, IV, 25.

⁵⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 277. (Hadis No:6126).

⁵⁵⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 92; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII,162; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XIX, 257; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, III,43.

İkinci Rivayet :

عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، أَوْ مَعْمَرٍ قَالَ: قَالَ ابْنُ شَيْهَابٍ: حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ: «قَدْ أُصِيبَ عُثْمَانُ، وَمَا أَحَدٌ يُسَبِّحُهَا، وَإِنَّهَا لَمِنْ أَحَبِّ مَا أَحَدَّثَ النَّاسُ إِلَيَّ»

İbn Cüreyc veya Ma'mer<İbn Şihâb Zührî<Sâlim'den gelen rivayette İbn Ömer'e duhâ namazı sorulunca 'Onu emretmem. Ondan nehyetmem. Hz. Osman duhâ namazındayken şehit edildi. Onu kılan kimse yoktu. Şüphesiz ki bu namaz insanların daha sonradan ihdas ettiği şeylerin bana en güzel gelenlerindedir.' dedi.⁵⁵¹

İlgili rivayet Abdurrezak'ın Musannef'i,⁵⁵² Taberânî'nin Müsnedü'ş-Şamiyyiin'inde ve İbn Ca'd'ın Müsned'inde nakledilmektedir Şimdi bu senetleri tek tek ele alalım:

1. Abdurrezak'ın İsnad:

Abdurrezak<İbn Cüreyc veya Ma'mer<İbn Şihâb Zührî<Sâlim<İbn Ömer senediyle gelen senette⁵⁵³;

Mamerdaha önceden değindiğimiz gibi sikadır.

Sâlim b. Abdullah b. Ömer (ö. 108/): İbn Ömer'in oğludur. Ahmed b. Hanbel'e göre en sağlam sened Zührî<Sâlim<Sâlim'in babası İbn Ömer zinciridir. İbn Hibbân, İclî, İbn

⁵⁵¹ Ali b. Ca'd, *Müsned*, II,993 (Hadis No:2873),

⁵⁵² Abdurrezak, *Musannef*, III,78 (4869).

⁵⁵³ Abdurrezak, *Musannef*, III,78 (4869).

Sa'd sika kabul ederken; İbn Hacer de araştırmasının sonucunda kendisinin yedi meşhur fakahadan olduğunu ve ilim olarak babasına benzediğini nakleder.⁵⁵⁴

Zührî, önceden de zikrettiğimiz gibi sikadır.

Böylelikle Abdurrezzak'ın rivayet ettiği hadis muttasıl olması ve ravilerin sika olması vesilesiyle sahihtir diyebiliriz.

2. İbn Ca'd'ın İsnadı:

İbn Ca'd'ın Müsned'inde rivayet edilen İbn Ebû Zi'b<Zührî<Sâlim senedİNİN⁵⁵⁵ içinde bulunan;

İbn Ebi Zi'b (ö. 159/): Yahyâ b. Maîn -İbn Ebi Meryem'den rivayetle-, İshak b. Mansûr , Ebû Hâtim Râzî, İbn Hibbân'a göre sikadır.⁵⁵⁶

Diğer ravilerin de sika olmasıyla beraber hoca-talebe ilişkisinde herhangi bir kopukluğa rastlanmadığından ötürü sahih bir senet olduğunu söyleyebiliriz.

3. Taberânî'nin İsnadı:

Taberânî'nin, Müsnedü's-Şamiyyin'inde bulunan *Ebû Zür'a*<*Ebû'l-Yemân*<Şuayb<İbn Şihâb Zührî<Sâlim senedindeki;

Ebû Zür'a (ö. 281/894): İbn Ebî Hâtim, İbn Hibbân ve Zehebî sika olduğunu nakleder.⁵⁵⁷

Ebû'l-Yemân (ö. 222/836): Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim Râzî İbn Ammar, İbn Hibbân ve İbn Hacer sika olduğunu nakleder. Nesâî kendisinde beis olmadığını nakleder.⁵⁵⁸

Şuayb b. Ebî Hamza (ö. 163/779): Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İclî, İbn Hibbân sika olduğunu nakletmiştir.⁵⁵⁹

⁵⁵⁴ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 184; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 305; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, X,145; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, I, 676.

⁵⁵⁵ Ali b. Ca'd, *Müsned*, II,993 (Hadis No:2873).

⁵⁵⁶ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 313; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 390; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV,630; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, III,628.

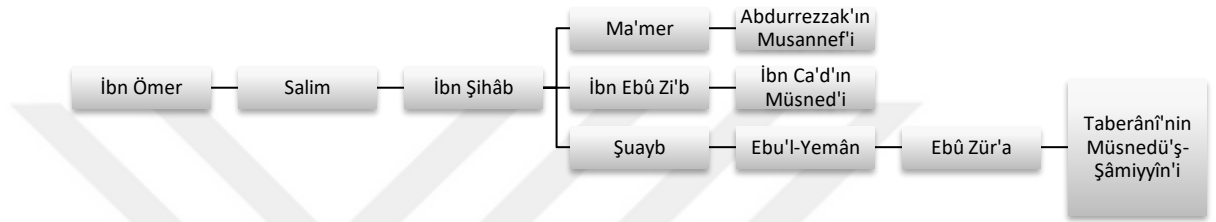
⁵⁵⁷ Mansûrî, *İrşadu'l-Kâdî*, s. 355.

⁵⁵⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 129; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII,194; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VII,146; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, I,470.

⁵⁵⁹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XII,516, İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzîb*, II,172; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IV, 344, İbn Hibbân, *Sikât*, VI,438.

Senedin ravileri sika olup senedinin de araştırmalarımız sonucunda muttasıl olmasından ötürü hadisin bu senedi sahihtir.

Rivayetin metin farklılıklarına baktığımızda Taberânî'nin Müsnedü'ş-Şamiyyin'inde bulunan (لَا أَمْرُ بِهَا، وَلَا أَنْهَى) "O namazı ne emrederim ne de nehyederim" ibaresi, İbn Ca'd'ın Müsned'inde ve Abdurrezzak'ın Musannef'inde bulunmamaktadır. Bu farklılığın dışında herhangi bir farklılık yoktur. Netice de rivayetin üç senedinin de sahih olması ve metinler de sıhhata mâni bir durumun bulunmaması vesilesiyle rivayetin **sahih** olduğunu söyleyebiliriz. Rivayetin senet şeması şu şekildedir:

3.1.3. Hz. Peygamber Duhâ Namazını Sürekli Kılmadığına Dair Rivâyet

Bahse medar olan rivayette Ebû Said, Hz. Peygamber'in Duhâ namzına ne kadar sıklıkla devam ettiği nakledilmektedir. İlk rivayet eden Ahmed b. Hanbel olduğu için onun rivayet ettiği hadisi ana metin olarak ele alalım:

حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا فَضِيلُ بْنُ مَرْزُوقٍ، عَنْ عَطِيَّةِ الْعَوْفِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: " كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الضُّحَى حَتَّى نَقُولَ: لَا يَدْعُهَا، وَيَدْعُهَا حَتَّى نَقُولَ: لَا يُصَلِّيَهَا "

Yezid<Fudayl b. Merzuk<Atiyye el-Avfi<Ebû Said'in şöyle dediği nakledilir: Hz. Peygamber (S.A.V), Duhâ namazını daha bırakmayacağını düşününceye kadar kılar, daha kılmayacağını düşününceye kadar da terk ederdi.

Rivayeti Ahmed b. Hanbel⁵⁶⁰ ve Tirmizî⁵⁶¹ nakletmiştir. Rivayetlerin senetleri şu şekildedir:

1. Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin İsnadı

Ahmed b. Hanbel<Yezid<Fudayl b. Merzuk<Atiyye el-Avfi<Ebû Said⁵⁶²

⁵⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 247.

⁵⁶¹ Tirmizî, *Vitr*, 15.

⁵⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 247.

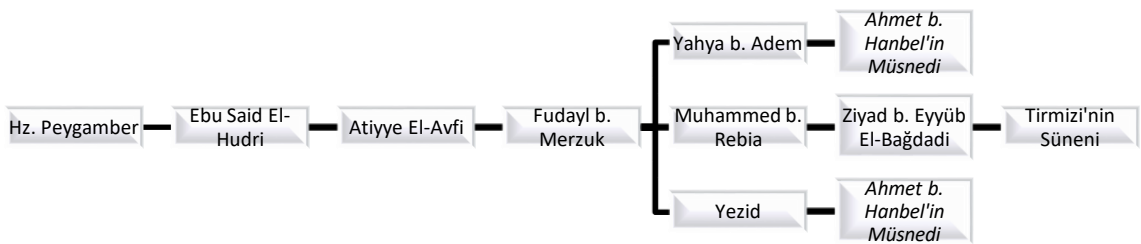
Tirmizî<Aziz b. Eyyüb<Muhammed b. Rebia<Fudayl b. Merzuk<Atiyye el-Avfi<Ebû Said⁵⁶³

Yukarıdaki senetleri araştırdığımız zaman her iki kitaptaki *Yezid<Fudayl b. Merzuk<Atiyye el-Avfi<Ebû Said* silsilesinde bulunan;

Atiyye el-Avfi (ö. 132/749): Ebû Zür'a Râzî, Ebû Hâtim Râzî, Nesâî, İbn Hibbân tarafından zayıf kabul edilmiştir. İbn Sa'd, sika olduğunu söylese de 'inşallah' demesi pek güvenmediğini göstermektedir.⁵⁶⁴

Fudayl b. Merzuk, daha önceden değerlendirdiğimiz gibi sikalarla beraber rivayet ettiği hadislerde hüccet olabilir. Tek kaldığı yerde hüccet olma özelliğini kendisinden gider.

Yapılan değerlendirmenin sonucunda isnattaki tüm tariklerin kendine bağlandığı iki raviden Atiyye el-Avfi'nin zayıf olması ve Fudayl b. Merzuk'un üzerinde ihtilaf edilmesi sebebiyle bu hadis senet olarak **zayıftır**. Yaptığımız araştırmanın neticesinde hadis sahabe, tabiin ve tebei tabiin tabakalarının tek kalması sebebiyle de garip; ravilerinde bulunan sorunda dolayı zayıftır. Her ne kadar Tirmizî hasen olduğunu söylese de muhakkik rical alimlerin görüşlerine göre hareket edince **zayıf** bir hadistir. Bunun yanında Duhâ namazı gibi ibâdetlerde zayıf hadislerle delil getirmek caiz olacağı için bu hadis hususunda da Duhâ namazını desteklediğini söyleyebiliriz. Ravileri araştırdığımızda hoca-talebe ilişkisi açısından bir kopukluğun olmaması rivayetin muttasıl olduğunu göstermektedir. Rivayetin senet şeması şu şekildedir:

Taberî, seleften bazı kimselerin Duhâ namazını belirli vakitlerde kılmanın sünnet olduğunu savunduğunu nakleder. Bu görüşün temellendirmesini yaparken bahse medar olan hadisi de kullanır. Ama daha sonradan bu hadise cevap vererek; bunun gibi bazı rivayetlerin Hz. Peygamber'in Duhâ namazını kıldığı görüşüne ters düşmediğini bildirir. Çünkü her

⁵⁶³ Tirmizî, Vitr, 15

⁵⁶⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 382; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 167; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 145; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 114,

sahabe Hz. Peygamber'den gördüğünü nakledip bunu gördüğüne uygun bir şekilde yorumlamıştır. Bu yüzden bu rivayet gibi vakit bildiren rivayetlerin Duhâ namazının sünnet olmasına engel bir durum bulunmamaktadır.⁵⁶⁵

Ali el-Kârî, bu hadisteki bırakma işinin duruma göre azimet veya ruhsatlarla amel etme kabilinden gerçekleştiğini bildirir. Hz. Peygamber'in bazen Duhâyı bırakması belli bir zamana, mekana ve rekât sayısına göre değişebildiğini söylemek mümkündür.⁵⁶⁶

Mübarekfûri, azimet ve ruhsatla amel etme hususunda değişen vakte göre Duhâyı kıldığını bildirir. Nitekim Hz. Peygamber nâfile oruçta da aynı yöntemi izlemiş bazı vakitlerde nâfile oruç tutmuştur. Bu rivayet Duhâ namazının Hz. Peygamber üzerine vacip olduğu görüşünün zayıf olduğuna delalet eden hadislerdendir.⁵⁶⁷ Ama Ali el-Kârî ise bu hadisin Duhâ namazının Hz. Peygamber üzerine vacip olduğu görüşüne ters düşmediğini bildirir. Çünkü Duhâ namazının Hz. Peygamber üzerine vacip olması genel olarak sabit olan birşeydir; her gün ayrı şekilde vacip olan bir şey değildir.⁵⁶⁸ Ulemâdan bazılarının görüşüne göre Duhâ namazında en faziletli olan davranışın bu hadiste geçen Ebû Said'in sözünden ötürü Duhâ namazını sürekli devam etmemek olduğunu nakletmişlerdir. Bu görüşün cevabı İbn Abbâs'ın rivayet ettiği 8. hadiste verilmiştir.

3.1.4. Hz. Peygamber'in Duhâ Namazı Kılması Farz mıydı?

Bazı rivayetlere göre duhâ namazı Hz. Peygamber üzerine farz kılınmış fakat ümmeti bu namazdan sorumlu tutulmamıştır. Bu bölümde bu konuyla alakalı rivayetler ele alınarak konu hakkında değerlendirilmelerde bulunulacaktır. Şimdi rivayetleri ele alalım:

Birinci Rivayet

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde⁵⁶⁹ nakledilen hadisin metni aşağıdaki şekildedir:

حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ أَبِي جَنَابِ الْكَلْبِيِّ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: " ثَلَاثٌ هُنَّ عَلَيَّ فَرَايِضٌ، وَهِنَّ لَكُمْ تَطَوُّعٌ: الْوَتْرُ، وَالنَّحْرُ، وَصَلَاةُ الضُّحَى "

Şuca' b. Velîd<Ebû Cenab Kelbi<İkrime<İbn Abbâs, Hz. Peygamber'i şöyle duymuştur: üç şey var ki bana size nâfiledir: Vitir namazı, kurban ve Duhâ Namazı.

⁵⁶⁵ İbn Battâl, *Şerhu Sahihi'l-Buhari*, III, 169.

⁵⁶⁶ Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, III, 360.

⁵⁶⁷ Ebû'l-A'lâ Mubârekfûri, *Tuhfetü'l-Ehvezi*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2015, V, 139.

⁵⁶⁸ Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, III, 360.

⁵⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 485 (hadis no:2050)

Şuayb Arnaut isnadının Cenab Kelbi sebebiyle zayıf olduğunu nakleder. İbn Sa'd, Yahyâ b. Said, İbn Maîn ve Ebû Hâtim zayıf görmüştür. Bu rivayetin Hâkim'in Müstedrek'i ve Dârekutnî'nin Sünen'indeki varyantında "Duhâ Namazı" yerine "Sabah namazının iki rekâtlık sünnet" lafzı bulunmaktadır. Zehebî, bu farklılığın münker ve garip olduğunu naklederken; Nesaî ve Dârekutnî zayıf kabul etmiştir. Yine -üçüncü rivayette geleceği üzere- Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde rivayet edilen 2916, 2917 ve 2081 numaralı hadislerde farz olan amellerin içerisinde kurban yer almamaktadır.⁵⁷⁰ Bu rivayetler de ravileri arasında Câbir Cu'fi'nin kimilerine göre kezzâb kimilerine göre de zayıf bir ravi olmasından ötürü için zayıf veya mevzudur. Rivayet hoca-talebe ilişkisi açısından muttasıl olup

İkinci Rivayet

Abdurrezzak'ın Musannef'inde⁵⁷¹ nakledilmektedir. Metin şu şekildedir:

عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي بَانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " ثَلَاثٌ هُنَّ عَلَيَّ فَرِيضَةٌ وَلَكُمْ تَطَوُّعٌ: الضَّحِيَّةُ، وَصَلَاةُ الضُّحَى، وَالْوُثْرُ "

Ma'mer<Eban<Hz. İkrime'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *Üç şey vardır ki bana farz size sünnettir: Kurban, Duhâ Namazı, Vitir Namazı.* İkrime sika kabul edilmiştir.⁵⁷² Eban b. Sam'a⁵⁷³ ve Ma'mer⁵⁷⁴ sikadır. Yaptığımız tahlilin sonunda hoca-talebe ilişkisinin de muttasıl olması ile beraber hadisin **sahih** olduğu anlaşılmıştır. İkrime'nin burada İbn Abbâs'ı düşürmesi sebebiyle hadis mürsel olup irsal yapanın sika olması hasebiyle senedin sıhhatine zarar vermediğini söylememiz gerekmektedir.

Üçüncü Rivayet

Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde⁵⁷⁵ nakledilen hadisin metni şu şekildedir:

⁵⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III,485.

⁵⁷¹ Abdurrezzak, *Musannef*, III, 5 (Hadis No: 4753)

⁵⁷² Dârimî, Ebû Hâtim Râzî, Nesâî, İbn Hibbân tarafından sika kabul edilmiştir. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 7; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 229; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 264; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III,134.

⁵⁷³ Yahya b. Maîn, İbn Hibbân, İclî sika derken; İbrahim Harbi ömrünün sonunda karıştırdığını söylemiştir. Ebû Hâtim Râzî ise bu duram dikkat çekerek saduk olduğunu söyler. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 7; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 229; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 264; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, III, 134.

⁵⁷⁴ İbn Hibbân, Yahya b. Maîn, Nesâî, İclî tarafından sika kabul edilirken; Ebû Hâtim Râzî Salihu'l-hadis olarak görmüştür. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, VIII, 255; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 484; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVIII, 303; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 125.

⁵⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V,85 (hadis no:2916, 2917)

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْوَاسِطِيُّ، ثنا زَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى، زَحْمَوِيَّةٌ، ثنا شَرِيكٌ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، رَفَعَهُ قَالَ:
«كُتِبَ عَلَيَّ النَّحْرُ وَلَمْ يُكْتَبْ عَلَيْنَا، وَأَمَرْتُ بِصَلَاةِ الضُّحَى وَلَمْ تُؤْمَرُوا بِهَا»

Mahmut b. Muhammed<Zekeriyya b. Yahyâ<Şerik<Câbir<İkrime'nin merfu olarak rivayet ettiği hadiste Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: Benim üzerime kurban kesmek ve duhâ namazı farz kılınmışken size farz kılınmamıştır.

Mahmut b. Muhammed<Zekeriyya b. Yahyâ<Şerik<Câbir<İkrime'nin merfu olarak rivayet ettiği hadisin senesinde bulunan Mahmud b. Muhammed Vasiti⁵⁷⁶ ve Zekeriyya b. Yahyâ Zahmeveyh sikadır.⁵⁷⁷ Şerik⁵⁷⁸ de sika iken: Câbir kezzâptır, hadis uydurmayla itham edilmiştir.⁵⁷⁹ Yaptığımız tahlilden anlaşılacağı üzere Câbir Cu'fi'nin kimilerine göre kezzâb kimilerine göre de zayıf bir ravi olmasından ötürü için zayıf veya mevzudur.

Duhâ namazının Hz. Peygamber'e vacip olup olmadığı hususunda ihtilaf bulunmaktadır. Bu mânâda bazı alimler vacip olduğunu savunurken; bazıları ise vacip olmadığını savunmaktadır. Her iki görüşün delillerini incelediğimizde vacip olduğunu savunan alimler şu anda bahse medar olan hadisi delil getirirken; vacip olmadığını savunanlar ise daha öncede ele aldığımız Hz. Peygamber'in (s.a.s) sadece seferden gelirken duhâ kılması, tam bıraktı dedirtecek kadar uzun bir süre kılmaması yani Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazına tam bir müdavemet göstermediği ile alakalı hadisleri delil olarak kullanmaktadır. Vacip olmadığını söyleyenler aynı zamanda İbn Ömer'den gelen Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazı kılmadığına dair rivayetleri de delil olarak kullanmaktadır. Bedruddin Aynî de vacip olduğu görüşünü Hz. Âişe'den gelen hadislerin reddettiğini beyan etmektedir. Hz. Peygamber'e has olduğunu söyleyenleri de sahih bir yolla bize ulaşmadığını söyleyerek reddetmiştir.⁵⁸⁰

⁵⁷⁶ Dârekutnî 'sika' lafzını kullanırken; İmam Zehebî ise hafız olduğunu belirtmiştir. Bkz. Mansurî Ebû Tayyip, *İrşadu'l-Kadi Validâni İlâ Teracumi Şuyuhi't-Taberânî*, s. 644.

⁵⁷⁷ İbn Hibbân tarafından sika kabul edilmiş ve kendi hakkında "mutkin bir ravi" ifadesini kullanmıştır. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII,253.

⁵⁷⁸ Ebû Hâtim Râzî tarafından saduk görülmüştür. Darekutnî kuvvetli olmadığını söylemiştir. Nesâî bir yerde bir sıkıntının olmadığını bir yerde de kuvvetli ravi olmadığını söyler. İbn Hibbân sika kabul etmiştir. İclî sika olduğunu beyan eder. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, IV, 364; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 444; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XII, 462; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, II,164.

⁵⁷⁹ Ebû Dâvud Sicistani "kezzab" olduğunu söyler. Birçok rical alimi tarafından cerh edilen Câbir kimi alimler tarafından hadis uydurmacılığı ile itham edilmiştir. İbn Hacer ise zayıf ve râfizi olduğunu nakleder. Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 497; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I,245; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, IV, 465; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, I,283.

⁵⁸⁰ Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, V, 545.

Sonuç olarak duhâ namazının Hz. Peygamber'e farz kılınmadığı görüşünün daha doğru olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.2. FİHKU'L-HADİS KAPSAMINDA DUHÂ NAMAZI RİVÂYETLERİ

Bir meseleye muhaddisin bakış açısıyla fuhahanın bakış açısı arasında farklılıklar bulunmaktadır. Muhaddis genelde rivayetin bize geliş süreci yönünden hadis ve rivayetleri ele aldıkları için mesele hakkında daha ayrıntıya inmektedir. Fukaha diye isimlendirdiğimiz tabaka ise daha çok pratik noktada meselelere yaklaştıkları için bir mesele hakkındaki görüşlerini daha net ifade etmek mecburiyetindedir. Genelleme yapmadan bu durumun varlığına târihte şahid oluruz. Bu yüzden bir mesele hakkında vârid olan naslar üzerinde durulduktan sonra hükmü ile alakalı daha net açıklamalar yapmak için fukahanın görüşlerine müracat etme mecburiyetimiz bulunmaktadır. Bu sebepten ötürü burada duhâ namazının fukaha indindeki hükmünü ele almayı uygun görmekteyiz. Bunun yanında fukahaya göre tercih edilen görüşün müekked bir sünnet olduğu yönündedir.⁵⁸¹

3.2.1. Dört Mezhebe Göre Duhâ Namazı

Hanefi mezhebine göre nâfile ibâdetler mesnun ve mendup olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mesnun yani sünnet ibâdetler Hz. Peygamber'in (s.a.s) sürekli devam ettiği ama farz olmadığını göstermek için bazen terk ettiği amellerdir. Mendup ise gayri müekked olan sünnet manasındadır. Hz. Peygamber'in (s.a.s) bazen yapıp bazen de terk ettiği ibâdetlere verilen isimlerdir. Duhâ namazı ise bu nâfile ibâdetler arasında gayri müekked sünnet olarak kabul edilmiştir. Hanefilere göre duhâ namazı aslında dört rekât olarak kılınır. Sekiz rekâta kadar çıkarılabilir. Ama en az iki rekât olduğu zikredilmektedir. Vakti ise güneşin, doğuşundan sonra bir mızrak boyu yükselmesi ile başlamaktadır ve zevâlin biraz öncesine kadar sürmektedir. Efdal olan vakit ise gündüzün dörtte biri tamamlandığındaki vakittir.⁵⁸²

Ebû'l-Meâlî duhâ namazıyla alakalı iki rekâtтан oniki rekâta kadar kılınabildiğine dair rivayetlerin bulunduğunu nakleder. Fetava Fadli'de duhâ namazının öğle namazının ilk dört rekâtlık sünnetinden daha kuvvetli bir sünnet olduğunu naklettiğinden bahseder.⁵⁸³ Mevsîli, Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazına tek selamla dört rekât kılarak devamlılık

⁵⁸¹ Adenî, Ârif b. Enver b. Nur Muhammed, *Fazlu Salati'd-Duhâ*, Riyad: Dâru Tavîk, 2007, s. 4.

⁵⁸² Vehbe Zuhaylî, *Fıkhü'l-İslami Ve Edilletuhu*, Dimeşk: Dâru'l-Fıkr, 1985, II, 40-41; Abdurrahman Ceziri, *Kitabu'l-Fıkhî Ala Mezahibi'l-Erbaa*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I, 301.

⁵⁸³ Mahmut b. Ahmet Ebû'l-Meali, *Muhitu'l-Burhani*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2004, I, 445.

gösterdiğini ve bu şekilde daha fazla zahmetli olduğunu nakletmiştir. Ardından Hz. Peygamber'den "En faziletli amel en zor ameldir" hadisini nakletmiştir.⁵⁸⁴

Tahtâvî'ye (ö.1231/1815) göre bu namazı dört rekât ve daha fazla kılmak menduptur. Bu namaz oniki rekâta kadar kılınabilir. Ayrıca en azı iki rekât, en fazlası on iki rekât, ortası ve en faziletli olanı sekiz rekâttır, diyen âlimler de vardır. Bunun yanında Tahtâvî, Hâkim'in "Ben hadis hafızı olan, kuvvetli ilim sahibi hadis imamlarıyla arkadaşlık ettim. Onların, bu konudaki haberlerinin sıhhatli olması sebebiyle duhâ namazını dört rekât kıldıklarını gördüm. Ben de aynı görüşteyim." sözünü naklederek bu konudaki görüşünü beyan etmiştir. Bunun yanında en az iki en fazla on iki rekât kılınması görüşünün Şafî Mezhebi'ne ait olabileceğini nitekim Hanefî Mezhebi'ninde gündüzlerde dört rekâttan fazlasının bir anda kılınmasının mekruh olduğuna da değinmiştir.⁵⁸⁵

Serahsî de (ö. 483/1090) gündüz namazlarının dört rekât olmasına kıyas ederek duhâ namazının dört rekâtte bir selam verilerek kılınmasını daha efdal görmüştür. Bu meyanda İbn Ömer'den Hz. Peygamber'in dört rekât olarak duhâ namazına devamlılık gösterdiğini nakleder.⁵⁸⁶ Kâsânî (ö. 587/1191) de aynı görüşte olup dört rekat olarak kılınmasını desteklemiştir.⁵⁸⁷

Sonuç olarak Hanefî Mezhebine göre duhâ namazının en efdal kılınma şeklinin dört rekâtte bir selam şeklinde olduğunu ortaya çıkmaktadır.

Şafî Mezhebine göre duhâ namazı sünnet olan namazlar içerisinde yer almaktadır.⁵⁸⁸ Şafî mezhebine göre nâfile ibâdetler sünneti müekkelede ve gayri müekkelede olarak ikiye ayrılmaktadır. Duhâ namazı ise müekket sünnet kapsamına girmektedir.⁵⁸⁹ Nevevî, duhâ namazını revâtip sünnetler arasında saymış ve en faziletli olan rekâtin sekiz olduğunu nakletmiştir. En azının ise iki rekât olduğunu naklederek her iki rekât sayısının delillerini getirmiştir. Bazı hadislerden Hz. Peygamber'in (s.a.s) farz olma korkusuyla duhâ namazını terkettiği rivayet edilirken; bazı hadislerde ise hiç terk etmemeyi tavsiye etmiştir.

⁵⁸⁴ Abdullah b. Mahmut Mevsilî, *İhtiyar Li-Ta'lili'l-Muhtar*, Beyrut: Dâru'l-Kalem, I, 103.

⁵⁸⁵ Ahmed b. Muhammed Tahtâvî, *Hâşiyetü't-Tahtâvî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, s. 395-396.

⁵⁸⁶ Şemsüddin es-Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, I, 159.

⁵⁸⁷ Alâuddin Ebû Bekir Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986, I, 294.

⁵⁸⁸ Ahmed b. Muhammed Muhâmilî, *el-Lübâb fi'l-Fıkhî's-Şafîi*, Medine: Dâru'l-Buhârâ, 1995, s. 93; Ebû'l-Hasan Ali Bağdâdî Mâverdî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, II, 282; İbrahim b. Ali Fîruzâbâdî, *Kitabu't-Tenbih fi'l-Fıkhî's-Şafîi*, Âlemu'l-Kütüb, 1983, s. 34.

⁵⁸⁹ Vehbe Zuhaylî, *Fıkhü'l-İslami*, II, 65, Abdurrahman Ceziri, *Kitabu'l-Fıkhî alâ Mezâhibi'l-Erbaa*, I, 301.

Bunun yanında Nevevî, bazı fakihlerin râtib sünnet değil; müstakil bir sünnet olarak saymasına açıklama getirirken şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bizim râtib sünnet dememizdeki muradımız farz namaza bağlı olması açısından değil belli bir zamana bağlı olup belli vakitler arasında kılınması açısından râtip sünnet olmasıdır.”⁵⁹⁰

Hanbelî mezhebi ise nâfile hususundaki birçok konuda şafii mezhebine benzemektedir. Duhâ namazı yine onlara göre sünnet bir namaz ama sürekli devamlılık gösterilmesi gereken bir namaz değildir. En az iki en fazla on iki rekât olarak kılınıp, ortası ise sekiz rekât olarak belirlenmiştir.⁵⁹¹

Onlara göre nâfileler cemaatin gerektiği ve gerekmediği olmak üzere iki ana kısma ayrılır. Cemaatin gerekmediği nâfileler ise muayyen sünnet ve mutlak nâfile olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Muayyen sünnet ise müekket sünnetler, müekket olmayan sünnetler ve müstakil namazlar diye 3 kısma ayrılır. Duhâ namazı ise müstakil namazlar kısmındadır. Vakti ise güneşin yükselip sıcaklığın artmaya başladığı vakittir. Bazı Hanbeli âlimleri bu namaz üzerinde süreklilik göstermenin müstehap olmadığını nakletmektedir. Bazılar ise tam tersine devamlılık göstermenin hoş karşılandığını nakletmektedir.⁵⁹² Hanbeli mezhebine göre efdal olan vakit ise güneşin ufuktan bir mızrak boyu uzaklaştığı vakittir. Hanbeli mezhebine göre duhâ namazının en azı iki en çoğu ise sekiz rekât olup, eğer bilerek sekiz rekâttan fazla kılırsa fazla olan rekât duhâ namazı olarak gerçekleşmez. Eğer bilmeden fazla kılırsa normal mutlak nâfile yerine geçer.⁵⁹³

Malikî mezhebinde nâfile ibâdetler sünnet, faziletli ve nâfile olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Duhâ namazı ise bu kısımlar içerisinde bazılarına göre miktarı tam belli olmadığı için⁵⁹⁴ nâfile olarak kabul edilirken;⁵⁹⁵ bazılarına göre ise “fedâil” diye isimlendirilen faziletli ameller kısmına dahildir. Bazılarına göre ise bizzat sünnet olarak

⁵⁹⁰ Nevevî, *Mecmu' Şerhu'l-Mühezzeb*, IV, 40.

⁵⁹¹ Mahfuz b. Ahmed Kelûzânî, *el-Hidaye alâ Mezhebi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, Kuveyt: Dâr-u Ğarâs, 2004, s. 89; Muvaffîku'd-Din Abdullah b. Kudâme Makdisî, *el-Kâfî fî Fıkhi l-İmam Ahmed b. Hanbel*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, I, 268; Muhammed b. Muflih Ebû Abdullah Makdisî Râmînî, *Kitabu'l-Furu'*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2003, II, 402.

⁵⁹² Vehbe Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslamî*, II, 75-76.

⁵⁹³ Abdurrahman Ceziri, *Kitabu'l-Fıkhi Ala Mezahibi'l-Erbaa*, I, 301.

⁵⁹⁴ Ebû'l-Valid Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Mukaddimâtü'l-Mümeħhidât*, Mısır: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmiyyi, 1988, I, 186.

⁵⁹⁵ Ebû Muhammed Abdullah b. Ebî Zeyd Kayrevânî, *Metnu'r-Risâle*, Beyrut: el-Mektebetü's-Sekâfiyye, s. 165;

kabul edilmektedir.⁵⁹⁶ Maliki mezhebindeki faziletli olduğu görüşüne göre müekked bir faziletli amel olan bu namazın en azı iki en çoğu sekiz rekâttır.⁵⁹⁷ Maliki mezhebi diğer üç mezhebin aksine duhâ namazını sünnet kabul etmezken, en fazla fazileti içerisinde barındıran bir ibâdet olarak görürler. Bu ayrımın sebebi Maliki mezhebinin nâfilelerdeki taksiminden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Görüşleri irdelediğimiz zaman ise aslında duhâ namazının varlığı hususunda bir ihtilafın bulunmadığı ortaya çıkmış olup görüşler arasında bazı ıstılah farklılıkları sebepli farklı hükümlerin verildiği görülmektedir.

Yine Malikî mezhebine göre duhâ namazı için efdal olan vakit namazın ikinci vaktinin girişindeki güneşin ufka olan uzaklığının doğu ufkunda gerçekleştiği zamana kadar ertelenmesidir. Duhâ namazının en azı iki en çoğu ise sekiz rekât olup, eğer bilerek sekiz rekâttan fazla kılsa nâfile olarak kabul edilir ve sahih olan görüşe göre de mekruh olmaz. Duhâ namazı çıktığı zaman kaza etmek müstehap olmaz.⁵⁹⁸

3.2.2. Duhâ Namazının En Faziletli Vakti

Duhâ namazının sabah namazından sonraki kerahetin bitmesiyle başladığını bilmemizin yanında duhâ namazı için en faziletli vaktin ne zaman olduğunu öğrenmeye çalışacağız. Hadiste duhâ namazı için en faziletli vaktin yavru develerin ayağının yandığı zaman olarak belirlenmiştir.⁵⁹⁹ (جَيْنَ تَرْمَضِ الْفِصَالِ) cümlesindeki (الْفِصَالِ) kelimesi deve yavrusu demek olup (فصيل) kelimesinin çoğuludur. (ترمض) fiili ise güneşten kavrulan kuma basmak demektir. Yani duhâ namazının en faziletli vakti çölde sabahleyin güneşin yükselip deve yavrularının gezemeyecek kadar kumun kavrulmaya başladığı zamandır. Bu güneşin tam yükselmeye başladığı vakittir.⁶⁰⁰ Bu şekilde her ne kadar güneşin doğuşundan zevâle kadar duhâ kılmak caiz olsa da en faziletli vaktin bu vakit olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁰¹

Mâverdî bu vaktin gündüzün dörtte biri olduğunu söylemiştir. Nevevî de bu görüşü desteklemiştir. Nitekim İmam Gazalî gündüzün her dörtte birinde bir ibâdet olduğunu söyleyerek sabahın ilk zamanındaki duhâ namazına da dikkat çekmiştir. İbn Kudâme duhâ namazının vaktinin güneşin yükselip sıcaklığın artmaya başladığı vakit olarak tanımlamıştır. İbn Arabî, bu hadiste Hz. Dâvud'un (a.s) sünnetine uyma noktasında bir teşviğin

⁵⁹⁶ Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ahmed İbn-u Cevziyye Ğarnâtî, *el-Kavânînu'l-Fıkhiyye*, Beyrut: Daru İbn Hazm, s. 119.

⁵⁹⁷ Vehbe Zuhaylî, *Fıkhu'l-İslami*, II, 56.

⁵⁹⁸ Abdurrahman Cezerî, *Kitabu'l-Fıkhi alâ Mezâhibi'l-Erbaa*, I, 301.

⁵⁹⁹ Taberânî, *Muğcemu'l-Evsat*, V,154, Hakim, *Müstedrek*, I, 459, (1182), İbn Huzeyme, *Sahih*, II,228, (1224).

⁶⁰⁰ Ebû'l-Ferac İbnü'l-Cevzi, *Keşfü'l-Müşkil Min Hadisi's-Sahihayn*, Dâru'l-Vatan, Riyad 1997, II,228.

⁶⁰¹ Ebû Zekeriyya Muhyiddin en-Nevevî, *Minhac Şerhu Sahih-i Müslim*, Müessesü Kurtuba, 1993, VI,43.

bulduğunu belirtmiştir. Nitekim Allah Teâla, O'nun hakkında “Şüphesiz ki o çok ibâdet edendi (evvab idi)”⁶⁰² ve “Şüphesiz ki biz dağları da onunla beraber musahhar kıldık. Onlar da akşam sabah -işrak- tesbih ederlerdi.” buyurmuştur. Burada Allah Teâla, Hz. Dâvud'un (a.s) güneşin doğup sıcaklığının şiddetlendiği vakitte namaz kıldığına dikkat çekmiştir. İbn arabi bu aşıklamayı yaptıktan sonra bazı gafillerin güneşin tam doğumu anında kıldığını ve bazılarının da daha bir veya iki mızrak boyu yükselmeden kılarak hataya düştüğünü beyan etmiştir.⁶⁰³

Bir görüşe göre bu vaktin seçilmesinin hikmeti genelde bu vaktin istirahat vakti olup istirahat vaktinde de ibâdetle meşgul olma niyetidir. Böylelikle daha fazla ecir kazanılabilecektir. Genel olarak diyebiliriz ki; duhâ namazının ilk vakti güneşin doğumu tamamlanınca başlar, istivaya yakın bir vakitte biter. En faziletli vakti ise insanın, gündüzün her dörtte birinde ibâdet halinde olması için, güneşin ilk doğduğu andan itibaren ilk dörtte bir tamamlandığı vakittir.⁶⁰⁴ Bu hadis duhâ namazının kılınmasının hangi vakitte daha faziletli olduğunun delilidir. Zeyd b. Erkam'ın bu vaktin dışında duhâ kılmak daha evla olduğuna dair sözü duhâ namazını nefyettiğini göstermez. Burada Zeyd b. Erkam'ın muradı duhânın bu vakte tehir edilmesinin daha faziletli olduğudur.⁶⁰⁵

Bazı alimler Hz. Peygamber'in (s.a.s) bu şekilde bir zaman tayin etmesinin yatsı namazını vaktin sonuna tehir etmeyi müstahap görmesi gibi olduğunu tehir etmenin genelde güzel bir davranış olduğunu belirtir.⁶⁰⁶ Kanaatimizce bu şekilde yapılan bir tayinin sebebi namaz vakti girince akıllarda hemen kılıp kurtulmak ya da aradan çıkması gibi bir düşünce hasıl olmasından korunmak içindir. Nitekim bu şekilde ibâdetin zevki daha fazla elde edilecektir.

Birisi dışarı gitmeden önce duhâ namazını kılamayıp zayi edeceğinden korkarsa duhâ namazını gitmeden kılabilir. Eğer ki işinde duhâ namazının efdal olduğu vakitte hiçbir boşluk yoksa bu şekilde yapması daha uygundur. Eğer çalıştığı işte istirahat vakitlerinden biri efdal olan vakte denk geliyorsa bu hadisi muhatap alarak dinlenme vaktinde duhâyı kılar. Örneğin talebenin ders aralarında duhâ namazını kılması daha efdaldir. İbn Kayyim de ebrar (salih insanlar) ve mukarrabinin (salih olmanın yanında veli kul olanlar) halinden bahseder.

⁶⁰² Sâd 38/30.

⁶⁰³ Ebû'l-Fadl Zeynüdin Irâkî, *Tarhu't-Tesrib Fi Şerhi't-Takrib*, Beyrut: Dar-u İhyai't-Türâsi'l-Arabî, III,72.

⁶⁰⁴ Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*, IV, 190.

⁶⁰⁵ Mübarekfürî, *Miratü'l-Mefâtih*, IV, 351

⁶⁰⁶ Muhammed b. Salih Useymin, *Şerhu-u Riyâzu's-Sâlihîn*, Riyad: Medâru'l-Vatan, 2006, II,152.

O'nun beyanına göre ebrar olan insanlar sabahı kılıp kerahatte zikir çekip daha sonra direk duhâyı kılıp işlerine giderler. Mukarrabinden olanların ise sabah namazını kılıp zikrettikten sonra yine başka bir ibâdete başlarlar. Duhâ namazını ise hadiste dikkat çekilen günün ilk dörtte biri tamamlanınca kılarlar.⁶⁰⁷

3.2.3. Duhâ Namazı ve İşrak Namazı Aynı Mıdır?

Duhâ namazının kılınması ile alakalı vakit değerlendirmesi yaptığımız bu bölümde, zamana göre Duhâ namazının farklı bir isimlendirmeye tabi tutulduğundan bahsetmeyi yerinde bulmaktayız.

Duhâ namazı hakkındaki hadisler iki türlü namazın varlığından bahsetmektedir. Birincisi güneşin doğuşundan sonra kerâhat vakti çıktıktan sonra kılınan namazdır ki bu namaz işrak namazı ya da küçük duhâ (صلاة الضحوة الصغرى) diye isimlendirilir. Diğer namaz ise sıcaklık şiddetlendiği anda gündüzün yarısına gelmeden kılınan namazdır. Bu ise büyük duhâ namazı (صلاة الضحوة الكبرى) diye isimlendirilir. Bunun yanında her iki namazda duhâ namazı olarak isimlendirilir.⁶⁰⁸

İşrak namazını duhâ namazından ayıran hadis, Hz. Ali'den nakledilen Hz. Peygamber (s.a.s) güneşin ikinci vaktinde batıya olan uzaklığı miktarınca doğuya uzak olduğu zaman işrak namazını kılması ve öğle vaktindeki güneşin batıya olan uzaklığı miktarınca doğuya uzak olduğu zaman ise duhâ namazını kılması ile alakalı hadistir. Bu hadiste Hz. Peygamber (s.a.s) iki defa namaz kılmaktadır. Biri işrak diğeri ise sonradan kılınan duhâ namazıdır.⁶⁰⁹

“شرق” kökünden türeyen “işrâk” kelimesine sözlüklerde iki mananın verildiği görülür. Bunlardan birincisi “güneşin doğması, günün aydınlanması” şeklindedir ki, güneşin doğduğu ilk ana işâret eder. İkincisi ise “güneşin ışıldaması, parıldaması” manasıdır.⁶¹⁰ Bu manaya göre, parıldaması için güneşin doğumundan sonra belli bir müddetin geçmesi gerekir.⁶¹¹

⁶⁰⁷ Şemsüddin İbn Abdilhâdî, *Muharrar Fi'l-Hadis*, (Abdulkerim Hadîr Şerhi İle), Riyad: Dâru'l-Atâ, 2001; s. 143.

⁶⁰⁸ Mübarekfürî, *Mir'âtü'l-Mefâtih*, IV, 351.

⁶⁰⁹ Keşmirî, *Örfü's-Şeziyy*, I, 443.

⁶¹⁰ Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânüsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûs Tercemesi)*, İstanbul: 1305/1888, III, 901.

⁶¹¹ Karacabey, Salih. “Hadislere Göre İşrak Namazı ve Kuşluk Namazı ile İlgisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21/1 (2012): 21-32.

Hadislerde doğrudan “صلاة الإشراق” “iştirâk namazı” gibi bir tanımlama kullanılmaz. Kaldı ki, taraftar olanların böyle bir namaz için tespit ettiği vakitte Hz. Peygamber’in ne yaptığına delalet eden bazı rivayetler de vardır. Mesela Sahih-i Müslim’de, “Kişinin Sabah Namazından Sonra Namaz Kıldığı Yerde Oturmasının ve Mescitlerin Fazileti” şeklindeki bab başlığının altında nakledilen bir hadise göre Câbir b. Semure’ye: “Rasulullah ile oturur muydunuz?” diye sorulmuş, o da “Evet, hem de çok. Sabah namazını kıldığı yerden güneş doğuncaya kadar kalkmazdı. Ancak güneş doğunca kalkardı. Bu süre içinde de sohbet ederlerdi. Bazen Câhiliye dönemi işlerinden bahsedip gülüşürlerdi. Hz. Peygamber de onlara tebessüm ederdi” yanıtını vermiştir.⁶¹² Tirmizî de “Sabah Namazından Sonra Güneş Doğuncaya Kadar Mescitte oturmanın Müstehap Olduğu” başlığı altında aynı manada bir rivayete yer verir ve bu hadisin sahih olduğunu söyler.⁶¹³

Görüleceği üzere bu iki rivayette Hz. Peygamber’in güneş doğduktan sonra mescitte herhangi bir nâfile namaz kıldığına işaret edilmemiştir. Bununla birlikte Tirmizî’nin aktardığı bir hadis, işaret ettiği vakit itibariyle böyle bir namaza yorulanabilecek durumdadır. Bu rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır:

“من صلى الغداة في جماعة ثم قعد يذكر الله حتى تطلع الشمس ثم صلى ركعتين كانت له كأجر حجة وعمره”

Kim sabah namazını cemaatle kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar Allah’ı zikrederek bekler ve iki rekât namaz kılsa hac ve umre sevâbı kazanır.”⁶¹⁴

Tirmizî bu metni naklettikten sonra Hz. Peygamber’in üç kere “تامة” yani “tam bir hac ve umre sevâbı” dediğini de aktarır.

İştirâk namazı ile kuşluk namazının aslında aynı şey olduğuna delâlet eden farklı rivayetler de vardır. Bu rivayetler genel olarak bazı sahâbîlerle tâbiîlerin kuşluk namazı karşısındaki tavırları ve İbn Abbâs’ın Hz. Dâvud ile ilgili olarak nâzil olan. “Biz, akşam sabah kendisiyle beraber tesbih eden dağları onun emrine vermiştik”⁶¹⁵ âyetinde geçen “iştirâk” kelimesi hakkındaki yorumları ile ilgilidir. Meselâ bu rivayetlerden birine göre İbn Abbâs şöyle demektedir: “Zaman zaman Kur’ân’da bu âyete denk gelir fakat neye delâlet ettiğini anlayamazdım. Tâ ki Ümmü Hâni bana Hz. Peygamber ile ilgili şu olayı anlatana kadar: Hz. Peygamber onun evine girmiş ve abdest almak için su istemiş. Bir leğende su

⁶¹² Müslim, Mesâcid, 286.

⁶¹³ Tirmizî, Salât, 412 (585).

⁶¹⁴ Tirmizî, Salât, 412 (586).

⁶¹⁵ Sa’d 38/18.

getirmişler. Ümmü Hâni ‘bu leğendeki hamur izleri hala gözümün önündedir’ diyor. Hz. Peygamber buradan abdest almış. Sonra kalkıp kuşluk namazı kılmış”. İbn Abbâs bu rivayeti duyunca ‘Ey Ümmü Hâni! İşte bu işrâk namazıdır’ dedi.⁶¹⁶

Yapılan bu açıklamalardan sonra duhâ namazının işrak namazından tanım yönüyle - kesin hatlarla olmasa da- ayrıldığını bunun yanında yapılan bu ayrımın birbirleri yerine kullanılamayacağı manasına gelmediğini ama yapılan tariflerden de anlaşılacağı üzere duhânın ilk vaktine duhâ veya işrak dendiği ama sonrasına doğru işrak ifadesi yerine duhâ ifadesinin kullanıldığını söyleyebiliriz.

3.2.4. İbn Ömer’in Duhâ Namazıyla İlgili Görüşlerinin Değerlendirilmesi

İbn Ömer’den rivayetlere baktığımız zaman Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’in duhâ namazını kılmadığını söylemesi ve Hz. Peygamber’in (s.a.s) de kıldığını zannetmediği nakledilir. Başka bir rivayette ise duhâ namazını bidat saydığı ve insanlara emretmediği aynı zamanda da nehyetmediği bir namaz olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bizim burada odaklanmamız gereken asıl nokta İbn Ömer’in bu tavrının duhâ namazının sübutuna halel getirip getirmediğidir. Bu noktaya değinen İbn Hacer, Fethu’l-Bârî’de bu sorunun cevabını araştırmış ve şu şekilde bir yorum meydana getirmiştir:

“İbn Ömer’in Hz. Peygamber’in (s.a.s) duhâ namazı kılıp kılmadığı söz konusu olunca ‘zannetmiyorum’ gibi bir ifade kullanmasından, daha önce başka birinden Hz. Peygamber’in (s.a.s) duhâ namazı kıldığını dair bir haber aldığı ve o habere güvenmediği anlaşılmaktadır. Nitekim İbn Ömer’in duhâ namazını bidat kabul ettiği bilinen bir durumdur. Mücâhid ve Urve b. Zübeyr mescide girdiklerinde İbn Ömer’i Hz. Âişe’nin hücreğine dönük şekilde otururken gördüklerinde mescitte duhâ namazı kılan insanların hangi namazı kıldıklarını sorunca İbn Ömer’in ‘bidat’ cevabını vermesi bu durumun en açık ifadesidir. Bunun yanında İbn Ömer’in, İbn Ebi Şeybe’nin sahih yolla rivayet ettiği ‘ne güzel bir bidattir’⁶¹⁷ sözünü kullanması; başka bir rivayette ‘Hz. Osman duhâ namazındayken şehit edildi. Onu kılan kimse yoktu. Şüphesiz ki bu namaz insanların daha sonradan ihdas ettiği şeylerin bana en güzel gelenlerindedir’ ifadesinin kullanılması duhâ namazını mutlak olarak bidat görmediğine delalet etmektedir. Yine İbn Ebi Şeybe’nin rivayet ettiği İbn Ömer’in ‘Ben Müslüman olduktan sonra sadece tavaftan sonra duhâ vakti namaz kıldım’⁶¹⁸

⁶¹⁶ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, XXIV, 406.

⁶¹⁷ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 172;(7775).

⁶¹⁸ İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 172;(7774).

gibi ifadeleri de bulunmaktadır. Buhârî’de zikredilen İbn Ömer’in duhâ vakti Mekke’ye gelip tavaf ettikten sonra iki rekât namaz kıldığı, İbn Huzeyme’nin zikrettiği İbn Ömer’in Hz. Peygamber’in (s.a.s) sadece seferden gelince duhâ namazı kıldığı nakledilir. Ezcümle İbn Ömer’in hadislerinde duhâ namazının meşruiyetini zedeleyecek bir durumun olmadığı anlaşılmaktadır. Duhâ namazını nefyettiği rivayetler ise böyle bir namazın olmadığını düşünmesine değil; ya görmediğine ya da sadece belli bir vasıfla kılınmasını nefyetmesine hamledilmelidir. Kadı İyaz’a göre de İbn Ömer’in inkâr ettiği, duhâ namazının meşru olduğu değil; farz namaz gibi devam edilmesi ve cemaatle mescitte kılınmasıdır. İbn Ebi Şeybe’nin İbn Mesud’tan rivayet ettiği ‘kılacaksınız evlerinizde kılın’ ifadesi de Kadı İyaz’ın görüşünü desteklemektedir.”⁶¹⁹

Konumuz ile alakalı Hadise Hz. Âişe’nin “Vallahi Hz. Peygamber (s.a.s) Duhâ namazı kılmazdı ama ben kılardım” hadis-i şerifi, İbni Ömer’in “Hz. Peygamber sadece seferden geldiği zaman Duhâ namazı kılardı” hadis-i şerifi desteklemektedir. Aynı şekilde Hz. Âişe’ye Hz. Peygamber’in Duhâ namazı kılıp kılmadığı sorulunca “Sadece seferden geldiği zaman kılardı” hadis-i şerifi de desteklemektedir. Şuayb Arnavut, bu noktadaki hadislerin Hz. Peygamber’in duhâ namazına devam etmediğine delalet etmeleri ile beraber Hz. Peygamber’den hiç şüphesiz duhâ namazı üzerine teşvikin bulunduğunu beyan etmektedir.

Şu hâlde az önce de beyan ettiğimiz gibi İbn Ömer’den duhâ namazının bidat olduğuna dair rivayetin mescitte kılınmasına veya toplu bir şekilde kılınmasına hamledilmesinin mümkün olduğu aktarılmaktadır. Yoksa bu hadisten murat evlerde kılınmasının veya tek başına kılınmasının bidat olduğunu kastedilmemektedir.

Bununla birlikte İbn Ömer’den gelen “bidattır” lafzı sürekli kılınmasına binaen söylenmiş olması da ihtimal dahilindedir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s) daha önceden de naklettiğimiz gibi bazı amelleri farz olma korkusuyla ara sıra terk etmiştir. Bu durum onunla alakalı olup kendisinden sonra ümmeti ile alakalı değildir. Duhâ namazını sürekli kılmanın müstehap olduğu daha önceden zikrettiğimiz hadis-i şeriflerle sabittir. Bunların yanında İbni Ömer’e Hz. Peygamber’in Duhâ namazını kıldığı ve onu emrettiği ulaşmamış olabilir. Cumhur, Duhâ namazının müstehap olduğunu söylemişken Duhâ namazının bidat olduğunu savunmak yerinde değildir. Yine bu açıklamaların yanında, Duhâ namazını bidat olarak gören kimseler bu bidatı yerilen bir bidat olarak değil; bilakis sevilen bir bidat olarak

⁶¹⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, III, 584.

görmüşlerdir. Durum böyle olunca duhâ namazının müstehap olduğuna dair icma meydana gelmektedir.⁶²⁰

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere İbn Ömer'in inkâr ettiği durum duhâ namazının cemaatle kılındığı veya farz gibi telakki edilmesidir. Söz konusu mesele İbn Ömer'in rivayetlerini anlamaya gelmişken İbn Ömer'in Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazıyla ilgili alakalı 'Zannetmiyorum' ifadesine bir açıklık getirmeye çalışalım. İbn Ömer bu hadiste 'Zannetmiyorum' ifadesini yine aynı amaca binaen -cemaatle kılındığı veya farz gibi telakki edilmemesi adına- söylemiş olabilir. Çünkü İbn Ömer'e soruyu soran kimse Müverrik isimli bir ravidir. Bu ravi İbn Hibbân'ın özel açıklaması, Zehebî, İbn Sa'd ve İbn Hacer'e göre⁶²¹ çok ibâdete düşkün bir insandı. İbn Ömer'in Müverrik'in sorusuna olumsuz cevap vermesinin arka planında duhâ namazının Müverrik tarafından farz namaz gibi anlaşılma korkusu olabilir. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in kılmadığını söylemesi aslında 'farz namaz gibi anlayıp kılmadılar' şeklinde anlaşılabilir. Nitekim Müverrik burada duhâ namazı var mı yok mu diye öğrenmekten çok İbn Ömer'in duhâ namazına karşı duruşunu öğrenmek maksadıyla 'Duhâ Namazı kılıyor musun?' diye sormuştur. Bu da yorumumuzu kuvvetlendiren bir Kârînedir.

Sonuç olarak İbn Ömer'in duhâ namazına karşı zannedildiği kadar sert bir duruşu bulunmamaktadır. Bidat olarak nitelediği namaz ise bu namazın cemaatle kılınmasıdır. Bunun yanında yine İbn Ebi Şeybe'nin rivayet ettiği haberde ise İbn Ömer "Duhâ için bir namaz vardır"⁶²² bu durumu desteklemektedir.

3.2.5. Ebû Bekre'nin Duhâ Namazı Hakkındaki Görüşü

Ebû Bekre'nin söylediği "bu namaz Allah Râsulü ve ashabının kıldığı bir namaz değildir" sözü ile alakalı şunu diyebiliriz ki; Sindî'nin açıklamasına göre Ebû Bekre bu açıklamayı kendi ilmine göre yapmıştır. Çünkü O'nun duhâ namazı kıldığı rivayet edilmiştir. Buradaki nehyi ise duhâ namazından ziyade duhâ namazına sürekli devam etmekten nehyetmiştir. Ezcümle O'nun bu namazı kıldığı ve insanları da teşvik ettiği rivayet edilmiştir. Bu da O'nun duhâ namazını kabul ettiğini göstermektedir.⁶²³ Ahmet Bennâ, Ebû Bekre'nin Resulullah'ı ve ashabını duhâ kılarken görmeyişinin duhâ namazının hakikatine

⁶²⁰ Irâkî, *Tarhu't-Tesrîb fî Şerhi't-Takrîb*, III,64.

⁶²¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 403; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V,446; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX,16; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 168.

⁶²² İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 172;(7778).

⁶²³ Sindî, *Haşiyetü'l-Müsne'di'l-İmam Ahmet b. Hanbel*, XII,166.

bir etkisinin olmadığını açıklamıştır. Çünkü duhâ namazının kılındığına dair birçok sahabeden rivayet bulunmaktadır.⁶²⁴ Hadisin başlangıcındaki “mescitte duhâ namazı kılan kimseler gördü” ifadesinden de anlaşılacağı üzere Ebû Bekre'nin bu ifadesi, duhâ namazının mescitte toplu kılınıyor mu gibi bir görüntü esnasında sadır olmuştur. Bu da duhâ namazının mescitte kılınmasını kerih gördüğü anlamına gelmektedir.⁶²⁵

Söz konusu hadislerde Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazını kılmadığına dair yorumları ele alırken üzerinde en çok ihtilaf edilen hadislerden birinin de açıklamasını yapma ihtiyacı hissettik. Hz. Peygamber'i (s.a.s) sadece bir defa duhâ namazı kılarken gördüğünü ifade eden Ümmü Hani'nin azatlı kölesi Ebû Salih de Ümmü Hani gibi açıklama yapmıştır. Abdullah b. Hâris, Hz. Peygamber'den duhâ namazını kılıp kılmadığını bilmek için sahabeye birçok kez sorular yönelmiş ama Ümmü Hani'den başkasının duhâ namazıyla alakalı bir rivayette bulunmadığını nakletmiştir. Küreyb, Ebû Mürre ve Muttalib b. Abdullah'tan gelen rivayetler Hz. Âişe'nin evde pek duhâ kılmadığını ve duhâ namazını genelde terk ettiğini göstermektedir. Bunun yanında duhâ namazıyla alakalı birçok rivayetin bulunduğu bilinmektedir.⁶²⁶ Kastallânî, İbn Ebî Leylâ'nın sözünün duhâ namazının olmadığına delil olamayacağını bildirmektedir. Çünkü İbn Ebî Leylâ kendisinin hiç görmediğini beyan etmiştir.⁶²⁷ Hadiste geçen “duhâ” ifadesi üzerinde ihtilafa düşen hadis alimleri kılınan namazın duhâ namazı mı yoksa duhâ vaktinde kılınan şükür namazı mı ya da gece kılınmadığı namazın kazası mı olduğu hususunda farklı görüşlere yer vermişlerdir. Kastallânî, bu ihtilafı göz önünde bulundurarak İbn Ebî Leylâ'nın “Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ kıldığını gören sadece Ümmü Hani vardı” şeklindeki ibarenin bizzat duhâ namazına delalet ettiğini; ‘duhâ’ kelimesinin zarf olmadığını bildirmektedir. Bunun yanında Kastallânî, Ebû Dâvud ve başka yerlerde geçen “صلى سبحة” ifadesinin kılınan namazın duhâ namazı olduğunu; fetih namazı veya o vakitte kılınan herhangi bir namaz olmadığına dikkat çekmiştir. Bu durumun, hadisin duhâ namazının sünnet olduğuna delil olmasına engel olmadığını zikretmektedir.⁶²⁸

⁶²⁴ Ahmed Abdurrahman Bennâ, *el-Fethu'r-Rabbâni li Tertibi Müsnedi Ahmed b. Hanbel*, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye, VII, 16.

⁶²⁵ Seyyid Ebû Âsım Ğamrî, *Fethu'l-Mennân Şerhu Kitâbi'd-Dârimî*, Beyrut: Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1999, VI, 539.

⁶²⁶ İbn Abî'l-Berr, *el-İstizkâru'l-Câmi li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, Beyrut: Dar-u Kuteybe, 1993, III, 265.

⁶²⁷ Şihabu'd-Dîn Kastallânî, *İrşadü's-Sârî li-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2012; 5III, 139.

⁶²⁸ Kastallânî, *İrşadü's-Sârî*, III, 228.

3.2.6. Hz. Âişe'den Gelen Rivayetlerdeki Teâruzun Giderilmesi

Hz. Âişe'den gelen rivayetlere baktığımız zaman bazılarında Hz. Peygamber'in (s.a.s) sadece seferden geldiğinde duhâ kıldığı, bazılarında O'nun hiç kılmadığı ve farz olma korkusundan dolayı terkettiği; bazılarında dört rekât kıldığı ve Allah'ın istediği kadarıyla artırdığı; bir rivayette sekiz rekât kıldığı ve elimizdeki diğer rivayete göre duhâ kıldığı zaman dua ettiği görülmektedir. Bakıldığında bazı rivayetler arasında çelişkinin olduğu göze çarpmaktadır. Öncelikle bu çelişkilerin duhâ namazının varlığı-yokluğu kapsamında çok Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazına verdiği önem kapsamında değerlendirilmelidir. Nevevî de diğer sahabelerden de duhâ ile alakalı rivayetlerin geldiğini beyan ettikten sonra duhâ namazının en azının iki, en kamilinin ise sekiz ve ortasının da dört ve altı rekât olduğundan bahseder. Ardından da Hz. Âişe'den gelen farklı rivayetlere değinerek şu şekilde açıklamada bulunur:

“Hz. Âişe'den gelen duhâ namazının Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından kılınıp kılınmadığıyla alakalı rivayetler şu şekilde anlaşılmalıdır ki; Hz. Peygamber (s.a.s) bazı zamanlar duhânın faziletine binaen bu namazı kılarken; bazen de Hz. Âişe'nin bildirdiği gibi farz olmasından korktuğundan dolayı terkederdi. “Sadece seferden geldiği zaman kılardı.” sözünü ise şu şekilde anlayabiliriz: Hz. Peygamber (s.a.s), bazı zamanlar seferi bazı zamanlar ise mukim idi. Bununla beraber, Hz. Âişe'nin yanında duhâ vakti çok az kalırdı. Bu ihtimallerin üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.s) bazen mescitte bazen de başka yerde olma ihtimali eklenmektedir. Bu durumlar arasında Hz. Peygamber (s.a.s) de eşlerinin her biriyle dokuz günde bir beraber kalmaktadır. Yani Hz. Âişe'nin duhâyı nefyederek gibi gözükten rivayetlerin asıl sebebi Hz. Peygamber (s.a.s) ile fazla birlikte olmamasıdır. Bu durumu bazı rivayetlerde geçen “duhâ namazı kılarken görmedim.” sözünden de anlayabiliriz. Bu açıklamaların yanında “kılmazdı” rivayetinin “sürekli devam etmezdi.” Şeklinde de anlayabiliriz. Yani nefyedilen sürekli devam etmesidir; yoksa duhâ namazının varlığı değildir.⁶²⁹

Hz. Âişe'nin duhâ namazını görmesiyle alakalı Şebbir Osmânî şu şekilde bir açıklama yapmaktadır:

“Bu rivayet hakkında duhâ namazını müstehap saymayanlar, Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ vaktinde kıldığı namazın seferden dönmesinden dolayı kıldığı namaz olduğunu;

⁶²⁹ Muhyiddin Yahya en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu'l-Câmis's-Sahîh*, Dimeşk: Dâru'l-Ulumi'l-İnsaniyye, 1997, II, 815.

duhâ namazı olmadığını ifade ederler. Ama bunun yanında Enes b. Malik’den gelen rivayette O’nun duhâ namazını sadece sefere çıkarken ve seferden gelirken kıldığı ifade edilmektedir. Bundan dolayı müstehap sayan cumhur ise Hz. Âişe’den gelen hadiste kullanılan ifadeyi duhâ namazını kılmadığıyla alakalı değil; duhâ namazını kılarken görmediğiyle alakalı saymaktadır. “Bilakis görmediğinin değil duhâ namazının olmadığıyla alakalıdır. Çünkü nefyden istisna yapmak varlığa delalet etmektedir.” şeklindeki mukadder bir soruya ise Übbi, “Buradaki istisna nahvdeki istisna-ı munkatıya tekabül etmektedir. Yani Hz. Peygamber (s.a.s) zaten seferden her gelişinde, geldiğinden dolayı ayrı bir namaz kılıyordu.”⁶³⁰ Yani seferden her gelişinde namaz kılması, duhâ vaktindeki gelişinde duhâ namazını kılmadığı manasına gelmemektedir.

Bu rivayetlerin yanında Hz. Âişe’nin sekiz rekât duhâ namazı kılıp Rümeyse’nin “bana Resulullah’tan haber ver” demesi üzerine “sana Hz. Peygamber’den bir şey haber vermem ama annem ve babam yeniden bana gösterilse ben bu namazı bırakmam” ifadesini kullanması da duhâ namazının sünnet olduğuna delildir.

İbn Battal, Hz. Âişe’nin “Ben Resulullah’ı duhâ kılarken hiç görmedim” ifadesinde duhâyı sünnet saymayan kimseler için bir delil olmayacağını belirtmiştir. Çünkü herkes Rasûlullah’tan gördüğünü veya görmediğini belirtmiştir. Hz. Âişe de aynı şekilde kendi gördüğü kadarını nakletmiştir. Çünkü hiç kimse Hz. Peygamber’in (s.a.s) bu namazı kılmadığını nakletmemiştir. Ama kıldığına dair rivayetler bulunmaktadır. Durum böyleyken Hz. Âişe’nin sözü nasıl delil olabilir? Bunların yanında diğer rivayetler de Hz. peygamber’in duhâ namazını kıldığını ve dört rekât kılıp bazen artırdığını bizzat Hz. Âişe’den duymaktayız.

Bazıları da “duhâ namazı kılarken görmedim” ifadesini “سبح” kökünden geldiği için “duhâ namazını sürekli ve alenen kılmazdı” şeklinde yorumlamışlardır. Nitekim bu manayı kuvvetlendirecek rivayet Hz. Âişe’den nakledilmektedir. -yine önceden aktardığımız rivayetler arasında- Hz. Âişe’nin kapıyı kapatıp uzun bir duhâ namazı kıldığını ve sonrasında “annem ve babam yeniden bana gösterilse ben bu namazı bırakmam” dediği rivayet edilmektedir.⁶³¹

İbn Hacer, Hz. Âişe’den gelen mutlak olarak görmeme, az görme ve kesin görme ile üç vecihten gelen rivayetlerin cem edilmesi hususunda ulemânın ihtilaf ettiğini nakletmiştir.

⁶³⁰ Şebbir Osmani, *Fethü'l-Mülhim*, II, 99.

⁶³¹ İbn Battal, *Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, III, 180.

İbn Abdilberr ve bazılarına göre Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği hadisi sadece Müslim'in rivayet ettiği hadise tercih etmişlerdir. Çünkü hiç görmeyişi duhâ namazının bulunmadığını göstermez. Beyhaki'ye göre (مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي سُبْحَةَ الضُّحَى قَطُّ) sözünün manası “devamlılık göstermedi” manasındadır. Kendisinin (وَإِنِّي لَأَسْتَجِبُهَا) sözü de devamlılık gösterdiğini ifade etmektedir. Hadisin geri kalanı ise Resulullah'ın (s.a.s) sürekli devam etmeme sebebidir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s) ümmetine ağır bir yükün yüklenmesinden korkardı. Bu sebepten ötürü de sürekli devam etmedi. Taberî ise seferden döndüğündeki namazı mescitte kıldığı duhâ namazı olarak, dört ve daha fazla rekâta kıldığı namazı ise evde kıldığı duhâ namazı olarak anlamıştır. Hiç kılmadığına dair rivayeti ise “belli bir düzen içerisinde kılmadı” şeklinde anlamıştır. Taberî'nin yorumunu İbn Hibbân da benimsemiştir. Kadı İyad ve diğerleri de bazı varyantlarda bulunan “hiç kılmadı” şeklindeki sözü “kılarken görmedim” şeklinde anlamıştır. Bu rivayet ile “duhâ kıldırı” sözünü ise Hz. Peygamber'in (s.a.s) duhâ namazını kıldığını görmediğini ifade etse de bu O'nun duhâ namazını kılmadığı manasına gelmediğini bildirerek cem etmiştir. Yine başka bir yoruma göre nefyedilen duhâ namazı belli bir vakitte belli bir tarzda ve belli bir rekâta olan duhâ namazıdır. Nitekim bazen seferden gelince bazen sefere gidince bazen dört bazen de daha fazla rekâta kıldığına dair rivayetler de bu yorumu desteklemiştir. İbn Hacer bu açıklamalardan sonra Hz. Âişe'nin hadislerinin, duhâ namazının Hz. Peygamber'in (s.a.s) üzerine farz olduğunu nefyetmekte olduğunu beyan eder.⁶³²

Kastallânî ise Hz. Peygamber'den 21 sahabe'nin duhâ namazını naklettiğini aktardıktan sonra herhangi bir konuda birbirine zıt iki hüküm bulunduğu zaman müsbet ifadenin menfi ifadeye tercih edileceğini bildirmiştir.⁶³³ Hz. Âişe'nin sekiz rekât kılmasını bazı alimler fetih günü sekiz rekât diye duymasına bağlamıştır. Anne-babasının diriltmesini de İbn Hacer “eğer duhâ namazının zevkini bırak, anne ve babanı yeniden görmenin lezzetini tat deseler yinede bırakmazdım” şeklinde anlamıştır.⁶³⁴

İbnü'l-İrâkî (ö. 826/1423), kuşluk namazıyla alakalı Hz. Âişe'den gelen olumsuz rivayetlere altı şekilde cevap verildiğini belirtmiş, bunları şu şekilde nakledip değerlendirmiştir:

⁶³² İbn Hacer. *Fethu'l-Bârî*, III,590; Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, V, 547.

⁶³³ Kastallânî, *İrşadü's-Sârî*, III, 230.

⁶³⁴ Ali Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*, III, 359.

1. Bu rivayetlerin zayıf olduğu ve râvilerinin vehmetmiş olmaları yorumu. İbnü'l-İrâkî, bu rivayetlerin bir kısmının Sahîhayn'da olduğunu, dolayısıyla bu görüşün zayıf olduğunu söylemiştir.
2. “Kılmadı” sözünün “devamlı kılmadı” anlamında olduğu yorumu. İbnü'l-İrâkî, babası İrâkî'nin bu görüşü uzak gördüğünü nakletmiştir.
3. “Kılmadı” sözünün “Ben kıldığını görmedim” anlamında olduğu, “Kıldardı” sözüne gelince onu başkalarından öğrendiği yorumu.
4. Hz. Âişe, o dönemde insanlarca bilinen sekiz rekâtı inkâr etmiş ve Hz. Peygamber'in dört rekât kıldığını ve dilediği gibi artırdığını söylemiştir.
5. Hz. Âişe, Resûlullah'ın bu namazı insanların huzurunda kıldığını reddetmiştir.
6. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in insanları mescide toplayarak bu namazı kıldığını reddetmiştir. Hz. Ömer'in bid'at dediği de budur.⁶³⁵

Sonuç olarak Hz. Âişe'den bize gelen hadislere topluca baktığımız zaman duhâ namazını nefyeden herhangi bir durumun olmadığı bilâkis Hz. Âişe'den duhâ namazının sünnet oluşuna dair rivayetlerin geldiği anlaşılmaktadır. Özetle, Hz. Âişe'den gelen olumsuz rivayetlerden ya râvinin görmediği kastedilmiş ya da devamlı kıldığı veya belli bir rekât veya insanların huzurunda ya da cemaatle kıldığı nefyedilmiştir.

3.2.7. Bazı Alimlerin Duhâ Namazına Dair Yaklaşımları

Burada bazı alimlerin duhâ namazı hakkındaki görüşleri ve bazı delillere yaklaşımları ele alınıp değerlendirilecektir.

İbn Kayyim'e göre sahih rivayetlere ve sahabeden gelen eserlere baktığımızda Hz. Peygamber'in (s.a.s) Ebû Hureyre'ye bulunduğu vasiyette Hz. Peygamber (s.a.s), Ebû Hureyre'nin geceleri hadis ezberi yaptığından kılamadığı teheccüd namazı yerine duhâ namazını teheccüd namazının yerine tavsiye etmişmiştir. Enes b. Malik'in merfu olarak rivayet ettiği “kim duhâ namazına devam eder sadece zor anda terk ederse ben ve o nurdan bir denizin içinde nurdan bir kayığın içinde oluruz” sözü Zekeriyye b. Düveyd Kindi tarafından uydurulmuştur. Ya'la b. Eşdak'ın Abdullah b. Cerad'dan, Onun da Hz. Peygamber'den rivayet ettiği “Kim duhâyı kılar ise ibâdet gibi kılsın. Bir kimse bir sene duhâ namazı kılar sonra unuttur terk ederse o namaz ona, yavrusunu kaybetmiş olan devenin yavrusunu arzulaması gibi özlem duyar” rivayetinin ise mevzu olduğunu Hakim'in duhâ için

⁶³⁵ İrâkî, *Tarhu't-Tesrib fi Şerhi't-Takrîb*, III,64

biriktirdiği cüzün içerisinde bulunduğunu bildirir. “Kim duhâ namazına devam ederse hataları bağışlanır” hadisi de Abdulaziz isimli bir ravinin İbn Nümetr, Yahyâ ve Ezdi tarafından kezzap sıfatıyla anıldığı için inkâr edilmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s) seriyye gönderip duhâ namazının faziletiyle alakalı rivayet edilen hadisi ise Humeyd b. Sahr’ın bazı alimler tarafından cerh edilip tek kaldığında delil olamayacağını beyan ederek hadisi delil olmaktan çıkarmıştır. Ebû’d-Derdâ’nın Hz. Peygamber’den rivayet ettiği ve günün ilk vaktinde kılınmasının tavsiye edildiği dört rekâttan bahseden hadisi ise İbn Teymiye’nin sabaha namazı olarak anladığını bildirirerek duhâ namazı için delil olmaktan çıkarrır.⁶³⁶

Duhâ namazının sadece herhangi bir sebeple kılınmasının müstehap kabul edilmesi tercihe şâyân olsa da bizim tercihten önce zikredilen her görüşle belli alanlarda amel edebilme imkânımız bulunmaktadır. Mutlak olarak müstehap olduğuna delil olan hadisler zaten bizi desteklerken; ara ara veya bir sebepten dolayı kılınan namaz ise duhâ namazına götüren artı bir unsur olarak addedilebilir ki Allah Teâla’nın “Allah’a -yakınlaşmak için- vesile arayın”⁶³⁷ âyeti insanın yaşantısında tahakkuk etmiş olur. Bidat veya terkedilmesinin gerekliliğinden bahseden görüş ise duhâ namazının cemaatle mescitte kılınması olarak alabiliriz ki bu hadislerle alakalı yapılan yorumları ilgili başlıklarda zikretmiştik. Hz. Peygamber’in (s.a.s) seriyye gönderip duhâ namazının faziletiyle alakalı rivayet edilen hadisi ise başka bir tarikten desteklendiği için kendisiyle delil getirilebilecek bir konumda olduğunu zikretmiştik. Ebû’d-Derdâ’nın rivayet ettiği hadisi daha önceden de belirttiğimiz gibi alimlerin çoğu duhâ namazı olarak anlarken İbn Kayyim’in -mutlak olarak sünnet olduğuna delil olan tüm rivayetlere değinmeyip- çeşitli sebeplerden dolayı delil olmaktan çıkardığı bazı hadislerin başka tariklerle desteklenip iki veya üç hadis hariç her birinin en az hasen ligayrihi mertebesinde delil olabilecek bir seviyede bulunduğunu söylememiz gerekmektedir.

Şah Veliyyullah Dehlevî’ye göre ilahi hikmet kulun gündüz vaktindeki her dörtte birlik zaman diliminde ibâdetle meşgul olmasını gerektirir. Aklından çıkan Allah’ı zikretme halini tekrar hatırlamasına vesile olur. Çünkü dörtte bir üç saatlik biz zaman dilimidir. Bu da gündüz vaktinin içerisinde kullanılan bir miktartır. Bu değerinden dolayı duhâ vaktinde kılınan namaz Hz. Peygamber’den önce salihlerin de sünneti idi. Yine gündüzün bu vakti rızkın arandığı bir vakit olduğu için gafletin zehrine panzehir olması için sünnet kılınmıştır.

⁶³⁶ İbnu’l-Kayyim el-Cevzî, *Zâdu’l-MeÂd fî Hedyi Hayri’l-İbâd*, Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1998, I,330-348.

⁶³⁷ Maide 5/35.

Tıpkı Hz. Peygamber'in (s.a.s) çarşıya giren kimse için "La ilahe ilallahu vehdehu lâ şerike leh" zikrini sünnet kabul etmesi gibi. Duhâ namazının üç mertebesi vardır:

Birinci mertebe, iki rekâtlik olan duhâ namazıdır. Bu iki rekât ile insanın her mafsasında hamdi gerektirecek nimete karşı şükür eda edilmiş sayılır.

İkinci mertebe ise dört rekâtlik olup, Allah Teâla'nın "Ey Âdemoğlu! Gündüzün ilk vakti dört rekât kıl ki sana kefil olayım." sözünün gereği olarak kılınır.

Üçüncü mertebe ise bunun da üstündeki sekiz veya oniki rekâtlik namazdır. En isabetli vakti ise gündüzün ilerlediği vakittir.⁶³⁸

Dehlevî'nin de açıklamasından anladığımız kadarıyla duhâ namazı sünnet olmanın ötesinde kulun günlük gereken zikrinin tamamlanması açısından büyük öneme haiz olduğunu görmekteyiz. Bunun yanında da Ebû'd-Derdâ'nın rivayet ettiği ve gündüzün ilk vaktindeki dört rekâtlik namazın bahsedildiği hadisi de duhâ namazı olarak anladığımızı görmekteyiz.

Muhammed b. Cafer Kettani, duhâ namazını 33 sahabe ravisinin rivayet ettiğini, Aynî'nin Umdetu'l-Kârî'de 25 sahabe ravisinin bulunduğunu nakletmektedir. Heytemi ve Molla Ali el-Kârî, duhâ namazı ile alakalı rivayetlerin tevatür derecesine yaklaştığını, Taberânî'nin ise tevatür derecesine ulaştığını naklettiğine dikkat çekmiştir. Hâkim duhâ namazıyla alakalı bir cüz meydana getirdiğini orada 20 sahabe ravisinin bulunduğunu nakletmektedir.⁶³⁹

Sonuç olarak duhâ namazının sünnet olmadığına veya bidat olduğuna delalet hadislerin direk zahirinin alınamayacağı, başka varyantlar incelenip toplu bir şekilde rivayetler analiz edildiği zaman duhâ namazının sünnet oluşuna herhangi bir zararın gelmediğini görmekteyiz.

⁶³⁸ Şah Veliyyullah ed-Dehlevî, *Hüccetullâhi'l-Bâliğa*, Dimaşk: Dâru İbn Kesîr, 2012; II,80-81.

⁶³⁹ Muhammed b. Cafer Kettânî, *Nazmu'l-Mütenâsir mine'l-Hadîsi'l-Mütevâtir*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, s. 116.

SONUÇ

Duhâ namazının meşru olduğuna dair 17 sahabînin rivayet ettiği 34 rivayet tahlil edilmiştir. Bu 34 rivayetin 16 tanesi sahih, 5 tanesi hasen, 12 tanesi zayıf, 1 tanesi ise mevzudur. Bunun yanında meşru olmadığına delalet eden ve 2 sahabîden gelen 4 rivayetin her birinin sahih olduğu ortaya koyulmuştur.

Her sahabi Hz. Peygamber'den (s.a.s) herhangi bir davranışı veya ibâdeti ne kadar görmüşse o kadarını rivayet etmiştir. Bu yüzden sahabenin her biri bir ibâdet hakkında farklı yaklaşımlar nakletmişlerdir. Örneğin bir sahabiden bazen “Hz. Peygamberi (s.a.s) bunu yaparken bir defa gördüm” gibi bir ifade nakledilirken; bazen aynı sahabiden “Hz. Peygamber (s.a.s) bunu asla bırakmamamı tavsiye etti” şeklinde ibareler nakledilmektedir. Bunun örneği Hz. Ebû Hureyre (r.a) için de sadır olmuştur. Bir rivayette Hz. Peygamber'i (s.a.s) duhâ namazı kılarken sadece bir defa gördüğü nakledilirken; başka bir rivayette asla bırakmamasını tavsiye ettiği ibâdetler arasında duhâ namazını da zikrettiği nakledilir. Hz.

Âişe'den (r.a) nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) duhâ namazını bir rivayete göre sadece seferden gelirken kılarken; başka bir rivayete göre tek seferde namazı bölmeden kıldığı rivayet edilir. Bazı rivayetlerde sadece bir defa kıldığını gördüğü nakledilirken; bazı rivayetlerde ise dört rekâtın üstüne ekleyerek kılardı” şeklinde süreklilik ifade eden lafızlar nakledildi. Bir rivayete göre de Hz. Peygamber (s.a.s) farz olma korkusuyla duhâ namazını bazen terkederdi. İlk bakışta aralarında teâruz varmış gibi görülen bu rivayetler az önce zikrettiğimiz durumla beraber gayet normalleşen bir vakıa haline dönüşmektedir. Çünkü hiçbir sahabi Hz. Peygamber'in (s.a.s) her haline muttali olamazdı. Evet kimi sahabiler Hz. Peygamber'in (s.a.s) yanında uzun süreli kaldıklarından dolayı birçok hadisi nakletmiş olabilirler ama bu durum yine her haline vakıf oldukları manasına gelmez. Hz. Âişe'nin rivayetleri de bu minvalde değerlendirilip anlaşılmalıdır. İtban b. Malik'den nakledilen rivayette kendisi Hz. Peygamber'le (s.a.s) duhâ namazını cemaatle kılmıştır. Ümmü Hâni'den (r.a) nakledilen rivayete göre Hz. Peygamber duhâ namazını sekiz rekât olarak kılıp kıraati fazla uzun tutmamıştır. İbn Abbâs'tan (r.a) gelen rivayete göre Hz. Peygamber duhâ namazından sonra kunut okumuştur. Yine duhâ namazından sonra yapılan duayı Hz. Âişe (r.a) nakletmektedir.

Bazı sahabiler de duhâ namazını Hz. Peygamber'den (s.a.s) fiilî olarak değil de kavli olarak aktarır. Örneğin Ebû Ümâme duhâ namazı için yola çıkmanın ve mescide gidilmenin bile ecre vesile olacağını Hz. Peygamber'in fem-i mübareklerinden nakleder. Ebû Zerr (r.a) duhâ namazının iki rekâtının mafsalların hakkını vermeye denk olacağını nakleder. Yine Nuaym b. Hemmâr, Hz. Peygamber'den (s.a.s) duhâ namazı kılan kişiye Allah'ın (c.c) tüm gün için kefil olacağını nakleder. Görüldüğü üzere her sahabi farklı şekil, mana ve suretlerle duhâ namazını nakletmiştir. Bizim bu rivayetlere karşı olan tutumumuz her bir rivayeti kendi olay örgüsü içerisinde değerlendirmek olmalıdır. Bu şekilde naslara yaklaşılmadığı zaman sadece duhâ namazıyla alakalı değil; birçok hadis ile alakalı çelişki gibi görünen durum ortadan kalkacaktır.

Bu yaklaşım olmadığı zaman düşülecek olan çelişkilerden en barizi yine duhâ namazı için tahakkuk etmektedir. Çünkü duhâ namazı her ne kadar faziletli bir nafîle olsa da Ebû Bekre (r.a) ve İbn Ömer'den (r.a) duhâ namazının sünnet olmadığı hatta nehyedilmiş bir fiil (bidat) olduğu anlaşılan ibareler nakledilmektedir. Eğer bu sözleri kendi bağlam haritası içerisinde değerlendirmesek duhâ namazı ilmî olarak bir çıkmazın içerisine girecektir. Nitekim rivayetin başlangıcındaki “mescitte duhâ namazı kılan kimseler gördü” ifadesinden de anlaşılacağı üzere Ebû Bekre'nin bu ifadesi, duhâ namazının mescitte toplu kılınıyormuş

gibi bir görüntü esnasında sadır olmuştur. Bu da duhâ namazının mescitte kılınmasını kerih gördüğü anlamına gelmektedir. İbn Ömer'den gelen duhâ namazının bidat olduğu görüşünü ele aldığımızda ise İbn Ömer'in duhâ namazına karşı zannedildiği kadar sert bir duruşu bulunmadığı görülmektedir. Bidat olarak nitelediği namaz ise bu namazın cemaatle kılınmasıdır. Bunun yanında yine İbn Ebi Şeybe'nin rivayet ettiği haberde ise İbn Ömer "Duhâ için bir namaz vardır" ifadesi bu durumu desteklemektedir.

Öte yandan dört mezhep arasında bu namazın kılınış şekli hakkında bazı ihtlaflar mevcut olmasına rağmen meşru ve sünnet bir namaz olduğu hususunda ittifak halindedir. Hanefiler namazın dört rekâtte bir selam verilerek kılınmasının daha efdal olduğunu savunurken; Şafî ve Hanbelî mezhebi en az iki en fazla oniki rekât olarak kılınıp ortasını ise sekiz rekât olarak belirlemiştir.

Sonuç olarak duhâ namazının sünnet bir ibâdet olduğu kanaatine varmaktayız. Bunun yanında ikişer ya da dörder rekât olarak kılınmasında herhangi bir beisin olmadığını da söylememiz gerekmektedir. Bunun yanında duhâ namazı rivayetlerinin mütevatir olduğu görüşünün de isabetli olmadığı kanaatindeyiz. Nitekim duhâ namazı ile alakalı rivayetlerin her biri farklı varyant ve manada nakledilirken; hükmü hususunda da sahabe neslinden kalma zıt görüşler nakledilegelmiştir. Bu durumlar da duhâ namazı rivayetlerinin mütevatir olmasına engel bir durumdur.

KAYNAKLAR

ABDURREZZÂK, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemman es-San'anî, *Musannef*, Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 1983.

ADENÎ, Ârif b. Enver b. Nur Muhammed, *Fazlu Salâti'd-Duhâ*, Riyad: Dâru Tavîk, 2007.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2008.

AYNÎ, Ebû Muhammed Bedruddin Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu'l-Kârî*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2005.

----- *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999.

BEĞAVÎ, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesut Beğavî, *Mealimu't-Tenzîl*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2002.

BENNÂ, Ahmed Abdurrahman el-Bennâ *Fethu'r-Rabbânî li Tertibi Müsnedi Ahmed b. Hanbel*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye.

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmet b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü's-Sağir*, Karaçi: Camiatü'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 1989.

----- *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003

BEZZÂR, Ebû Bekir Ahmed b. Amr el-Basrî, *Bahru'l-Zehhâr Müsnedü'l-Bezzâr*, Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1998.

BİSÂM, Abdullah b. Abdurrahman Âl Bisâm, *Teysiru'l-Ulâm Şerhu Umdeti'l-Ahkâm*, Kahire: Mektebetü's-Sahâbe, 2006.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Cu'fî, *el-Câmiu's-Sahih*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1995.

----- *Edebü'l-Müfred*, Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1997.

----- *Kitabu'd-Du'afâi's-Sağir*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1986.

CEVAD ALÎ, “*Târihu's-Salât Fi'l-İslam*”, Matba'atü Diyâ', Bağdat, (çev. Doç. Dr. Muammer Bayraktutar), *Cahiliyye'den İslam'a İbadet Târihi*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.

CEVHERÎ, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd, *Sihâh Tâcü'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Beyrut: Dârü'l-ilm li'l Melâyîn, 1956.

CEZÎRÎ, Abdurrahman el-Cezîrî, *Kitabu'l-Fikhi Ala Mezahibi'l-Erbaa*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

CÜRCÂNÎ, Ebû Ahmed Abdullah b. Adıyy, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010.

DİHLEVÎ, Ahmed b. Abdirrahmân Şâh Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-Bâliğa*, Dımaşk: Dâru İbn Kesîr, 2012.

DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *Sünen*, Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000.

EBÛ ABDİLLAH, Süfyan b. Mesud es-Sinyan, *Bezlü'n-Nushi fî Beyâni Kaydi'r-Rumhayni ve'r-Rumhi*, Cezair: Dâru İmam Malik, 2005.

- EBÛ BEKR b. ŞEYBE, Ebu Bekr b. Abdillâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *Musannef*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2004.
- EBÛ DAVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshak es-Sicistânî, *Sünen*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 2001.
- EBÛ'L-FEDÂ, İmâduddin, *Muhtasar fi Ahbârî'l-Beşer*, Mısır: Tab'atü'l-Hasiniyyetü'l-Mısriyye.
- EBÛ'L-MEÂLÎ, Muhammed b. Ahmet b. Abdilaziz b. Mâze, *el-Muhitu'l-Burhani*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- EBÛ'L-MUHÂSİN, Muhammed b. Ali el-Hüseynî, *Kitâbu't-Tezkira bi Ma'rifeti Ricâli'l-Kütübi'l-Aşara*, Kahire: Mektebetü'l-Hânicî, 1996.
- EBÛ YALÂ, Ahmed b. Ali b. Müsennâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, Dimeşk: Dâru'l-Me'mun Li't-Türâs, 1986.
- ERDOĞAN, Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul: Ensar Yayınları, 2016.
- FÎRUZÂBÂDÎ, İbrahim b. Ali el-Fîruzâbâdî, *Kitabu't-Tenbih fi'l-Fıkhi's-Şafîi*, Âlemu'l-Kütüb, 1983.
- ĞAMRÎ, Seyyid Ebû Asım el-Ğamrî, *Fethu'l-Mennan Şerhu Kitabi'd-Dârimî*, Beyrut: Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1999.
- HÂKİM, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbûrî, *Müstedrek Ala Sahihayn*, Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1997.
- HASAN YILMAZ, Semântik Analiz Yönteminin Kur'an'a Uygulanması, "Kur'an'ı Anlamada Odak Kavramların Bilinmesinin Önemi Üzerine Analitik Bir Değerlendirme", *Atatürk Ü. İlâhiyat F. Dergisi*, 2004, 22.
- HATTÂBÎ, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed el-Hâzimî el-Hemedânî, *Meâlîm's-Sünen*, Halep: el-Matbaatu'l-İlmiyye, 1932.
- HALİD, Ebû Salih Hâlid, *es-Salâtu'l-Mensiyye Salâtu'd-Duhâ*, Riyad: Medâru'l-Vatan.
- HAMDÎ YAZIR, Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Feza Gazetecilik A.Ş.

- HÂZİN, Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrahim, *Lübabu't-Tevil Fi Meâni'l-Kur'an (Tefsîru'l-Hâzin)*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- HERERÎ, Muhammed Emin b. Abdillâh el-Ermî, *Hadaiku'r-Ravhi ve'r-Reyhan*, Beyrut: Dâru'l-Minhac ve Tavkun'n-Necat, 2013.
- HEYSEMÎ, Ebu'l-Hasen Nuruddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman, *Mevâridü'd-Zam'ân ilâ Zevâidi İbn Hibbân*, Mekke: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ..
-----*el-Maksidu'l-Âlî fî Zevâidi Ebî Ya'la Mevsilî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye,
- ISFEHÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed er-Ragib, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2009.
- İBN ABÎ'L-BERR, Ebu Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber, *el-İstizkâru'l-Câmi' li Mezâhibi Fukahâi'l-Emsâr*, Beyrut: Dâr-u Kuteybe, 1993.
- İBN ABDİLHÂDÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî, *Muharrar fî'l-Hadis*, (Şrh: Abdulkerim Hadîr), Riyad: Dâru'l-Atâ, 2001.
- İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus: Dâru't-Tunusiyye, 1984.
- İBN BATTÂL, Ebû Hüseyin Ali b. Halef b. Abdilmelik el-Kurtubî, *Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- İBN CA'D, Ali b. Ca'd b. Ubeyd , *Müsned*, Beyrut: Dâru'l-Felâh, 1985.
- İBN CEVZÎ, Ebû'l-Ferac Abdurrahman b. Ebi'l-Hasen el-Kuraşî, *Keşfü'l-Müşkil min Hadisi's-Sahihayn*, Riyad: Dâru'l-Vatan, 1997.
- İBN-U CEVZİYYE, Ebû'l-Kasım Muhammed b. Ahmed el-Ğarnâtî, *el-Kavânînu'l-Fikhiyye*, Beyrut: Daru İbn Hazm.
- İBNU'L-ESÎR, İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. el-Esîr, *el-Kâmil fî't-Târîh*, Riyad, Umman: Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye.
- İBN EBÎ HÂTİM, Ebu Muhammed Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1952.

İBN HACER, Ebu'l-Fadl Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Lisânu'l-Mîzân*, Beyrut: Mektebetü'l-Matbuati'l-İslamiyye, 2002.

----- *Fethu'l-Bârî*, Riyad: Dâru Taybe, 2011.

----- *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale.

İBN HUZEYME, Ebû Bekir Muhammed b. İshak, *Sahih*, Riyad: Mektebetü'l-İslamî, 2003.

İBN HİBBÂN, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed, *es-Sikât*, Hindistan: Dâru'l-Meârifî'l-Osmaniyye, 1983

----- *Kitabu'l-Mecrûhîn*, Dâru's-Sumey'î, 2000.

İBNU'L-KAYYİM, Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyüb b. Cevziyye, *Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbâd*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1998.

İBN KESÎR, İsmail b. Ömer b. Kesîr, Tefsîru'l-Kurani'l-Azim (Tefsir-u İbn Kesîr), Riyad: Dar-u Taybe, 1999.

İBN MÂCE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid b. Mâce el-Kazvînî, Muhammed b. Yezid, *Sünen*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2013.

İBN MANZÛR, Ebû'l-Fadl Cemaluddin b. Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Dar-u Sâdir, 2003.

İSHAK, İshak b. Raheveyh el-Mervezî el-Hanzalî, *Müsned*, Beyrut: Daru't-Te'sîl (Divanu'l-Hadisi'n-Nebevi), 2016.

KARACABEY, Salih. "*Hadislere Göre İşrak Namazı ve Kuşluk Namazı ile İlgisi*", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21/1 (2012): 21-32.

KÂSÂNÎ, Alâuddin Ebû Bekir b. Mesud b. Ahmed, *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986

KÂSİMÎ, Muhammed Cemaluddin b. Muhammed Said b. Kasım el-Kâsimî, *Mehâsinü't-Te'vil*, Şam: İsa Bâbî l-Halebî, 1957

KASTALLÂNÎ, Ebu'l-Abbâs Şihâbu'd-Din Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî, *İrşadü's-Sârî li-Şerhi Sahihi'l-Buhârî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012.

- KAYREVÂNÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Ebî Zeyd, *Metnu'r-Risâle*, Beyrut: el-Mektebetü's-Sekâfiyye.
- KELÛZÂNÎ, Mahfuz b. Ahmed, *el-Hidaye alâ Mezhebi'l-Îmam Ahmed b. Hanbel*, Kuveyt: Dâru Ğarâs, 2004.
- KEŞMÎRÎ, Muhammed Enver Şah, *el-Arfü'ş-Şeziyy*, Beyrut: Dâr-u İhyai't-Türâsi'l-Arabi, 2004.
- KETTANÎ, Muhammed b. Cafer el-Kettânî, *Nazmu'l-Mütenâsir mine'l-Hadîsi'l-Mütevâtir*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- KONEVÎ, İsamuddin İsmail b. Muhammed el-Konevî, *Haşiyetü'l-Konevî Alâ Tefsiri'l-Beydâvî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- KURTUBÎ, Ebû Ömer Yusuf b. Abdilberr el-Kurtubî, *İstizkâr*, Beyrut-Dimeşk: Dâru Kuteybe, 1993.
- KURTUBÎ, Ebû'l-Valid Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Mukaddimâtü'l-Mümeħhidât*, Mısır: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmiyyi, 1988.
- MAKDİSÎ, Muvaffiku'd-Din Abdullah b. Kudâme el-Makdisî, *el-Kâfi fî Fıkhi l-Îmam Ahmed b. Hanbel*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- MALİK, Malik b. Enes, *Muvatta*, Kahire: Dâru'l-Hadis, 1992.
- MANSÛRÎ, Ebû Tayyip Nayif b. Salâh b. Ali el-Mansûrî, *İrşâdü'l-Kâdi ve'n-Nâdi İlä Terâcümi Şuyuhi't-Taberânî*, Riyad: Dâru'l-Keyyan, 2006.
- MÂVERDÎ, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Bağdâdî, *Nüket ve'l-Uyûn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- el-Hâvi'l-Kebîr*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- MOLLAİBRAHİMOĞLU Cemil, *Duhâ/Kuşluk Namaziyla İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi, IV, 1, 2018: 41-61.
- MUHÂMİLÎ, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dabbî, *el-Lübâb fî'l-Fıkhi'ş-Şafî*, Medine: Dâru'l-Buhârâ, 1995.

MEVSİLÎ, Abdullah b. Mahmut b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr*, Beyrut: Dâru'l-Kalem,.

MİZZÎ, Cemalüddin Ebû Haccac Yusuf el-Mizzî, *Tezhiü'l-Kemal*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1987.

MÜBAREKFÛRÎ, Ebû'l-Hasan Ubeydullah b. Muhammed Abdu's-Selam b. Hân Muhammed, *Miratü'l-Mefâtiḥ Şerh-u Mişkâti'l-Mesabih*, Dâru'l-Buhûsi'l-İslamiyyeti ve'd-Da've.

----- *Tuhfetü'l-Ehvezî*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2015.

MÜNÂVÎ, Muhammed Abdurrauf b. Tacu'l-Ârifîn el-Münâvî, *Feyzu'l-Kadir*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1982.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccac b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih*, Kahire: Dar'ul-Hadis, 2010.

ASIM EFENDÎ, Asım Efendi Mütercim, *el-Okyânüsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît (Kâmûs Tercemesi)*, İstanbul: 1305.

NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001

NESEFÎ, Ebû'l-Berakât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vîl*, Beyrut: Daru İbn Kesîr, 2011.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Minhâc Şerhu Sahih-i Müslim*, Kurtuba: Müessesü, 1993.

RÂZÎ, Fahreddin Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-Ğayb (Tefsîru'l-Kebir)*, Beyrut: Dâru'l-Kütütbi'l-İlmiyye, 2013.

RÂMÎNÎ, Muhammed b. Muflih Ebû Abdullah Makdisî, *Kitabu'l-Furu'*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2003.

RÂİD, Râid b. Sabri b. Ebû Uffe, *Şurûhu İbn Mâce*, Umman: Dâru'l-Efkârî'd-Devliyye, 2007.

RÛYÂNÎ, Ebû Bekir Muhammed b. Hârun er-Rûyânî, *Müsned*, Kurtuba: Müessesetü Kuturba, 1995.

SAFEDÎ, Salâhuddin Ebu's-Safâ Halil b. Übeyk es-Safedî, *Kitâbu'l-Vâfi bi'l-Vefeyât*, Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabiyy, 2000.

SEÂLEBÎ, Ebu Mansur Abdurrahman b. Muhammed es-Seâlebî, *Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabiyy, 1997.

SEHÂRENFÛRÎ, Halil Ahmed es-Sehârenfûrî, *el-Bezlu'l-Mechûd*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

SERAHSÎ, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

SEYYÎD, Seyyid Ebû Asım el-Ğamri, *Fethu'l-Mennân Şerhu Kitâbi'd-Dârimî*, Beyrut: Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1999.

SUYUTÎ, Ebu'l-Fadl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekir, *Kûtu'l-Muğtezi alâ Cami't-Tirmizî*, Dimeşk: Camiatü Ümmi'l-Kura, 2004.

ŞEBBİR OSMANÎ, *Fethü'l-Mülhim*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2006.

ŞEVKANÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylü'l-Evtâr*, Ürdün: Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, 2004.

ŞÜRÜNBÛLÂLÎ, Ebû'l-İhlâs Hasen b. Ammâr eş-Şürünbülâlî, *İmdâdü'l-Fettâh Şerh-u Nûri'l-izâh ve Necâti'l-Ervâh*, Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabiyyi, 2001.

TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Kur'an min Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, Beyrut: Müesseseteü'r-Risale, 1994.

TAHTÂVÎ, Ahmed b. Muhammed b. İsmail et-Tahtâvî, *Hâşiyetü't-Tahtâvî*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997

TAYALÎSÎ, Süleyman b. Dâvud et-Tayâlîsî, *Müsned*, Mısır: Dâru'l-Hacer, 1999.

TABERÂNÎ, Ebû Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1995.

----- *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1996, thk: Hamdi Abdulmecit Selefî.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Sünen*, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-Arabi, 1996.

USEYMÎN, Ebû Abdillâh Muhammed b. Salih b. Muhammed el-Useymin, *Şerhu-u Riyâzu's-Sâlihîn*, Riyad: Medâru'l-Vatan, 2006.

TEHÂNEVÎ, Zafer Ahmed el-Osmânî et-Tehânevî, *Î'lâü's-Sünen*, Pakistan: İdâretü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 1994.

ZEBÎDÎ, Muhammed Murteza b. Muhammed ez-Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.

ZEHEBÎ, Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman es-Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nubelâ*, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2014.

ZEYNUDDÎN, Muhammed Abdurrauf b. Tâci'l-Ârifîn, *et-Teyisir bi-Şerhi'l-Câmi's-Sağir*, Riyad: Mektebetü'l-İmami's-Şafii, 1988.

ZEYNUDDÎN, Ebu'l-Fadl Zeynuddin Abdurrahim b. Hüseyin el-İrâkî, *Tarhu't-Tesrîb*, Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabiyye.

ZUHAYLÎ, Vehbe b. Mustafa ez-Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dimeşk: Dâru'l-Fıkr, 1985.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Muhammet Aslan

Doğum Yılı ve Yeri : 1994 Giresun

Lisans Öğrenimi :Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi-2016

Yüksek Lisans Öğrenimi : Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Temel İslam Bilimleri-2019

Yabancı Dili : Arapça

İş Deneyimi : İlmi ve Fikri Araştırmalar Merkezi

E-Posta Adresi : kardelen28.ma@gmail.com